

**CIHM
Microfiche
Series
(Monographs)**

**ICMH
Collection de
microfiches
(monographies)**

Canadian Institute for Historical Microreproductions / Institut canadien de microreproductions historiques

© 1998

Technical and Bibliographic Notes / Notes techniques et bibliographiques

The Institute has attempted to obtain the best original copy available for filming. Features of this copy which may be bibliographically unique, which may alter any of the images in the reproduction, or which may significantly change the usual method of filming are checked below.

L'Institut a microfilmé le meilleur exemplaire qu'il lui a été possible de se procurer. Les détails de cet exemplaire qui sont peut-être uniques du point de vue bibliographique, qui peuvent modifier une image reproduite, ou qui peuvent exiger une modification dans la méthode normale de filmage sont indiqués ci-dessous.

<p>☒ Coloured covers /
Couverture de couleur</p> <p>☐ Covers damaged /
Couverture endommagée</p> <p>☐ Covers restored and/or laminated /
Couverture restaurée et/ou pelliculée</p> <p>☐ Cover title missing / Le titre de couverture manque</p> <p>☐ Coloured maps / Cartes géographiques en couleur</p> <p>☐ Coloured ink (i.e. other than blue or black) /
Encre de couleur (i.e. autre que bleue ou noire)</p> <p>☐ Coloured plates and/or illustrations /
Planches et/ou illustrations en couleur</p> <p>☐ Bound with other material /
Relié avec d'autres documents</p> <p>☐ Only edition available /
Seule édition disponible</p> <p>☐ Tight binding may cause shadows or distortion along
interior margin / La reliure serrée peut causer de
l'ombre ou de la distorsion le long de la marge
intérieure.</p> <p>☐ Blank leaves added during restorations may appear
within the text. Whenever possible, these have been
omitted from filming / Il se peut que certaines pages
blanches ajoutées lors d'une restauration
apparaissent dans le texte, mais, lorsque cela était
possible, ces pages n'ont pas été filmées.</p> <p>☒ Additional comments /
Commentaires supplémentaires: Various pagings.
Text in Latin.</p> | <p>☐ Coloured pages / Pages de couleur</p> <p>☐ Pages damaged / Pages endommagées</p> <p>☐ Pages restored and/or laminated /
Pages restaurées et/ou pelliculées</p> <p>☒ Pages discoloured, stained or foxed /
Pages décolorées, tachetées ou piquées</p> <p>☐ Pages detached / Pages détachées</p> <p>☒ Showthrough / Transparence</p> <p>☐ Quality of print varies /
Qualité inégale de l'impression</p> <p>☐ Includes supplementary material /
Comprend du matériel supplémentaire</p> <p>☐ Pages wholly or partially obscured by errata slips,
tissues, etc., have been refilmed to ensure the best
possible image / Les pages totalement ou
partiellement obscurcies par un feuillet d'errata, une
pelure, etc., ont été filmées à nouveau de façon à
obtenir la meilleure image possible.</p> <p>☐ Opposing pages with varying colouration or
discolourations are filmed twice to ensure the best
possible image / Les pages s'opposant ayant des
colorations variables ou des décolorations sont
filmées deux fois afin d'obtenir la meilleure image
possible.</p> |
|---|---|

This item is filmed at the reduction ratio checked below /
Ce document est filmé au taux de réduction indiqué ci-dessous.

	10x		14x		18x		22x		26x		30x	
						✓						
	12x		16x		20x		24x		28x		32x	

The copy filmed here has been reproduced thanks to the generosity of:

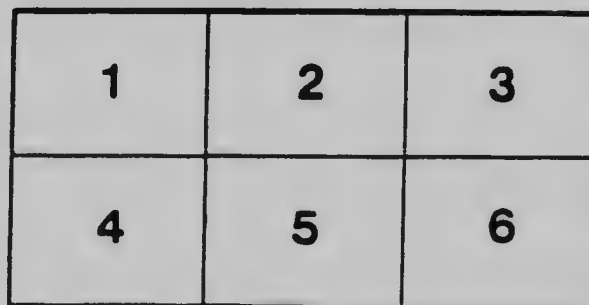
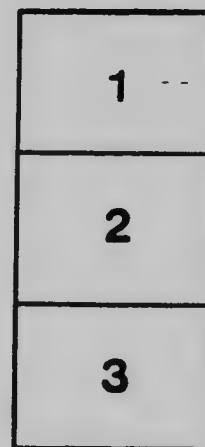
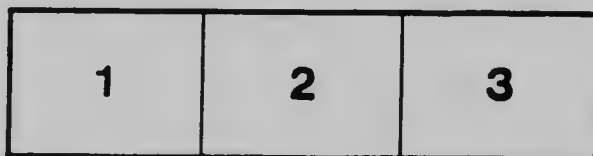
Stauffer Library
Queen's University

The images appearing here are the best quality possible considering the condition and legibility of the original copy and in keeping with the filming contract specifications.

Original copies in printed paper covers are filmed beginning with the front cover and ending on the last page with a printed or illustrated impression, or the back cover when appropriate. All other original copies are filmed beginning on the first page with a printed or illustrated impression, and ending on the last page with a printed or illustrated impression.

The last recorded frame on each microfiche shall contain the symbol \rightarrow (meaning "CONTINUED"), or the symbol ∇ (meaning "END"), whichever applies.

Maps, plates, charts, etc., may be filmed at different reduction ratios. Those too large to be entirely included in one exposure are filmed beginning in the upper left hand corner, left to right and top to bottom, as many frames as required. The following diagrams illustrate the method:

L'exemplaire filmé fut reproduit grâce à la générosité de:

Stauffer Library
Queen's University

Les images suivantes ont été reproduites avec le plus grand soin, compte tenu de la condition et de la netteté de l'exemplaire filmé, et en conformité avec les conditions du contrat de filmage.

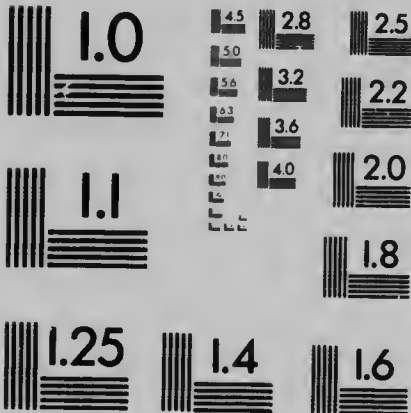
Les exemplaires originaux dont la couverture en papier est imprimée sont filmés en commençant par le premier plat et en terminant soit par la dernière page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration, soit par le second plat, selon le cas. Tous les autres exemplaires originaux sont filmés en commençant par la première page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration et en terminant par la dernière page qui comporte une telle empreinte.

Un des symboles suivants apparaîtra sur la dernière image de chaque microfiche, selon le cas: le symbole \rightarrow signifie "A SUIVRE", le symbole ∇ signifie "FIN".

Les cartes, planches, tableaux, etc., peuvent être filmés à des taux de réduction différents. Lorsque le document est trop grand pour être reproduit en un seul cliché, il est filmé à partir de l'angle supérieur gauche, de gauche à droite, et de haut en bas, en prenant le nombre d'images nécessaire. Les diagrammes suivants illustrent la méthode.

MICROCOPY RESOLUTION TEST CHART

(ANSI and ISO TEST CHART No. 2)

APPLIED IMAGE Inc

1653 East Main Street
Rochester, New York 14609 USA
(716) 482 - 0300 - Phone
(716) 288 - 5989 - Fax

M. TVLLI CICERONIS

ORATIONES

PRO MILONE

CAESARIANA

PHILIPPICAE

SCRIPTORUM CLASSICORUM
BIBLIOTHECA OXONIENSIS

OXONII
E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO
LONDINI ET NOVI EBORACI
APUD HENRICUM FROWDE

M. TVLLI CICERONIS

ORATIONES

PRO MILONE PRO MARCELLO PRO LIGARIO
PRO REGE DEIOTARO PHILIPPICAE I-XIV

RECOGNOVIT
BREVIQUE ADNOTATIONE CRITICA INSTRVXIT

ALBERTVS CVRTIS CLARK

COLLEGII REGINAE SOCIVS

OXONII
E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO

PA 6277

•A2

1900

v. 6

Cap. 1

PRÆFATIO

MILONIANÆ orationis recensio paucis codicibus nititur. Ut enim omittam Palimpsesti Taurinensis pauca folia, tres tantum melioris familiae codices hodie supersunt. Hi sunt *H* (Harleianus 2682, olim Basilicanus sive Hittorpianus), *T* (Tegernseensis), *E* (Erfurtensis), quibus addendus est *W* (Werdensis, sive Saxonicus perantiquus Fabricii) hodie deperditus. Praeter hos omnes noti codices ex eodem archetypo certis locis hiante et mendis scaturiente descripti sunt. *E* melioribus *T* (quocum *W* fere semper consentiebat) artiore quodam vinculo cum deterioribus conexum esse constat. *E* ex eodem quo *T* archetypo ductum esse sed non nullis locis ex *H* correctum in editione mea maiore docui. *H* iam ccc abhinc annos Gulielmius quasi *σειραφόρον* in sua 'praeclara triga' (i. e. Basilicano, Werdensi, Erfurtensi) habebat, huic amisso principatum deferebant Garatinius et Madvigius, ego nuper in lucem revocato tamquam hereditatem ab alienis occupatam pro mea parte vindicavi. De qua re alii alia hodie sentiunt viri docti, sine studio iudicabunt posterum. E deterioribus multos contuli, sed non nisi tres inveni qui ceteris paulo praestarent. Hi sunt *δ* (Bernensis 104), *β* (Barberinus ix. 11), *σ* (Oxon. Auct. Rawl.

PRAEFATIO

G. 138), qui quamvis corrupti nondum lectionibus e meliore familia petitis contaminati sunt. Nam eos codices qui Italorum saeculo quinto decimo correctiones experti sunt et lectiones ab ipso *H* exscriptas, vel in margine ut Oxon. Digb. xix, vel in textu ut Salisburgensis Halmii habent, nullius momenti iudico.

In Caesarianis orationibus codices non nullos novos contuli. Hi sunt *H* (secundum in Harl. 2682, ubi hae orationes bis leguntur, exemplar), *V* (Vossianus Lat. O. 2), *D* (Oxon. Dorvillianus 77), *L* (Harl. 2716), *h* (primum in Harl. 2682 exemplar), *a* (Harl. 4927), σ (Auct. Rawl. G. 138). Infeliciter profecto accidit quod in editione Turicensi recensenda Marcellinam et Ligarianam curavit Baiterus, 'paucis,' ut iure queritur Müllerus, 'codicibus contentus,' Deiotarianam Halmius, qui multis uti solebat: unde exorta est opinio hodie pervulgata aliam in Deiotariana, aliam in Marcellina et Ligariana esse codicum rationem. Pleniore autem apparatu critico utenti cuivis, ut opinor, elucebit veritas. In tres enim familias, e quibus una fere semper praestat, cum in Deiotariana, tum in Marcellina et Ligariana, sponte sua discedunt codices. Prima eademque optima (α) constat ex *AHV*, secunda (β) ex *BDEL*, tertia (γ) ceteros complectitur. Ex α optimus est *H*, *A* et *V* paene gemelli sunt, e β praestat *D*, proximus est *B*, pessimus *E*, ex γ in Marcellina et Ligariana *m* (Mediceus L. xlv), in Deiotariana *g* (Gudianus 335) familiam ducit. Codd. α et γ artius conexi sunt, nisi quod γ additamentis et interpolationibus adeo referti sunt, ut eos in eandem quam α familiam includere non possim, ut in Deiotariana recensenda fecit Nohlius: β interpolationes permultas habent, quibus tamen saepe caret *D* ex hac familia optimus, et in verborum conloca-

PRAEFATIO

tione ab $\alpha\gamma$ saepius dissentiunt. Mihi quidem persuasum est et β et γ ex α quasi e puriore quodam fonte derivatos esse, alia tamen alios, ut fit, conluvie sensim foedatos.

In Philippicis *V* (Vaticanus) omnium consensu praestantissimus. De correctionibus, quas habet a manu secunda (*V*²) et tertia (*V*³) profectas, nuper egit E. Ströbel: ipse in hoc libro primario evolvendo aliquot horas posui. Illud vereor, ne erroribus librarii omnium quotquot fuerunt indoctissimi nimiam aliquando auctoritatem tribuerit Halmius, in eo praesertim quod ad locos a *V*¹ omissos attinet. Ceteros codices e decurtato quodam archetypo effluxisse communes lacunae testantur. Ex hac familia, quam *D* appellat, quattuor codicibus (*abgt*) Halmius usus est. Res erat ingrata et magni laboris codices novos conferre, sed contuli non nullos, neque me operae paenitet, cum pateat codices Halmianos non ita excellere, ut ceteri spernendi sint. Uni Vaticano antiquitate cedit *n* (Vossianus Lat. *O.* 2), quo usus sum beneficio viri humanissimi, S. G. de Vries, Bibliothecae Leidensis Praefecti, perantiquus etiam *l* (Regius 15 A. xiv) in Museo Britannico servatus. Tres denique codices, quos *c* appello, in Philippicis i-iv, quas solas habent, lectiones exhibent a Ferrario e codice Angelii Colotii laudatas, quem integritate proxime ad Vaticanum accedere Garatonius recte iudicavit. His subsidiis munitus codd. Halmianos *ag* negligere potui, neque in Phil. i-iv Bernensi (*b*) opus erat, cuius bonas lectiones habeant codd. *c*, vitiosis careant. In extrema Philippicarum parte cum codicum magna inopia sit (deficit *l* xiii. 46, *n* xiii. 29, *l* xiv. 25) usus sum *o* (Oxon. Coll. Nov. CCLII), qui e Vossiano nondum mutilato descriptus est, et *h* (Harl. 2682), qui in his orationibus a praestantia sua aliquantum deflectit

PRAEFATIO

et lituris ab interpolatore recentissimo factis ita deformatus est ut saepe genuina eius lectio legi nequeat.

De codicum ratione et de emendationibus quae hoc volumine continentur alias fusius egi. (Cf. *Anecdota Oxoniensia*, Classical Series, Part vii. 1892; *Oratio pro Milone*, Oxford, 1895; *Classical Review*, 1900, I, v, VIII.)

Gratias ago amplissimas Iacobo S. Reid, Historiae Antiquae apud Cantabrigienses Professori, qui me consiliis suis saepenumero adiuvit et emendationes aliquot in Philippicas mecum benignissime communicavit.

A. C. C.

Scribendam Oxonii
Mense Octobri MDCCCC.

atus

hoc
xoni
lone,

oriae
siliis
t in

ASCONI ARGVMENTVM IN MILONIANAM

*Codicis Sangallensis A. D. 1416 a Poggio et amicis eius inventi
tria apographa sunt.*

P = *Matritensis* x. 81 *exemplar Poggii*¹, e quo recentiores
fere omnes descripti sunt.

S = *Pistoriensis, Forteguerri* 37, *exemplar Sozomeni.*

M = *Laur.* liv. 15 *ab exemplari Bartolomei Montepoliciani
descriptus*².

*Cum Asconium recensere non huius operis sit, eis tantum
locis notulas criticas apposui, ubi ab editione Kiessling-Schoel-
liana dissentio.*

¹ *Classical Review*, 1896, vi. p. 302.

² *ibid.* 1899, ii. p. 123 n.

HANC orationem dixit Cn. Pompeio III cos. a. d. VII Id.
April. Quod iudicium cum ageretur, exercitum in foro et in
omnibus templis quae circum forum sunt collocatum a Cn.
Pompeio fuisse non tantum ex oratione et annalibus, sed etiam
5 ex libro apparet qui Ciceronis nomine inscribitur de optimo
genere oratorum.

ARGUMENTUM HOC EST

T. Annius Milo et P. Plautius Hypsaeus et Q. Metellus
Scipio consulatum petierunt non solum largitione palam pro-
10 fusa, sed etiam factionibus armatorum succincti. Miloni et
Clodio summae erant inimicitiae, quod et Milo Ciceronis erat
amicissimus in reducendoque eo enixe operam tr. pl. dederat,
et P. Clodius restituto quoque Ciceroni erat infestissimus ideo-

I orationem KS in *Add.*, om. *codd.*
CIC. ORATT.

VII scripsi: VI *codd.* (cf. § 41)

que summe studebat Hypsaeo et Scipioni contra Milonem. Ac
 32 saepe inter se Milo et Clodius cum suis factionibus Romae
 depugnauerant: et erant uterque audacia pares, sed Milo pro
 melioribus partibus stabat. Praeterea in eundem annum consu-
 latum Milo, Clodius praetoram petebat, quam debilem futuram 5
 consule Milone intellegebat. Deinde cum diu tracta essent
 comitia consularia perficique ob eas ipsas perditas candidatorum
 contentiones non possent, et ob id mense Ianuario nulli dum
 neque consules neque praetores essent trahereturque dies eodem
 quo antea modo—dum Milo quam primum comitia confici vellet 10
 confideretque cum bonorum studiis, quod obsistebat Clodio, tum
 etiam populo propter effusas largitiones impensasque ludorum
 scaenicorum ac gladiatorii muneris maximas, in quas tria patri-
 monia effudisse eum Cicero significat; competitores eius trahere
 vellent, ideoque Pompeius gener Scipionis et T. Munatius tri- 15
 bunus plebis referri ad senatum de patriciis convocandis, qui
 interregem proderent, non essent passi, cum interregem prodere
 stata res esset—: a. d. XIII Kal. Febr.—Acta etenim magis
 sequenda et ipsam orationem, quae Actis congruit, puto quam
 Fenestellam. qui a. d. XIII Kal. Febr. tradit—Milo Lanuvium, 20
 ex quo erat municipio et ubi tum dictator, profectus est ad
 flaminem prodenum postera die. Occurrit ei circa horam
 nonam Clodius paulo ultra Bovillas, rediens ab Aricia, prope
 eum locum in quo Bonae Deae sacellum est; erat autem allo-
 cutus decuriones Aricinorum. Vehabatur Clodius equo; servi 25
 xxx fere expediti, ut illo tempore mos erat iter facientibus,
 33 gladiis cincti sequebantur. Erant cum Clodio praeterea tres
 comites eius, ex quibus eques Romanus unus C. Causinius
 Schola, duo de plebe noti homines P. Pomponius et C. Clodius.
 Milo raeda vehabatur cum uxore Fausta, filia L. Sullae dictatoris, 30
 et M. Fusio familiare suo. Sequebatur eos magnum servorum
 agmen, inter quos gladiatores quoque erant, ex quibus duo noti
 Eudamus et Birria. Ii in ultimo agmine tardius euntes cum
 servis P. Clodi rixam commiserunt. Ad quem tumultum cum
 respexisset Clodius minitabundus, umerum eius Birria rumpia 35
 traiecit. Inde cum orta esset pugna. plures Miloniani accu-
 rerunt. Clodius vulneratus in tabernam proximam in Bovillano
 delatus est. Milo ut cognovit vulneratum Clodium, cum sibi

ARGVMENTVM IN MILONIANAM

periculosius illud etiam vivo eo futurum intellegeret, occiso autem magnum solacium esset habiturus, etiam si subeunda esset poena, exturbari taberna iussit. Fuit antesignanus servorum eius M. Saufeius. Atque ita Clodius latens extractus est 5 multisque vulneribus confectus. Cadaver eius in via relictum, quia servi Clodi aut occisi erant aut graviter saucii latebant, Sex. Teidius senator, qui forte ex rure in urbem revertebatur, sustulit et lectica sua Romam ferri iussit; ipse rursus eodem unde erat egressus se recepit. Perlatum est corpus Clodi ante 10 primam noctis horam, infimaeque plebis et servorum maxima multitudo magno luctu corpus in atrio domus positum circumstetit. Augebat autem facti invidiam uxor Clodi Fulvia, quae cum effusa lamentatione vulnera eius ostendebat. Maior postera die luce prima multitudo eiusdem generis confluit, compiu- 15 resque noti homines visi sunt. Erat domus Clodi ante paucos menses empta de M. Scauro in Palatio: eodem T. Munatius Plancus, frater L. Planci oratoris, et Q. Pompeius Rufus, Sullae 34 dictatoris ex filia nepos, tribuni plebis accurrerunt: eisque hortantibus vulgus imperitum corpus nudum ac calcatum, sicut 20 in lecto erat positum, ut vulnera videri possent, in forum detulit et in rostris posuit. Ibi pro contione Plancus et Pompeius, qui competitoribus Milonis studebant, invidiam Miloni fecerunt. Populus duce Sex. Clodio scriba corpus P. Clodi in curiam intulit, cremavitque subselliis et tribunalibus et mensis et codici- 25 bus librariorum; quo igne et ipsa quoque curia flagravit, et item Porcia basilica, quae erat ei iuncta, ambusta est. Domus quoque M. Lepidi interregis (is enim magistratus curulis erat creatus) et absentis Milonis eadem illa Clodiana multitudo oppugnavit, sed inde sagittis repulsa est. Tum fasces ex luco Libitinae 30 raptos attulit ad domum Scipionis et Hypsaei, deinde ad hortos Cn. Pompei, clamitans eum modo consulem modo dictatorem.

Incendium curiae maiorem aliquanto indignationem civitatis moverat quam interfectio Clodi. Itaque Milo, quem opinio 35 fuerat ivisse in voluntarium exsilium, invidia adversariorum re-

7 Teidius *Willems*: Tedijs *codd.* 15 visi *Rinkes*: elisi *codd.*
 sunt] inter quos C. Vibienus senator *add. codd. (ex Mil. 37)*, *del. Rinkes*
 18 accurrerunt *S (Neue iii. p. 353)*: accurrerunt *PM* 19 ac
 calcatum *Daniel*: caldatum *codd.*

creatus nocte ea redierat Romam, qua incensa erat curia. Petebatque nihil deterritus consulatum; aperte quoque tributim in singulos *singula* milia assium dederat. Contionem ei post aliquot dies dedit M. Caelius tribunus plebis ac Cicero ipse etiam causam eius egit ad populum. Dicebant uterque Miloni a Clodio factas esse insidias.

- 35 Fiebant interea alii ex aliis interreges, quia comitia consularia propter eosdem candidatorum tumultus et easdem manus armatas haberi non poterant. Itaque primo factum erat S. C., ut interrex et tribuni plebis et Cn. Pompeius, qui pro cos. ad urbem erat, viderent ne quid detrimenti res publica caperet, dilectus autem Pompeius tota Italia haberet. Qui cum summa celeritate praesidium comparasset, postulaverunt apud eum familiam Milonis, item Faustae uxoris eius exhibendam duo adolescentuli, qui Appii Claudii ambo appellabantur; qui *fili* erant C. Claudii, qui frater fuerat Clodi, et ob id illi patris sui mortem velut auctore patre persequabantur. Eisdem Faustae et Milonis familias postulaverunt duo Valerii, Nepos et Leo, et L. Herennius Balbus. P. Clodi familiam et comitum eius postulavit eodem tempore Caelius; familiam quoque Hypsaei et Q. Pompei postulavit. Adfuerunt Miloni Q. Hortensius, M. Cicero, M. Marcellus, M. Calidius, M. Cato, Faustus Sulla. Verba pauca Q. Hortensius *fecit* dixitque liberos esse eos, qui pro servis postularentur; nam post recentem caedem manu miserat eos Milo sub hoc titulo, quod caput suumulti essent.
- 36 Haec agebantur mense intercalari. Post diem tricesimum fere quam erat Clodius occisus Q. Metellus Scipio in senatu contra M. Caepionem conquestus est de hac caede P. Clodi: falsum esse dixit, quod Milo se defenderit, sed Clodium Aricinos decuriones a loquendi gratia abisse, profectum cum sex ac XX servis; Milonem subito post horam quartam, senatu misso, cum servis amplius CCC armatis obviam ei contendisse et supra Bovillas inopinantem *in* itinere aggressum; ibi P. Clodium tribus vulneribus acceptis Bovillas periatum; tabernam in quam

4 ac Cicero *scripsi*: acci (aci M) *codd.*: atque Madvig 8 eosdem Richter: eorum *codd.* 16 illi *del.* KS 20 quoque huc transposui: post Clodi habent *codd.* 21 postulavit] lacunam statuunt *edd. contra codd.* 28 M. Caepionem *codd.*: Q. Caepionem (vel M. Ciceronem) Manutius 29 se Rinke: sic se *codd.* sed *scripsi*: et *codd.*: *** et KS

ARGUMENTVM IN MILONIANAM

5 perfugerat expugnatam a Milone; semianimum Clodium extrac-
 tum . . . in via Appia occisum esse anulumque eius ei morienti
 extractum; deinde Milonem, cum sciret in Albano parvulum
 filium Clodi, venisse ad villam, et cum puer ante subtractus
 10 esset, ex servo Halicore quaestionem ita habuisse, ut eum arti-
 culatim consecrarent; vilicum et duos praeterea servos iugulasse;
 ex servis Clodi qui dominum defenderant undecim esse inter-
 15 fectos, Milonis duos solos saucios factos esse: ob quae Milonem
 postero die XII servos, qui maxime operam navassent, manu
 20 misisse populoque tributim singula milia aeris ad defendendos
 de se rumores dedisse. Milo misisse ad Cn. Pompeium dice-
 batur, qui Hypsaeo summe studebat, quod fuerat eius quaestor,
 desistere se petitione consulatus, si ita ei videretur; Pompeius **37**
 25 respondisse nemini se neque petendi neque desistendi auctorem
 esse, neque populi Romani potestatem aut consilio aut sen-
 tentia interpellaturum. Deinde *per* C. Lucilium, qui propter
 M. Ciceronis familiaritatem amicus erat Miloni, egisse quoque
 dicebatur, ne se de hac re consulendo invidia oneraret.

20 Inter haec cum crebresceret rumor Cn. *Pompeium* creari dic-
 25 tatore oportere neque aliter mala civitatis sedari posse, visum
 est optimatibus tutius esse eum consulam sine collega creari, et
 cum tractata ea res esset in senatu, facta in M. Bibuli sententiam
 S. C. Pompeius ab interrege Servio Sulpicio v Kal. Mart. mense
 30 intercalario consul creatus est statimque consulatum iniit.
 35 Deinde post diem tertium de legibus novis ferendis rettulit:
 duas ex S. C. promulgavit, alteram de vi, qua nominatim caedem
 in Appia via factam et incendium curiae et domum M. Lepidi
 interregis oppugnatam comprehendit, alteram de ambitu: poena
 40 graviore et forma iudiciorum brevior. Utraque enim lex prius
 testes dari, deinde uno die atque eodem et ab accusatore et a reo
 perorari iubebat, ita ut duae horae accusatori, tres reo darentur.
 His legibus obsistere M. Caelius tr. pl. studiosissimus Milonis
 conatus est, quod et privilegium diceret in Milonem ferri et
 iudicia praecipitari. Et cum pertinacius leges Caelius vitupe-
 raret, eo processit irae Pompeius, ut diceret, si coactus esset,
 se armis rem publicam defensurum. Timebat autem Pompeius
 Milonem seu timere se simulabat: plerumque non domi suae,
 sed in hortis manebat, idque ipsum in superioribus, circa quos
 etiam magna manus militum excubabat. Senatum quoque semel
 40 repente dimiserat Pompeius, quod diceret timere se adventum

Milonis. Dein proximo senatu P. Cornificius ferrum Milonem
 38 intra tunicam habere ad femur alligatum dixerat; postulaverat
 ut femur nudaret, et ille sine mora tunicam levarat: tum M.
 Cicero exclamaverat omnia illi similia crimina esse quae in
 Milonem dicerentur alia.

Deirde T. Munatius Plancus tribunus plebis produxerat in
 contionem M. Aemilium Philemonem, notum hominem, libertum
 M. Lepidi, qui se dicebat pariterque secum quattuor liberos
 homines iter facientes supervenisse, cum Clodius occideretur, et
 ob id cum proclamassent, abreptos et perductos in villam Milonis
 per duos mensis praecclusos fuisse; eaque res seu vera seu falsa
 magnam invidiam Miloni contraxerat. Itemque Munatius et
 Pompeius tribuni plebis in rostra produxerant triumvirum capi-
 talem eumque interrogaverant, an Galatam Milonis servum
 caedis facientem deprehendisset. Ille dormientem in taberna
 pro fugitivo prehensum et ad se perductum esse responderat.
 Denuntiaverant tamen triumviro, ne servum remitteret: sed
 postera die Caelius tribunus plebis et Q. Manilius Cumanus
 collega eius ereptum e domo triumviri servum Miloni reddi-
 derant. Haec, etsi nullam de his criminibus mentionem fecit
 Cicero, tamen quia ita compereram, putavi exponenda. Inter
 primos et Q. Pompeius et C. Sallustius et T. Munatius Plancus
 tribuni plebis inimicissimas contiones de Milone habebant, invi-
 diosas etiam de Cicerone, quod Milonem tanto studio defen-
 deret. Eratque maxima pars multitudinis infensa non solum
 39 Miloni, sed etiam propter invisum patrocinium Ciceroni. Postea
 Pompeius et Sallustius in suspitione fuerunt redisse in gratiam
 cum Milone ac Cicerone; Plancus autem infestissime perstitit,
 atque in Ciceronem quoque multitudinem instigavit. Cn. Pom-
 peio autem suspectum faciebat Milonem, ad perniciem eius
 comparari vim vociferatus: Pompeiusque ob ea saepius quere-
 batur sibi quoque fieri insidias, et id palam, ac maiore manu se
 armabat. Dicturum quoque diem Ciceroni Plancus ostendebat,
 postea quam Q. Pompeius idem meditatus erat. Tanta tamen
 constantia ac fides fuit Ciceronis, ut non populi a se alienatione,
 non Cn. Pompei suspitionibus, non periculo futurum ut sibi dies

10 perductos *del. Manutius* in villam Milonis per duos menses
vett. edd.: per duos menses in villam Milonis *codd.* 25 multitu-
 dinis *P¹*: populi *add. P²MS*

ARGUMENTVM IN MILONIANAM

ad populum diceretur, non armis, quae palam in Milonem sumpta
 erant, deterreri potuerit a defensione eius: cum posset omne
 periculum suum et offensionem inimicae sibi multitudinis decli-
 nare, redimere autem Cn. Pompei animum, si paulum ex studio
 5 defensionis remisisset.

Perlata deinde lege Pompeia, in qua id quoque scriptum
 erat, ut quaesitor suffragio populi ex iis, qui consules fuerant,
 crearetur, statim comitia habita, creatusque est L. Domitius
 Ahenobarbus quaesitor. Album quoque iudicum, qui de ea re
 10 iudicarent Pompeius tale proposuit, ut numquam neque clariores
 viros neque sanctiores propositos esse constaret. Post quod
 statim nova lege Milo postulatus *est* a duobus Appiis Claudiis 40
 adolescentibus iisdem, a quibus antea familia eius fuerat postu-
 lata, itemque de ambitu ab iisdem Appiis, et praeterea a C. Ateio
 15 et L. Cornificio, de sodaliciis etiam a P. Fulvio Nerato. Postu-
 latus autem erat et de sodaliciis et de ambitu ea spe, *quod*
 primum iudicium de vi futurum apparebat, quo eum damnatum
 iri confidebant nec postea responsurum.

Divinatio de ambitu accusatorum facta est quaesitore A. Tor-
 20 quato, atque ambo quaesitores, Torquatus et Domitius, prid.
 Non. April. reum adesse iusserunt. Quo die Milo ad Domiti
 tribunal venit, ad Torquati amicos misit; ibi postulante pro eo
 M. Marcello obtinuit, ne prius causam de ambitu diceret, quam
 de vi iudicium esset perfectum. Apud Domitium autem quae-
 25 sitorem maior Appius postulavit a Milone servos exhiberi numero
 IIII et L, et cum ille negaret eos qui nominabantur in sua
 potestate esse, Domitius ex sententia iudicum pronuntiavit, ut
 ex servorum suorum numero accusator quot vellet ederet. Citati
 30 deinde testes secundum legem quae, ut supra diximus, iubebat,
 ut prius quam causa ageretur testes per triduum audirentur,
 dicta eorum iudices consignarent, quarta die adesse omnes
 iuberentur ac coram accusatore ac reo pilae, in quibus nomina
 iudicum inscripta essent, aequarentur; dein rursus postera die
 35 obtigisset, ei protinus sessum irent; tum ad dicendum accusator

14 praeterea] de vi *add. Manutius* C. Ateio *scripsi*: C. Ceteio
codd.: Q. Patulcio *Hotomann* 31 consignarent *Manutius*: con-
 firmarent *codd.* omnes] in diem posterum *add. codd., del. Eberhard*
 35 obtigisset *Manutius*: contigisset *codd.*

ASCONI

duas horas, reus tres haberet, resque eodem die illo iudicaretur; prius autem quam sententiae ferrentur, quinos ex singulis
41 ordinibus accusator, totidem reus reiceret, ita ut numerus iudicum relinqueretur qui sententias ferrent quinquaginta et unius.

Primo die datus erat in Milonem testis C. Causinius Schola,⁵ qui se cum P. Clodio fuisse, cum is occisus esset, dixit, atrocitatemque rei factae quam maxime potuit auxit. Quem cum interrogare M. Marcellus coepisset, tanto tumultu Clodianae multitudinis circumstantis exterritus est, ut vim ultimam timens ¹⁰ in tribunal a Domitio reciperetur. Quam ob causam Marcellus et ipse Milo a Domitio praesidium imploraverunt. Sedebat eo tempore Cn. Pompeius ad aerarium, perturbatusque erat eodem illo clamore: itaque Domitio promisit se postero die cum praesidio descensurum, idque fecit. Qua re territi Clodiani silentio ¹⁵ verba testium per biduum audiri passi sunt. Interrogaverunt eos M. Cicero et M. Marcellus et Milo ipse. Multi ex iis, qui Bovillis habitabant, testimonium dixerunt de eis, quae ibi facta erant: cauponem occisum, tabernam expugnatam, corpus Clodi in publicum extractum esse. Virgines quoque Albanae dixerunt ²⁰ mulierem ignotam venisse ad se, quae Milonis mandato votum solveret, quod Clodius occisus esset. Ultimae testimonium dixerunt Sempronia, Tuditani filia, socrus P. Clodi, et uxor Fulvia, et fletu suo magnopere eos qui assistebant commoverunt. Dimisso circa horam decimam in iudicio T. Munatius pro contione ²⁵ populum adhortatus est, ut postero die frequens adesset et elabi Milonem non pateretur iudiciumque et dolorem suum ostenderet euntibus ad tabellam ferendam. Postera die, qui fuit iudicii summus a. d. VII Idus Aprilis, clausae fuerunt tota urbe tabernae; praesidia in foro et circa omnis fori aditus Pompeius disposuit; ³⁰ ipse pro aerario ut pridie consedit saeptus delecta manu **42** militum. Sortitio deinde iudicium a primo die facta est: post tantum silentium toto foro fuit, quantum esse in aliquo foro posset. Tum intra horam secundam accusatores coeperunt dicere, Appius maior et M. Antonius et P. Valerius Nepos. Usi ³⁵ sunt ex lege horis duabus.

Respondit his unus M. Cicero: et cum quibusdam placuisset

⁹ ante M. (om. M S) Marcellus hiatum ¹⁰ litterarum habent MS
²⁹ VII scripsi: III MP: II S: VI Mamtius

ARGUMENTVM IN MILONIANAM

ita defendi crimen, interfici Clodium pro re publica fuisse — quam formam M. Brutus secutus est in ea oratione, quam pro Milone composuit et edidit, quamvis non egisset — Ciceroni id non placuit, ut quisquis bono publico damnari, idem etiam occidi indemnatus posset. Itaque cum insidias Milonem Clodio fecisse posuissent 5 accusatores, quia falsum id erat — nam forte illa rixa commissa fuerat —, Cicero apprehendit et contra Clodium Miloni fecisse insidias disputavit, eoque tota oratio eius spectavit. Sed ita constitit ut diximus, nec utrius consilio pugnatum esse eo die, 10 verum et forte occurrisset et ex rixa servorum ad caedem perventum. Notum tamen erat utrumque mortem alteri saepe minatum esse, et sicut suspectum Milonem maior quam Clodi familia faciebat, ita expeditior et paratior ad pugnam Clodianorum quam Milonis fuerat. Cicero cum inciperet dicere, ex- 15 ceptus est acclamatione Clodianorum, qui se continere ne metu quidem circumstantium militum potuerunt. Itaque non ea qua solitus erat constantia dixit. Manet autem illa quoque excepta eius oratio: scripsit vero hanc quam legimus ita perfecte, ut iure prima haberi possit.

20 Peracta utrimque causa singuli quinos accusator et reus senatores, totidem equites et tribunos aerarios reiecerunt, ita ut unus et L sententias tulerint. Senatores condemnauerunt XII, absolverunt VI; equites condemnauerunt XIII, absolverunt III; 25 tribunum aerarii condemnauerunt XIII, absolverunt III. Videbantur non ignorasse iudices inscio Milone initio vulneratum esse Clodium, sed compererant postquam vulneratus esset iussu Milonis occisum. Fuerunt qui crederent M. Catonis sententia eum esse absolutum; nam et bene cum re publica actum esse morte P. Clodi non dissimulaverat et studebat in petitione con- 30 sulatus Miloni et reo adfuerat. Nominaverat quoque eum Cicero praesentem et testatus erat audisse eum a M. Favonio ante diem tertium quam facta caedes erat, Clodium dixisse periturum esse 54 eo triduo Milonem . . . Sed Milonis quoque notam audaciam removeri a re publica utile visum est. Scire tamen nemo umquam 35 potuit, utram sententiam tulisset. Damnatum autem opera

3 quamvis non *ed. Aldina*: quamvis *codd.*: quasi *Baiter* 4 ut
 quisquis *scripsi*: quisquis *P¹S* (quod quis *P²M*): quasi qui *KS*

ASCONI ARGUMENTVM IN MILONIANAM

maxime Appi *Claudi* pronuntiatum est. Milo postero die *nova lege* factus reus ambitus apud Manlium Torquatum absens damnatus est. Illa quoque lege accusator fuit eius Appius Claudius, et cum ei praemium lege daretur, negavit se eo uti. Subscripserunt ei *in* ambitus iudicio P. Valerius Leo et Cn. Domitius 5 Cn. f. Post paucos dies quoque Milo apud M. Favonium quaesitorem de sodaliciis damnatus est accusante P. Fulvio Nerato, cui e lege praemium datum est. Deinde apud L. Fabium quaesitorem iterum absens damnatus est de vi: accusavit L. Cornificius et Q. Patulcius. Milo in exsilium Massiliam intra 10 paucissimos dies profectus est. Bona eius propter aeris alieni magnitudinem semuncia venierunt.

Post Milonem eadem lege Pompeia primus est accusatus M. Saufeius M. f., qui dux fuerat in expugnanda taberna Bovillis et Clodio occidendo. Accusaverunt eum L. Cassius, L. Fulcinus 15 C. f., C. Valerius; defenderunt M. Cicero, M. Caelius, obtinueruntque ut una sententia absolveretur. Condemnaverunt senatores x, absolverunt viii; condemnaverunt equites Romani viiii, absolverunt viii; sed ex tribunis aerariis x absolverunt, vi 55 cum eius vel peior causa quam Milonis fuisset, quod aperte dux fuerat expugnandae tabernae. Repetitus deinde post paucos dies apud C. Considium quaesitorem est lege Plautia de vi, subscriptione ea quod loca *publica* occupasset et cum telo fuisset; nam *dux fuerat* operarum Milonis. Accusaverunt C. Fidius, 25 Cn. Aponius Cn. f., M. Seius . . . Sex. f.; defenderunt M. Cicero, M. Terentius Varro Gibba. *Absolutus est sententiis* plenius quam prius: graves habuit xviii, absolutorias duas et xxx; sed e contrario hoc ac priore iudicio accidit: equites enim ac 30 senatores eum absolverunt, tribuni aerarii damnaverunt.

Sex. autem Clodius, quo auctore corpus Clodi in curiam illatum fuit, accusantibus C. Caesennio Philone, M. Alfidio, defendente T. Flacconio, magno consensu damnatus est, sententiis sex et xl; absolutorias quinque omnino habuit, duas senatorum, tres equitum. 35

Multi praeterea et praesentes et cum citati non respondissent damnati sunt: ex quibus maxima pars fuit Clodianorum.

ORATIO

PRO T. ANNIO MILONE

SIGLA

- P* = Palimpsestus Taurinensis
H = cod. Harleianus 2682, saec. xi
T = cod. Tegernseensis, saec. xi
E = cod. Erfurtensis, saec. xii/xiii
W = cod. Werdensis, quo usus est Gulielmius
w = lectiones a Lambino e suo *v.c.* (i. e. Werdensi) laudatae
b = cod. Bernensis 104, saec. xiv (*deficit* § 67)
β = cod. Barberinus ix. 11, saec. xiv
σ = cod. Bodleianus Auct. Rawl. G. 138 saec. xv
δ = codd. [*δ*]*βσ* consensus
Schol. = Scholiasta Bobiensis

M. TVLLI CICERONIS

PRO T. ANNIO MILONE ORATIO

ETSI vereor, iudices, ne turpe sit pro fortissimo viro 1
 dicere incipientem timere minimeque deceat, cum T. Annius
 ipse magis de rei publicae salute quam de sua perturbetur,
 me ad eius causam parem animi magnitudinem adferre non
 5 posse, tamen haec novi iudici nova forma terret oculos, qui
 quocumque inciderunt, veterem consuetudinem fori et pristi-
 num morem iudiciorum requirunt. Non enim corona con-
 sessus vester cinctus est, ut solebat; non usitata frequentia
 stipati sumus; non illa praesidia, quae pro templis omnibus 2
 10 cernitis, etsi contra vim conlocata sunt, non adferunt tamen
 oratori terroris aliquid, ut in foro et in iudicio, quamquam
 praesidiis salutaribus et necessariis saepti sumus, tamen ne
 non timere quidem sine aliquo timore possimus. Quae si
 15 opposita Miloni putarem, cederem temporis, iudices, nec
 enim inter tantam vim armorum existimarem esse orationi
 locum. Sed me recreat et reficit Cn. Pompei, sapientissimi
 et iustissimi viri, consilium, qui profecto nec iustitiae suae
 putaret esse, quem reum sententiis iudicum tradidisset, eun-

3 turbetur T 6 veterem Hδ: om. ET, Quintil. xi. 3. 50 9
 nec illa Garatoni 10 collocata HE: collata Tδ 11 oratori
 del. Heumann terroris (-es E) HE: om. Tδ 14 temporibus
 TW 15 enim H: om. cett. orationi HE: oratori Tδ 17
 et iustissimi H: et illustrissimi Eδ: illustrissimique T

dem telis militum dedere, nec sapientiae temeritatem concitatae multitudinis auctoritate publica armare. Quam ob rem illa arma, centuriones, cohortes non periculum nobis, sed praesidium denuntiant, neque solum ut quieto, sed etiam ut magno animo simus hortantur, nec auxilium modo defensioni meae, verum etiam silentium pollicentur. Reliqua vero multitudo, quae quidem est civium, tota nostra est, nec eorum quisquam, quos undique intuentis, unde aliqua fori pars aspici potest, et huius exitum iudici exspectantis videtis, non cum virtuti Milonis favet, tum de se, de liberis suis, de patria, de fortunis hodierno die decertari putat.

2 Unum genus est adversum infestumque nobis eorum, quos P. Clodi furor rapinis et incendiis et omnibus exitiis publicis pavit; qui hesternae etiam contione incitati sunt, ut vobis voce praeirent quid iudicaretis. Quorum clamor si qui forte fuerit, admonere vos debebit, ut eum civem retineatis, qui semper genus illud hominum clamoresque maximos prae vestra salute neglexit. Quam ob rem adeste animis, iudices, et timorem, si quem habetis, deponite. Nam si umquam de bonis et fortibus viris, si umquam de bene meritis civibus potestas vobis iudicandi fuit, si denique umquam locus amplissimorum ordinum delectis viris datus est, ut sua studia erga fortis et bonos civis, quae voltu et verbis saepe significassent, re et sententiis declararent, hoc profecto tempore eam potestatem omnem vos habetis, ut statuatis utrum nos, qui semper vestrae auctoritati dediti fuimus, semper miseri lugeamus an diu vexati a perditissimis civibus aliquando per vos ac per vestram fidem, virtutem sapientiamque recreemur. Quid enim nobis duobus, iudices, laboriosius, quid magis sollicitum, magis exercitum dici aut fingi potest, qui spe amplissimorum praemiorum ad rem publicam

6 sed etiam T 17 prae HE: pro T³ 21 vobis del. Bake
 23 erga . . . civis del. Lange 29 duobus om. T 30 exercitum E

adducti metu crudelissimorum suppliciorum carere non
 possumus? Equidem ceteras tempestates et procellas in
 illis dumtaxat fluctibus contionum semper putavi Miloni
 esse subeundas, quia semper pro bonis contra improbos
 5 senserat, in iudicio vero et in eo consilio, in quo ex cunctis
 ordinibus amplissimi viri iudicarent, numquam existimavi
 spem ullam esse habituros Milonis inimicos ad eius non
 modo salutem exstinguendam, sed etiam gloriam per talis
 viros infringendam. Quamquam in hac causa iudices, 6
 10 T. Anni tribunatu rebusque omnibus pro salute rei publicae
 gestis ad huius criminis defensionem non abutemur. Nisi
 oculis videritis insidias Miloni a Clodio esse factas, nec
 deprecaturi sumus, ut crimen hoc nobis propter multa prae-
 clara in rem publicam merita condonetis, nec postulaturi,
 15 ut, quia mors P. Clodi salus vestra fuerit, idcirco eam virtuti
 Milonis potius quam populi Romani felicitati adsignetis.
 Sin illius insidiae clariores hac luce fuerint, tum denique
 obsecrabo obtestaborque vos, iudices, si cetera amisimus,
 hoc nobis saltem ut relinquatur, vitam ab inimicorum au-
 20 dacia telisque ut impune liceat defendere.

Sed ante quam ad eam orationem venio, quae est propria 3
 vestrae quaestionis, videntur ea mihi esse refutanda, quae et 7
 in senatu ab inimicis saepe iactata sunt et in contione ab im-
 probis et paulo ante ab accusatoribus, ut omni errore sublato
 25 rem plane, quae veniat in iudicium, videre possitis. Nesciant
 intueri lucem esse fas ei, qui a se hominem occisum fateatur.
 In qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant?
 Nempè in ea, quae primum iudicium de capite vidit M. Ho-
 rati, fortissimi viri, qui nondum libera civitate tamen populi

10 rebusque HE: rebus Tδ 12 esse HE: om. Tδ 15
 quia H: si ETδ 17 sin HE: sed si TWδ 19 vitam hoc loco
 hab. HE, post telisque Tδ 22 mihi H: om. ETδ et in HE: in
 Tδ 23 saepe ab improbis E 24 errore H: terrore ETWδ
 26 esse fas HE, Quintil. v. 11. 12: fas esse Tδ occisum δ, Quintil. iv.
 2. 25: esse occ. H: occ. esse ET, Quintil. v. 11. 12

Romani comitiis liberatus est, cum sua manu sororem esse
 8 interfectam fateretur. An est quisquam qui hoc ignoret,
 cum de homine occiso quaeratur, aut negari solere omnino
 esse factum aut recte et iure factum esse defendi? Nisi vero
 existimatis dementem P. Africanum fuisse, qui cum a C. Car- 5
 bone tribuno plebis seditiose in contione interrogaretur quid
 de Ti. Gracchi morte sentiret, responderit iure caesum
 videri. Neque enim posset aut Ahala ille Servilius aut
 P. Nasica aut L. Opimius aut C. Marius aut me consule
 senatus non nefarius haberi, si sceleratos civis interfici nefas 10
 esset. Itaque hoc, iudices, non sine causa etiam fictis
 fabulis doctissimi homines memoriae prodiderunt, eum, qui
 patris ulciscendi causa matrem necavisset, variatis hominum
 sententiis non solum divina, sed etiam sapientissimae deae
 9 sententia liberatum. Quid si duodecim tabulae nocturnum 15
 furem quoquo modo, diurnum autem, si se telo defenderet,
 interfici impune voluerunt, quis est qui, quoquo modo quis
 interfectus sit, puniendum putet, cum videat aliquando
 gladium nobis ad hominem occidendum ab ipsis porrigi
 4 legibus? Atqui, si tempus est ullum iure hominis necandi, 20
 quae multa sunt, certe illud est non modo iustum, verum
 etiam necessarium, cum vi vis inlata defenditur. Pudicitiam
 cum eriperet militi tribunus militaris in exercitu C. Mari,
 propinquus eius imperatoris, interfectus ab eo est, cui vim
 adferebat; facere enim probus adulescens periculose quam 25
 perpeti turpiter maluit. Atque hunc ille summus vir scelere
 10 solutum periculo liberavit. Insidiatori vero et latroni quae
 potest inferri iniusta nex? Quid comitatus nostri, quid
 gladii volunt? quos habere certe non liceret, si uti illis nullo
 pacto licere. Est igitur haec; iudices, non scripta, sed nata 30
 lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex

6 in contione seditiose T8

14 divina H8: divinae ET6, Quintil. cod. A

31 verum HE: verum etiam T8

10 civis om. Quintil. v. 11. 6

16 defenderit H

natura ipsa adripuimus, hausimus, expressimus, ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus, ut, si vita nostra in aliquas insidias, si in vim et in tela aut latronum aut inimicorum incidisset, omnis honesta ratio esset 5 expediendae salutis. Silent enim leges inter arma nec se¹¹ expectari iubent, cum ei, qui exspectare velit, ante iniusta poena luenda sit quam iusta repetenda. Etsi persapienter et quodam modo tacite dat ipsa lex potestatem defendendi, quae non hominem occidi, sed esse cum telo hominis occi- 10 dendi causa vetat, ut, cum causa, non telum quaeretur, qui sui defendendi causa telo esset usus, non hominis occidendi causa habuisse telum iudicaretur. Quapropter hoc maneat in causa, iudices; non enim dubito quin probaturus sim vobis defensionem meam, si id memineritis, quod oblivisci 15 non potestis, insidiatorem interfici iure posse. Sequitur⁵ illud, quod a Milonis inimicis saepissime dicitur, caedem, in qua P. Clodius occisus esset, senatum iudicasse contra rem publicam esse factam. Illam vero senatus non senten- 20 tiis suis solum, sed etiam studiis comprobavit. Quotiens enim est illa causa a nobis ac a in senatu, quibus adsensio- nibus universi ordinis, quam nec tacitis nec occultis! Quando enim frequentissimo senatu quattuor aut summum quinque sunt inventi qui Milonis causam non probarent? Declarant huius ambusti tribuni plebis illae intermortuae 25 contiones, quibus cotidie meam potentiam invidiose crimina- batur, cum diceret senatum non quod sentiret, sed quod ego vellem decernere. Quae quidem si potentia est appellanda potius quam propter magna in rem publicam merita medio- cris in bonis causis auctoritas aut propter hos officiosos 30 labores meos non nulla apud bonos gratia, appelletur ita

1 hausimus om. T 6 iubent] volunt H (contra Quintil. v. 14. 8)
 9 non H: non modo ETδ 15 iure interfici Tδ 17 esse.
 H, ut voluit Bake: est cett. 22 enim] etiam Ernesti aut
 sum: im HE: ad summum Tδ 28 propter H: aut propter cett.

sane, dum modo ea nos utamur pro salute bonorum contra
 13 amentiam perditorum. Hanc vero quaestionem, etsi non
 est iniqua, numquam tamen senatus constituendam putavit;
 erant enim leges, erant quaestiones vel de caede vel de vi,
 nec tantum maerorem ac luctum senatui mors P. Clodi 5
 adferebat, ut nova quaestio constitueretur. Cuius enim de
 illo incesto stupro iudicium decernendi senatui potestas esset
 erepta, de eius interitu quis potest credere senatum iudicium
 novum constituendum putasse? Cur igitur incendium curiae,
 oppugnationem aedium M. Lepidi, caedem hanc ipsam con- 10
 tra rem publicam senatus factam esse decrevit? Quia nulla
 vis umquam est in libera civitate suscepta inter civis non
 14 contra rem publicam—non enim est ulla defensio contra
 vim umquam optanda, sed non numquam est necessaria,—
 nisi vero aut ille dies, quo Ti. Gracchus est caesus, aut ille, 15
 quo Gaius, aut arma Saturnini, non, etiam si e re publica
 6 oppressa sunt, rem publicam tamen volnerarunt. Itaque ego
 ipse decrevi, cum caedem in via Appia factam esse constaret,
 non eum, qui se defendisset, contra rem publicam fecisse, sed,
 cum inesset in re vis et insidiae, crimen iudicio reservavi, 20
 rem notavi. Quod si per furiosum illum tr. pl. senatui quod
 sentiebat perficere licuisset, novam quaestionem nullam habe-
 remus. Decernebat enim, ut veteribus legibus, tantum modo
 extra ordinem, quaereretur. Divisa sententia est postulante
 nescio quo—nihil enim necesse est omnium me flagitia proferre 25
 —sic reliqua auctoritas senatus empta intercessione sublata
 15 est. At enim Cn. Pompeius rogatione sua et de re et de causa
 iudicavit: tulit enim de caede, quae in Appia via facta esset,
 in qua P. Clodius occisus esset. Quid ergo tulit? Nempe ut

7 incestu stupro *Schol. Bob.*: incestu *Rau* 13 ulla *H*: illa
ETδ 15 dies quo *H*: dies in quo *cett.* 16 arma *H*: quo arma
cett. non etiamsi . . . tamen *Madvig*: non etiamsi . . . tamen non
codd.: etiamsi . . . tamen non *edd. rec.* e *om. H* 18 via *H*:
om. cett. 20 inesset *Hδ*: esset *T*: inessent *E* 21 pl. *H*
Ascen.: *om. cett.*

quaeretur. Quid porro quaerendum est? factumne sit? At
 constat. A quo? At paret. Vidit igitur etiam in confessione
 facti iuris tamen defensionem suscipi posse. Quod nisi
 vidisset, posse absolvi eum, qui fateretur, cum videret nos
 5 fateri, neque quaeri umquam iussisset nec vobis tam hanc
 salutarem in iudicando litteram quam illam tristem dedisset.
 Mihi vero Cn. Pompeius non modo nihil gravius contra
 Milonem iudicasse, sed etiam statuisset videtur quid vos in
 iudicando spectare oporteret. Nam qui non poenam confes-
 10 sioni, sed defensionem dedit, is causam interitus quaeren-
 dam, non interitum putavit. Iam illud ipse dicet profecto, 16
 quod sua sponte fecit, Publione Clodio tribuendum putarit
 an tempori. Domi suae nobilissimus vir, senatus propug- 7
 nator atque illis quidem temporibus paene patronus, avun-
 15 culus huius iudicis nostri fortissimi viri, M. Catonis, tribunus
 plebis M. Drusus occisus est. Nihil de eius morte populus
 consultus est, nulla quaestio decreta a senatu est. Quantum
 luctum fuisse in hac urbe a nostris patribus accepimus, cum
 P. Africano domi suae quiescenti illa nocturna vis esset
 20 inlata? Quis tum non ingemuit, quis non arsit dolore,
 quem immortalem, si fieri posset, omnes esse cuperent, eius
 ne necessariam quidem exspectatam esse mortem? Num
 igitur ulla quaestio de Africani morte lata est? Certe nulla.
 Quid ita? Quia non alio facinore clari homines, alio obscuri 17
 25 necantur. Intersit inter vitae dignitatem summorum atque
 infimorum; mors quidem inlata per scelus isdem et poenis
 teneatur et legibus. Nisi forte magis erit parricida, si qui
 consularem patrem quam si qui humilem necarit, aut eo
 mors atrocior erit P. Clodi, quod is in monumentis maiorum

2 at paret *b Schol.*: apparet *HT*: at apparet *E*: at patet *βσ* 5
 tam *hoc loco hab. ET, ante salut. H, post salut. δ* 8 in *om. TW*
 11 ipse dicet *HE*: dicet ipse *Tδ* 13 domi *HEδ*: domui *TW* 16
 est *H*: *om. cett.* 18 fuisse in hac urbe *H*: in hac urbe fuisse
cett. 20 ingemuit *Hw*: gemuit *ETδ* 26 isdem et *HE*: isdem *Tδ*
 28 qui hum. *H*: quis hum. *cett.*

suorum sit interfectus—hoc enim ab istis saepe dicitur—, proinde quasi Appius ille Caecus viam munierit, non qua populus uteretur, sed ubi impune sui posterī latrocinarentur!

18 Itaque in eadem ista Appia cum ornatissimum equitem Romanum P. Clodius M. Papirium occidisset, non fuit illud 5 facinus puniendum—homo enim nobilis in suis monumentis equitem Romanum occiderat—nunc eiusdem Appiae nomen quantas tragoedias excitat! Quae cruentata antea caede honesti atque innocentis viri silebatur, eadem nunc crebro usurpatur, postea quam latronis et parricidae sanguine im- 10 buta est. Sed quid ego illa commemorō? Comprehensus est in templo Castoris servus P. Clodi, quem ille ad Cn. Pompeium interficiendum conlocarat. Extorta est ei confidenti sica de manibus. Caruit foro postea Pompeius, caruit senatu, caruit publico; ianua se ac parietibus, non iure 15

19 legum iudiciorumque texit. Num quae rogatio lata, num quae nova quaestio decreta est? Atqui si res, si vir, si tempus ullum dignum fuit, certe haec in illa causa summa omnia fuerunt. Insidiator erat in foro conlocatus atque in vestibulo ipso senatus; ei viro autem mors parabatur, cuius 20 in vita nitebatur salus civitatis; eo porro rei publicae tempore, quo, si unus ille occidisset, non haec solum civitas, sed gentes omnes concidissent. Nisi vero, quia perfecta res non est, non fuit punienda, proinde quasi exitus rerum, non hominum consilia legibus vindicentur. Minus dolendum 25 fuit re non perfecta, sed puniendum certe nihilo minus.

20 Quotiens ego ipse, iudices, ex P. Clodi telis et ex cruentis eius manibus effugi! ex quibus si me non vel mea vel rei publicae fortuna servasset, quis tandem de interitu meo

8 quaestionem tulisset? Sed stulti sumus qui Drusum, qui 30 Africanum, Pompeium, nosmet ipsos cum P. Clodio conferre

1 est interfectus *Madvig* 4 Appia *H*: Appia via *cell.* 7
 Appiae viae *H* 8 deficit *H* in verb. excitat quae R \bar{Q} (*sic*) usque
 ad § 37 -terfici 13 ei *om.* δ 22 occidisset *T δ* : cecidisset *E*
 28 vel mea *E*: mea *T δ*

audeamus. Tolerabilia fuerunt illa: P. Clodi mortem
 aequo animo ferre nemo potest. Luget senatus, maeret
 equester ordo, tota civitas confecta senio est, squalent muni-
 cipia, afflictantur coloniae, agri denique ipsi tam beneficium,
 5 tam salutarem, tam mansuetum civem desiderant. Non 21
 fuit ea causa, iudices, profecto, non fuit, cur sibi censeret
 Pompeius quaestionem ferendam, sed homo sapiens atque
 alta et divina quadam mente praeditus multa vidit: fuisse
 illum sibi inimicum, familiarem Milonem; in communi
 10 omnium laetitia si etiam ipse gauderet, timuit ne videretur
 infirmior fides reconciliatae gratiae. Multa etiam alia vidit,
 sed illud maxime, quamvis atrociter ipse tulisset, vos tamen
 fortiter iudicaturos. Itaque delegit ex florentissimis ordini-
 bus ipsa lumina, neque vero, quod non nulli dicitant, se-
 15 crevit in iudicibus legendis amicos meos. Neque enim hoc
 cogitavit vir iustissimus, neque in bonis viris legendis id
 adsequi potuisset, etiam si cupisset. Non enim mea gratia
 familiaritatibus contineretur, quae late patere non possunt,
 20 propterea quod consuetudines victus non possunt esse cum
 multis; sed, si quid possumus, ex eo possumus, quod res
 publica nos coniunxit cum bonis. Ex quibus ille cum op-
 timos viros legeret idque maxime ad fidem suam pertinere
 arbitraretur, non potuit legere non studiosos mei. Quod 22
 vero te, L. Domiti, huic quaestioni praeesse maxime voluit,
 25 nihil quaesivit aliud nisi iustitiam, gravitatem, humanitatem,
 fidem. Tulit ut consularem necesse esset: credo, quod
 principum munus esse ducebat resistere et levitati multitu-
 dinis et perditorum temeritati. Ex consularibus te creavit
 30 insanias iam ab adulescentia documenta maxima.

Quam ob rem, iudices, ut aliquando ad causam crimenque ⁹ 23

2 aequo animo ferre nemo T: nemo aeq. anim. ferre E: aeq. anim.
 nemo ferre δ: aequo animo del. Lange 19 propterea . . .
 multis del. Bake 25 aliud om. T 30 insanias ET in-
 sidias δ

veniamus, si neque omnis confessio facti est inusitata, neque de causa nostra quicquam aliter ac nos vellemus a senatu iudicatum est, et lator ipse legis cum esset controversia nulla facti, iuris tamen disceptationem esse voluit et ei lecti iudices isque praepositus est quaestioni, qui haec iuste sapienterque 5 disceptet, reliquum est, iudices, ut nihil iam quaerere aliud debeatis nisi uter utri insidias fecerit. Quod quo facilius argumentis perspicere possitis, rem gestam vobis dum breviter expono, quaeso, diligenter attendite.

- 24 P. Clodius cum statuisset omni scelere in praetura vexare 10 rem publicam videretque ita tracta esse comitia anno superiore, ut non multos mensis praeturam gerere posset, qui non honoris gradum spectaret, ut ceteri, sed et L. Paulum conlegam effugere vellet, singulari virtute civem, et annum integrum ad dilacerandam rem publicam quaereret, subito 15 reliquit annum suum seseque in proximum transtulit, non, ut fit, religione aliqua, sed ut haberet, quod ipse dicebat, ad praeturam gerendam, hoc est, ad evertendam rem publicam, 25 plenum annum atque integrum. Occurrebat ei mancam ac debilem praeturam futuram suam consule Milone; eum 20 porro summo consensu populi Romani consulem fieri videbat. Contulit se ad eius competitores, sed ita, totam ut petitionem ipse solus etiam invitis illis gubernaret, tota ut comitia suis, ut dicitabat, umeris sustineret. Convocabat tribus, se interponebat, Collinam novam dilectu perditis- 25 simorum civium conscribemat. Quanto ille plura miscebat, tanto hic magis in dies convalescebat. Ubi vidit homo ad omne facinus paratissimus fortissimum virum, inimicissimum suum, certissimum consulem, idque intellexit non solum sermonibus, sed etiam suffragiis populi Romani saepe esse 30

4 ei lecti *Garatoni*: electi *codd.*: et electi iud. *del. Joergensen* 5
 est *Orelli*: *om. codd.* 8 perspicere possitis argum. *E* 11
 tracta *ed. Aldina*: tractata *codd.* 16 proximum] annum *post*
 prox. *add. E, ante prox. Tδ*: *del. A. Eberhard* 25 Collinam
ETWb: coloniam *βσ*

declaratum, palam agere coepit et aperte dicere occidendum
 Milonem. Servos agrestis et barbaros, quibus silvas pub- 26
 licas depr̄sus erat Etruriamque vexarat, ex Appennino
 deduxerat, quos videbatis. Res erat minime obscura.
 5 Etenim dictitabat palam consulatum Miloni eripi non posse,
 vitam posse. Significavit hoc saepe in senatu, dixit in con-
 tione; quin etiam M. Favonio, fortissimo viro, quaerenti ex
 eo qua spe fureret Milone vivo, respondit triduo illum aut
 summum quadriduo esse periturum; quam vocem eius ad 10
 10 hunc M. Catonem statim Favonius detulit. Interim cum 10
 sciret Clodius—neque enim erat difficile scire—iter sol- 27
 lemne, legitimum, necessarium ante diem XIII Kalendas
 Februarias Miloni esse Lanuvium ad flaminem prodendum,
 Roma subito ipse profectus pridie est, ut ante suum fundum,
 15 quod re intellectum est, Miloni insidias conlocaret; atque
 ita profectus est, ut contionem turbulentam, in qua eius
 furor desideratus est, relinqueret, quam nisi obire facinoris
 locum tempusque voluisset, numquam reliquisset. Milo 28
 autem cum in senatu fuisset eo die, quoad senatus est
 20 dimissus, domum revertens calceos et vestimenta mutavit,
 paulisper, dum se uxor, ut fit, comparat, commoratus est,
 dein profectus id temporis, cum iam Clodius, si quidem eo
 die Romam venturus erat, redire potuisset. Obviam fit ei
 Clodius, expeditus, in equo, nulla raeda, nullis impedi-
 25 mentis, nullis Graecis comitibus, ut solebat, sine uxore,
 quod numquam fere: cum hic insidiator, qui iter illud ad
 caedem faciendam apparasset, cum uxore veheretur in raeda,
 paenulatus, magno et impedito et muliebri ac delicato
 ancillarum puerorumque comitatu. Fit obviam Clodio 29

5 dictitabat palam *E*: palam dict. *Tδ* eripi Miloni *E*: Mil.
 eripi *ctf.* 7 *M. unus Ox., Krause: om. cett.* 8 aut *E*: ad
Tδ 11 difficile *βσ*: id facile *b*: id difficile *T*: diffic. id *E* scire
δ: scire a Lanuvinis *ETw* 13 prodendum] quod erat dictator
 Lanuvii Milo *add. codd., del. Bake* 17 est] quae illo ipso die
 habita est *add. codd., del. Bake*

ante fundum eius hora fere undecima aut non multo secus. Statim complures cum telis in hunc faciunt de loco superiore impetum : adversi raedarium occidunt. Cum autem hic de raeda reiecta paenula desilisset seque acri animo defenderet, illi, qui erant cum Clodio, gladiis eductis, partim 5 recurrere ad raedam, ut a tergo Milonem adorirentur, partim, quod hunc iam interfectum putarent, caedere incipiunt eius servos, qui post erant ; ex quibus qui animo fideli in dominum et praesenti fuerunt, partim occisi sunt, partim, cum ad raedam pugnari viderent, domino succurrere pro- 10 hiberentur, Milonem occisum et ex ipso Clodio audirent et re vera putarent, fecerunt id servi Milonis—dicam enim aperte non derivandi criminis causa, sed ut factum est—nec imperante nec sciente nec praesente domino, quod suos quisque servos in tali re facere voluisset. 15

II
30 Haec, sicuti exposui, ita gesta sunt, iudices : insidiator superatus est, vi victa vis vel potius oppressa virtute audacia est. Nihil dico quid res publica consecuta sit, nihil quid vos, nihil quid omnes boni : nihil sane id prosit Miloni, qui hoc fato natus est, ut ne se quidem servare potuerit quin 20 una rem publicam vosque servaret. Si id iure fieri non potuit, nihil habeo quod defendam. Sin hoc et ratio doctis et necessitas barbaris et mos gentibus et feris natura ipsa praescipsit, ut omnem semper vim, quacumque ope possent, a corpore, a capite, a vita sua propulsarent, non potestis 25 hoc facinus improbum iudicare quin simul iudicetis omnibus, qui in latrones inciderint, aut illorum telis aut vestris 31 sententiis esse pereundum. Quod si ita putasset, certe optabilius Miloni fuit dare iugulum P. Clodio, non semel ab illo neque tum primum petitum, quam iugulari a vobis, quia 30

3 impetum adversi ; *Kraffert* 9 et praesenti *E* : crant et praesenti *Tb* : crant et praesentes *βσ* 10 et domino *P* 13 aperte *P* : *om. cett.* 16 sicuti *ET* : sicut *P(e coll. mea)* δ : si ut *Quintil.* iv. 4. 2 18 nihil dico *post sit hab. T* 21 iure fieri non potuit *P* : fieri iure non posset *ET* : iure non posset δ 23 feris etiam beluis *P*

se non iugulandum illi tradidisset. Sin hoc nemo vestrum
 ita sentit, illud iam in iudicium venit, non occisusne sit,
 quod fatemur, sed iure an iniuria, quod multis in causis
 saepe quaesitum est. Insidias factas esse constat, et id est,
 5 quod senatus contra rem publicam factum iudicavit; ab
 utro factae sint incertum est. De hoc igitur latum est ut
 quaereretur. Ita et senatus rem, non hominem notavit et
 Pompeius de iure, non de facto quaestionem tulit. Num 12
 quid igitur aliud in iudicium venit nisi uter utri insidias
 10 fecerit? Profecto nihil: si hic illi, ut ne sit impune; si ille
 huic, tum nos scelere solvamur.

Quonam igitur pacto probari potest insidias Miloni fecisse 32
 Clodium? Satis est in illa quidem tam audaci, tam nefaria
 belua docere, magnam ei causam, magnam spem in Milonis
 15 morte propositam, magnas utilitates fuisse. Itaque illud
 Cassianum, 'cui bono fuerit,' in his personis valeat, etsi
 boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi
 saepe parvo. Atqui Milone interfecto Clodius haec adse-
 quebatur, non modo ut praetor esset non eo consule, quo
 20 sceleris facere nihil posset, sed etiam ut eis consulibus prae-
 tor esset, quibus si non adiuvantibus, at coniventibus certe
 speraret se posse eludere in illis suis cogitatis furoribus:
 cuius illi conatus, ut ipse ratiocinabatur, nec cuperent reprimere,
 si possent, cum tantum beneficium ei se debere arbi-
 25 trarentur, et, si vellent, fortasse vix possent frangere hominis
 sceleratissimi corroboratam iam vetustate audaciam. An 33
 vero, iudices, vos soli ignoratis, vos hospites in hac urbe
 versamini, vestrae peregrinantur aures neque in hoc pervagato
 civitatis sermone versantur, quas ille leges, si leges
 30 nominandae sunt ac non faces urbis, pestes rei publicae,
 fuerit impositurus nobis omnibus atque inustus? Exhibe,

2 non hoc loco hab. ETδ, ante illud P 4 iam saepe T 11 tum
 nos ETδ: ut P 16 cui bono fuerit] iudicium codd. Asconi 20
 facere nihil E: nihil facere Tδ 31 exhibe. exhibe E: alterum
 exhibe post Clodi hab. Tδ

- exhibe, quaeso, Sexte Clodi, librarium illud legum vestrarum, quod te aiunt eripuisse e domo et ex mediis armis turbaque nocturna tamquam Palladium sustulisse, ut praeclarum videlicet munus atque instrumentum tribunatus ad aliquem, si nactus esses, qui tuo arbitrio tribunatum gereret, 5 deferre posses. Et aspexit me illis quidem oculis, quibus tum solebat, cum omnibus omnia minabatur. Movet me 13 quippe lumen curiae! Quid? tu me tibi iratum, Sexte, putas, cuius tu inimicissimum nullo crudelius etiam punitus es, quam erat humanitatis meae postulare? Tu P. Clodi 10 cruentum cadaver eiecisti domo, tu in publicum abiecisti, tu spoliatum imaginibus, exsequiis, pompa, laudatione, infelicissimis lignis semiustilatum nocturnis canibus dilaniandum reliquisti. Qua re, etsi nefarie fecisti, tamen, quoniam 15 in meo inimico crudelitatem exprompsisti tuam, laudare 15 non possum, irasci certe non debeo.
- 34 *Audistis, iudices, quantum Clodi interfuerit occidi Milonem*: convertite animos nunc vicissim ad Milonem. Quid Milonis intererat interfici Clodium? quid erat cur Milo non dicam admitteret, sed optaret? 'Obstabat in spe 20 consulatus Miloni Clodius.' At eo repugnante fiebat, inmo vero eo fiebat magis, nec me suffragatore meliore utebatur quam Clodio. Valebat apud vos, iudices, Milonis erga me remque publicam meritorum memoria, valebant preces et lacrimae nostrae, quibus ego tum vos 25

3 sustulisse Tδ: extulisse E 6 posses] duo fragmenta a Quintil. ix. 2. 54 et a Schol. Bob. p. 364. 14 servata: An huius ille legis, quam Clodius a se inventam gloriatur, mentionem facere ausus esset vivo Milone, non dicam consule? De nostrum omnium—non audeo totum dicere [Quintil.] et de nostrorum omnium, non audeo totum dicere. Videte quid ea vitii lex habitura fuerit, cuius periculosa etiam reprehensio est [Schol.] primus conglutinavit Garatoni, huc inseruit Peyron: eadem non ex hac oratione, sed ex ea 'quae habita est pro Milone atque per <ταχυράφους excepta> sumpta esse testatur Scholiasta, admonuit Rau, demonstravit Gaumnitz 16 post debeo lacunam indicant edd. rec. 17 Audistis, indices, quantum Clodi interfuerit Peyron: fuerit P: fuerit . . . sibi solutam om. cett.

mirifice moveri sentiebam, sed plus multo valebat periculorum impendentium timor. Quis enim erat civium qui sibi solutam P. Clodi praeturam sine maximo rerum novarum metu proponeret? Solutam autem fore videbatis, 5 nisi esset is consul, qui eam auderet possetque constringere. Eum Milonem unum esse cum sentiret universus populus Romanus, quis dubitaret suffragio suo se metu, periculo rem publicam liberare? At nunc, Clodio remoto, usitatis iam rebus enitendum est Miloni, ut tueatur dignitatem 10 suam; singularis illa et huic uni concessa gloria, quae cotidie augebatur frangendis furoribus Clodianis, iam Clodi morte cecidit. Vos adepti estis, ne quem civem metueretis; hic exercitationem virtutis, suffragationem consulatus, fontem perennem gloriae suae perdidit. Itaque Milonis consu- 15 latus, qui vivo Clodio labefactari non poterat, mortuo denique temptari coeptus est. Non modo igitur nihil prodest, sed obest etiam Clodi mors Miloni. 'At valuit odium, 35 fecit iratus, fecit inimicus, fuit ultor iniuriae, punitor doloris sui.' Quid? si haec non dico maiora fuerunt in Clodio quam in Milone, sed in illo maxima, nulla in hoc, quid 20 voltis amplius? Quid enim odisset Clodium Milo, segetem ac materiem suae gloriae, praeter hoc civile odium, quo omnis improbos odimus? Illi erat ut odisset primum defensorem salutis meae, deinde vexatorem furoris, domitorem 25 armorum suorum, postremo etiam accusatorem suum. Quo tandem animo hoc tyrannum illum tulisse creditis? quantum odium illius et in homine iniusto quam etiam iustum fuisse?

Reliquum est ut iam illum natura ipsius consuetudoque 14 defendat, hunc autem haec eadem coarguant. 'Nihil per 36 vim umquam Clodius, omnia per vim Milo.' Quid? ego,

4 autem PE: om. T⁸ 22 materiam P, Quintil. viii. 6. 7 cod. A: -iem cett. 23 illi scripsi: ille codd. defens. post meae hab. E 25 suum] reus enim lege Plotia fuit Clodius, quoad vixit add. codd., del. Bake 26 illum P: om. cett. 27 et ut in Iocrgensen

iudices, cum maerentibus vobis urbe cessi, iudiciumne
 timui, non servos, non arma, non vim? Quae fuisset igitur
 iusta causa restituendi mei, nisi fuisset iniusta eiciendi?
 Diem mihi, credo, dixerat, multam inrogarat, actionem per-
 duellionis intenderat, et mihi videlicet in causa aut mala 5
 aut mea, non et praeclarissima et vestra, iudicium timen-
 dum fuit. Servorum et egentium et facinorosorum armis
 meos civis, meis consiliis periculisque servatos, pro me obici
 37 nolui. Vidi enim, vidi hunc ipsum Q. Hortensium, lumen
 et ornamentum rei publicae, paene interfici servorum manu, 10
 cum mihi adesset; qua in turba C. Vibienus senator, vir
 optimus, cum hoc cum esset una, ita est mulcatus, ut vitam
 amiserit. Itaque quando illius postea sica illa, quam a
 Catilina acceperat, conquievit? Haec intenta nobis est, huic
 ego vos obici pro me non sum passus, haec insidiata Pom- 15
 peio est, haec viam Appiam, monumentum sui nominis,
 nec Papiri cruentavit, haec eadem longo intervallo con-
 versa rursus est in me; nuper quidem, ut scitis, me ad
 38 regiam paene confecit. Quid simile Milonis? cuius vis
 omnis haec semper fuit, ne P. Clodius, cum in iudicium 20
 detrahi non posset, vi oppressam civitatem teneret. Quem
 si interficere voluisset, quantae quotiens occasiones, quam
 praeclarae fuerunt! Potuitne, cum domum ac deos penatis
 suos illo oppugnante defenderet, iure se ulcisci, potuitne
 civi egregio et viro fortissimo, P. Sestio, conlega suo, vol- 25
 nerato, potuitne Q. Fabricio, viro optimo, cum de reditu
 meo legem ferret, pulso, crudelissima in foro caede facta,
 potuitne L. Caecili, iustissimi fortissimique praetoris, op-
 pugnata domo, potuitne illo die, quo est lata lex de me,

1 iudiciumne timui *om. bσ (b in lac.)*: intentavi β 5 aut vestra
 mala aut mea nec praecl. et iudicium δ 6 non et Fabricius ex W:
 non ei ET 7 egentium] civium *add. codd., ego delevi* 10
incipit H in voc. -terfici 14 intenta H *Ascon.*: intentata ETδ
 16 viam Appiam *Ascon.*: ista viam Appiam H: istam Appiam *cell.*
 17 haec, haec E 29 quo H: cum *cell.*

cum totius Italiae concursus, quem mea salus concitarat,
 facti illius gloriam libens agnovisset, ut, etiam si id Milo
 fecisset, cuncta civitas eam laudem pro sua vindicaret? At ¹⁵
 quod erat tempus? Clarissimus et fortissimus vir consul, ³⁹
 5 inimicus Clodio, P. Lentulus, ultor sceleris illius, propug-
 nator senatus, defensor vestrae voluntatis, patronus publici
 consensus, restitutor salutis meae; septem praetores, octo
 tribuni plebei illius adversarii, defensores mei; Cn. Pom-
 peius, auctor et dux mei reditus, illius hostis, cuius senten-
 10 tiam senatus omnis de salute mea gravissimam et ornatissi-
 mam secutus est, qui populum Romanum est cohortatus;
 qui cum decretum de me Capuae fecisset, ipse cunctae
 Italiae cupienti et eius fidem imploranti signum dedit, ut
 ad me restituendum Romam concurreret; omnia denique in
 15 illum odia civium ardebant desiderio mei, quem qui tum
 interemisset, non de impunitate eius, sed de praemiis
 cogitaretur. Tum se Milo continuit et P. Clodium in iudi- ⁴⁰
 cium bis, ad vim numquam vocavit. Quid? privato Milone
 et reo ad populum accusante P. Clodio, cum in Cn. Pom-
 20 peium pro Milone dicentem impetus factus est, quae tum
 non modo occasio, sed etiam causa illius opprimendi fuit?
 Nuper vero cum M. Antonius summam spem salutis bonis
 omnibus attulisset gravissimamque adulescens nobilissimus
 rei publicae partem fortissime suscepisset, atque illam
 25 beluam, iudici laqueos declinantem, iam inretitam teneret,
 qui locus, quod tempus illud, di immortales, fuit! Cum se
 ille fugiens in scalarum tenebras abdidisset, magnum Miloni
 fuit conficere illam pestem nulla sua invidia, M. vero
 Antoni maxima gloria? Quid? comitiis in campo quotiens ⁴¹

2 agnovisset *Hb*: ad cognovisset *E*: om. *T* 4 vir *H*: om. *cett.*
 5 P. Lentulus *del. Bake* illius Clodii *E* 10 omnis om. *E* 12
 de me *decr. Tb* fecisset *HTσ*: fecit *Ebβ* 14 concurreret
H, ut voluit Richter: -erent *cett.* omnia *Madvig*: omnia tum *codd.*:
 omnium *Heumann* 17 tum *HETb*: tamen *βσ* 27 tenebris *Tbσ*
 28 M. *H*: om. *ETb*

potestas fuit ! cum ille in saepta irrupisset, gladios destrin-
 gendos, lapides iaciendos curasset, dein subito voltu Milonis
 perterritus fugeret ad Tiberim, vos et omnes boni vota face-
 retis, ut Miloni uti virtute sua liberet. Quem igitur cum
 16 omnium gratia noluit, hunc voluit cum aliquorum querela, 5
 quem iure, quem loco, quem tempore, quem impune non
 est ausus, hunc iniuria, iniquo loco, alieno tempore, peri-
 42 culo capitis non dubitavit occidere ? praesertim, iudices,
 cum honoris amplissimi contentio et dies comitorum sub-
 esset, quo quidem tempore—scio enim quam timida sit 10
 ambitio quantaque et quam sollicita sit cupiditas consulatus
 —omnia, non modo quae reprehendi palam, sed etiam quae
 obscure cogitari possunt, timemus, rumorem levem, fictam
 fabulam perhorrescimus, ora omnium atque oculos intue-
 mur. Nihil est enim tam molle, tam tenerum, tam aut 15
 fragile aut flexibile quam voluntas erga nos sensusque
 civium, qui non modo improbitati irascuntur candidatorum,
 43 sed etiam in recte factis saepe fastidiunt. Hunc igitur diem
 campi speratum atque exoptatum sibi proponens Milo,
 cruentis manibus scelus et facinus prae se ferens et confi- 20
 tens ad illa augusta centuriarum auspicia veniebat ? Quam
 hoc non credibile est in hoc, quam idem in Clodio non dubi-
 tandum, qui se ipse interfecto Milone regnaturum putaret !
 Quid ? quod caput est audaciae, iudices, quis ignorat
 maximam inlecebram esse peccandi impunitatis spem ? In 25
 utro igitur haec fuit ? in Milone, qui etiam nunc reus est
 facti aut praeclari aut certe necessarii, an in Clodio, qui ita
 iudicia poenamque contempserat, ut eum nihil delectaret

1 irrupisset *H*: ruisset *ETba*: irruisset *B* 12 obsc. quae *Twb*
 13 rumorem levem, fictam fabulam *scripsi*: rum. fictam levem *H*: rum.
 fab. fictam falsam levem *T*: rum. fab. falsam fictam levem *E*: rum.
 fab. fictam falsam *δ* 15 enim est *Tδ* 18 diem igitur *Tδ*
 22 est *H*: *om. celt.* 23 qui se ipse *Stangl*: qui se ille *Hi*: quin
 se ille *ET*: quin (*vel* qui) se *δ* 24 audaciae *hoc loco hab. HE,*
Severianus Rhet. L. p. 361, ante est Tδ, om. unus Ox., del. Ferrarius

quod aut per naturam fas esset aut per leges liceret? Sed 44
 quid ego argumentor, quid plura disputo? Te, Q. Petili,
 appello, optimum et fortissimum civem; te, M. Cato, testor,
 quos mihi divina quaedam sors dedit iudices. Vos ex
 5 M. Favonio audistis Clodium sibi dixisse, et audistis vivo
 Clodio, periturum Milonem triduo. Post diem tertium
 gesta res est quam dixerat. Cum ille non dubitarit aperire
 quid cogitaret, vos potestis dubitare quid fecerit? Quem 17
 ad modum igitur eum dies non fefellit? Dixi equidem 45
 10 modo. Dictatoris Lanuvini stata sacrificia nosse negoti
 nihil erat. Vidit necesse esse Miloni proficisci Lanuvium
 illo ipso quo est profectus die: itaque antevertit. At quo
 die? Quo, ut ante dixi, fuit insanissima contio ab ipsius
 mercenario tribuno plebis concitata: quem diem ille,
 15 quam contionem, quos clamores, nisi ad cogitatum facinus
 approperearet, numquam reliquisset. Ergo illi ne causa
 quidem itineris, etiam causa manendi; Miloni manendi
 nulla facultas, exeundi non solum causa, sed etiam neces-
 sitas fuit. Quid, si, ut ille scivit, Milonem fore eo die in
 20 via, sic Clodium Milo ne suspicari quidem potuit? Primum 46
 quaero qui potuerit? quod vos idem in Clodio quaerere
 non potestis. Ut enim neminem alium nisi T. Patinam,
 familiarissimum suum, rogasset, scire potuit illo ipso die
 Lanuvi a dictatore Milone prodi flaminem necesse esse.
 25 Sed erant permulti alii, ex quibus id facillime scire posset.
 Milo de Clodi reditu unde quaesivit? Quaesierit—videte
 quid vobis largiar—, servum etiam, ut Q. Arrius, amicus
 meus, dixit, corruerit. Legite testimonia testium vestro-
 rum. Dixit C. Causinius Schola, Interamnanus, familiaris-

7 dubitarit *Severian.*: -aret *codd.*

dubitare] cogitare *H*

Mil.) *om. Tδ*

id scire *Halm*

add. H: omnes scil. Lanuvini *add. cett., del. Lan. binus*

quaesierit *H*: quaes. sane *cett.*

amicus *cett.*

8 cogitaret *H*: -arit *ET*

12 antevenit *E*

17 manendi (*post*

posset] homines scilicet

21 qui *H*: quid scire *ETb*: qui scire *βσ*: qui

25 multi *Tσ*

27 amicus meus *H*: meus

- simus et idem comes Clodi, P. Clodium illo die in Albano mansurum fuisse, sed subito ei esse nuntiatum Cyrum architectum esse mortuum, itaque repente Romam constituisse proficisci. Dixit hoc item comes P. Clodi, C. Clodius.
- 18 Videte, iudices, quantae res his testimoniis sint confectae. 5
- 47 Primum certe liberatur Milo non eo consilio profectus esse, ut insidiaretur in via Clodio : quippe, si ille obuius ei futurus omnino non erat. Deinde—non enim video cur non meum quoque agam negotium—scitis, iudices, fuisse qui in hac rogatione suadenda diceret Milonis manu caedem esse 10 factam, consilio vero maioris alicuius. Me videlicet latronem ac sicarium abiecti homines et perditii describebant. Iacent suis testibus, respiravi, liberatus sum ; non vereor ne, quod ne suspicari quidem potuerim, videar id cogitasse.
- 48 Nunc persequar cetera ; nam occurrit illud : ‘ Igitur ne 15 Clodius quidem de insidiis cogitavit, quoniam fuit in Albano mansurus.’ Si quidem exiturus ad caedem e villa non fuisset. Video enim illum, qui dicatur de Cyri morte nuntiasse, non id nuntiasse, sed Milonem appropinquare. Nam quid de Cyro nuntiaret, quem Clodius Roma proficiscens reliquerat 20 morientem ? Testamentum simul obsignavi, una fui ; testamentum autem palam fecerat et illum heredem et me scripserat. Quem pridie hora tertia animam efflantem reliquisset, eum mortuum postridie hora decima denique ei nuntiabatur ?
- 19 Age, sit ita factum : quae causa fuit cur Romam properaret, 25
- 49 cur in noctem se coniceret ? Quid adferebat festinationis, quod heres erat ? Primum nihil erat cur properato opus esset ;

1 Clodi *H Ascon.* : cuius iam pridem testimonio Clodius eadem hora Interamnae (-a) fuerat et Romae *add. cett.* 2 esse ei *E*
 4 item comes *H* : comes item *cett.* 10 diceret *H Ascon. et Schol.* :
 -erent *cett.* 13 testibus] hi (*del. Garatoni, eis Richter*) qui Clodium
 negant eo die Romam nisi de Cyro audisset fuisse rediturum *add.*
codd., ego delevi 21 testam. simul obsign., una fui *scripsi* : test. Cyri
 simul obsign. cum Clodio una fui *H* : una fui test. Cyri simul obsign.
 cum Clodio *E* : *eod. ordine sed om.* Cyri *Td* 26 quid] *ecquid Wex*
 causa festinationis *H* 27 nihil erat *H et Schol.* : erat nihil *cett.*

deinde si quid esset, quid tandem erat quod ea nocte conse-
 qui posset, amitteret autem, si postridie mane Romam
 venisset? Atqui ut illi nocturnus ad urbem adventus vitan-
 dus potius quam expetendus fuit, sic Miloni, cum insidiator
 5 esset, si illum ad urbem noctu accessurum sciebat, subsiden-
 dum atque expectandum fuit. Noctu occidisset. Nemo 50
 ei neganti non credidisset. Insidioso et pleno latronum in
 loco occidisset. Nemo ei neganti non credidisset, quem esse
 omnes salvum etiam confitentem volunt. Sustinisset crimen
 10 primum ipse ille latronum occultator et receptor locus, tum
 neque muta solitudo indicasset neque caeca nox ostendisset
 Milonem; deinde multi ab illo violati, spoliati, bonis expulsi,
 multi haec etiam timentes in suspicionem caderent, tota
 denique rea citaretur Etruria. Atque illo die certe Aricia 51
 15 rediens devertit Clodius ad se in Albanum. Quod ut sciret
 Milo, illum Ariciae fuisse, suspicari tamen debuit eum, etiam
 si Romam illo die reverti vellet, ad villam suam, quae viam
 tangeret, deversurum. Cur nec ante occurrit, ne ille in villa
 resideret, nec eo in loco subsedit, quo ille noctu venturus
 20 esset?

Video adhuc constare, iudices, omnia: Miloni etiam utile 52
 fuisse Clodium vivere, illi ad ea, quae concupierat, optatissi-
 mum interitum Milonis; odium fuisse illius in hunc acer-
 bissimum, nullum huius in illum; consuetudinem illius
 25 perpetuam in vi inferenda, huius tantum in repellenda;
 mortem ab illo Miloni denuntiata et praedicata palam,
 nihil umquam auditum ex Milone; profectionis huius diem
 illi notum, reditum illius huic ignotum fuisse; huius iter
 necessarium, illius etiam potius alienum; hunc prae se

2 mane Romam Hδ: Romam mane ET 3 atqui Ascon.: atque
 codd. 5 noctu H: nocte ETwδ noctu . . . occidisset H: om.
 ETδ 9 crimen H: hoc crimen cett. 10 receptor ex repertor H
 12 deinde H: deinde ibi E: deinde ubi Tδ 15 se in H: om. cett.
 21 constare adhuc E 26 Mil. denunt. H: denunt. Mil. cett.
 praedictam unus Ox., ut voluit Gruter 28 reditum Hσ: -tus ETbβ

tulisse se illo die exiturum, illum eo die se dissimulasse rediturum; hunc nullius rei mutasse consilium, illum causam mutandi consili finxisse; huic, si insidiaretur, noctem prope urbem exspectandam, illi, etiam si hunc non timeret, tamen accessum ad urbem nocturnum fuisse metuendum.

- 20 Videamus nunc id, quod caput est, locus ad insidias ille
53 ipse, ubi congressi sunt, utri tandem fuerit aptior. Id vero, iudices, etiam dubitandum et diutius cogitandum est? Ante fundum Clodi, quo in fundo propter insanas illas substru-
10 ctiones facile hominum mille versabatur valentium, edito adversarii atque excelso loco superiorem se fore putabat Milo, et ob eam rem eum locum ad pugnam potissimum elegerat, an in eo loco est potius exspectatus ab eo, qui
54 ipsius loci spe facere impetum cogitarat? Res loquitur ipsa, iudices, quae semper valet plurimum. Si haec non gesta
15 audiretis, sed picta videretis, tamen appareret uter esset insidiator, uter nihil mali cogitaret, cum alter veheretur in raeda paenulatus, una sederet uxor. Quid horum non imped-
20 ditissimum? vestitus an vehiculum an comes? quid minus promptum ad pugnam, cum paenula inretitus, raeda im-
20 peditus, uxore paene constrictus esset?—Videte nunc illum, primum egredientem e villa, subito: cur? vesperi: quid necesse est? tarde: qui convenit, praesertim id temporis? ‘Devertit in villam Pompei.’ Pompeium ut videret? scie-
25 bat in Alsiensi esse; ‘villam ut perspiceret?’ miliens in ea fuerat. Quid ergo erat? mora et tergiversatio: dum hic
21 veniret, locum relinquere noluit. Age nunc iter expediti
55 latronis cum Milonis impedimentis comparate. Semper ille antea cum uxore, tum sine ea; numquam nisi in raeda, tum

1 se H: om. cett. illo die] Romam add. HETδ (Roma edd.):
ego delevi 10 versabatur b et β corr., Aul. Gell. i. 16. 5, Macrob.
i. 5. 5: -bantur HETB'σ 11 putabat Hδ: -arat ETw 12 ad
pugnandum E 13 legerat Tw 17 mali cogit. H: cogit. mali cett.
22 vespere H 26 erat om. E mora H: morae cett.
tergiversatio H: -tionis cett.: -tiones Baier

in equo; comites Graeculi, quocumque ibat, etiam cum in
 castra Etrusca properabat, tum nugarum in comitatu nihil.
 Milo, qui numquam, tum casu pueros symphonicos uxoris
 ducebat et ancillarum greges; ille, qui semper secum scorta,
 5 semper exoletos, semper lupas duceret, tum neminem, nisi
 ut virum a viro lectum esse diceres. Cur igitur victus est?
 Quia non semper viator a latrone, non numquam etiam latro
 a viatore occiditur; quia, quamquam paratus in imparatos
 Clodius, ipse Clodius tamen mulier inciderat in viros. Nec 56
 10 vero sic erat umquam non paratus Milo contra illum, ut non
 satis fere esset paratus. Semper ipse et quantum interesset
 P. Clodii se interire et quanto illi odio esset et quantum ille
 auderet cogitabat. Quam ob rem vitam suam, quam
 maximis praemiis propositam et paene addictam sciebat, num-
 15 quam in periculum sine praesidio et sine custodia proiciebat.
 Adde casus, adde incertos exitus pugnarum Martemque
 communem, qui saepe spoliante iam et exultante evertit
 et percudit ab abiecto; adde inscitiam pransi, poti, oscitantis
 ducis, qui cum a tergo hostem interclusum reliquisset, nihil
 20 de eius extremis comitibus cogitavit, in quos incensos ira
 vitamque domini desperantis cum incidisset, haesit in eis
 poenis, quas ab eo servi fideles pro domini vita expetiverunt.
 Cur igitur eos manu misit? Metuebat scilicet ne indica- 57
 retur, ne dolorem perferre non possent, ne tormentis coge-
 25 rentur occisum esse a servis Milonis in Appia via P. Clodium
 confiteri. Quid opus est terrore? quid quaeris? Occi-
 deritne? occidit. Iure an iniuria? Nihil ad tortorem: facti
 enim in eculo quaestio est, iuris in iudicio. Quod igitur in 22
 causa quaerendum est, id agamus hic; quod tormentis
 30 inveniri vis, id fatemur. Manu vero cur miserit, si id potius

2 in comitatu nugarum E 9 Clodius, ipse Clodius H: Clodius
 cett., del. Richter 11 ipse scripsi (ita Reid): ille codd.: del. Garatoni
 12 interire H: perire cett. 18 ab abiecto del. Novák 26
 terrore H: tortore cett. occideritne om. H: occidit om. E 29
 id agamus] indagamus Mommsen 30 inveniri H: -ire cett.

quaeris, quam cur parum amplis adfecerit praemiis, nescis
 58 inimici factum reprehendere. Dixit enim hic idem, qui
 semper omnia constanter et fortiter, M. Cato, et dixit in
 turbulenta contione, quae tamen huius auctoritate placata
 est, non libertate solum, sed etiam omnibus praemiis dignis- 5
 simos fuisse, qui domini caput defendissent. Quod enim
 praemium satis magnum est tam benevolis, tam bonis, tam
 fidelibus servis, propter quos vivit? Etsi id quidem non
 tanti est, quam quod propter eosdem non sanguine et volneri-
 bus suis crudelissimi inimici mentem oculosque satiavit. 10
 Quos nisi manu misisset, tormentis etiam dedendi fuerunt
 conservatores domini, ultores sceleris, defensores necis.
 Hic vero nihil habet in his inanis quod minus moleste ferat,
 quam, etiam si quid ipsi accadat, esse tamen illis meritum
 59 praemium persolutum. Sed quaestiones urgent Milonem, 15
 quae sunt habitae nunc in atrio Libertatis. Quibusnam de
 servis? 'Rogas? de P. Clodi.' Quis eos postulavit?
 'Appius.' Quis produxit? 'Appius.' Unde? 'ab Appio.'
 Di boni! An potest agi severius? Proxime deos Clodius
 accessit, propius quam tum, cum ad ipsos penetrarat, cuius 20
 de morte tamquam de caerimoniis violatis quaeritur. Sed
 tamen maiores nostri in dominum quaeri noluerunt, non
 quia non posset verum inveniri, sed quia videbatur indignum
 et dominis morte ipsa tristius: in reum de servo accu-
 60 satoris cum quaeritur, verum inveniri potest? Age vero, 25
 quae erat aut qualis quaestio? 'Heus tu, Rufio,' verbi
 causa, 'cave sis mentiare: Clodius insidias fecit Miloni?'
 'Fecit;' certa crux. 'Nullas fecit:' sperata libertas. Quid

3 semper omnia *H*: omnia semper *cell.* et *om. H* 19
 severius] de servis nulla lege (*om. lege Tδ*) quaestio est in dominum
 nisi incesti (*ita H*: de incestu *ET*: de interitu *δ*) ut fuit in Clodium
add. codd., del. Heumann in deos *E*: ad deos *Reid* 20 accessit
 Clod. *Tδ* 21 quaeratur *Hedricke* 22 dominum *HE*: dominum de
 servo (-is *β*) *Tδ* quia non *Hδ*: quin non *ET*: quin *Halm*
 23 indignum *H*: indignum esse *cell.* 24 domini *Tδ* 27
 mentiare *H*: -aris *ET*

hac quaestione certius? Subito adrepti in quaestionem tamen separantur a ceteris et in arcas coniciuntur, ne quis cum eis conloqui possit: hic centum dies penes accusatorem cum fuissent, ab eo ipso accusatore producti sunt. Quid
5 hac quaestione dici potest irgrius, quid incorruptius?

Quod si nondum satis cernitis, cum res ipsa tot tam claris
argumentis signisque luceat, pura mente atque integra Milonem, nullo scelere imbutum, nullo metu perterritum, nulla conscientia exanimatum Romam revertisse, recordamini, per
10 deos immortalis, quae fuerit celeritas reditus eius, qui ingressus in forum ardente curia, quae magnitudo animi, qui voltus, quae oratio. Neque vero se populo solum, sed etiam senatui commisit, neque senatui modo, sed etiam publicis praesidiis et armis, neque his tantum, verum etiam
15 eius potestati, cui senatus totam rem publicam, omnem Italiae pubem, cuncta populi Romani arma commiserat: cui numquam se hic profecto tradidisset, nisi causae suae confideret, praesertim omnia audienti, magna metuenti, multa suspicanti, non nulla credenti. Magna vis est conscientiae, iudices, et magna in utramque partem, ut neque timeant qui nihil comiserint et poenam semper ante oculos
20 versari putent qui peccarint. Neque vero sine ratione certa
causa Milonis semper a senatu probata est; videbant sapientissimi homines facti rationem, praesentiam animi, defensionis
25 constantiam. An vero obliti estis, iudices, recenti illo nuntio necis Clodianae non modo inimicorum Milonis sermones et opiniones, sed non nullorum etiam imperitorum? Negabant eum Romam esse rediturum. Sive enim illud animo
30 irato ac perditio fecisset, ut incensus odio trucidaret inimicum, arbitrabantur eum tanti mortem P. Clodi putasse, ut aequo animo patria careret, cum sanguine inimici explesset

1 abrepti *E* 3 hic scripsi: hi *codd.* (fort. separantur ceteri... hi)
4 accusatore *del. Halm* 23 videbant *HE*: videbant enim *T8*
25 at vero *II* 29 perditio *HET8*: percitio *diso dett.*

odium suum; sive etiam illius morte patriam liberare
 voluisset, non dubitaturum fortem virum quin, cum suo
 periculo salutem populo Romano attulisset, cederet aequo
 animo legibus, secum auferret gloriam sempiternam, nobis
 haec fruenda relinqueret, quae ipse servasset. Multi etiam 5
 Catilinam atque illa portenta loquebantur: 'Erumpet,
 occupabit aliquem locum, bellum patriae faciet.' Miseros
 interdum civis optime de re publica meritos, in quibus
 homines non modo res praeclarissimas obliviscuntur, sed
 6, etiam nefarias suspicantur! Ergo illa falsa fuerunt, quae 10
 certe vera exstitissent, si Milo admisisset aliquid, quod non
 24 posset honeste vereque defendere. Quid? quae postea sunt
 in eum congesta, quae quamvis etiam mediocrium delicto-
 rum conscientiam perculissent, ut sustinuit, di immortales!
 sustinuit? immo vero ut contempsit ac pro nihilo putavit, 15
 quae neque maximo animo nocens neque innocens nisi
 fortissimus vir negligere potuisset! Scutorum, gladio-
 rum, pilorum, frenorum etiam multitudo deprehendi posse
 indicabatur; nullum in urbe vicum, nullum angiportum
 esse dicebant in quo non Miloni conducta esset domus; 20
 arma in villam Oriculanam devecta Tiberi, domus in clivo
 Capitolino scutis referta, plena omnia malleolorum ad urbis
 incendia comparatorum: haec non delata solum, sed paene
 credita, nec ante repudiata sunt quam quaesita.
 65 Laudabam equidem incredibilem diligentiam Cn. Pom- 25
 pei, sed dicam, ut sentio, iudices. Nimis multa audire
 coguntur neque aliter facere possunt ei, quibus commissa
 tota res publica est. Quin etiam audiendus popa Licinius

3 secederet *E* 4 legibus *del. Ernesti* 10 nefaria *H* 13 quam-
 vis . . . conscientiam (-a *H*) *Hδ*: quemvis . . . conscientia *ETW*: quem-
 vis etiam in med. del. conscientia *Ernesti* 18 pilorum, fre-
 norum *H*: frenorum pilorumque *ETδ* 20 Mil. cond. non *T*
 22 refertas *Heumann* malleorum *Eδ* 26 cog. audire *E* 27
 comm. tota res est (rei p.) *H*: tota comm. est res p. *cett.* 28
 quin etiam au. fuerit *ante aud. add. HETW* (fuit *edd.*): sit *post*
 aud. *add. δ: ego delevi*

nescio qui de circo maximo, servos Milonis apud se ebrios factos sibi confessos se de interficiendo Cn. Pompeio con- iurasse, dein postea se gladio percussum esse ab uno de illis, ne indicaret. Pompeio nuntiatur in hortos; arcessor
 5 in primis; de amicorum sententia rem defert ad senatum. Non poteram in illius mei patriaeque custodis tanta suspi- cione non metu exanimari, sed mirabar tamen credi popae, confessionem servorum audiri, volnus in latere, quod acu punctum videretur, pro ictu gladiatoris probari. Verum, 66
 10 ut intellego, cavebat magis Pompeius quam timebat, non ea solum, quae timenda erant, sed omnia, ne vos aliquid timeretis. Oppugnata domus C. Caesaris, clarissimi ac fortissimi viri, multas noctis horas nuntiabatur: nemo audierat tam celebri loco, nemo senserat; tamen audiebatur. Non
 15 poteram Cn. Pompeium, praestantissima virtute virum, timidum suspicari; diligentiam pro tota re publica suscepta nimiam nullam putabam. Frequentissimo senatu nuper in Capitolio senator inventus est qui Milonem cum telo esse diceret. Nudavit se in sanctissimo templo, quoniam vita
 20 talis et civis et viri fidem non faciebat, ut eo tacente res ipsa loqueretur. Omnia false atque invidiose ficta comperta sunt.

Non tamen si metuitur etiam nunc Milo, non iam hoc 25
 Clodianum crimen timemus, sed tuas, Cn. Pompei — te 67
 25 enim appello et ea voce, ut me exaudire possis — tuas, inquam, suspiciones perhorrescimus. Si Milonem times, si hunc de tua vita nefarie aut nunc cogitare aut molitum

2 se *H*, ut voluit *Heumann*: esse *cett.* Cn. *H*: om. *ET*
 4 nuntiatur in hortos *H*: in hortos nuntiavit *cett.* 9 probari
HE: putari *T*^o 13 multas *H*: per multas *cett.* 14 aud.
 a senatu *H* 16 pro *H*: om. *ET*^o susceptam *Gulielmius*
 21 false *H*: falsa *cett.* invidiose *unus Ox.*: insidiose *H*: insidiosa
ET^o 23 non tamen si *scripsi*: cum tamen si *codd.*: quod si tamen
Lambin.: cum tamen *Madv.* Miloni *Wolff* 25 enim *H Ascon.*:
 enim iam *ET*^o et *Ascon.*: om. *codd.* exaudire *Ascon.*: audire
codd. tuas *H*^o *Ascon.*: tuas, tuas *ET*

aliquando aliquid putas, si Italiae dilectus, ut non nulli
 conquisitores tui diciturunt, si haec arma, si Capitolinae
 cohortes, si excubiae, si vigiliae, si delecta iuventus, quae
 tuum corpus domumque custodit, contra Milonis impetum
 armata est, atque illa omnia in hunc unum constituta, parata, 5
 intenta sunt, magna in hoc certe vis et incredibilis animus
 et non unius viri vires atque opes iudicantur, si quidem
 in hunc unum et praestantissimus dux electus et tota res
 63 publica . . . nata est. Sed quis non intellegit omnis tibi rei
 publicae partis aegras et labantis, ut eas his armis sanares 10
 et confirmares, esse commissas? Quod si locus Miloni
 datus esset, probasset profecto tibi ipsi, neminem umquam
 hominem homini cariorem fuisse quam te sibi; nullum se
 umquam periculum pro tua dignitate fugisse, cum illa ipsa
 taeterrima peste se saepissime pro tua gloria contendisse; 15
 tribunatum suum ad salutem meam, quae tibi carissima
 fuisset, consiliis tuis gubernatum; se a te postea defensum
 in periculo capitis, adiutum in petitione praeturae; duos se
 habere semper amicissimos sperasse, te tuo beneficio, me
 suo. Quae si non probaret, si tibi ita penitus inhaesisset 20
 ista suspicio, ut nullo evelli posset modo, si denique Italia
 a dilectu, urbs ab armis sine Milonis clade numquam esset
 conquietura, ne ipse haud dubitans cessisset patria, is qui
 ita natus est et ita consuevit; te, Magne, tamen ante testa-
 26
 69 retur, quod nunc etiam facit. Vides quam sit varia vitae 25
 commutabilisque ratio, quam vaga volubilisque fortuna,
 quantae infidelitates in amicitiiis, quam ad tempus aptae simu-
 lationes, quantae in periculis fugae proximorum, quantae
 timiditates. Erit, erit illud profecto tempus et inlucescet

5 constituta *H*: instituta *cell.* 6 certe in hoc *E* 13 homini]
 hominum *H* 14 illa ipsa *HE*: ipsa illa *TW*: illa δ 21 ut
 nullo *H*: nullo ut *cell.* posset modo *H*: modo posset *cell.* 23
 ipse *scripsi*: iste *codd.*: ille *Kays.*: is *Garat.* 24 ante testaretur
H: an testaretur *E*: antestaretur *TW*: attestaretur δ 25 vides
HE: vide *T\delta* 27 in amicis *T\delta* 28 proximorum *abesse*
malim

ille aliquando dies, cum tu salvis, ut spero, rebus tuis, sed
 fortasse motu aliquo communium temporum, qui quam
 crebro accidat experti scire debemus, et amicissimi bene-
 volentiam et gravissimi hominis fidem et unius post homines
 5 natos fortissimi viri magnitudinem animi desideres. Quam- 70
 quam quis hoc credat, Cn. Pompeium, iuris publici, moris
 maiorum, rei denique publicae peritissimum, cum senatus
 ei commiserit ut videret ne quid res publica detrimenti
 caperet, quo uno versiculo satis armati semper consules fue-
 10 runt etiam nullis armis datis, hunc exercitu, hunc dilectu
 dato, iudicium exspectaturum fuisse in eius consiliis vindi-
 candis, qui vi iudicia ipsa tolleret? Satis iudicatum est a
 Pompeio, satis, falso ista conferri in Milonem, qui legem
 tulit qua, ut ego sentio, Milonem absolvi a vobis oporteret,
 15 ut omnes confitentur, liceret. Quod vero in illo loco atque 71
 illis publicorum praesidiorum copiis circumfusus sedet, satis
 declarat se non terrorem inferre vobis—quid enim minus
 illo dignum quam cogere, ut vos eum condemnetis, in quem
 animadvertere ipse et more maiorum et suo iure posset? —,
 20 sed praesidio esse, ut intellegatis contra hesternam illam
 contionem licere vobis, quod sentiatis libere iudicare.

Nec vero me, iudices, Clodianum crimen movet, nec tam
 sum demens tamque vestri sensus ignarus atque expers, ut
 nesciam quid de morte Clodi sentiatis. De qua si iam
 25 nollem ita diluere crimen, ut dilui, tamen impune Miloni
 palam clamare ac mentiri gloriose liceret: 'Occidi, occidi,
 non Sp. Maelium, qui annona levanda iacturisque rei fami-
 liaris, quia nimis amplecti plebem videbatur, in suspicionem
 incidit regni appetendi, non Ti. Gracchum, qui conlegae

1 aliquando ille Tδ salvis *Ant. Augustinus*: salutaribus *HEδ*:
 salubritatibus T 2 motu Tδ: metu *HE* in communium *ET*:
 impendente comm. *Lange* immutatis post temp. add. duo dett.
 12 vi H: vel *cett.* 13 satis *om. H* 19 possit *A. Eberhard*
 26 occidi bis *ETδ*, *Quintil.* ix. 3. 28, *Aquila Rom. Rhet. L. p. 27*:
semcl H, Quintil. v. 11. 12 codd. B5, Isidorus p. 520 28 videbatur
P, Quintil. v. 11. 12: putabatur cett.

magistratum per seditionem abrogavit, quorum interfectores
 implerunt orbem terrarum nominis sui gloria, sed eum—
 auderet enim dicere, cum patriam periculo suo liberasset —,
 cuius nefandum adulterium in pulvinaribus sanctissimis nobi-
 73 lissimae feminae comprehenderunt; eum, cuius supplicio 5
 senatus sollemnis religiones expiandas saepe censuit; eum,
 quem cum sorore germana nefarium stuprum fecisse L. Lu-
 cullus iuratus se quaestionibus habitis dixit comperisse;
 eum, qui civem, quem senatus, quem populus Romanus,
 quem omnes gentes urbis ac vitae civium conservatorem 10
 iudicant, servorum armis exterminavit; eum, qui regna
 dedit, ademit, orbem terrarum quibuscum voluit partitus est;
 eum, qui plurimis caedibus in foro factis singulari virtute et
 gloria civem domum vi et armis compulit; eum, cui nihil
 umquam nefas fuit nec in facinore nec in libidine; eum, qui 15
 aedem Nympharum incendit, ut memoriam publicam recen-
 sionis tabulis publicis impressam exstingueret; eum denique,
 74 cui iam nulla lex erat, nullum civile ius, nulli possessionum
 termini, qui non calumnia litium, non iniustis vindiciis ac
 sacramentis alienos fundos, sed castris, exercitu, signis infe- 20
 rendis petebat; qui non solum Etruscos—eos enim penitus
 contempserat—, sed hunc P. Varium, fortissimum atque
 optimum civem, iudicem nostrum, pellere possessionibus
 armis castrisque conatus est, qui cum architectis et decem-
 pedis villas multorum hortosque peragrabat, qui Ianiculo et 25
 Alpbis spem possessionum terminabat suarum, qui cum ab
 equite Romano splendido et forti, M. Paconio, non impe-
 trasset, ut sibi insulam in lacu Prilio venderet, repente lin-
 tribus in eam insulam materiem, calcem, caementa, harenam

1 abrogavit PHδ: -abit E: -abat T 3 suo om. *Quintil.* 9
 Romanus PH: om. ETδ 10 gentes om. P 11 iudicant PH:
 -abant ETδ 18 lex nulla T 22 P. H: C. (vel T.) P (e coll.
 mea): c. p. ETW: Cn. Pompeium δ Varium PETW: Varum H:
 virum δ 26 terminabat P: -arat *cell.* 29 materiem PH:
 -iam ETδ harenam H: arma *cell.*

convexit dominoque trans ripam inspectante non dubi-
 tavit aedificium exstruere in alieno; qui huic T. Furfanio,
 cui viro, di immortales! — quid enim ego de muliercula 75
 Scantia, quid de adulescente P. Aponio dicam? quorum
 5 utrique mortem est minitatus, nisi sibi hortorum possessione
 cessissent —; sed ausum esse T. Furfanio dicere, si sibi
 pecuniam, quantam posceret, non dedisset, mortuum se in
 domum eius inlaturum, qua invidia huic esset tali viro
 conflagrandum; qui Appium fratrem, hominem mihi con-
 10 iunctum fidissima gratia, absentem de possessione fundi
 deiecit; qui parietem sic per vestibulum sororis instituit
 ducere, sic agere fundamenta, ut sororem non modo vestibulo 28
 privaret, sed omni aditu et lumine.' Quamquam haec qui- 76
 dem iam tolerabilia videbantur, etsi aequabiliter in rem
 15 publicam, in privatos, in longinquos, in propinquos, in
 alienos, in suos inruebat, sed nescio quo modo usu iam
 obdurerat et percalluerat civitatis incredibilis patientia:
 quae vero aderant iam et impendebant, quonam modo ea
 aut depellere potuissetis aut ferre? Imperium ille si nactus
 20 esset, omitto socios, exteris nationes, reges, tetrarchas; vota
 enim faceretis, ut in eos se potius immitteret quam in vestras
 possessiones, vestra tecta, vestras pecunias: pecunias dico?
 a liberis, me dius fidius, et a coniugibus vestris numquam
 ille effrenatas suas libidines cohibuisset. Fingi haec putatis,
 25 quae patent; quae nota sunt omnibus, quae tenentur, ser-
 vorum exercitus illum in urbe conscripturum fuisse, per quos
 totam rem publicam resque privatas omnium possideret?
 Quam ob rem si cruentum gladium tenens clamaret T. An- 77

2 exstruere aed. P 4 P. Aponio scripsi: Papinio P: Aponio
 HEδ: Apinio T 5 minatus H 6 cessissent PH: -isset ETδ
 ausum esse T. Richter: ausum esset H: ausus esse P: ausus esset
 E: ausum esse Tδ 7 posceret H: poposcerat cett. 13 lumine
 H: limine cett. 16 iam hoc loco hab. H, ante usu Tδ, om. E 21
 inmitteret HE: mitteret TWδ 22 vestras pecunias, vestra tecta
 TW pecunias bis hab. H: semel ETδ

nius: 'Adeste, quaeso, atque audite, cives! P. Clodium interfeci, eius furores, quos nullis iam legibus, nullis iudiciis frenare poteramus, hoc ferro et hac dextera a cervicibus vestris reppuli, per me ut unum ius aequitas, leges libertas, pudor pudicitia maneret,' esset vero timendum, quonam 5 modo id ferret civitas! Nunc enim quis est, qui non probet, qui non laudet, qui non unum post hominum memoriam T. Annum plurimum rei publicae profuisse, maxima laetitia populum Romanum, cunctam Italiam, nationes omnis adfecisse et dicat et sentiat? Non quo vetera illa populi 10 Romani gaudia quanta fuerint iudicare: multas tamen iam summorum imperatorum clarissimas victorias aetas nostra vidit, quarum nulla neque tam diuturnam laetitiam attulit 78 nec tantam. Mandate hoc memoriae, iudices. Spero multa vos liberosque vestros in re publica bona esse visuros: in 15 eis singulis ita semper existimabitis, vivo P. Clodio nihil eorum vos visuros fuisse. In spem maximam et, quem ad modum confido, verissimam sumus adducti, hunc ipsum annum, hoc summo viro consule, compressa hominum licentia, cupiditatibus confractis, legibus et iudiciis constitutis, 20 salutarem civitati fore. Num quis igitur est tam demens qui hoc P. Clodio vivo contingere potuisse arbitretur? Quid? ea, quae tenetis privata atque vestra, dominante homine furioso quod ius perpetuae possessiones habere potuissent? 25

29 Non timeo, iudices, ne odio mearum inimicitiarum inflammatus libentius haec in illum evomere videar quam verius. Etenim si praecipuum esse debebat, tamen ita communis erat omnium ille hostis, ut in communi odio paene

5 maneret *HET*: -erent δ : in civitate *add.* *H* ante leges, post leges *E*, ante man. *T* δ , ego *delevi* 13 laet. attulit *H*: att. laetitiam *cell.*
 15 bona *H* δ : multa bona *TW*: vestra bona *E* 19 hoc *H*. hoc ipso *cell.* 20 confractis *H*: fractis *cell.* 21 igitur est *H*: est igitur *ET* 22 arbitretur *ed. Aldina*: -traretur *codd.* 24 possessionis δ *edd.* 26 inimic. mearum *T* 28 praecipue meus *Richter*

aequaliter versaretur odium meum. Non potest dici satis,
 ne cogitari quidem, quantum in illo sceleris, quantum exiti
 fuerit. Quin sic attendite, iudices. Fingite animis—liberae 79
 enim sunt nostrae cogitationes et quae volunt sic intuentur,
 5 ut ea cernamus, quae non videmus —, fingite igitur cogita-
 tione imaginem huius condicionis meae, si possimus efficere
 Milonem ut absolvatis, sed ita, si P. Clodius revixerit—quid
 voltu extimuisitis? quonam modo ille vos vivus adficeret,
 quos mortuus inani cogitatione percussit? Quid? si ipse
 10 Cn. Pompeius, qui ea virtute ac fortuna est, ut ea potuerit
 semper quae nemo praeter illum, si is, inquam, potuisset
 aut quaestionem de morte P. Clodi ferre aut ipsum ab
 inferis excitare, utrum putatis potius facturum fuisse? Etiam
 si propter amicitiam vellet illum ab inferis evocare, propter
 15 rem publicam non fecisset. Eius igitur mortis sedetis ultores,
 cuius vitam si putetis per vos restitui posse, nolitis, et de
 eius nece lata quaestio est, qui si lege eadem reviviscere
 posset, ista lex numquam lata esset. Huius ergo interfectori
 si esset, in confitendo ab eisne poenam timeret, quos libera-
 20 visset? Graeci homines deorum honores tribuunt eis viris, 80
 qui tyrannos necaverunt—quae ego vidi Athenis, quae in
 aliis urbibus Graeciae! quas res divinas talibus institutas
 viris, quos cantus, quae carmina! prope ad immortalitatis
 et religionem et memoriam consecrantur—vos tanti conser-
 25 vatorem populi, tanti sceleris ultorem non modo honoribus
 nullis adficietis, sed etiam ad supplicium rapi patiemini?

3 iudices] nempe de interitu P. Clodi *add. H*: nempe haec est
 quaestio de interitu P. Clodi *add. cett., ego delevi* 5 cernamus, quae
 non videmus *H* (*cf. Quintil. ix. 2. 41*): cernimus, quae vid. *cett.* 6
 possimus *H*: -sim *Tδ*: -sum *E* 7 Mil. ut *H*: ut Mil. *cett.* 8
 voltu *Hδ*: -um *T*: -us *E* adficeret *H*: adfecerat *Tδ*: efficeret
E 9 percussit *E* 12 aut . . . aut] et . . . et *Bake* non
 ferre *Uppenkamp* 13 facturum esse *H* 14 ab inferis *abesse*
malim evoc. *HW*: avoc. *ETδ* 16 nolitis *Hδ, Quintil. v. 14. 2*:
 nolletis *ET* 18 ista lex numq. lata *H*: lata lex numq. *cett.* 21
 in aliis *H*: aliis in *ETδ*

Confiteretur, confiteretur, inquam, si fecisset, et magno animo
 et libenter, se fecisse libertatis omnium causa, quod esset non
 30 confitendum modo, sed etiam vere praedicandum. Etenim si
 81 id non negat, ex quo nihil petit nisi ut ignoscatur, dubitaret
 id fateri, ex quo etiam praemia laudis essent petenda? nisi 5
 vero gratus putat esse vobis sui se capitis quam vestri
 defensorem fuisse; cum praesertim in tali confessione, si
 grati esse velletis, honores adsequeretur amplissimos. Sin
 factum vobis non probaretur—quamquam qui poterat salus
 sua cuiquam non probari?—sed tamen si minus fortissimi 10
 viri virtus civibus grata cecidisset, magno animo constanti-
 que cederet ex ingrata civitate. Nam quid esset ingratus
 quam laetari ceteros, lugere eum solum, propter quem ceteri
 82 laetarentur? Quamquam hoc animo semper fuimus omnes
 in patriae proditoribus opprimendis, ut, quoniam futura 15
 esset nostra gloria, periculum quoque et invidiam nostram
 putaremus. Nam quae mihi tribuenda ipsi laus esset, cum
 tantum in consulatu meo pro vobis ac liberis vestris ausus
 essem, si id quod conabar sine maximis dimicationibus meis
 me esse ausurum arbitrarer? Quae mulier interficere scele- 20
 ratum ac perniciosum civem non auderet, si periculum non
 timeret? Proposita invidia, morte, poena qui nihilo segnius
 rem publicam defendit, is vir vere putandus est. Populi
 grati est praemiis adficere bene meritos de re publica civis,
 viri fortis ne suppliciiis quidem moveri ut fortiter fecisse 25
 83 paeniteat. Quam ob rem uteretur eadem confessione T.
 Annii, qua Ahala, qua Nasica, qua Opimius, qua Marius,
 qua nosmet ipsi, et, si grata res publica esset, laetaretur; si
 ingrata, tamen in gravi fortuna conscientia sua niteretur.

2 libente *H* se fec. *H*: fec. se *cell.* esset *H*: esset ei
ET 3 sed etiam vere *H*: verum etiam *cell.*: verum etiam vere
Lambin. 5 id *Hd*: is *ET* 6 vestri *H*: vestri ordinis *cell.*
 7 tali *H*: ea *cell.* 8 sin *H*: si *TEd* 13 potius quam *H* 14
 fuimus omn. *Hw*: omn. fuimus *cell.* 15 fut. esset nostra *H*: nostra
 fut. esset *cell.* 17 trib. ipsi (-a) *H*: ipsi trib. *ET* 19 quod]
 cum *E* 20 interficere post civem hab. *T*

Sed huius benefici gratiam, iudices, Fortuna populi Romani et vestra felicitas et di immortales sibi debere putant. Nec vero quisquam aliter arbitrari potest, nisi qui nullam vim esse ducit numenque divinum, quem neque imperi nostri magnitudo neque sol ille nec caeli signorumque motus nec vicissitudines rerum atque ordines movent neque, id quod maximum est, maiorum nostrorum sapientia, qui sacra, qui caerimonias, qui auspicia et ipsi sanctissime coluerunt et nobis suis posteris prodiderunt. Est, est illa vis profecto, neque in his corporibus atque in hac imbecillitate nostra inest quiddam quod vigeat et sentiat, non inest in hoc tanto naturae tamque praeclaro motu. Nisi forte idcirco non putant, quia non apparet nec cernitur, proinde quasi nostram ipsam mentem, qua sapimus, qua providemus, qua haec ipsa agimus ac dicimus, videre ac plane qualis aut ubi sit sentire possimus. Ea vis igitur, quae saepe incredibilis huic urbi felicitates atque opes attulit, illam perniciem extinxit ac sustulit, cui primum mentem iniecit, ut vi inritare ferroque lacessere fortissimum virum auderet vincereturque ab eo, quem si vicisset, habiturus esset impunitatem et licentiam sempiternam. Non est humano consilio, ne mediocri quidem, iudices, deorum immortalium cura res illa perfecta. Regiones me hercule ipsae, quae illam beluam cadere videntur, commosse se videntur et ius in illo suum retinuisse. Vos enim iam, Albani tunuli atque luci, vos, inquam, imploro atque testor, vosque, Albanorum obrutae arae, sacrorum populi Romani sociae et aequales, quas ille praeceps amentia caesis prostratisque sanctissimis lucis substructio-

1 Fortuna *om.* H 4 numenque H: -ve *cett.* 7 nostrorum
Hw: om. ETδ 9 est, est H: est T: est igitur E: et est δ illa
vis prof. H: prof. illa vis *cett.* 12 tamque H: tam *cett.* 15
ac plane H: aut plane *cett.* 16 ipsa *add. E post igit., ante*
igit. T 23 regiones H: religiones *ETδ* quae HE: quae
tum W: quae cum Tδ 26 testor H et *Quintil. xi. 1. 34: ob-*
testor *cett.*

num insanis molibus oppresserat; vestrae tum religiones
 viguerunt, vestra vis valuit, quam ille omni scelere polluerat;
 tuque ex tuo edito monte Latiari, sancte Iuppiter, cuius ille
 lacus, nemora finisque saepe or. nefario stupro et scelere
 macularat, aliquando ad eum puniendum oculos aperuisti: 5
 vobis illae, vobis vestro in conspectu serae, sed iustae tamen
 86 et debitae poenae solutae sunt. Nisi forte hoc etiam casu
 factum esse dicemus, ut ante ipsum sacrarium Bonae deae,
 quod est in fundo T. Serti Galli, in primis honesti et ornatu
 adolescentis, ante ipsam, inquam, Bonam deam, cum proe- 10
 lium commisisset, primum illud vulnus acciperet, quo taeter-
 rimam mortem obiret, ut non absolutus iudicio illo nefario
 32 videretur, sed ad hanc insignem poenam reservatus. Nec
 vero non eadem ira deorum hanc eius satellitibus iniecit
 amentiam, ut sine imaginibus, sine cantu atque ludis, sine 15
 exsequiis, sine lamentis, sine laudationibus, sine funere, ob-
 litus cruore et luto, spoliatus illius supremi diei celebritate,
 cui cedere inimici etiam solent, ambureretur abiectus. Non
 fuisse credo fas clarissimorum virorum formas illi taeterrimo
 parricidae aliquid decoris adferre, neque ullo in loco potius 20
 87 mortem eius lacerari quam in quo vita esset damnata. Dura,
 me dius fidius, mihi iam fortuna populi Romani et crudelis
 videbatur, quae tot annos illum in hanc rem publicam in-
 sultare pateretur. Polluerat stupro sanctissimas religiones,
 senatus gravissima decreta perfrugerat, pecunia se a iudici- 25
 bus palam redemerat, vexarat in tribunatu senatum, omnium
 ordinum consensu pro salute rei publicae gesta resciderat,
 me patria expulerat, bona diripuerat, domum incenderat,
 liberos, coniugem meam vexarat, Cn. Pompeio nefarium

1 impresserat *H* tum *H*: tum, arae vestrae *cell.*: tum irae,
 vestrae *Richter* 3 Latiari *HT* (-rei *T*): -aret *W*: -aris *E*: -alis *δ*
 5 aperuistis *H* 9 *T. om. PH* Sergi *P* 11 acciperet *PH*:
 -erit *ETw* 16 sine lamentis *om. H* 18 ambureretur *PHδ*:
 imbueretur *ET* etiam abiectus *Tδ* 22 mihi ante me hab. *Tδ*
 25 a *PH*: *om. ETδ* palam ante se hab. *H*

bellum indixerat, magistratum privatorumque caedis effe-
 cerat, domum mei fratris incenderat, vastarat Etruriam,
 multos sedibus ac fortunis eiecerat; instabat, urgebat;
 5 capere eius amentiam civitas, Italia, provinciae, regna non
 poterant; incidebantur iam domi leges, quae nos servis
 nostris addicerent; nihil erat cuiusquam, quod quidem ille
 adamasset, quod non hoc anno suum fore putaret. Obstabat 88
 eius cogitationibus nemo praeter Milonem. Illum ipsum,
 qui poterat obstare, novo reditu in gratiam sibi devinctum
 10 arbitrabatur; Caesaris potentiam suam esse dicebat; bono-
 rum animos in meo casu contempserat: Milo unus urgebat.
 Hic di immortales, ut supra dixi, mentem illi perdito ac 33
 furioso dederunt, ut huic faceret insidias. Aliter perire
 pestis illa non potuit; numquam illum res publica suo iure
 15 esset ulta. Senatus, credo, praetorem eum circumscripsisset.
 Ne cum solebat quidem id facere, in privato eodem hoc
 aliquid profecerat. An consules in praetore coercendo 89
 fortes fuissent? Primum Milone occiso habuisset suos con-
 sules; deinde quis in eo praetore consul fortis esset, per
 20 quem tribunum virtutem consularem crudelissime vexatam
 esse meminisset? Oppressisset omnia, possideret, teneret;
 lege nova servos nostros libertos suos effecisset; postremo,
 nisi eum di immortales in eam mentem impulissent, ut homo
 effeminatus fortissimum virum conaretur occidere, hodie
 25 rem publicam nullam haberetis. An ille praetor, ille vero 90
 consul, si modo haec templa atque ipsa moenia stare eo
 vivo tam diu et consulatum eius exspectare potuissent, ille
 denique vivus mali nihil fecisset, cui mortuo unus ex suis

5 nos iam *Ascon.* 9 obstare poterat *P* sibi *Lambin.* :
 quasi *codd.* devinctum *P*: devinctum *HET* 10 suam *PH* :
 suam potentiam *ET* 19 esset] fuisset *H* 22 nova] quae
 est inventa apud eum cum reliquis legibus Clodianis *add. codd.*,
del. Bake effecisset *H*: fecisset *cett.* 28 cui mortuo
 unus *scripsi*: qui mortuo unus *H*: cui mortuus uno *E*: cum mortuus
 uno *Tw*: qui mortuus uno σ

satellitibus curiam incenderit? Quo quid miserius, quid
 acerbius, quid luctuosius vidimus? templum sanctitatis,
 amplitudinis, mentis, consili publici, caput urbis, aram socio-
 rum, portum omnium gentium, sedem ab universo populo
 concessam uni ordini, inflammari, excindi, funestari, neque 5
 id fieri a multitudine imperita, quamquam esset miserum
 id ipsum, sed ab uno? Qui cum tantum ausus sit ustor
 pro mortuo, quid signifer pro vivo non esset ausurus? In
 curiam potissimum abiicit, ut eam mortuus incenderet,
 9¹ quam vivus everterat. Et sunt qui de via Appia querantur, 10
 taceant de curia, et qui ab eo spirante forum putent potu-
 isse defendi, cuius non restiterit cadaveri curia? Excitate,
 excitate ipsum, si potestis, ab inferis: frangetis impetum
 vivi, cuius vix sustinetis furias insepulti? Nisi vero susti-
 nuistis eos, qui cum facibus ad curiam concurrerunt, cum 15
 fascibus ad Castoris, cum gladiis toto foro volitaverunt.
 Caedi vidistis populum Romanum, contionem gladiis dis-
 turbari, cum audiretur silentio M. Caelius, tribunus plebis,
 vir et in re publica fortissimus, in suscepta causa firmis-
 simus, et bonorum voluntati, auctoritati senatus deditus, et 20
 in hac Milonis sive invidia sive fortuna singulari, divina,
 incredibili fide.

34 Sed iam satis multa de causa, extra causam etiam nimis
 9² fortasse multa. Quid restat nisi ut orem obtesterque vos,
 iudices, ut eam misericordiam tribuatis fortissimo viro, 25
 quam ipse non implorat, ego etiam repugnante hoc et im-
 ploro et exposco? Nolite, si in nostro omnium fletu nul-
 lam lacrimam aspexistis Milonis, si voltum semper eundem,
 si vocem, si orationem stabilem ac non mutatam videtis,

1 satellitibus] Sex. Clodio duce *add. codd.*: Sex. Clodio *del. Madv.*,
 etiam duce ego 8 ausurus *H*: ausus *cell.* 13 ab inferis *H*:
 a mortuis *ET* 15 concurr. *σ Madv.*: cucurr. *cell.* cum
 fascibus ad Castoris *Lambin.* (*cf. Ascon. § 34, Phil. xiv. 15*): cum
 facibus ad Castoris *HET*: cum falcibus ac rastris *δ* 16
 volitaverunt *Wüst.*: arunt *codd.* 19 in *H*: et in *cell.* 20 auctor.
E: atque *ante auct. add. H*: et *add. T* 22 incred. *H*: et incred. *cell.*

hoc minus ei parcere : haud scio an multo etiam sit adiu-
 vandus magis. Etenim si in gladiatoriiis pugnis et in infimi
 generis hominum condicione atque fortuna timidos et sup-
 plices et ut vivere liceat obsecrantis etiam odisse solemus,
 5 fortis et animosos et se acriter ipsos morti offerentis servari
 cupimus, eorumque nos magis miseret, qui nostram miseri-
 cordiam non requirunt, quam qui illam efflagitant, quanto
 hoc magis in fortissimis civibus facere debemus ! Me 93
 quidem, iudices, exanimant et interimunt hae voces Milonis,
 10 quas audio adsidue et quibus intersum cotidie. 'Valeant,'
 inquit 'valeant cives mei ; sint incolumes, sint florentes,
 sint beati ; stet haec urbs praeclara mihiq̄ue patria caris-
 sima, quoquo modo erit merita de me ; tranquilla re publica
 mei cives, quoniam mihi cum illis non licet, sine me ipsi,
 15 sed propter me tamen perfruantur. Ego cedam atque abibo.
 Si mihi bona re publica frui non licuerit, at carebo mala, et
 quam primum tetigero bene moratam et liberam civitatem,
 in ea conquiescam. O frustra' inquit 'mei suscepti labores, 94
 o spes fallaces, cogitationes inanes meae ! Ego cum tri-
 20 bunus plebis re publica oppressa me senatui dedissem,
 quem extinctum acceperam, equitibus Romanis, quorum
 vires erant debiles, bonis viris, qui omnem auctoritatem
 Clodianis armis abiecerant, mihi umquam bonorum prae-
 sidium defuturum putarem ? Ego cum te'—mecum enim
 25 saepissime loquitur— patriae reddidissem, mihi putarem in
 patria non futurum locum ? Ubi nunc senatus est, quem

1 etiam sit adiuu. *HEδ* : etiam adiuu. sit *T* : sit etiam adiuu. *P* 2
 in infimi duo *Oxx.* : om. in *PHETδ* 3 hominum *PH* : omnium *ETδ*
 atque suppl. *P* 5 atque anim. *P* (*contra Severian. Rhet. L. p. 368*)
 ipsos *PH Severian.* : ipsi *ETδ* servari *H Severian.* : -are *PETδ*
 10 valeant, valeant inquit, mei cives valeant *H* 13 merita de me
 erit *Tδ* 15 propter *PH* : per *cell.* 16 bona re p. *PH* : re p.
 bona *ETwδ* 17 primam *Ernesti* 18 mihi *P* (*contra Quintil.*
vi. 1. 27) 19 cogit. *H* : o cogit. *ETδ Quintil.* : et cogit. *P* 25
 put. in patr. non fut. *P* : fut. in patr. non put. *HEw* : non fut. in patr.
 fut. *Tδ*

secuti sumus, ubi equites Romani illi, illi' inquit 'tui? ubi studia municipiorum, ubi Italiae voces, ubi denique tua, M. Tulli, quae plurimis fuit auxilio, vox atque defensio? Mihine ea soli, qui pro te totiens morti me obtuli, nihil potest opitulari?' Nec vero haec, iudices, ut ego nunc, 5 flens, sed hoc eodem illo loquitur voltu quo videtis. Negat enim se, negat ingratis civibus fecisse quae fecerit, timidis et omnia pericula circumspicientibus non negat. Plebem et infimam multitudinem, quae P. Clodio duce fortunis vestris imminebat, tam, quo tutior esset vestra vita, suam 10 se fecisse commemorat, ut non modo virtute flecteret, sed etiam tribus suis periculis deliniret, nec timeat ne, cum plebem muneribus placarit, vos non conciliarit meritis in rem publicam singularibus. Senatus erga se benevolentiam temporibus his ipsis saepe esse perspectam, vestras vero et 15 vestrorum ordinum occursationes, studia, sermones, quemcumque cursum fortuna ceperit, secum se ablatum esse 96 dicit. Meminit etiam vocem sibi praeconis modo defuisse, quam minime desiderarit, populi vero cunctis suffragiis, quod unum cupierit, se consulem declaratum; nunc denique, si haec arma contra se sint futura, sibi facinoris suspicionem, non facti crimen obstare. Addit haec, quae certe vera sunt, fortis et sapientis viros non tam praemia sequi solere recte factorum quam ipsa recte facta; se nihil in vita nisi praeclarissime fecisse, si quidem nihil sit praestabilius viro quam periculis patriam liberare. Beatos esse, 25 quibus ea res honori fuerit a suis civibus, nec tamen miseros, qui beneficio civis suos vicerint. Sed tamen omnibus praemiis virtutis, si esset habenda ratio praemiorum,

1 illi semel P 2 tua illa P 3 atque PHE: et Tō illo
H: om. cett. 7 se om. P, qui deficit in verbo insequenti: se post
fecisse inscr. Bailler 8 circumsp. peric. Tō 10 suam H:
om. cett. 17 fortuna ceperit Joergensen: fortunae ceperit H:
fortuna dederit cett. se H: om. cett. 21 arma H:
om. Tō

amplissimum esse praemium gloriam; esse hanc unam,
 quae brevitatem vitae posteritatis memoria consolaretur,
 quae efficeret ut absentes adessemus, mortui viveremus.
 Hanc denique esse cuius gradibus etiam in caelum homines
 5 viderentur ascendere. 'De me' inquit 'semper populus 98
 Romanus, semper omnes gentes loquentur, nulla umquam
 obmutescet vetustas. Quin hoc tempore ipso, cum omnes
 a meis inimicis faces invidiae mane subiciantur, tamen
 omni in hominum coetu gratiis agendis et gratulationibus
 10 habendis et omni sermone celebramur. Omitto Etruriae
 festos et actos et instituto dies. Centesima lux est haec ab
 interitu P. Clodi et C. Pinoris, altera. Qua fines imperi
 populi Romani sunt. Non solum fama iam de illis, sed
 etiam aetitia peragrat. Cuius obitum ubi corpus hoc
 15 sit non inquit 'labor quod omnes in terris et iam
 peritum et semper hic habentur, nomine mei gloria.' Haec 36
 tu mecum saepe absensibus, sed isdem audientibus haec 99
 ego tecum, Milo: 'Te quidem, cum isto animo sis, satis
 laudare non possum, sed, quo est ista magis divina virtus,
 20 eo maiore a te dolore divellor. Nec vero, si mihi eriperis,
 reliqua est illa saltem ad consolandum querendumque eis
 nasci possunt a quibus tantum vulnus accepero. Non enim
 inimici me a te mihi eripient, sed amicissimi, non modo
 aliquando de me meriti, sed semper optime. Nulla enim
 25 umquam iudices tantum dolorem inuretis—tamen
 potest esse tantus?—sed ne hunc quidem ipsum, ut obli-
 viscar quanti me semper feceritis. Quod si vos cepit oblivio
 mei aut si in me aliquid offendistis, cur non id in meo
 capite potius luitur quam Milonis? Praeclare enim vixero,

brevitatem *H*8: -tate *ET* 3 meis *H*: suis *ET*8: tuis
*L*8: *bin.* 10 celebramur *H*8: -emur *ET*8 16 hic *H*: om.
cett. 18 sis *H*: es *cett.* 19 ista *H*: illa *cett.* 21 saltem
*H*8: tamen: *ET*8 25 umq. iud. mihi *T*8 tametsi *H*:
 etsi *cett.* 27 quod scripsi: quae *codd.* 28 mei *H*: om. *cett.*
 id in *H*: om. in *cett.*

si quid mihi acciderit prius quam hoc tantum mali videro.
 100 Nunc me una consolatio sustentat, quod tibi, T. Anni,
 nullum a me amoris, nullum studi, nullum pietatis officium
 defuit. Ego inimicitias potentium pro te appetivi; ego
 meum saepe corpus et vitam obieci armis inimicorum tuo- 5
 rum; ego me plurimis pro te supplicem abieci; bona,
 fortunas meas ac liberorum meorum in communionem
 tuorum temporum contuli; hoc denique ipso die, si qua
 vis est parata, si qua dimicatio capitis futura, depono.
 Quid iam restat? quid habeo quod faciam pro tuis in me 10
 meritis nisi ut eam fortunam, quaecumque erit tua, ducam
 meam? Non abnuo, non recuso, vosque obsecro, iudices,
 ut vestra beneficia, quae in me contulistis, aut in huius
 salute augeatis aut in eiusdem exitio occasura esse videatis.

37 His lacrimis non commovetur Milo—est quodam incre- 15
 101 dibili robore animi — : exilium ibi esse putat. ubi virtuti
 non sit locus; mortem naturae finem esse, non poenam.
 Sit hic ea mente, qua natus est: quid? vos, iudices, quo
 tandem eritis animo? Memoriam Milonis retinebitis, ipsum
 eicietis? Et erit dignior locus ullus in terris qui hanc 20
 virtutem excipiat quam hic, qui procreavit? Vos, vos ap-
 pello, fortissimi viri, qui multum pro re publica sanguinem
 effudistis; vos, inquam, in civis invicti periculo appello, cen-
 turiones, vosque, milites: vobis non modo inspectantibus,
 sed etiam armatis et huic iudicio praesidentibus haec tanta 25
 virtus ex hac urbe expelletur, exterminabitur, proicietur?

102 O me miserum, o me infelicem! Revocare tu me in
 patriam, Milo, potuisti per hos, ego te in patria per eosdem
 retinere non potero? Quid respondebo liberis meis, qui te

8 si qua *H*: si quae *cell.* 9 si qua *HEσ*: si quae *Tβ* dimicatio]
 diminutio *E* 10 quod fac. *H*: quid fac. *cell.* 12 non recuso,
 non abnuo *Tβ* 15 commovetur *H*: movetur *ETβ* 18 sit *H*:
 sed *cell.* 19 eritis animo *H*: animo eritis *cell.* 21 vos *semel*
hab. E 23 vos, inquam, in civis *scripsi*: vos inquam et cives *H*: vos
 in viri et in civis *cell.* appello peric. *Tβ* 28 tu *post* potuisti *hab. T*

parentem alterum putant? quid tibi, Quinte frater, qui nunc abes, consorti mecum temporum illorum? mene non potuisse Milonis salutem tueri per eosdem, per quos nostram ille servasset? At in qua causa non potuisse? Quae est
 5 grata omnibus gentibus. A quibus non potuisse? Ab eis, qui maxime P. Clodi morte adquierunt. Quo deprecante? Me. Quodram ego concepi tantum scelus aut quod in me 103 tantum facinus admisi, iudices, cum illa indicia communis exiti indagavi, patefeci, protuli, extinxi? Omnes mihi
 10 meisque redundant ex fonte illo dolores. Quid me reducem esse voluistis? an ut inspectante me expellerentur ei, per quos essem restitutus? Nolite, obsecro vos, acerbio-
 rem mihi pati reditum esse, quam fuerit ille ipse discessus. Nam qui possum putare me restitutum esse, si
 15 distrahor ab his, per quos restitutus sum? Utinam di 38 mortales fecissent—pace tua, patria, dixerim: metuo enim ne scelerate dicam in te quod pro Milone dicam pie—utinam P. Clodius non modo viveret, sed etiam praetor, consul, dictator esset potius quam hoc spectaculum vide-
 20 rem! O di immortales! fortem et a vobis, iudices, conservandum virum! 'Minime, minime'; inquit 'immo vero poenas ille debitas luerit: nos subeamus, si ita necesse est, non debitas.' Hicine vir patriae natus usquam nisi in patria morietur, aut, si forte, pro patria? huius vos animi
 25 monumenta retinebitis, corporis in Italia nullum sepulcrum esse patiemi-
 ni? hunc sua quisquam sententia ex hac urbe expellet, quem omnes urbes expulsum a vobis ad se vocabunt? O terram illam beatam, quae hunc virum exceperit, 105 hanc ingratham, si eiecerit, miseram, si amiserit! Sed finis

5 grata omnibus gentibus *Garat.*: grā ingentibus *H*: fort. gratia ingenti omnibus in gentibus omnibus. At quibus iudicantibus *post gent. inser. Madvig* a quibus non potuisse? ab eis *H*: non potuisse eis *ET* 9 mihi meisque *H*: in me meosque *att.* 15 distrahor *Hδ*: -har *ETW* 18 praetor, consul *H*: proconsul *ETδ* 20 virum conserv. iud. *H*

sit; neque enim prae lacrimis iam loqui possumus, et hic se lacrimis defendi vetat. Vos oro obtestorque, iudices, ut in sententiis ferendis, quod sentietis, id audeatis. Vestram virtutem, iustitiam, fidem, mihi credite, is maxime comprobabit, qui in iudicibus legendis optimum et sapientissimum 5 et fortissimum quemque elegit.

1 pro lacrimis *H* possumus *H*: possum *cell.* et *Quintil.* xi. 3. 173
 4 comprobabit (-vit) *H*: probabit *cell.* 6 et fortissimum *om.* *Tσ*
 elegit *HTw*: legit *Eδ*

ORATIONES

PRO MARCO MARCELLO

PRO QVINTO LIGARIO

PRO REGE DEIOTARO

SIGLA

- A* = cod. Ambrosianus, saec. x
H = cod. Harleianus 2682 (*exemplar secundum*)
V = cod. Vossianus, Lat. O, 2, saec. xi
B = cod. Bruxellensis 5345, saec. xii
D = cod. Dorvillianus, 77, saec. xi
E = cod. Erfurtensis, saec. xii/xiii
L = cod. Harleianus 2716, saec. xi
a = cod. Harleianus 4927, saec. xii
g = cod. Gudianus 335, saec. x
h = cod. Harleianus 2682 (*exemplar primum*)
m = cod. Mediceus, L. xlv, saec. xi
σ = cod. Auct. Rawl. G. 138, saec. xv
a = codd. *AHV*
β = codd. *BDEL* (*deficit* L Lig. 6)
γ = codd. *ahm* in Marc. et Lig. 1-26
 codd. *ahσ* in Lig. 26 *ad fin. orat.*
 codd. *ahg* in Deiot. 1-26
 codd. *aσ* in Deiot. 26 *ad fin. orat.*
Schol. = Scholiasta Gronovianus

M. TVLLI CICERONIS

PRO M. MARCELLO ORATIO

DIUTURNI silenti, patres conscripti, quo eram his tem-
poribus usus, non timore aliquo, sed partim dolore, partim
verecundia, finem hodiernus dies attulit, idemque initium
quae vellem quaeque sentirem meo pristino more dicendi.
5 Tantam enim mansuetudinem, tam inusitatam inauditamque
clementiam, tantum in summa potestate rerum omnium
modum, tam denique incredibilem sapientiam ac paene
divinam tacitus praeterire nullo modo possum. M. enim
Marcello vobis, patres conscripti, reique publicae reddito
10 non illius solum, sed etiam meam vocem et auctoritatem
vobis et rei publicae restitutam puto. Dolebam enim, patres
conscripti, et vehementer angebar virum talem, cum in eadem
causa in qua ego fuisset, non in eadem esse fortuna, nec
mihi persuadere poteram nec fas esse ducebam versari me
15 in nostro vetere curriculo illo aemulo atque imitatore stu-
diorum ac laborum meorum quasi quodam socio a me et
comite distracto. Ergo et mihi meae pristinae vitae consue-
tudinem, C. Caesar, interclusam aperuisti et his omnibus ad

5 inusitatam *Eberhard* 8 nullo modo praet. *B* 10 solum
illius γ meam hoc loco hab. *HBDE*, post vocem *L\gamma*, om. *A* 11 et
vobis β restitutam α : conservatam ac restitutam $\beta\gamma$ 12
angebar cum viderem γ cum *BDL*: qui cum α : qui *E\gamma* 13
fuisset α : fuisse *h*: fuissem βam 15 vetere *V\gamma*: veteri *HB*: om. *A*
17 et mihi meae *ed. Cratand.*: mihi et meae *L*: et mihi et meae *cett.*

- bene de re publica sperandum quod si signum aliquod sustu-
 3 listi. Intellectum est enim mihi quidem in multis et maxime
 in me ipso, sed paulo ante omnibus, cum M. Marcellum
 senatui reique publicae concessisti, commemoratis praesertim
 offensionibus, te auctoritatem huius ordinis dignitatemque 5
 rei publicae tuis vel doloribus vel suspicionibus anteferre.
 Ille quidem fructum omnis ante actae vitae hodierno die
 maximum cepit, cum summo consensu senatus tum iudicio
 tuo gravissimo et maximo. Ex quo profecto intellegis quanta
 in dato beneficio sit laus, cum in accepto sit tanta gloria. 10
- 4 Est vero fortunatus, cuius ex salute non minor paene
 ad omnis, quam ad illum ventura sit, laetitia pervenerit:
 quod quidem merito atque optimo iure contigit. Quis
 enim est illo aut nobilitate aut probitate aut optimarum
 artium studio aut innocentia aut ullo in laudis genere 15
 praestantior?
- 2 Nullius tantum flumen est ingeni, nulla dicendi aut scri-
 bendi tanta vis, tantaque copia, quae non dicam exornare,
 sed enarrare, C. Caesar, res tuas gestas possit. Tamen hoc
 adfirmo et pace dicam tua, nullam in his esse laudem am- 20
 5 pliorem quam eam, quam hodierno die consecutus es. Soleo
 saepe ante oculos ponere idque libenter crebris usurpare
 sermonibus, omnis nostrorum imperatorum, omnis exterarum
 gentium potentissimorumque populorum, omnis regum cla-
 rissimorum res gestas cum tuis nec contentionum magnitu- 25
 dine nec numero proeliorum nec varietate regionum nec
 celeritate conficiendi nec dissimilitudine bellorum posse
 conferri, nec vero disiunctissimas terras citius passibus cuius-
 quam potuisse peragrari, quam tuis non dicam cursibus, sed

1 de re p. a : de omni re p. βγ 3 omnibus *Victorius*: in omni-
 bus *codd.* 7 vitae om. σ : aetatis h 8 tum praeterea γ 11
 es H fortun. *ahm*: fortun. ille βα 12 ipsum *Ernesti* 13
 merito a : ei merito βγ 15 in a : om. βγ 17 nulla *aBhm*:
 nulli *DELa*: nullius *Klots* 18 tantaque a : tanta βγ 20 ad-
 firmo et hoc β 24 clariss. regum β

victoriis lustratae sunt. Quae quidem ego nisi ita magna 6
 esse fatear, ut ea vix cuiusquam mens aut cogitatio capere
 possit, amens sim; sed tamen sunt alia maiora. Nam
 bellicas laudes solent quidam extenuare verbis easque detra-
 5 here ducibus, communicare cum multis, ne propriae sint
 imperatorum. Et certe in armis militum virtus, locorum
 opportunitas, auxilia sociorum, classes, commeatus multum
 iuvant, maximam vero partem quasi suo iure Fortuna sibi
 vindicat et, quicquid est prospere gestum, id paene omne
 10 ducit suum. At vero huius gloriae, C. Caesar, quam es 7
 paulo ante adeptus, socium habes neminem: totum hoc,
 quantumcumque est, quod certe maximum est, totum est,
 inquam, tuum. Nihil sibi ex ista laude centurio, nihil prae-
 fectus, nihil cohors, nihil turma decerpit; quin etiam illa
 15 ipsa rerum humanarum domina, Fortuna, in istius se socie-
 tatem gloriae non offert: tibi cedit, tuam esse totam et
 propriae fatetur. Numquam enim temeritas cum sapientia 8
 commiscetur nec ad consilium casus admittitur. Domuisti 8
 gentis immanitate barbaras, multitudine innumerabilis, locis
 20 infinitas, omni copiarum genere abundantis: ea tamen
 vicisti, quae et naturam et condicionem ut vinci possent
 habebant. Nulla est enim tanta vis quae non ferro et
 viribus debilitari frangique possit. Animum vincere, iracun-
 diam cohibere, victo temperare, adversarium nobilitate,
 25 ingenio, virtute praestantem non modo extollere iacentem,
 sed etiam amplificare eius pristinam dignitatem, haec qui
 faciat, non ego eum cum summis viris comparo, sed similli-
 mum deo iudico. Itaque, C. Caesar, bellicae tuae laudes 9
 celebrabuntur illae quidem non solum nostris, sed paene

1 lustratae β : illustratae $\alpha\gamma$ ita $\alpha\gamma$: tam β 8 sibi β
 hm: om. aa 9 est post gestum hab. β 10 C. om. aa 16
 se ante non hab. β tuam ahm: tuam se βa (se sup. lin. in D) 20
 sed tamen ea β 22 vis, tanta copia γ 24 victo aD: victum hm:
 victoriam BELa (Ams. Mess. Gr. L. viii. p. 512. 17 'temperat huic
 Cic. de M. Marc.') 27 facit β

omnium gentium litteris atque linguis, neque ulla umquam aetas de tuis laudibus conticescet ; sed tamen eius modi res nescio quo modo etiam cum leguntur, obstrepi clamore militum videntur et tubarum sono. At vero cum aliquid clementer, mansuete, iuste, moderate, sapienter factum, in 5 iracundia praesertim, quae est inimica consilio, et in victoria, quae natura insolens et superba est, audimus aut legimus, quo studio incendimur, non modo in gestis rebus, sed etiam in fictis, ut eos saepe, quos numquam vidimus, diligamus !

10 Te vero, quem praesentem intuemur, cuius mentem sensusque et os cernimus, ut, quicquid belli fortuna reliquum rei publicae fecerit, id esse salvum velis, quibus laudibus efferemus, quibus studiis prosequemur, qua benevolentia complectemur ? Parietes, me dius fidius, ut mihi videtur, huius curiae tibi gratias agere gestiunt, quod brevi tempore 15 futura sit illa auctoritas in his maiorum suorum et suis sedibus. Equidem cum C. Marcelli, viri optimi et commemorabili pietate praediti lacrimas modo vobiscum viderem, omnium Marcellorum meum pectus memoria offudit, quibus tu etiam mortuis M. Marcello conservato dignitatem suam 20 reddidisti nobilissimamque familiam iam ad paucos redactam paene ab interitu vindicasti. Hunc tu diem tuis maximis et innumerabilibus gratulationibus iure anteponis. Haec enim res unius est propria C. Caesaris ; ceterae duce te gestae magnae illae quidem, sed tamen multo magnoque 25 comitatu. Huius autem rei tu idem dux es et comes : quae quidem tanta est, ut tropaeis et monumentis tuis adlatura finem sit aetas — nihil est enim opere et manu factum, quod 32 non conficiat et consumat vetustas — at haec tua iustitia et

3 obstrepi clamor mil. (videntur *add. V*) et tub. soni *AV* 7 et insolens *a* aut audimus γ 14 videntur *HVM et Sacerdos i. 156*
 19 effudit *Dhm* (in meum pectus se memoria effudit *Madvig*)
 iam *om. β* 22 tu *am* : tu igitur *Bah* 23 anteponis *a β a* :
 -pones *hm* 24 *C. om. a* 26 dux es *a* : et dux es γ : es et
 dux *β* 27 ut *am* : ut nulla *Bah* 29 non *a*, *Schol. Lucani vi. 20,*
Lactant. Div. Inst. vi. 11 : non aliquando *$\beta\gamma$*

lenitas florescet cotidie magis. Ita quantum operibus tuis
diuturnitas detrahet, tantum adferet laudibus. Et ceteros
quidem omnis victores bellorum civilium iam antea aequitate
et misericordia viceras: hodierno vero die te ipse vicisti.
5 Vereor ut hoc, quod dicam, perinde intellegi possit auditu
atque ipse cogitans sentio: ipsam victoriam vicisse videris,
cum ea, quae erant adempta, victis remisisti. Nam cum
ipsius victoriae iure omnes victi occidissemus, clemen-
tia tuae iudicio conservati sumus. Recte igitur unus
10 invictus es, a quo etiam ipsius victoriae condicio visque
devicta est.

Atque hoc C. Caesaris iudicium, patres conscripti, quam 5
late pateat attendite. Omnes enim, qui ad illa arma fato 13
sumus nescio quo rei publicae misero funestoque compulsi,
15 etsi aliqua culpa tenemur erroris humani, ab scelere certe
liberati sumus. Nam cum M. Marcellum deprecantibus
vobis rei publicae conservavit, me et mihi et item rei
publicae, nullo deprecante, reliquos amplissimos viros et
sibi ipsos et patriae reddidit, quorum et frequentiam et
20 dignitatem hoc ipso in consessu videtis, non ille hostis
induxit in curiam, sed iudicavit a plerisque ignoratione
potius et falso atque inani metu quam cupiditate aut crude-
litate bellum esse susceptum. Quo quidem in bello semper 14
de pace audiendum putavi semperque dolui non modo
25 pacem, sed etiam orationem civium pacem flagitantium
repudiari. Neque enim ego illa nec ulla umquam secutus
sum arma civilia semperque mea consilia pacis et togae

1 lenitas *aa et Lactant.*: lenitas animi *Bhm* florescit *β et*
Lactant. ita *a*: ita ut *βγ* tuis oper. *β* 2 adferet *AHDLm*:
adferat *BEah*: adfert *V* 3 antea *a*: ante *βγ* 4 ipse *a*:
ipsum *βγ* 5 auditum *Patricius* 7 quae erant adempta *Madvig*:
quae erant (erat *AV*) adempta *a*: quae illa erat adempta *βγ* 8
iure omnes *scripsi*: condicione iure omnes *aa**h*: condicione omnes
iure *m*: condicione omnes *β* 10 es *γ*: om. *aβ*: diceris *mallet*
Müller 15 ab om. *β* 24 audiendum *aEm*: agendum audi-
endum *BDL*: agendum audiendumque *ah*

socia, non belli atque armorum fuerunt. Hominem sum
 secutus privato officio, non publico, tantumque apud me
 grati animi fidelis memoria valuit, ut nulla non modo cupi-
 ditate, sed ne spe quidem prudens et sciens tamquam ad
 15 interitum ruerem voluntarium. Quod quidem meum consi- 5
 lium minime obscurum fuit. Nam et in hoc ordine integra
 re multa de pace dixi et in ipso bello eadem etiam cum
 capitis mei periculo sensi. Ex quo nemo erit tam iniustus
 rerum existimator qui dubitet quae Caesaris de bello voluntas
 fuerit, cum pacis auctores conservandos statim censuerit, 10
 ceteris fuerit iratior. Atque id minus mirum fortasse tum,
 cum esset incertus exitus et anceps fortuna belli: qui vero
 6 victor pacis auctores diligit, is profecto declarat maluisse se
 non dimicare quam vincere. Atque huius quidem rei M.
 16 Marcello sum testis. Nostri enim sensus ut in pace semper, 15
 sic tum etiam in bello congruebant. Quotiens ego eum et
 quanto cum dolore vidi, cum insolentiam certorum hominum
 tum etiam ipsius victoriae ferocitatem extimescentem! Quo
 gratior tua liberalitas, C. Caesar, nobis, qui illa vidimus,
 debet esse. Non enim iam causae sunt inter se, sed victo- 20
 17 riae comparandae. Vidimus tuam victoriam proeliorum
 exitu terminatam: gladium vagina vacuum in urbe non vidi-
 mus. Quos amisimus civis, eos vis Martis percussit, non ira
 victoriae, ut dubitare debeat nemo quin multos, si posset,
 C. Caesar ab inferis excitaret, quoniam ex eadem acie con- 25
 servat quos potest. Alterius vero partis nihil amplius dico
 quam, id quod omnes verebamur, nimis iracundam futuram
 18 fuisse victoriam. Quidam enim non modo armatis, sed
 interdum etiam otiosis minabantur, nec quid quisque sen-

7 cum partis meae per. γ 8 iam erit β 9 existim. rerum β
 11 mirum fort. tum *aBDL*: fort. mirum tum *E*: mirum videretur fort.
 tum γ (videtur *h*) 13 se maluisse β 14 *M. om. β* 17 cer-
 torum *Em*: ceterorum *aBDLah* 19 illam β 20 iam *aah*: tam
m: *om. β* 23 vis Martis *ah*: Martis vis *β am* 24 posset *a*:
 fieri posset *$\beta\gamma$* 26 dicam β

sisset, sed ubi fuisset cogitandum esse dicebant ; ut mihi
quidem videantur di immortales, etiam si poenas a populo
Romano ob aliquod delictum expetiverunt, qui civile bellum
tantum et tam luctuosum excitaverunt, vel placati iam vel
5 satiati aliquando omnem spem salutis ad clementiam victoris
et sapientiam contulisse.

Qua re gaude tuo isto tam excellenti bono et frære cum 19
fortuna et gloria tum etiam natura et moribus tuis ; ex quo
quidem maximus est fructus iucunditasque sapienti. Cetera
10 cum tua recordabere, etsi persaepe virtuti, tamen plerumque
felicitati tuae gratulabere : de nobis, quos in re publica
tecum simul esse voluisti, quotiens cogitabis, totiens de
maximis tuis beneficiis, totiens de incredibili liberalitate,
totiens de singulari sapientia cogitabis : quae non modo
15 summa bona, sed nimirum audebo vel sola dicere. Tantus
est enim splendor in laude vera, tanta in magnitudine animi
et consili dignitas, ut haec a Virtute donata, cetera a For-
tuna commodata esse videantur. Noli igitur in conser- 20
vandis viris bonis defetigari, non cupiditate praesertim
20 aliqua aut pravitate lapsis, sed opinione officii stulta for-
tasse, certe non improba, et specie quadam rei publicae.
Non enim tua ulla culpa est, si te aliqui timuerunt, contra-
que summa laus, quod minime timendum fuisse senserunt.

Nunc venio ad gravissimam querelam et atrocissimam 7
21
25 suspicionem tuam, quae non tibi ipsi magis quam cum
omnibus civibus, tum maxime nobis, qui a te conservati
sumus, providenda est : quam etsi spero falsam esse, num-
quam tamen extenuabo, tua enim cautio nostra cautio est.
Quod si in alterutro peccandum sit, malim videri nimis
30 timidus quam parum prudens. Sed quisnam est iste tam

4 excitaverint *cod. Faerni* 12 simul *aB* : salvos γ 14 sapientia
tua γ 16 est *aDEL* : om. *B* γ 19 bonis viris *B* 21 specie]
facie *hm* (-ce *m*) 22 culpa ulla γ 27 tamen numquam *B*
28 extenuabo verbis γ 29 quod si *H, Priscian Gr. L. ii. pp. 181,*
226 : ut si *cell.*

demens? de tuisne? — tametsi qui magis sunt tui quam quibus tu salutem insperantibus reddidisti? — anne ex eo numero, qui una tecum fuerunt? Non est credibilis tantus in ullo furor, ut quo duce omnia summa sit adeptus, huius vitam non anteporat suae. Atque nihil tui cogitant sceleris, 5 cavendum est ne quid inimici? Qui? omnes enim, qui fuerunt, aut sua pertinacia vitam amiserunt aut tua misericordia retinuerunt, ut aut nulli supersint de inimicis aut 22 qui fuerunt sint amicissimi. Sed tamen cum in animis hominum tantae latebrae sint et tanti recessus, augeamus 10 sane suspicionem tuam: simul enim augebimus diligentiam. Nam quis est omnium tam ignarus rerum, tam rudis in re publica, tam nihil umquam nec de sua nec de communi salute cogitans qui non intellegat tua salute contineri suam et ex unius tua vita pendere omnium? Equidem de te dies 15 noctesque, ut debeo, cogitans casus dumtaxat humanos et incertos eventus valetudinis et naturae communis fragilitatem extimesco, doleoque, cum res publica immortalis esse 23 debeat, eam in unius mortalis anima consistere. Si vero ad humanos casus incertosque motus valetudinis sceleris 20 etiam accedit insidiarumque consensio, quem deum, si cupiat, posse opitulari rei publicae credimus?

8 Omnia sunt excitanda tibi, C. Caesar, uni, quae iacere sentis belli ipsius impetu, quod necesse fuit, perculsa atque prostrata: constituenda iudicia, revocanda fides, compri- 25 mendae libidines, propaganda suboles, omnia, quae dilapsa 24 iam diffluerunt, severis legibus vincienda sunt. Non fuit recusandum in tanto civili bello, tanto animorum ardore et armorum, quin quassata res publica, quicumque belli even-

2 anne ex eo *scripsi*: axeneone ex *H*: anexo ne *V*: ex eone ex *A*:
 an ex eo γ : an ex hoc β 6 qui superfuerunt *hm* 13 com-
 muni *a\beta*: omnium *hm*: communi omnium *a* 14 qui non] quin
AV 15 pendere omnia *a* et *Schol. Lucani* v. 686 17 fragili-
 tatēs *H* 21 accedat γ 22 credimus α : -amus $\beta\gamma$ 26
 dilapsa *Hay*: delapsa *AB* 27 difflux. *Bm*: deflux. *aELa*: flux-
 erunt *h* 28 tantoque γ

tus fuisset, multa perderet et ornamenta dignitatis et praesidia stabilitatis suae, multaque uterque dux faceret armatus, quae idem togatus fieri prohibuisset. Quae quidem tibi nunc omnia belli volnera sananda sunt, quibus praeter te
 5 mederi nemo potest. Itaque illam tuam praeclarissimam et 25
 sapientissimam vocem invitus audivi: 'Satis diu vel naturae vixi vel gloriae.' Satis, si ita vis, fortasse naturae, addam etiam, si placet, gloriae: at, quod maximum est, patriae certe parum. Qua re omitte, quaeso, istam doctorum homi-
 10 num in contemnenda morte prudentiam: noli nostro periculo esse sapiens. Saepe enim venit ad meas auras te idem istud nimis crebro dicere, satis te vixisse. Credo, sed
 tum id audirem, si tibi soli viveres aut si tibi etiam soli natus esses. Omnium salutem civium cunctamque rem
 15 publicam res tuae gestae complexae sunt; tantum abes a perfectione maximorum operum, ut fundamenta nondum quae cogitas ieceris. Hic tu modum vitae tuae non salute rei publicae, sed aequitate animi definies? Quid, si istud
 ne gloriae quidem satis est? cuius te esse avidissimum,
 20 quamvis sis sapiens, non negabis. Parumne, inquires, magna 26
 relinquemus? Immo vero aliis quamvis multis satis, tibi uni parum. Quicquid est ~~parum~~ quamvis amplum sit, id est parum tum, cum est aliquid amplius. Quod si rerum
 tuarum immortalium, C. Caesar, nunc dicitur futurus fuit, ut
 25 devictis adversariis rem publicam in eo statu relinqueres, in quo nunc est, vide, quaeso, ne tua divina virtus admirationis plus sit habitura quam gloriae; si quidem gloria est inus-
 tris et pervagata magnorum vel in suos civis vel in patriam vel in omne genus hominum fama mentorum. Haec igitur 9
 27

3 nunc tibi γ 4 sananda $a\beta$: curanda γ 6 diu . . . vixi $a\beta a$:
 te diu . . . vixisse hm 7 addam a : addo $\beta\gamma$ 9 quaeso, istam
 aah : istam, quaeso βm 11 auris meas β 12 satis te *scripsi*:
 satis te tibi a : tibi satis te $BDL\gamma$: tibi te satis E 14 nunc cum
 omnium . . . compl. sunt (sint a) γ 19 quidem *Schol.*: quidem
 tuae $a\gamma$: tuae quidem β 20 parumne aL : parumne igitur $BDE\gamma$
 magna $a\beta$: gloriam magnam γ 28 civis *om.* γ

tibi reliqua pars est; hic restat actus, in hoc elaborandum est, ut rem publicam constituas, eaque tu in primis summa tranquillitate et otio perfruare: tum te, si voles, cum et patriae quod debes solveris et naturam ipsam expleveris satietate vivendi, satis diu vixisse dicito. Quid enim est 5 omnino hoc ipsum diu, in quo est aliquid extremum? Quod cum venit, omnis voluptas praeterita pro nihilo est, quia postea nulla est futura. Quamquam iste tuus animus numquam his angustiis, quas natura nobis ad vivendum dedit, contentus fuit, semper immortalitatis amore flagravit. 10

28 Nec vero haec tua vita ducenda est, quae corpore et spiritu continetur: illa, inquam, illa vita est tua, quae vigebit memoria saeculorum omnium, quam posteritas alet, quam ipsa aeternitas semper tuebitur. Huic tu inservias, huic te ostentes oportet, quae quidem quae miretur iam pridem 15 multa habet; nunc etiam quae laudet exspectat. Obstupescant posteri certe imperia, provincias, Rhenum, Oceanum, Nilum, pugnas innumerabilis, incredibilis victorias, monumenta, munera, triumphos audientes et legentes tuos.

29 Sed nisi haec urbs stabilita tuis consiliis et institutis erit, 20 vagabitur modo tuum nomen longe atque late, sedem stabilem et domicilium certum non habebit. Erit inter eos etiam, qui nascentur, sicut inter nos fuit, magna dissensio, cum alii laudibus ad caelum res tuas gestas efferent, alii fortasse aliquid requirent, idque vel maximum, nisi belli 25 civilis incendium saltem patriae restinxeris, ut illud fati videatur, hoc consili. Servi igitur eis iudicibus, qui multis post saeculis de te iudicabunt et quidem haud scio an incorruptius quam nos; nam et sine amore et sine cupiditate 30 et rursus sine odio et sine invidia iudicabunt. Id autem 30

3 cum patriae β 5 est enim *Schol. et Servius Aen. x. 467*
 6 omnino *om. Schol. et Serv.* hoc *om. γ* 11 ducenda *AB: di-*
cenda HVγ 21 sedem quidem *γ* 27 fuisse *add. post videatur a:*
post hoc a, ante vid. Blm, ego delevi eis a: etiam h: eis etiam
 Bam

etiam si tum ad te, ut quidam falso putant, non pertinebit, nunc certe pertinet esse te talem, ut tuas laudes obscuratura nulla umquam sit oblivio.

Diversae voluntates civium fuerunt distractaeque sententiae. Non enim consiliis solum et studiis, sed armis et castris dissidebamus. Erat obscuritas quaedam, erat certamen inter clarissimos duces; multi dubitabant quid optimum esset, multi quid sibi expediret, multi quid deceret, non nulli etiam quid liceret. Perfuncta res publica est hoc misero fatalique bello: vicit is, qui non fortuna inflammaret odium suum, sed bonitate leniret; neque omnis, quibus iratus esset, eosdem etiam exsilio aut morte dignos iudicaret. Arma ab aliis posita, ab aliis erepta sunt. Ingratus est iniustusque civis, qui armorum periculo liberatus animum tamen retinet armatum, ut etiam ille melior sit, qui in acie cecidit, qui in causa animam profudit. Quae enim pertinacia quibusdam, eadem aliis constantia videri potest. Sed iam omnis fracta dissensio est armis, extincta aequitate victoris: restat ut omnes unum velint, qui habent aliquid non sapientiae modo, sed etiam sanitatis. Nisi te, C. Caesar, salvo et in ista sententia, qua cum antea tum hodie maxime usus es, manente salvi esse non possumus. Qua re omnes te, qui haec salva esse volumus, et hortamur et obsecramus, ut vitae, ut salutis tuae consulas, omnesque tibi, ut pro aliis etiam loquar quod de me ipso sentio, quoniam subesse aliquid putas quod cavendum sit, non modo excubias et custodias, sed etiam laterum nostrorum oppositus et corporum pollicemur.

II

Sed ut, unde est orsa, in eodem terminetur oratio, maxi- 33

1 falso *del. Weiske* 6 erat *ah*: erat enim β : erat autem *am*
 8 deceret *AVDELa*: diceret *HBhm* 9 hoc *om. a* 11 nec qui
omn. β 12 etiam *aDEL: om. B γ* 15 melior sit *HB*: sit melior
AV γ 19 habent *am*: modo habent *Bah* 20 non sap. modo
AVam: non modo sap. *Hh*: non solum sap. β 22 vel maxime β
 24 ut vitae, ut salutis tuae *a*: ut vitae tuae et salutis *Ba*: ut vitae *hm*
 25 me ipse β 29 ut *aEm*: *om. BDah* oratio mea *hm*

mas tibi omnes gratias agimus, C. Caesar, maiores etiam habemus. Nam omnes idem sentiunt, quod ex omnium precibus et lacrimis sentire potuisti. Sed quia non est omnibus stantibus necesse dicere, a me certe dici volunt, cui necesse est quodam modo, et quod fieri decet M. Mar- 5 cello a te huic ordini populoque Romano et rei publicae reddito, fieri id intellego. Nam laetari omnis non ut de 34 unius solum, sed ut de omnium salute sentio. Quod autem summae benevolentiae est, quae mea erga illum omnibus nota semper fuit, ut vix C. Marcello, optimo et 10 amantissimo fratri, praeter eum quidem cederem nemini, cum id sollicitudine, cura, labore tam diu praestiterim, quam diu est de illius salute dubitatum, certe hoc tempore magnis curis, molestiis, doloribus liberatus praestare debeo. Itaque, C. Caesar, sic tibi gratias ago, ut me omnibus 15 rebus a te non conservato solum, sed etiam ornato, tamen ad tua in me unum innumerabilia merita, quod fieri iam posse non arbitrabar, magnus hoc tuo facto cumulus acces- serit.

3 et quoniam non γ 4 omnibus *post stant. hab. a : om. hm* 7
 non ut de unius solum sed ut de (*om. solum ah*) *aah* : non de unius
 solum sed de β : non de unius sed de *m* 8 omnium *AV* : omni
H : communi $\beta\gamma$ 10 semper nota β C. *aD* : M. *BEL* : om. γ
 14 debebo *H sol.* 15 omnibus me rebus β 17 unum β : om. *ay*
 18 maximus β

M. TVLLI CICERONIS

PRO Q. LIGARIO ORATIO

NOVUM crimen, C. Caesar, et ante hunc dien. non au- 1
ditum propinquus meus ad te Q. Tubero detulit, Q. Ligarium
in Africa fuisse, idque C. Pansa, praestanti vir ingenio, fretus
fortasse familiaritate ea, quae est ei tecum, ausus est confi-
5 teri. Itaque quo me vertam nescio. Paratus enim veneram,
cum tu id neque per te scires neque audire aliunde potuisses,
ut ignoratione tua ad hominis miseri salutem abuterer. Sed
quoniam diligentia inimici investigatum est quod latebat,
confitendum est, opinor, praesertim cum meus necessarius
10 Pansa fecerit, ut id integrum iam non esset, omisshaque con-
troversia omnis oratio ad misericordiam tuam conferenda
est, qua plurimi sunt conservati, cum a te non liberationem
culpa, sed errati veniam impetravissent. Habes igitur, 2
Tubero, quod est accusatori maxime optandum, confitentem
15 reum, ser^d tamen hoc confitentem, se in ea parte fuisse qua
te, qua virum omni laude dignum, patrem tuum. Itaque
prius de vestro delicto confiteamini necesse est, quam Li-
gari ullam culpam reprehendatis.

Q. enim Ligarius, cum esset nulla belli suspicio, legatus in
20 Africam C. Considio profectus est, qua in legatione et civi-

1 non auditum *a*BDL et *Quintil.* xi. 3. 108, 110: inauditum *E*γ et
Aquila Rom. Rhet. L. p. 24 6 scires *βa*: scire *ahm* 9 opinor *a*:
ut opinor *βγ* 15 hoc ita γ 16 te, Tubero γ 19 Q. igitur γ
esset adhuc γ 20 C. a, *Quintil.* iv. 2. 109 *cod. A*: cum C. *β*:
cum consule γ

bus et sociis ita se probavit, ut decedens Considius provincia
 satis facere hominibus non posset, si quemquam alium pro-
 vinciae praefecisset. Itaque Ligarius, cum diu recusans
 nihil profecisset, provinciam accepit invitus; cui sic praefuit
 in pace, ut et civibus et sociis gratissima esset eius integritas
 5 et fides. Bellum subito exarsit, quod qui erant in Africa
 ante audierunt geri quam parari. Quo audito partim cupi-
 ditate inconsiderata, partim caeco quodam timore primo
 salutis, post etiam studi sui quaerebant aliquem ducem,
 cum Ligarius domum spectans, ad suos redire cupiens, nullo
 10 se implicari negotio passus est. Interim P. Attius Varus,
 qui tum praetor Africam obtinuerat, Uticam venit. Ad eum
 statim concursus est. Atque ille non mediocri cupiditate
 adripuit imperium, si illud imperium esse potuit, quod ad priva-
 tum clamore multitudinis imperitae, nullo publico consilio de-
 15 ferebatur. Itaque Ligarius, qui omne tale negotium fugeret,
 2 paulum adventu Vari conquievit. Adhuc, C. Caesar, Q.
 Ligarius omni culpa vacat. Domo est egressus non modo
 nullum ad bellum, sed ne ad minimam quidem suspicionem
 belli; legatus in pace profectus in provincia pacatissima ita se
 20 gessit, ut ei pacem esse expediret. Profectio certe animum
 tuum non debet offendere: num igitur remansio? Multo
 minus. Nam profectio voluntatem habuit non turpem,
 remansio necessitatem etiam honestam. Ergo haec duo
 tempora carent crimine: unum, cum est legatus profectus,
 25 alterum, cum efflagitatus a provincia praepositus Africae est.
 5 Tertium tempus, quod post adventum Vari in Africa restitit,
 si est criminis, necessitatis crimen est, non voluntatis.
 An ille, si potuisset illinc ullo modo evadere, Uticae quam

6 ac fides β 9 post etiam $AV\beta am$: postea H : post h 10
 et ad γ 12 tum a : om. $\beta\gamma$ 14 ad privatum $a\gamma$: a privato
 DEL: in privato B : privato unus del. 16 fugeret a : cuperet
 effugere $\beta\gamma$ 20 profectus est B 27 tempus quod . . . si H ,
 ut voluit *Baiter*: t. est quod . . . si AV : t. est quod . . . quod si (om.
 est DL) β : est t. quo . . . quod si γ 29 illinc om. β potius
 quam γ

Romae, cum P. Attio quam cum concordissimis fratribus, cum alienis esse quam cum suis maluisset? Cum ipsa legatio plena desiderii ac sollicitudinis fuisset propter incredibilem quendam fratrum amorem, hic aequo animo esse potuit belli discidio distractus a fratribus?

Nullum igitur habes, Caesar, adhuc in Q. Ligario signum alienae a te voluntatis; cuius ego causam animadverti, quaeso, qua fide defendam: prodo meam. O clementiam admirabilem atque omnium laude, praedicatione, litteris monumentisque decorandam! M. Cicero apud te defendit alium in ea voluntate non fuisse, in qua se ipsum confitetur fuisse, nec tuas tacitas cogitationes extimescit nec quid tibi de alio audienti de se occurrat reformidat. Vide quam non reformidem; vide quanta lux liberalitatis et sapientiae tuae mihi apud te dicenti oboriatur: quantum potero voce contendam, ut hoc populus Romanus exaudiat: Suscepto bello, Caesar, gesto etiam ex parte magna, nulla vi coactus, iudicio ac voluntate ad ea arma profectus sum, quae erant sumpta contra te. Apud quem igitur hoc dico? Nempe apud eum, qui, cum hoc sciret, tamen me, ante quam vidit, rei publicae reddidit; qui ad me ex Aegypto litteras misit, ut essem idem qui fuisset; qui me, cum ipse imperator in toto imperio populi Romani unus esset, esse alterum passus est; a quo hoc ipso C. Pansa mihi hunc nuntium perferente cesso fascis laureatos tenui, quoad tenendos putavi; qui mihi tum denique salutem se putavit dare, si eam nullis spoliata ornamentis dedisset. Vide, quaeso, Tubero, ut, qui de meo facto non dubitem, de Ligario audeam dicere. Atque haec propterea de me dixi, ut mihi Tubero, cum de

10 cum M. β 12 tacitas om. γ 13 de se ipso β 16 hoc hab. a β hoc loco, ante Rom. a et Quintil. xi. 3. 166, om. h (hoc Rom. hoc m) 17 consilio ac voluntate mea Quintil. ix. 2. 28 22 me hoc loco hab. a γ : post esse β 23 orbe populi R. γ 24 hunc a: om. $\beta\gamma$ 26 sal. se putavit dare aam: se sal. put. reddere β h 28 dubitem dicere γ audeam dicere a et Quintil. v. 10. 93: audeam confiteri γ : non aud. confiteri β

se eadem dicerem, ignosceret ; cuius ego industriae gloriae-
 que faveo vel propter propinquam cognationem, vel quod
 eius ingenio studiisque delector, vel quod laudem adule-
 scentis propinqui existimo etiam ad meum aliquem fructum
 9 redundare. Sed hoc quaero : Quis putat esse crimen fuisse 5
 in Africa ? Nempe is, qui et ipse in eadem provincia esse
 voluit et prohibitum se a Ligario queritur, et certe contra
 ipsum Caesarem est congressus armatus. Quid enim, Tubero,
 tuus ille destrictus in acie Pharsalica gladius agebat ? cuius
 latus ille mucro petebat ? qui sensus erat armorum tuorum ? 10
 quae tua mens, oculi, manus, ardor animi ? quid cupiebas,
 quid optabas ? Nimis urgeo ; commoveri videtur adule-
 4 scens. Ad me revertar. Isdem in armis fui. Quid autem
 10 aliud egimus, Tubero, nisi ut quod hic potest nos possemus ?
 Quorum igitur impunitas, Caesar, tuae clementiae laus est, 15
 eorum ipsorum ad crudelitatem te acuet oratio ? Atque in
 hac causa non nihil equidem, Tubero, etiam tuam, sed multo
 magis patris tui prudentiam desidero, quod homo cum
 ingenio tum etiam doctrina excellens genus hoc causae quod
 esset non viderit. Nam si vidisset, quovis profecto quam 20
 isto modo a te agi maluisset. Arguis fatentem. Non est
 satis : accusas eum, qui causam habet aut, ut ego dico,
 11 meliorem quam tu aut, ut tu vis, parem. Haec admirabilia,
 sed prodigi simile est, quod dicam. Non habet eam vim
 ista accusatio, ut Q. Ligarius condemnetur, sed ut necetur. 25
 Hoc egit civis Romanus ante te nemo : externi sunt isti
 mores aut levium Graecorum aut immanium barbarorum.
 Nam quid agis aliud ? ut Romae ne sit, ut domo careat, ne

5 putet γ 6 Afr. Ligarium γ provincia a : Africa $\beta\gamma$ 8
 tuus ille, Tub. *Quintil. quinque locis* 16 acuit β , *Diomedes Gr. L*
 i. 471 (contra *Quintil. viii. 5. 10*) 23 haec admirabilia a : haec
 non modo mirabilia (add. sunt γ) $\beta\gamma$ 24 similia quae γ 25
 sed necetur γ 26 sunt isti *AH* : isti sunt *Va* : isti *Bhm* 27
 mores] *Schol.* : qui usque ad sanguinem incitari solent odio add. aa :
 usque ad sang. incitari solent odio add. B : usque ad sang. incitare
 solent odium add. hm 28 ut a : om. $\beta\gamma$, *Prisc. Gr. L. iii. 64*

cum optimis fratribus, ne cum hoc T. Broccho avunculo, ne cum eius filio consobrino suo, ne nobiscum vivat, ne sit in patria? Num est, num potest magis carere his omnibus quam caret? Italia prohibetur, exsulat. Non tu hunc ergo
 5 patria privare, qua caret, sed vita vis. At istud ne apud 12 eum quidem dictatorem, qui omnis quos oderat morte multabat, quisquam egit isto modo. Ipse iubebat occidi nullo postulante, praemiis invitabat; quae tamen crudelitas ab hoc eodem aliquot annis post, quem tu nunc crudelem esse
 10 vis, vindicata est. 'Ego vero istud non postulo' inquires. 5 Ita me hercule existimo, Tubero. Novi enim te, novi patrem, novi domum nomenque vestrum; studia generis ac familiae vestrae virtutis, humanitatis, doctrinae, plurimarum artium atque optimarum nota mihi sunt. Itaque certo scio 13
 15 vos non petere sanguinem, sed parum attenditis. Res enim eo spectat, ut ea poena, in qua adhuc Q. Ligarius sit, non videamini esse contenti. Quae est igitur alia praeter mortem? Si enim est in exsilio, sicuti est, quid amplius postulatis? an, ne ignoscatur? Hoc vero multo acerbius multoque
 20 durius. Quodne nos petimus precibus ac lacrimis, strati ad pedes, non tam nostrae causae fidentes quam huius humanitati, id ne impetremus pugnabis, et in nostrum fletum inrumpes, et nos iacentis ad pedes supplicum voce prohibebis? Si, cum hoc domi faceremus, quod et fecimus et, 14
 25 ut spero, non frustra fecimus, tu repente inruisses et clamare coepisses 'C. Caesar, cave ignoscas, cave te fratrum pro fratris salute obsecrantium misereat,' nonne omnem humanitatem exuisses? Quanto hoc durius, quod nos domi petimus,

1 avunc. suo β 4 hunc hoc loco hab. a: post ergo DEγ, om. B: eum (sine ergo) Mart. Cap. Rhet. L. p. 476 8 praemiis aBD: praem. etiam Eγ 9 eodem] etiam γ 12 studia denique γ 14 sunt omnia β 15 eo mortem hm 16 est Wesenberg 19 ignoscatur ed. Iunt.: ignoscat codd. (etiam E e coll. mea) multoque aEa: multo hm: est post -que add. B (in ras.) D 20 quodne am: quod Ba: si quod h petimus cod. Gruteri: domi petimus cett. ac a: et γ: om. β 22 oppugnabis β 26 cave credas, cave ignoscas γ

id a te in foro oppugnari et in tali miseria multorum
 per fugium misericordiae tolli? Dicam plane, Caesar, quod
 15 sentio. Si in tanta tua fortuna lenitas tanta non esset, quam
 tu per te, per te, inquam, obtines—intellego quid loquar —,
 acerbissimo luctu redundaret ista victoria. Quam multi 5
 enim essent de victoribus qui te crudelem esse vellent, cum
 etiam de victis reperiantur! quam multi qui cum a te ignosci
 nemini vellent, impedirent clementiam tuam, cum hi, quibus
 16 ipsis ignovisti, nolint te esse in alios misericordem! Quod
 si probare Caesari possemus in Africa Ligarium omnino non 10
 fuisse, si honesto et misericordī mendacio saluti civi calami-
 toso esse vellemus, tamen hominis non esset in tanto
 discrimine et periculo civis refellere et coarguere nostrum
 mendacium, et, si esset alicuius, eius certe non esset, qui in
 eadem causa et fortuna fuisset. Sed tamen aliud est errare 15
 Caesare: nolle, aliud est nolle misereri. Tum diceres:
 ‘Caesar, cave credas: fuit in Africa, tulit arma contra te.’
 Nunc quid dicis? ‘Cave ignoscas.’ Haec nec hominis nec
 ad hominem vox est. Qua qui apud te, C. Caesar, utetur,
 6 suam citius abiciet humanitatem quam extorquebit tuam. 20
 17 Ac primus aditus et postulatio Tuberōnis haec, ut opinor,
 fuit, velle se de Q. Ligari scelere dicere. Non dubito quin
 admiratus sis, vel quod nullo de alio quisquam, vel quod
 is, qui in eadem causa fuisset, vel quidnam novi sceleris
 adferret. ‘Scelus’ tu illud vocas, Tubero? cur? isto enim 25
 nomine illa adhuc causa caruit. Alii errorem appellant, alii
 timorem; qui durius, spem, cupiditatem, odium, pertinacia-
 m; qui gravissime, temeritatem: scelus praeter te adhuc

1 id te . . . oppugnare *edd. e cod. Lambini* 2 tolli *scripsi*: tollere
codd. 3 in hac tanta *βa* 4 per te, per te *γ et Quintil.*
 viii. 3. 28: per te *aβ* 7 qui *om. β* 8 cum etiam *β* 9
 ipsis *AV*: ipse *cett.* 13 redarguere *β* 16 est nolle *aβ*: nolle *a*:
 non *hm* tunc *β* 17 Afr. Ligarius *γ* 19 utetur *aBDA*:
 utitur *Ehm* 23 nullo de alio *aa*: de nullo alio *βhm* quisquam
aβm: quicquam *ah, ut voluit Haupt*: *del. Mommsen* 24 sceleris
del. Patricius

nemo. Ac mihi quidem, si proprium et verum nomen nostri mali quaeritur, fatalis quaedam calamitas incidisse videtur et improvidas hominum mentis occupavisse, ut nemo mirari debeat humana consilia divina necessitate esse superata. Liceat esse miseros — quamquam hoc victore esse non possumus; sed non loquor de nobis, de illis loquor, qui occiderunt — fuerint cupidi, fuerint irati, fuerint pertinaces: sceleris vero crimine, furoris, parricidi liceat Cn. Pompeio mortuo, liceat multis aliis carere. Quando hoc ex te quisquam, Caesar, audivit, aut tua quid aliud arma voluerunt nisi a te contumeliam propulsare? Quid egit tuus invictus exercitus, nisi uti suum ius tueretur et dignitatem tuam? Quid? tu, cum pacem esse cupiebas, idne agebas, ut tibi cum sceleratis an ut cum bonis civibus conveniret? Mihi vero, Caesar, tua in me maxima merita tanta certe non viderentur, si me ut sceleratum a te conservatum putarem. Quo modo autem tu de re publica bene meritus esses, cum tot sceleratos incolumi dignitate esse voluisses? Secessionem tu illam existimavisti, Caesar, initio, non bellum, nec hostile odium, sed civile discidium, utrisque cupientibus rem publicam salvam, sed partim consiliis, partim studiis a communi utilitate aberrantibus. Principum dignitas erat paene par, non par fortasse eorum, qui sequebantur; causa tum dubia, quod erat aliquid in utraque parte, quod probari posset; nunc melior ea iudicanda est, quam etiam di adjuverunt. Cognita vero clementia tua quis non eam victoriam probet, in qua occiderit nemo nisi armatus?

Sed, ut omittam communem causam, veniamus ad nostram. Utrum tandem existimas facilius fuisse, Tubero,

2 quaeratur β	9 quisquam ex te β	11 propulsare $a\beta a$:
-sari hm	12 uti a : ut $\beta\gamma$	14 civibus $om. a$
β : $om. a\gamma$	18 esses si γ	15 Caesar
25 melior certe γ	20 neque β	21 salvam esse γ

Ligario ex Africa exire an vobis in Africam non venire?
 'Poteramusne,' inquit, 'cum senatus censuisset?' Si me
 consulis, nullo modo; sed tamen Ligarium senatus idem
 legaverat. Atque ille eo tempore paruit, cum parere sena-
 tui necesse erat; vos tum paruistis, cum paruit nemo, qui
 noluit. Reprehendo igitur? Minime vero. Neque enim
 licuit aliter vestro generi, nomini, familiae, disciplinae. Sed
 hoc non concedo, ut, quibus rebus gloriemini in vobis,
 21 easdem in aliis reprehendatis. Tuberonis sors coniecta est
 ex senatus consulto, cum ipse non adesset, morbo etiam 10
 impediretur: statuerat excusari. Haec ego novi propter
 omnis necessitudines, quae mihi sunt cum L. Tubero:
 domi una eruditi, militiae contubernales, post adfines, in
 omni vita familiares; magnum etiam vinculum, quod isdem
 studiis semper usi sumus. Scio Tuberonem domi manere 15
 voluisse: sed ita quidam agebant, ita rei publicae sanctis-
 simum nomen opponebant, ut, etiam si aliter sentiret, viro-
 22 rum tamen ipsorum pondus sustinere non posset. Cessit
 auctoritati amplissimi viri vel potius paruit: una est pro-
 fectus cum eis, quorum erat una causa. Tardius iter fecit; 20
 itaque in Africam venit iam occupatam. Hinc in Ligarium
 crimen oritur vel ira potius. Nam si crimen est voluisse,
 non minus magnum est vos Africam, arcem omnium pro-
 vinciarum, natam ad bellum contra hanc urbem gerendum,
 obtinere voluisse quam aliquem se maluisse. Atque is 25
 tamen aliquis Ligarius non fuit: Varus imperium se habere
 23 dicebat; fascis certe habebat. Sed quoquo modo se illud
 habet, haec querela, Tubero, vestra quid valet? 'Recepti
 in provinciam non sumus.' Quid, si essetis? Caesarine

1 Ligario a: Ligarium Bγ vobis D¹: nobis a (etiam A e coll.
 mea): vos D¹BE: (exire . . . Africam om. γ) 5 tunc β 9 Tu-
 beroni β 11 excusari H (cf. Phil. v. 14): excusare cell. 13 domo a
 14 omni a: omni denique Bγ 15 scio igitur β 16 agebat . . .
 opponebat BE 17 virorum aa: verborum βhm 22 voluisse]
 Baiter: prohibere illa voluisse aa: illum voluisse βhm 28 habeat β

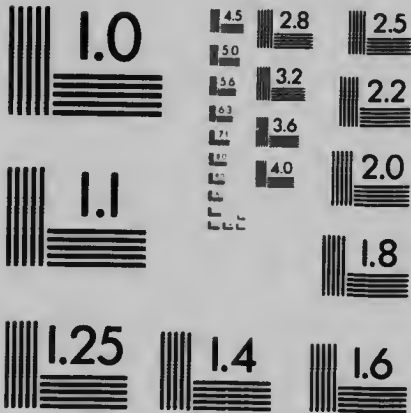
eam tradituri fuistis an contra Caesarem retenturi? Vide 8
 quid licentiae, Caesar, nobis tua liberalitas det vel potius
 audaciae. Si responderit Tubero, Africam, quo senatus
 eum sorsque miserat, tibi patrem suum traditurum fuisse,
 5 non dubitabo apud ipsum te, cuius id eum facere interfuit,
 gravissimis verbis eius consilium reprehendere. Non enim,
 si tibi ea res grata fuisset, esset etiam eadem probata. Sed 24
 iam hoc totum omitto, non ultra offendam tuas patien-
 tissimas auras, quam ne Tubero quod numquam cogitavit
 10 facturus fuisse videatur. Veniebatis igitur in provinciam,
 unam ex omnibus huic victoriae maxime insensam, in qua
 rex potentissimus inimicus huic causae, aliena voluntas con-
 ventus firmi atque magni. Quaero: Quid facturi fuistis?
 quamquam quid facturi fueritis dubitem, cum videam quid
 15 feceritis? Prohibiti estis in provincia vestra pedem ponere
 et prohibiti summa cum iniuria. Quo modo id tulistis? 25
 acceptae iniuriae querelam ad quem detulistis? Nempe
 ad eum, cuius auctoritatem secuti in societatem belli vene-
 ratis. Quod si Caesaris causa in provinciam veniebatis, ad
 20 eum profecto exclusi provincia venissetis. Venistis ad Pom-
 peium. Quae est ergo apud Caesarem querela, cum eum
 accusetis, a quo queramini prohibitos vos contra Caesarem
 gerere bellum? Atque in hoc quidem vel cum mendacio, si
 voltis, gloriemini per me licet, vos provinciam fuisse Caesari
 25 tradituros. Etiam si a Varo et a quibusdam aliis prohibiti
 estis, ego tamen confitebor culpam esse Ligari, qui vos

1 fuistis *a*: fuissetis *βγ* 7 eadem prob. *H*: adprob. *Aa*: probata *βhm* 8 non ultra *a*: non tam ne *Dm*: non tam ut non *ah*: non tam propter id ne *BE* 10 in provinciam] in Africam *add.*
post in prov. *H*, *ante* in prov. *AV*: *ante* prov. (*sine* in) *βγ*, *ego delevi*
 11 insensam *a*: infestam *βγ* 12 rex *aam*: erat rex *β*: rex erat *h*
 13 fuissetis *γ* 14 dubitem *aD*: non dubitem *BEγ* 16 et prohibiti *aβ*: ut prohibitis *m*: ut perhibetis *ah* 17 acceptae iniuriae *aβa*: -ta -ia *hm* 22 proh. vos *a*: vos proh. *γ*: proh. esse vos *β* 24 vultis *aBa*: velitis *DE*: vis *hm* et *Prisc. Gr. L.*
 iii. p. 367 gloriemini *aB¹a*: -iari *B²DEhm* 26 estis *Garatoni*: essetis *codd.*

MICROCOPY RESOLUTION TEST CHART

(ANSI and ISO TEST CHART No. 2)

APPLIED IMAGE Inc

1653 East Main Street
Rochester, New York 14609 USA
(716) 482 - 0300 - Phone
(716) 288 - 5989 - Fax

9 tantae laudis occasione privaverit. Sed vide, quaeso, Caesar,
 26 constantiam ornatissimi viri L. Tuberonis, quam ego, quam-
 vis ipse probarem, ut probo, tamen non commemorarem,
 nisi a te cognovissem in primis eam virtutem solere laudari.
 Quae fuit igitur umquam in ullo homine tanta constantia? 5
 Constantiam dico; nescio an melius patientiam possim
 dicere. Quotus enim istud quisque fecisset, ut, a quibus
 partibus in dissensione civili non esset receptus, essetque
 etiam cum crudelitate reiectus, ad eas ipsas partis rediret?
 Magni cuiusdam animi atque eius viri, quem de suscepta 10
 causa propositaque sententia nulla contumelia, nulla vis,
 27 nullum periculum possit depellere. Ut enim cetera paria
 Tuberoni cum Varo fuissent, honos, nobilitas, splendor,
 ingenium, quae nequaquam fuerunt, hoc certe praecipuum
 Tuberonis, quod iusto cum imperio ex senatus consulto 15
 in provinciam suam venerat. Hinc prohibitus non ad
 Caesarem, ne iratus, non domum, ne iners, non aliquam in
 regionem, ne condemnare causam illam, quam secutus esset,
 videretur: in Macedoniam ad Cn. Pompei castra venit, in
 28 eam ipsam causam, a qua erat reiectus iniuria. Quid? 20
 cum ista res nihil commovisset eius animum, ad quem
 veneratis, languidiore, credo, studio in causa fuistis; tan-
 tum modo in praesidiis eratis, animi vero a causa abhor-
 rebant: an, ut fit in civilibus bellis—nec in vobis magis
 quam in reliquis; omnes enim vincendi studio tenebamur. 25
 Pacis equidem semper auctor fui, sed tum sero; erat enim
 amentis, cum aciem videres, pacem cogitare. Omnes, in-
 quam, vincere volebamus; tu certe, qui in eum locum
 venisses, ubi tibi esset pereundum, nisi vicisses. Quam-

2 L om. β (etiam viri E): L. Tub. del. Bailev
 9 eas ipsas partis aas: eas ipsas h: eos ipsos β
 post viri add. edd. plerique 13 honos om. ah
 (contra Rufinianum Rhet. L. p. 46) 18 erat β 20 cum
 iniuria γ 24 post bellis lacunam statuit Madvig: 'anacoluthian
 ex parentesi ortam' defendit Rau 28 certe a: certe praecipue βγ
 29 veneras β tibi om. a

quam, ut nunc se res habet, non dubito quin hanc salutem
 anteponas illi victoriae. Haec ego non dicerem, Tubero, si **10**
 aut vos constantiae vestrae aut Caesarem benefici sui **29**
 paeniteret. Nunc quaero utrum vestras iniurias an rei pub-
5 licae persequamini. Si rei publicae, quid de vestra in illa
 causa perseverantia respondebitis? si vestras, videte ne
 erretis, qui Caesarem vestris inimicis iratum fore putetis,
 cum ignoverit suis.

Itaque num tibi videor in causa Ligari esse occupatus,
10 num de eius facto dicere? Quicquid dixi, ad unam sum-
 mam referri volo vel humanitatis vel clementiae vel miseri-
 cordiae tuae. Causas, Caesar, egi multas equidem tecum, **30**
 dum te in foro tenuit ratio honorum tuorum, certe num-
 quam hoc modo: 'Ignoscite, iudices; erravit, lapsus est,
15 non putavit; si umquam posthac.' Ad parentem sic agi
 solet, ad iudices: 'Non fecit, non cogitavit; falsi testes,
 fictum crimen.' Dic te, Caesar, de facto Ligari iudicem
 esse; quibus in praesidiis fuerit quaere: taceo, ne haec
 quidem conligo, quae fortasse valerent etiam apud iudicem:
20 'Legatus ante bellum profectus, relictus in pace, bello
 oppressus, in eo ipso non acerbus, totus animo et studio
 tuus.' Ad iudicem sic, sed ego apud parentem loquor:
 'Erravi, temere feci, paenitet; ad clementiam tuam con-
 fugio, delicti veniam peto, ut ignoscatur oro.' Si nemo
25 impetravit, adroganter: si plurimi, tu idem fer opem, qui
 spem dedisti. An sperandi de Ligario causa non erit, cum **31**
 mihi apud te locus sit etiam pro altero deprecandi? Quam-
 quam nec in hac oratione spes est posita causae nec in
 eorum studiis, qui a te pro Ligario petunt, tui necessarii.

12 tuae *om.* β equidem *A* γ : et quidem *HVDB* **18** quaere
 β h σ : quaerere *aa* **21** acerbus fuit γ totus animo *aa*: tametsi
 totus *h*: tametsi totus animo *$\beta\sigma$* : iam est totus animo *Madvig* ac
 studio β **22** sic *ah σ* : sic agi solet *βa* apud β : ad *a γ* **23**
 erravit . . . fecit γ **24** ignoscas γ **26** de Lig. causa non
 erit *a*: Lig. causa non sit *$\beta\gamma$*

11 Vidi enim et cognovi quid maxime spectares, cum pro aliquius salute multi laborarent: causas apud te rogantium gratiosiores esse quam voltus, neque te spectare quam tuus esset necessarius is, qui te oraret, sed quam illius, pro quo laboraret. Itaque tribuis tu quidem tuis ita multa, ut mihi 5 beatiores illi videantur interdum, qui tua liberalitate fruuntur, quam tu ipse, qui illis tam multa concedas; sed video tamen apud te, ut dixi, causas valere plus quam preces, ab eisque te moveri maxime, quorum iustissimum videas dolorem in petendo.

10 .

32 In Q. Ligario conservando multis tu quidem gratum facies necessariis tuis, sed hoc, quaeso, considera, quod soles. Possum fortissimos viros, Sabinos, tibi probatissimos, totumque agrum Sabinum, florem Italiae ac robur rei publicae, proponere; nosti optime homines. Animadvertite horum 15 omnium maestitiam et dolorem; huius T. Brocchi, de quo non dubito quid existimes, lacrimas squaloremque ipsius et 33 fili vides. Quid de fratribus dicam? Noli, Caesar, putare de unius capite nos agere: aut tres Ligarii retinendi in civitate sunt aut tres ex civitate exterminandi. Quodvis exsili- 20 lium his est optatius quam patria, quam domus, quam di penates, illo uno exsulante. Si fraterne, si pie, si cum dolore faciunt, moveant te horum lacrimae, moveat pietas, moveat germanitas; valeat tua vox illa, quae vicit. Te enim dicere audiebamus nos omnis adversarios putare, nisi 25 qui nobiscum essent; te omnis, qui contra te non essent, tuos. Videsne igitur hunc splendorem omnem, hanc Brochorum domum, hunc L. Marcium, C. Caesetium, L. Corfidium, hos omnis equites Romanos, qui adsunt veste mutata,

3 vultus $\alpha\gamma$: preces β 4 quam illius $\alpha\beta a$: quae illius causa *ho*
 5 tribuis tu a : tribuisti γ : tribuis β 6 esse ante illi *add. E, post*
 illi *BD, ante beat. ah* fruuntur aa : fruuntur βho 8 ut dixi
 causas a : causas ut dixi β : ut dixi caus. rogantium γ 15 optime
 $\alpha\gamma$: optimos β 19 tibi ante in *add. a, ante Lig. β , post Lig. γ* 20
 e *HDE* nam quodvis β 22 illo uno a : uno illo $\beta\gamma$ 27
 omnium β

non solum notos tibi, verum etiam probatos viros. Atque his irascebamur, hos requirebamus, his non nulli etiam minabantur. Conserva igitur tuis suos, ut, quem ad modum cetera, quae dicta sunt a te, sic hoc verissimum reperiatur. 12

5 Quod si penitus perspicere posses concordiam Ligariorum, 34
 onis fratres tecum iudicares fuisse. An potest quisquam dubitare quin, si Q. Ligarius in Italia esse potuisset, in eadem sententia futurus fuerit, in qua fratres fuerunt? Quis est qui horum consensum conspirantem et paene conflatum

10 in hac prope aequalitate fraterna noverit, qui hoc non sentiat, quidvis prius futurum fuisse, quam ut hi fratres diversas sententias fortunasque sequerentur? Voluntate igitur omnes tecum fuerunt: tempestate abreptus est unus, qui si consilio id fecisset, esset eorum similis, quos tu tamen

15 salvos esse voluisti. Sed ierit ad bellum, dissenserit non a 35
 te solum, verum etiam a fratribus: hi te orant tui. Equidem, cum tuis omnibus negotiis interesset, memoria teneo qualis T. Ligarius quaestor urbanus fuerit erga te et dignitatem tuam. Sed parum est me hoc meminisse: spero

20 etiam te, qui oblivisci nihil soles nisi iniurias—cum hoc est animi, tum etiam ingeni tui—te aliquid de huius illo quaestorio officio, etiam de aliis quibusdam quaestoribus reminiscens recordari. Hic igitur T. Ligarius, qui tum 36
 nihil egit aliud—neque enim haec divinabat—nisi ut tui se

25 studiosum et bonum virum iudicares, nunc a te supplex fratris salutem petit. Quam huius admonitus officio cum utrisque his dederis, tris fratres optimos et integerrimos non solum sibi ipsos neque his tot talibus viris neque nobis necessariis tuis, sed etiam rei publicae condonaveris. Fac 37

1 viros] tecum fuisse *add.* $\alpha\gamma$: qui tecum fuerunt *add.* β : *del.* Nohl
 e *cod.* Barberino, ego e *coni.* (*Anecd.* p. xxxv) 3 minabamur β
 8 fuisset futurus β 10 noverit *Hansing*: non noverit *codd.*
 20 cum . . . tum *scripsi*: quam . . . tam *aa*: quam . . . quam $\beta\theta\sigma$:
 quoniam . . . quoniam *edd.* 24 tui se *scripsi*: eum tuis *H*: eum
 tui *AV*: tu eum $\beta\gamma$: tui eum *Patricius* 28 ipsos *a\beta a*: ipsis *ho*
 tot *aBD*: tot ac *E\gamma* 29 tuis β : *om.* $\alpha\gamma$

igitur, quod de homine nobilissimo et clarissimo fecisti nuper in curia, nunc idem in foro de optimis et huic omni frequentiae probatissimis fratribus. Ut concessisti illum senatui, sic da hunc populo, cuius voluntatem carissimam semper habuisti, et, si ille dies tibi gloriosissimus, populo 5 Romano gratissimus fuit, noli, obsecro, dubitare, C. Caesar, similem illi gloriae laudem quam saepissime quaerere. Nihil est tam populare quam bonitas, nulla de virtutibus tuis plurimis nec admirabilior nec gratior misericordia est.

38 Homines enim ad deos nulla re propius accedunt quam 10 salutem hominibus dando. Nihil habet nec fortuna tua maius quam ut possis, nec natura melius quam ut velis servare quam plurimos. Longiorem orationem causa forsitan postulet, tua certe natura brevior. Qua re cum utilius esse arbitrer te ipsum quam aut me aut quemquam 15 loqui tecum, finem iam faciam : tantum te admonebo, si illi absentem salutem dederis, praesentibus te his daturum.

1 clar. M. Marcello restituto γ 11 salute hom. danda *h σ* , ut
 voluit Müller 14 postulet *H*; postulat *cett.* 15 quam me β
 17 te his daturum *a* : his te dat. γ : his omnibus dat. β

M. TVLLI CICERONIS
 PRO REGE DEIOTARO AD
 C. CAESAREM ORATIO

CUM in omnibus causis gravioribus, C. Caesar, initio 1
 dicendi commoveri soleam vehementius, quam videtur vel
 usus vel aetas mea postulare, tum in hac causa ita multa
 me perturbant, ut, quantum mea fides studi mihi adferat
 5 ad salutem regis Deiotari defendendam, tantum facultatis
 timor detrahat. Primum dico pro capite fortunisque regis,
 quod ipsum, etsi non iniquum est in tuo dumtaxat periculo,
 tamen est ita inusitatum, regem reum capitis esse, ut ante
 hoc tempus non sit auditum. Deinde eum regem, quem 2
 10 ornare antea cuncto cum senatu solebam pro perpetuis eius
 in nostram rem publicam meritis, nunc contra atrocissimum
 crimen cogor defendere. Accedit ut accusatorum alterius
 crudelitate, alterius indignitate conturber. Crudelis Castor,
 ne dicam sceleratum et impium, qui nepos avum in
 15 capitis discrimen adduxerit adulescentiaeque suae terrorem
 intulerit ei, cuius senectutem tueri et tegere debebat, com-
 mendationemque ineuntis aetatis ab impietate et ab scelere
 duxerit; avi servum corruptum praemiis ad accusandum de-
 minum impulerit, a legatorum pedibus abduxerit. Fugitivi 3

3 multa me a, *Prisc Gr. L. iii. p. 369*: me multa βγ 6 regis
 Deiotari γ 7 etsi αβa: si gh 10 solebamus β (*contra Mart.*
Cap. Rhe. L. p. 470) 13 perturber γ cru delis Castor VB:
 crudelis Castor est AH: crudelem Castorem γ, *Madvig* 14: discr.
 capitis γ 16 debeat γ 17 et scelere β

autem dominum accusantis et dominum absentem et dominum amicissimum nostrae rei publicae cum os videbam, cum verba audiebam, non tam adflictam regiam condicionem dolebam quam de fortunis communibus extimescebam. Nam cum more maiorum de servo in dominum ne tormentis 5 quidem quaeri liceat, in qua quaestione dolor elicere veram 2 vocem possit etiam ab invito, exortus est servus qui, quem 4 in eculeo appellare non posset, eum accuset solutus. Perturbat me, C. Caesar, etiam illud interdum, quod tamen cum te penitus recognovi, timere desino: re enim iniquum 10 est, sed tua sapientia fit aequissimum. Narrare apud eum de facinore, contra cuius vitam consensu facinoris inisse arguare, cum per se ipsum consideres, grave est; nemo enim fere est qui sui periculi iudex non sibi se aequiorem quam reo praebeat. Sed tua, Caesar, praestans singularisque 15 natura hunc mihi metum minuit. Non enim tam timeo quid tu de rege Deiotaro, quam intellego quid de te ceteros 5 velis iudicare. Moveor etiam loci ipsius insolentia, quod tantam causam, quanta nulla umquam in disceptatione versata est, dico intra parietes, dico extra conventum et eam 20 frequentiam, in qua oratorum studia niti solent: in tuis oculis, in tuo ore voltuque acquiesco, te unum intueor, ad te unum omnis spectat oratio: quae mihi ad spem obtinendae veritatis gravissima sunt, ad motum animi et ad omnem 6 impetum dicendi contentionemque leviora. Hanc enim, 25 C. Caesar, causam si in foro dicerem eodem audiente et disceptante te, quantam mihi alacritatem populi Romani concursus adferret! Quis enim civis ei regi non faveret, cuius omnem aetatem in populi Romani bellis consumptam esse meminisset? Spectarem curiam, intuerer forum, caelum 30 denique testarer ipsum. Sic, cum et deorum immortalium

3 cum verba audiebam *om. DE* 13 cum] si *D (ante ras.) g*
 20 intra *agh*: intra domesticos *βa* 23 omnis mea *β* 26 causam
 C. Caesar *β* 28 ei regi *aa*: ei rei *gh*: regi *β*

et populi Romani et senatus beneficia in regem Deiotarum
 recordarer, nullo modo mihi deesse posset oratio. Quae 7
 quoniam angustiora parietes faciunt actioque maximae
 causae debilitatur loco, tuum est, Caesar, qui pro multis
 5 saepe dixisti, quid mihi nunc animi sit, ad te ipsum referre,
 quo facilius cum aequitas tua tum audiendi diligentia minuat
 hanc perturbationem meam.

Sed ante quam de accusatione ipsa dico, de accusatorum
 spe pauca dicam; qui cum videantur neque ingenio neque
 10 usu atque exercitatione rerum valere, tamen ad hanc causam
 non sine aliqua spe et cogitatione venerunt. Iratum te regi 8
 Deiotaro fuisse non erant nescii; adfectum illum quibusdam
 incommodis et detrimentis propter offensionem animi tui
 meminerant, teque cum huic iratum, tum sibi amicum esse
 15 cognoverant, quodque apud ipsum te de tuo periculo dice-
 rent, fore putabant ut in exulcerato animo facile fictum
 crimen insideret. Quam ob rem hoc nos primum metu,
 Caesar, per fidem et constantiam et clementiam tuam libera,
 ne residere in te ullam partem iracundiae suspicemur. Per
 20 dexteram istam te oro, quam regi Deiotaro hospes hospiti
 porrexisti, istam, inquam, dexteram non tam in bellis neque
 in praелиis quam in promissis et fide firmiorem. Tu illius
 domum inire, tu vetus hospitium renovare voluisti; te eius
 di per nos receperunt, te amicum et placatum Deiotari regis
 25 arae considerunt. Cum facile orari, Caesar, tum semel 9
 exorari soles. Nemo umquam te placavit inimicus, qui
 ullas resedissee in te simultatis reliquias senserit. Quamquam
 cui sunt inauditae cum Deiotaro querelae tuae? Numquam
 tu illum accusavisti ut hostem, sed ut amicum officio parum
 30 functum, quod propensior in Cn. Pompei amicitiam fuisset

1 in regem Deiotarum *aβa*: in rege Deiotaro *hg* 9 nec . . .
 nec *β* 12 adfectum *Hγ*: adflictum *AB* 14 teque . . . cognov-
 erant *del. Madvig*: te[que cum huic iratum, tum] sibi *Eberhard*
 15 cumque *β* 18 et per clem. *β* 21 tam *del. Manutius*
(contra Prisc. Gr. L. ii. 93) 22 in om. *β (contra Prisc.)* 25
 exorari *γ*

quam in tuam : cui tamen ipsi rei veniam te daturum fuisse dicebas, si tum auxilia Pompeio vel si etiam filium mississet, ipse aetatis excusatione usus esset. Ita cum maximis eum rebus liberares, perparvam culpam relinquebas. Itaque non solum in eum non animadvertisti, sed omni metu liberavisti, hospitem agnovisti, regem reliquisti. Neque enim ille odio tui progressus, sed errore communi lapsus est. Is rex, quem senatus hoc nomine saepe honorificentissimis decretis appellavisset, quique illum ordinem ab adolescentia gravissimum sanctissimumque duxisset, isdem rebus est perturbatus homo longinquus et alienigena, quibus nos in media re publica nati semperque versati. Cum audiret senatus consentientis auctoritate arma sumpta, consulibus, praetoribus, tribunis plebis, nobis imperatoribus rem publicam defendendam datam, movebatur animo et vir huic imperio amicissimus de salute populi Romani extimescebat, in qua etiam suam esse inclusam videbat. In summo tamen timore quiescendum esse arbitrabatur. Maxime vero perturbatus est, ut audivit, consules ex Italia profugisse, omnis consularis—sic enim ei nuntiabatur—cunctum senatum, totam Italiam effusam. Talibus enim nuntiis et rumoribus patebat ad orientem via nec ulli veri subsequebantur. Nihil ille de condicionibus tuis, nihil de studio concordiae et pacis, nihil de conspiratione audiebat certorum hominum contra dignitatem tuam. Quae cum ita essent, tamen usque eo se tenuit, quoad a Cn. Pompeio legati ad eum litteraeque venerunt. Ignosce, ignosce, Caesar, si eius viri auctoritati

3 ipse tamen β 2 tum *del.* aliquot: cum $a\beta ag$: tantum h
 3 ita cum aah : itaque cum β : ita si cum g 4 perparvam] in
 amicitia *add.* a : inimicitiae *add.* γ : amicitiae *add.* β : ego *delevi*
 7 progr. est γ 9 quique cum illum β 13 sumpta esse γ
 14 nobis aD : novis $BE\gamma$ 18 esse $a\beta$: ut sibi esset (-se g) γ 19
 omnis ag : omnisque βa : omnis et h 20 ei nunt.] enunt. β
 21 esse effusam β 22 nulli veri nuntii γ 24 certorum $HBDE^1$:
 ceterorum $AVE^2\gamma$ 26 leg. ad eum a : ad eum leg. $\beta\gamma$

rex Deiotarus cessit, quem nos omnes secuti sumus; ad quem cum di atque homines omnia ornamenta conguessissent, tum tu ipse plurima et maxima. Nec enim, si tuae res gestae ceterorum laudibus obscuritatem attulerunt, idcirco
 5 Cn. Pompei memoriam amisimus. Quantum nomen illius fuerit, quanta opes, quanta in omni genere bellorum gloria, quanti honores populi Romani, quanti senatus, quanti tui, quis ignorat? Tanto ille superiores vicerat gloria, quanto tu omnibus praestitisti. Itaque Cn. Pompei bella, victorias,
 10 triumphos, consulatus admirantes numerabamus: tuos enumerare non possumus. Ad eum igitur rex Deiotarus venit hoc misero fatalique bello, quem antea iustis hostilibusque bellis adiuverat, quocum erat non hospitio solum, verum etiam familiaritate coniunctus, et venit vel rogatus ut amicus,
 15 vel arcessitus ut socius, vel evocatus ut is, qui senatui parere didicisset: postremo venit ut ad fugientem, non ut ad insequentem, id est ad periculi, non ad victoriae societatem. Itaque Pharsalico proelio facto a Pompeio discessit; spem infinitam persequi noluit; vel officio, si quid debuerat, vel
 20 errori, si quid nescierat, satis factum esse duxit; domum se contulit, teque Alexandrinum bellum gerente utilitatibus tuis paruit. Ille exercitum Cn. Domiti, amplissimi viri, suis
 tectis et copiis sustentavit; ille Ephesum ad eum, quem tu ex tuis fidelissimum et probatissimum omnibus delegisti,
 25 pecuniam misit; ille iterum, ille tertio auctionibus factis pecuniam dedit, qua ad bellum uterere; ille corpus suum periculo obiecit, tecumque in acie contra Pharnacem fuit tuumque hostem esse duxit suum. Quae quidem a te in eam partem accepta sunt, Caesar, ut eum amplissimo regis
 30 honore et nomine adfeceris.

1 in quem γ (*contra Arusian. Gr. L. vii. p. 461*) 3 neque
 enim β 5 eius β 8 quanto . . . tanto β (*contra Serv. Aen. xi.*
 438) 9 omnibus $A\beta$: in omnibus $V\gamma$: omnia H 15 evocatus γ :
 vocatus $a\beta$ 16 non ut ad a : non ad βh : non ut g 17 periculi
 $aBDa$: -culum Egh 24 ex civibus fid. γ et probat. *om.* γ (et prob.
 omnibus *del. Garat.*) 26 uterere aDE : -ris B : -remini γ

15 Is igitur non modo a te periculo liberatus, sed etiam
 honore amplissimo ornatus, arguitur domi te suae interficere
 voluisse: quod tu, nisi eum furiosissimum iudicas, suspicari
 profecto non potes. Ut enim omittam cuius tanti sceleris
 fuerit in conspectu deorum penatium necare hospitem, cuius 5
 tantae importunitatis omnium gentium atque omnis memo-
 riae clarissimum lumen exstinguere, cuius ferocitatis vic-
 torem orbis terrae non extimescere, cuius tam inhumani
 et ingrati animi, a quo rex appellatus esset, in eo tyrannum
 inveniri—ut haec omittam, cuius tanti furoris fuit, omnis 10
 reges, quorum multi erant finitimi, omnis liberos populos,
 omnis socios, omnis provincias, omnia denique omnium
 arma contra se unum excitare? Quonam ille modo cum
 regno, cum domo, cum coniuge, cum carissimo filio dis-
 tractus esset, tanto scelere non modo perfecto, sed etiam 15
 6 cogitato? At, credo, haec homo inconsultus et temerarius
 16 non videbat. Quis consideratior illo, quis tectior, quis
 prudentior? quamquam hoc loco Deiotarum non tam in-
 genio et prudentia quam fide et religione vitae defendendum
 puto. Nota tibi est hominis probitas, C. Caesar, noti mores, 20
 nota constantia. Cui porro, qui modo populi Romani
 nomen audivit, Deiotari integritas, gravitas, virtus, fides
 non audita est? Quod igitur facinus nec in hominem
 imprudentem caderet propter metum praesentis exiti, nec
 in facinosum, nisi esset idem amentissimus, id vos et 25
 a viro optimo et ab homine minime stulto cogitatum esse
 17 confingitis? At quam non modo non credibiliter, sed ne
 suspiciose quidem! ‘Cum’ inquit ‘in castellum Blucium

a te hoc loco hab. aβ, ante domi (domui a) γ, post suae Cassiod. ii,
 543, Mart. Cap. Rhet. L. p. 468 3 iudices β prof. suspicari γ
 7 cuius tantae a 8 terrae a: terrarum βγ 11 omnis socios,
 omnis lib. pop. γ 13 quonam BDg: quoniam aah: quomodo E
 14 cum domo om. γ carissimo aDE: clarissimo Bγ 17 tec-
 tior aD': rector D^oBEγ 23 sit audita β 24 caderet HVγ:
 cadere A: cadere posset β 27 atque non γ 28 Blucium
 Garat.: Reium Wagner: Luceium codd. (cf. Strab. xii. 5. 2)

venisses et domum regis hospitis tui devertisses, locus erat
 quidam, in quo erant ea composita, quibus te rex munerari
 constituerat. Huc te e balneo, prius quam accumberes,
 ducere volebat. Erant enim armati, ut te interficerent,
 5 in eo ipso loco conlocati.' En crimen, en causa, cur
 regem fugitivus, dominum servus accuset. Ego mehercules,
 Caesar, initio, cum est ad me ita causa delata, Phidippum
 medicum, servum regium, qui cum legatis missus esset, ab
 isto adolescente esse corruptum, hac sum suspicione per-
 10 cussus: 'Medicum indicem subornavit; finget videlicet
 aliquod crimen veneni.' Etsi a veritate longe, tamen
 a consuetudine criminandi non multum res abhorrebat.
 Quid ait medicus? Nihil de veneno. At id fieri potuit 18
 primum occultius in potione, in cibo; deinde etiam im-
 15 punius fit, quod cum est factum, negari potest. Si palam
 te interemisset, omnium in se gentium non solum odia,
 sed etiam arma convertisset: si veneno, Iovis illius hos-
 pitalis numen numquam celare potuisset, homines fortasse
 celasset. Quod igitur et conari occultius et efficere cautius
 20 potuit, id tibi et medico callido et servo, ut putabat, fideli
 non credidit: de armis, de ferro, de insidiis celare te noluit?
 At quam festive crimen contexitur! 'Tua te' inquit 19
 'eadem quae saepe fortuna servavit: negavisti tum te
 inspicere velle.' Quid postea? an Deiotarus, re illo tem-
 25 pore non perfecta, continuo dimisit exercitum? nullus erat
 alius insidiandi locus? At eodem te, cum cenavisses,
 rediturum dixeras, itaque fecisti. Horum unam aut duas
 eodem loco armatos, ut conlocati fuerant, retinere magnum
 fuit? Cum in convivio comiter et iucunde fuisses, tum

2 munerari a: -rare βγ 4 ibi enim erant β qui te β 7
 ita Müller: ista codd. Phidippum β: Philippum αγ 8 ab
 ipso β 9 percussus HVβgh: percussus Aa 10 fingit gh 14
 primo β vel in cibo γ: del. Kayser (etiam in potione del. Ernesti)
 17 illius a: illius quidem cett.: ille quidem Ernesti 23 quae
 semper β 24 re illo... perfecta aBD: rex illo... perfecta re Eγ

illuc isti, ut dixeras : quo in loco Deiotarum talem erga te
 cognovisti, qualis rex Attalus in P. Africanum fuit, cui
 magnificentissima dona, ut scriptum legimus, usque ad
 Numantiam misit ex Asia, quae Africanus inspectante exer-
 citu accepit. Quod cum praesens Deiotarus regio animo 5
 20 et more fecisset, tu in cubiculum discessisti. Obsecro,
 Caesar, repete illius temporis memoriam, pone ante oculos
 illum diem, voltus hominum te intuentium atque admiran-
 tium recordare. Num quae trepidatio, num qui tumultus,
 num quid nisi modeste, nisi quiete, nisi ex hominis 10
 gravissimi et sanctissimi disciplina? Quid igitur causae
 excogitari potest cur te lautum voluerit, cenatum noluerit
 21 occidere? 'In posterum' inquit 'diem distulit, ut, cum in
 castellum Peium ventum esset, ibi cogitata perficeret.' Non
 video causam loci mutandi, sed tamen acta res criminose 15
 est. 'Cum' inquit 'vomere post cenam te velle dixisses, in
 balneum te ducere coeperunt: ibi enim erant insidiae. At
 te eadem tua fortuna servavit: in cubiculo malle dixisti.'
 Di te perduint, fugitive! ita non modo nihili et improbus,
 sed fatuus et amens es. Quid? ille signa aenea in balneo 20
 posuerat, quae e balneo in cubiculum transire non possent?
 Habes crimina insidiarum: nihil enim dixit amplius.
 'Horum' inquit 'eram conscius.' Quid tum? ita ille
 demens erat, ut eum, quem conscium tanti sceleris habebat,
 a se dimitteret, Romam etiam mitteret, ubi et inimicissimum 25
 sciret esse nepotem suum et C. Caesarem, cui fecisset insi-
 dias, praesertim cum is unus esset qui posset de absente

5 regio *gh*: et *a*: et regio *a*: regio et *β* 7 illum ante oculos *β*
 9 quae (qua *a*) . . . qui *Hβa*: quid . . . quid *AVg*: ei quā . . . quid *h*
 (quid trepidationis *coni. Halm*) 10 modeste *β*: modo *a*: moderate
γ 14 Reium *Garat.*: Blucium *Wagner*: Luceium *codd. (cf. § 17)*
 15 mut. loci *β* 18 eadem tua *aβ*: illa tua *g*: eadem tua illa *ah*
 in cubiculum (-lo *D'*) te ire malle *βa* 19 perduint *BD*: -dunt
HVE: -dent *A*: -dant *γ* nihili et *scripsi*: nihil sed *D'*: nequam
 et *D'γ*: *om. aBE* improbus et fatuus, sed etiam (etiam *D'*) amens *β*
 20 in balneo *a*: in insidiis (in *sup. lin. in β*) *βγ* 21 transire (-ent
AV) *agh*: transferri *βa* 24 haberet *γ*

se indicare? 'Et fratres meos,' inquit, 'quod erant conscii, 22
in vincula coniecit.' Cum igitur eos vinciret, quos secum
habebat, te solum Romam mittebat, qui eadem scires,
quae illos scire dicis?

5 Reliqua pars accusationis duplex fuit: una regem in 8
speculis semper fuisse, cum a te animo esset alieno, altera
exercitum eum contra te magnum comparasse. De exercitu
dicam breviter, ut cetera. Numquam eas copias rex
Deiotarus habuit, quibus inferre bellum populo Romano
10 posset, sed quibus finis suos ab excursionibus et latrociniiis
tueretur et imperatoribus nostris auxilia mitteret. Atque
antea quidem maiores copias alere poterat; nunc exiguas
vix tueri potest. At misit ad nescio quem Caecilium: sed 23
eos, quos misit, quod ire noluerunt, in vincula coniecit.
15 Non quaero quam veri simile sit aut non habuisse regem
quos mitteret aut eos, qui missi essent, non paruisse, aut,
qui dicto audientes in tanta re non fuissent, eos victos
potius quam necatos. Sed tamen cum ad Caecilium mitte-
bat, utrum causam illam victam esse nesciebat an Caecilium
20 istum magnum hominem putabat? quem profecto is, qui
optime nostros homines novit, vel quia non nosset vel si
nosset, contemneret. Addit etiam illud, equites non 24
optimos misisse. Credo, Caesar, nihil ad tuum equitatum,
sed misit ex eis, quos habuit, electos. Ait nescio quem ex
25 eo numero servum iudicatum. Non arbitror, non audivi:
sed in eo, etiam si accidisset, culpam regis nullam fuisse
arbitrarer.

Alieno autem a te animo quo modo? Speravit, credo, 9

1 indicare *Victorius*: iud. *AV*: uind. *βah*: diud. *H* 5 in spec.
semp. fu. *ah*: in spec. fu. semp. *ag*: semp. in spec. fu. *β* 6 esset
animo *β* 10 latroc. hostium *γ* 13 ad Caec. nescio quem *β*
15 non sit *γ* non ante habuisse *del. Cardenus* 16 quos
misisset *β* 17 audientes *aDag*: obaud. *h*: obed. *BE* 23
credo *gh*: veteres credo (-es. Credo *a*) *αβa*: fort. ad tuum veterem
equitatum 24 ait etiam *aa* 28 fuit ante quo modo (quia *a*)
add. γ

difficilis tibi Alexandriae fore exitus propter regionum naturam et fluminis. At eo tempore ipso pecuniam dedit, exercitum aluit, ei, quem Asiae praefecerat, nulla in re defuit; tibi victori non solum ad hospitium, sed ad periculum etiam atque ad aciem praesto fuit. Secutum bellum 5 est Africanum. Graves de te rumores, qui etiam furiosum illum Caecilium excitaverunt. Quo tum rex animo, qui auctionatus sit seseque spoliare maluerit quam tibi pecuniam non subministrare. 'At eo' inquit 'tempore ipso Nicaeam Ephesumque mittebat qui rumores Africanos exciperent et 10 celeriter ad se referrent. Itaque cum esset ei nuntiatum Domitium naufragio perisse, te in castello circumsederi, de Domitio dixit versum Graecum eadem sententia, qua etiam nos habemus Latinum:

Pereant amici, dum inimici una intercidant.' 15
 Quod ille, si esset tibi inimicissimus, numquam tamen dixisset: ipse enim mansuetus, versus immanis. Qui autem Domitio poterat esse amicus, qui tibi esset inimicus? Tibi porro inimicus cur esset, a quo cum vel interfici belli lege potuisset, regem et se et filium suum constitutos esse 20 meminisset? Quid deinde? furcifer quo progreditur? Ait hac laetitia Deiotarum elatum vino se obruisse in convivioque nudum saltavisse. Quae crux huic fugitivo potest satis supplicii adferre? Deiotarum saltantem quisquam aut ebrium vidit umquam? Omnes sunt in illo rege 25 virtutes, quod te, Caesar, ignorare non arbitror, sed praecipue singularis et admiranda frugalitas: etsi hoc verbo scio laudari regem non solere. Frugi hominem dici non multum habet laudis in rege: fortem, iustum, severum, gravem, magni animi, largum, beneficum, liberalem: hae sunt regiae 30

3 ei om. β in om. β 5 etiam atque ad (ad om. V)
 aciem $HVag$: etiam atque etiam A : etiam et ad om. β 6 rumores
 sparsi γ 7 animo a : fuit add. β : erga te fuit add. γ 8 spoliare HB :
 exspol. Aa 25 in illo sunt β regiae a 28 regem AB : reges
 $H\gamma$ 30 magni animi aBD : magnianimum σ : magnanimum
 Eh hae $AV\beta h$: haec Hag (cf. $Phil.$ v. 8)

laudes, illa privata est. Ut volet quisque, accipiat: ego
 tamen frugalitatem, id est modestiam et temperantiam,
 virtutem maximam iudico. Haec in illo est ab ineunte
 aetate cum a cuncta Asia, cum a magistratibus legatisque
 5 nostris, tum ab equitibus Romanis, qui in Asia negotiati
 sunt, perspecta et cognita. Multis ille quidem gradibus 27
 officiorum erga rem publicam nostram ad hoc regium nomen
 ascendit; sed tamen quicquid a bellis populi Romani vaca-
 bat, cum hominibus nostris consuetudines, amicitias, res
 10 rationesque iungebat, ut non solum tetrarches nobilis, sed
 etiam optimus pater familias et diligentissimus agricola et
 pecuarius haberetur. Qui igitur adulescens, nondum tanta
 gloria praeditus, nihil umquam nisi severissime et gravissime
 fecerit, is ea existimatione eaque aetate saltavit? Imitari, 10
 15 Castor, potius avi mores disciplinamque debebas quam
 optimo et clarissimo viro fugitivi ore male dicere. Quod si
 saltatorem avum habuisses neque eum virum, unde pudoris
 pudicitiaeque exempla peterentur, tamen hoc maledictum
 minime in illam aetatem conveniret. Quibus ille studiis
 20 ab ineunte aetate se imbuerat, non saltandi, sed bene ut
 armis, optime ut equis uteretur, ea tamen illum cuncta iam
 aetate defecerant. Itaque Deiotarum cum plures in equum
 sustulissent, quod haerere in eo senex posset, admirari
 solebamus: hic vero adulescens, qui meus in Cilicia miles,
 25 in Graecia commilito fuit, cum in illo nostro exercitu
 equitaret cum suis delectis equitibus, quos una cum eo ad
 Pompeium pater miserat, quos concursus facere solebat,
 quam se iactare, quam ostentare, quam nemini in illa causa
 studio et cupiditate concedere! Tum vero exercitu amisso 29
 30 ego, qui pacis semper auctor, post Pharsalicum autem proe-

4 aetate] *hic defici. gh (ex hoc loc. γ = ασ)*
 quidem ille *AVBa* 11 etiam *βa : om. ασ*
 aetate *a : exacta aetate BDγ : exacta E*
codd. 30 auctor *ασ : auctor fui BDa*
del. Ernesti autem *om. BE*

6 ille quidem *Hσ :*
 21 cuncta *om. a* 22
 29 tum *scripsi :* cum
 post Pharsal. proelium

lium suasor fuissem armorum non ponendorum, sed abicien-
 dorum, hunc ad meam auctoritatem non potui adducere,
 quod et ipse ardebat studio illius belli et patri satis faciendum
 arbitrabatur. Felix ista domus quae non impunitatem solum
 adepta sit, sed etiam accusandi licentiam: calamitosus 5
 Deiotarus qui et ab eo qui in eisdem castris fuerit, et non
 modo apud te, sed etiam a suis accusetur! Vos vestra
 secunda fortuna, Castor, non potestis sine propinquorum
 calamitate esse contenti?

II
 30 Sint sane inimicitiae, quae esse non debebant—rex enim 10
 Deiotarus vestram familiam abiectam et obscuram e tenebris
 in lucem evocavit: quis tuum patrem ante, quis esset, quam
 cuius gener esset, audivit?—sed quamvis ingratis et impie
 necessitudinis nomen repudiaretis, tamen inimicitias homi-
 num more gerere poteratis, non ficto crimine insectari, non 15
 expetere vitam, non capitis arcessere. Esto: concedatur
 haec quoque acerbitatis et odi magnitudo: adeone, ut omnia
 vitae salutisque communis atque etiam humanitatis iura
 violentur? Servum sollicitare verbis, spe promissisque cor-
 rumpere, abducere domum, contra dominum armare, hoc 20
 est non uni propinquo, sed omnibus familiis nefarium bellum
 indicere. Nam ista corruptela servi si non modo impunita
 fuerit, sed etiam a tanta auctoritate approbata, nulli parietes
 nostram salutem, nullae leges, nulla iura custodient. Ubi
 enim id, quod intus est atque nostrum, impune evolare 25
 potest contraque nos pugnare, fit in dominatu servitus, in
 31 servitute dominatus. O tempora, o mores! Cn. Domitius
 ille, quem nos pueri consulem, censorem, pontificem maxi-
 mum vidimus, cum tribunus plebis M. Scaurum principem

1 ponendorum *aa*: depon. $\beta\sigma$ 3 ipsius β faciendum *aa*:
 fac. esse $\beta\sigma$ 5 accus. etiam β 6 et ante non modo *om.* β
 non modo apud te sed etiam *del. Halm* 8 Castor *o.n.* *AV* 12
 ante *aa*: antea $\beta\sigma$ 13 gener *AV\gamma*: genere *H\beta* 14 repudiaretis
 (*ex -itis D*) β : -ritis *a\gamma* 17 acerbitatis *HV\beta a*: acerbitas *A\sigma* 20
 abducere *aa*: adducere $\beta\sigma$ 26 in serv. $\beta\sigma$: et in serv. *aa*

civitatis in iudicium populi vocavisset Scaurique servus ad eum clam domum venisset et crimina in dominum delaturum se esse dixisset, prendi hominem iussit ad Scaurumque deduci. Vide quid intersit, etsi inique Castorem cum
 5 Domitio comparo: sed tamen ille inimico servum remisit, tu ab avo abduxisti; ille incorruptum audire noluit, tu corrupisti; ille adiutorem servum contra dominum repudiavit, tu etiam accusatorem adhibuisti. At semel iste est corruptus a vobis. Nonne, cum esset perductus et
 10 cum tecum fuisset, refugit ad legatos? nonne ad hunc Cn. Domitium venit? nonne audiente hoc Ser. Sulpicio, clarissimo viro, qui tum casu apud Domitium cenabat, et hoc T. Torquato, optimo adolescente, se a te corruptum, tuis promissis in fraudem impulsum esse confessus est?
 15 Quae est ista tam impotens, tam crudelis, tam immoderata inhumanitas? Idcirco in hanc urbem venisti, ut huius urbis iura et exempla corrumperes domesticaque immanitate nostrae civitatis humanitatem inquinares?

At quam acute conlecta crimina! 'Blesamius' inquit, 33
 20 — eius enim nomine, optimi viri nec tibi ignoti, male dicebat tibi—'ad regem' inquit 'scribere solebat te in invidia esse, tyrannum existimari, statua inter reges posita animos hominum vehementer offensos, plaudī tibi non solere.' Nonne intellegis, Caesar, ex urbanis malevolorum sermunculis haec ab istis esse conlecta? Blesamius tyrannum
 25 Caesarem scriberet? Multorum enim capita civium viderat, multos iussu Caesaris vexatos, verberatos, necatos, multas adflictas et eversas domos, armatis militibus refectum forum! Quae semper in civili victoria sensimus, ea te victore non

3 prendi *aa*: apprehendi (adprendi *D*) *βσ* 5 comparo *βσ* et
Priscian. Gr. L. ii. 239: confero *aa* 8 iste est corr. *Hβσ*: est corr. iste
AVa 9 perductus *aDγ*: productus *BE* 15 tam impudens *BE*
 17 inhumanitate *BE* 20 nomine optimi viri *Ha, Prisc. Gr. L. iii.*
 325: hominis nom. opt. viri *AV*: nom. opt. hominis *β* 21 inquit
om. unus cod. Flavianii (cf. Phil. viii. 27) in invidia esse *aDa* (in
om. AD): invidiose *BE*

34 vidimus. Solus, inquam, es, C. Caesar, cuius in victoria ceciderit nemo nisi armatus. Et quem nos in summa populi Romani libertate nati; non modo non tyrannum, sed etiam clementissimum in victoria ducimus, is Blesamio, qui vivit in regno, tyrannus videri potest? Nam de statua 5 quis queritur, una praesertim, cum tam multas videat? Valde enim invidendum est eius statuis, cuius tropaeis non invidemus. Nam si locus adfert invidiam, nullus est ad statuam quidem rostris clarior. De plausu autem quid respondeam? qui nec desideratus umquam in te est et non 10 numquam obstupefactis hominibus ipsa admiratione compressus est et fortasse eo praetermissus, quia nihil volgare te dignum videri potest.

13 Nihil a me arbitror praeteritum, sed aliquid ad extremum
35 causae reservatum. Id autem aliquid *quid* est? te ut plane 15 Deiotaro reconciliet oratio mea. Non enim iam metuo ne illi tu suscenseas; illud vereor ne tibi illum suscensere aliquid suspicere: quod abest longissime, mihi crede, Caesar. Quid enim retineat per te meminit, non quid amiserit; neque se a te multatum arbitratur, sed, cum existimares 20 multis tibi multa esse tribuenda, quo minus a se, qui in 36 altera parte fuisset, ea sumeres, non recusavit. Etenim si Antiochus Magnus ille, rex Asiae, cum, postea quam a L. Scipione devictus Tauro tenus regnare iussus est, omnem hanc Asiam, quae est nunc nostra provincia, 25 amisisset, dicere est solitus benigne sibi a populo Romano esse factum, quod nimis magna procuratione liberatus

2 nos *H*: nos liberi *cett.* 3 populi Romani *del. Halm* 4 ducimus *αγ*: ducem vidimus *E*: vidimus ducem *BD* 8 invidimus *β* est *ασ*: locus est *βα* 10 in te *α*: a te *βγ* 14 praeteritum *αα*: praetermissum *βσ* extremum causae *AVα*: extremam partem causae *H*: extremam (-um *σ*) causae partem *βσ* 15 aliquid quid *scripsi* (*cf. Lig. 22*): aliquid *codd.*: quid *Halm* 21 a se qui *H*: assequi *ABγ* 22 fuisset *ασ*: potuisset *βα* 23 cum postea quam *AVβα*: cum postea *H*: qui postquam *σ* 24 *L. om. β* devictus est *Lambin.* est *αDγ*: esset *BE* 25 omnem *Garatoni*: omnemque *codd.*

modicis regni terminis uteretur, potest multo facilius hoc
 se Deiotarus consolari. Ille enim furoris multam sustulerat,
 hic erroris. Omnia tu Deiotaro, Caesar, tribuisti, cum et
 ipsi et filio nomen regium concessisti. Hoc nomine retento
 5 atque servato nullum beneficium populi Romani, nullum
 iudicium de se senatus imminutum putat. Magno animo
 et erecto est, nec umquam succumbet inimicis, ne fortunae
 quidem. Multa se arbitratur et peperisse ante factis et 37
 habere in animo atque viriute, quae nullo modo possit
 10 amittere. Quae enim fortuna aut quis casus aut quae
 tanta possit iniuria omnium imperatorum de Deiotaro
 decreta delere? Ab omnibus est enim is ornatus, qui,
 postea quam in castris esse potuit per aetatem, in Asia,
 Cappadocia, Ponto, Cilicia, Syria bella gesserunt: senatus
 15 vero iudicia de illo tam multa tamque honorifica, quae
 publicis populi Romani litteris monumentisque consignata
 sunt, quae umquam vetustas obruet aut quae tanta delebit
 oblivio? Quid de virtute eius dicam, de magnitudine animi,
 gravitate, constantia? quae omnes docti atque sapientes
 20 summa, quidam etiam bona sola esse dixerunt, eisque non
 modo ad bene, sed etiam ad beate vivendum contentam esse
 virtutem. Haec ille reputans et dies noctesque cogitans non 38
 modo tibi non suscenset—esset enim non solum ingratus,
 sed etiam amens—, verum omnem tranquillitatem et quietem
 25 senectutis refert acceptam clementiae tuae. Quo quidem 14
 animo cum antea fuit, um non dubito quin tuis litteris,
 quarum exemplum legi, quas ad eum Tarracone hui
 Blesamio dedisti, se magis etiam erexerit ab omni que sollici-
 tudine abstraxerit. Iubes enim eum bene sperare et bono
 30 esse animo, quod scio te non frustra scribere solere. Me-
 mini enim isdem fere verbis ad me te scribere meque tuis

1 hoc aa: om. βσ 2 sustulerat H: distulerat AV: sustinuerat
 βα: subierat σ 8 et reperisse β 12 est enim is orn. aa: enim
 his orn. est σ: enim est orn. β 20 bona sola aa: sola bona βσ
 eisque Nohl: isque (hisque) codd. 25 accept. refert β

- 39 litteris bene sperare non frustra esse iussum. Laboro equidem regis Deiotari causa, quocum mihi amicitiam res publica conciliavit, hospitium voluntas utriusque coniunxit, familiaritatem consuetudo attulit, summam vero necessitudinem magna eius officia in me et in exercitum meum 5 effecerunt: sed cum de illo laboro tum de multis amplissimis viris, quibus semel ignotum a te esse oportet, nec tuum beneficium in dubium vocari, nec haerere in animis hominum sollicitudinem sempiternam, nec accidere ut quisquam te timere incipiat eorum, qui sint semel a te liberati timore. 10
- 40 Non debeo, Caesar, quod fieri solet in tantis periculis, temptare ecquonam modo dicendo misericordiam tuam commovere possim. Nihil opus est. Occurrere solet ipsa supplicibus et calamitosis, nullius oratione evocata. Proponere tibi duos reges et id animo contemplare, quod oculis 15 non potes: dabis profecto id misericordiae quod iracundiae denegasti. Multa sunt monumenta clementiae tuae, sed maxime eorum incolumitates, quibus salutem dedisti. Quae si in privatis gloriosa sunt, multo magis commemorabuntur in regibus. Semper regium nomen in hac civitate sanctum 20 fuit, sociorum vero regum et amicorum sanctissimum.
- 15 41 Quod nomen hi reges ne amitterent te victore timuerunt, retentum vero et a te confirmatum posteris etiam suis tradituros se esse confidunt. Corpora sua pro salute regum suorum hi legati regii tradunt, Hieras et Blesamius et 25 Antigonus, tibi nobisque omnibus iam diu noti, eademque fide et virtute praeditus Dorylaeus, qui nuper cum Hieras legatus est ad te missus, cum regum amicissimi, tum tibi 42 etiam, ut spero, probati. Exquire de Blesamio num quid

7 benefic. tuum β 10 timere] iterum timere *Lehmann* 11
 Caesar *aa*: C. Caesar $\beta\sigma$ 12 ecquonam *Gulielmius*: et quonam
H: quonam *A* (*e coll. mea*) $V\beta\gamma$ 18 maxime] maxima *Wesenberg*
 24 se esse confidunt *aa*: esse confido $BD\sigma$: confido *E* 25 legati
aa: tibi ante regii add. β : post reg. σ 26 Antigonus $BD^2\sigma$:
 Antigenus $D'E$: Artignus *a*: Antigronus *a*: Antiochus *Probus Gr.*
L. iv. p. 27, Sacerdos ii. 40

ad regem contra dignitatem tuam scripserit. Hieras quidem
 causam omnem suscipit et criminibus illis pro rege se sup-
 ponit reum. Memoriam tuam implorat, qua vales pluri-
 mum; negat umquam se a te in Deiotari tetrarchia pedem
 5 discessisse; in primis finibus tibi praesto se fuisse dicit,
 usque ad ultimos prosecutum; cum e balneo exisses, tecum
 se fuisse, cum illa munera inspexisses cenatus, cum in
 cubiculo recubuisses; eandemque adsiduitatem tibi se prae-
 buisse postridie. Quam ob rem si quid eorum, quae 43
 10 obiecta sunt, cogitatum sit, non recusat quin id suum
 facinus iudices. Quocirca, C. Caesar, velim existimes
 hodierno die sententiam tuam aut cum summo dedecore
 miserrimam pestem importaturam esse regibus aut incolu-
 mem famam cum salute: quorum alterum optare illorum
 15 crudelitatis est, alterum conservare clementiae tuae.

1 tuam *Hβσ* : suam *AVα*

5 praesto se *aa* : se praesto *βσ*

ORATIONES PHILIPPICAE

SIGLA

- V* = cod. tabularii Basilicae Vaticanae H. 25, saec. ix
D = codd. (*b*) *clnt* consensus
b = cod. Bernensis 104, saec. xiii
c = familia Colotiana, i. e. codd. Paris. 5802, 6602, et Berol.
Philipp. 201 consensus
l = cod. Regius 15 A. xiv, saec. xi
n = cod. Vossianus, Lat. O. 2, saec. x
t = cod. Tegernseensis
-
- h* = cod. Harleianus 2682
o = cod. CCLII Collegii Novi Oxon. saec. xii
cod. Amst. = codex Amstelodamensis Univ. 77, saec. xiii, ex quo
lectiones aliquot exscripsit Deiterus
δ = codd. deteriores.

M. TVLLI CICERONIS
IN M. ANTONIVM
ORATIO PHILIPPICA PRIMA

ANTE quam de re publica, patres conscripti, dicam ea, 1
quae dicenda hoc tempore arbitror, exponam vobis breviter
consilium et profectionis et reversionis meae. Ego cum
sperarem aliquando ad vestrum consilium auctoritatemque
5 rem publicam esse revocatam, manendum mihi statuebam
quasi in vigilia quadam consulari ac senatoria. Nec vero
usquam discedebam nec a re publica deiciebam oculos ex
eo die, quo in aedem Telluris convocati sumus. In quo
templo, quantum in me fuit, ieci fundamenta pacis Atheni-
10 ensiumque renovavi vetus exemplum; Graecum etiam ver-
bum usurpavi, quo tum in sedandis discordiis usa erat civitas
illa, atque omnem memoriam discordiarum oblivione sempiterna delendam censui. Praeclara tum oratio M. Antoni, 2
egregia etiam voluntas; pax denique per eum et per liberos
15 eius cum praestantissimis civibus confirmata est. Atque his
principiis reliqua consentiebant. Ad deliberationes eas, quas
habebat domi de re publica, principes civitatis adhibebat;
ad hunc ordinem res optimas deferebat; nihil tum nisi quod

10 renovavi *Vn*: revocavi *ct* 11 discordiis usa erat *V*: discorda-
verat *c*: discordiis erat *t*: discors erat *n* 18 referebat *Reid* nisi
... omnibus *om. D*

erat notum omnibus in C. Caesaris commentariis reperie-
 batur; summa constantia ad ea, quae quaesita erant, re-
 3 spondebat. Num qui exsules restituti? Unum aiebat, praeterea
 neminem. Num immunitates datae? 'Nullae' respondebat.
 Adsentiri etiam nos Ser. Sulpicio, clarissimo viro, voluit, ne 5
 qua tabula post Idus Martias ullius decreti Caesaris aut
 benefici figeretur. Multa praetereo eaque praeclara; ad
 singulare enim M. Antoni factum festinat oratio. Dictaturam,
 quae iam vim regiae potestatis obsederat, funditus ex re
 publica sustulit; de qua ne sententias quidem diximus. Scri- 10
 ptum senatus consultum quod fieri vellet attulit, quo recitato
 auctoritatem eius summo studio secuti sumus eique amplis-
 2 simis verbis per senatus consultum gratias egimus. Lux
 4 quaedam videbatur oblata non modo regno, quod pertu-
 leramus, sed etiam regni timore sublato, magnumque pignus 15
 ab eo rei publicae datum, se liberam civitatem esse velle,
 cum dictatoris nomen, quod saepe iustum fuisset, propter
 perpetuae dictaturae recentem memoriam funditus ex re
 5 publica sustulisset. Liberatus periculo caedis paucis post
 diebus senatus; unicus impactus est fugitivo illi, qui in 20
 Mari nomen invaserat. Atque haec omnia communiter cum
 conlega; alia porro propria Dolabellae, quae, nisi conlega
 afuisset, credo eis futura fuisse communia. Nam cum ser-
 peret in urbe infinitum malum idque manaret in dies latius,
 idemque bustum in foro facerent, qui illam insepultam sepul- 25
 turam effecerant, et cotidie magis magisque perditii homines
 cum sui similibus servis tectis ac templis urbis minitarentur,
 talis animadversio fuit Dolabellae cum in audacis sceleratos-
 que servos, tum in impuros et nefarios liberos, talisque eversio
 illius exsecratae columnae, ut mihi mirum videatur tam 30

1 reperiebat *Krafft* 2 summa cum dignitate constantia *D* 4
 nullae respondebat *om. D*: nullas respondebat *Wesenberg* 7 ea
 quae clara sunt *D* 9 iam vim *Vt*: vim iam *cn*: *om. vim l* pos-
 sederat *Hirschfelder* 10 qua *VD*: qua re *cod. Amst. ut voluit*
Klussmann: quo *Stangl* 24 urbem *Vn* 27 sui] suis *codd.*
 (cf. ii. 2; iii. 18) minarentur *D*

valde reliquum tempus ab illo uno die dissensisse. Ecce 6
 enim Kalendis Iuniis, quibus ut adessemus edixerant, mu-
 tata omnia : nihil per senatum, multa et magna per populum
 et absente populo et invito. Consules designati negabant se
 5 audere in senatum venire ; patriae liberatores urbe carebant
 ea, cuius a cervicibus iugum servile deiecerant, quos tamen
 ipsi consules in contionibus et in omni sermone laudabant.
 Veterani qui appellabantur, quibus hic ordo diligentissime
 caverat, non ad conservationem earum rerum, quas habe-
 10 bant, sed ad spem novarum praedarum incitabantur. Quae
 cum audire mallet quam videre haberemque ius legationis
 liberum, ea mente discessi, ut adessem Kalendis Ianuariis,
 quod initium senatus cogendi fore videbatur. Exposui, 3
 patres conscripti, profectionis consilium : nunc reversionis, 7
 15 quae plus admirationis habet, breviter exponam. Cum
 Brundisium iterque illud, quod tritum in Graeciam est, non
 sine causa vitavissem, Kalendis Sextilibus veni Syracusas;
 quod ab ea urbe transmissio in Graeciam laudabatur : quae
 tamen urbs mihi coniunctissima plus una me nocte cupiens
 20 retinere non potuit. Veritus sum ne meus repentinus ad
 meos necessarios adventus suspicionis aliquid adferret, si
 essem commoratus. Cum autem me ex Sicilia ad Leucope-
 tram, quod est promunturium agri Regini, venti detulissent,
 ab eo loco conscendi, ut transmitterem ; nec ita multum
 25 provectus reiectus Austro sum in eum ipsum locum, unde
 conscenderam. Cumque intempesta nox esset mansissemque 8
 in villa P. Valeri, comitis et familiaris mei, postridieque
 apud eundem ventum exspectans manerem, municipes
 Regini complures ad me venerunt, ex eis quidam Roma
 30 recentes : a quibus primum accipio M. Antoni contionem,

2 edixerat t 8 qui appellabantur *Vn* : qui appellantur *et* :
om. Arusianus Gr. Lat. vii. p. 488 : del. Jordan : appellabantur *trans-*
ponit post habebant *Hirschfelder (del. qui)* 24 transmitteremus
 austro *V¹ med. omissis* 30 *M. om. V*

quae mihi ita placuit, ut ea lecta de reversione primum
 coeperim cogitare. Nec ita multo post edictum Bruti ad-
 fertur et Cassi, quod quidem mihi, fortasse quod eos plus
 etiam rei publicae quam familiaritatis gratia diligo, plenum
 aequitatis videbatur. Addebant praeterea—fit enim plerum- 5
 que ut ei, qui boni quid volunt adferre, adfingant aliquid
 quo faciant id, quod nuntiant, laetius—rem conventuram :
 Kalendis senatum frequentem fore ; Antonium, repudiatis
 malis suasoribus, remissis provinciis Galliis, ad auctoritatem
 4 senatus esse rediturum. Tum vero tanta sum cupiditate 10
 9 incensus ad reditum, ut mihi nulli neque remi neque venti
 satis facerent, non quo me ad tempus occurrurum non
 putarem, sed ne tardius quam cuperem rei publicae gratu-
 larer. Atque ego celeriter Veliam devectus Brutum vidi ;
 quanto meo dolore non dico. Turpe mihi ipsi videbatur in 15
 eam urbem me audere reverti, ex qua Brutus cederet, et ibi
 velle tuto esse, ubi ille non posset. Neque vero illum simi-
 liter atque ipse eram commotum esse vidi. Erectus enim
 maximi ac pulcherrimi facti sui conscientia nihil de suo
 10 casu, multa de vestro querebatur. Exque eo primum cog- 20
 novi quae Kalendis Sextilibus in senatu fuisset L. Pisonis
 oratio : qui quamquam parum erat—id enim ipsum a Bruto
 audieram—a quibus debuerat adiutus, tamen et Bruti testi-
 monio—quo quid potest esse gravius?—et omnium praedi-
 catione, quos postea vidi, magnam mihi videbatur gloriam 25
 consecutus. Hunc igitur ut sequerer properavi, quem praes-
 entes non sunt secuti, non ut proficerem aliquid—nec enim
 sperabam id nec praestare poteram—, sed ut, si quid mihi
 humanitus accidisset—multa autem impendere videntur
 praeter naturam etiam praeterque fatum—, huius tamen diei 30

7 quo d : quod Vnt 8 Kalendis] Sextilibus (Sex. V) add. codd., del.
 Madvig : Kal. Sept. Halm 12 non ante putarem om. D : del. Bake
 17 non posset om. V¹ : non esset con. Halm 19 ac V : atque in ;
 et et 20 ex quo D 27 neque enim D, et Gellius xiii. 1 29
 videntur V et Gellius : videbantur D 30 tamen V : om. D et Gellius

vocem testem rei publicae relinquerem meae perpetuae erga se voluntatis.

Quoniam utriusque consili causam, patres conscripti, probatam vobis esse confido, prius quam de re publica dicere 11
 5 incipio, pauca querar de hesterna M. Antoni iniuria : cui sum
 amicus, idque me non nullo eius officio debere esse prae me
 semper tuli. Quid tandem erat causae cur in senatum hes- 5
 terno die tam acerbe cogerer? Solusne aberam, an non
 saepe minus frequentes fuistis, an ea res agebatur, ut etiam
 10 aegrotos deferri oporteret? Hannibal, credo, erat ad portas
 aut de Pyrrhi pace agebatur, ad quam causam etiam Appium
 illum et caecum et senem delatum esse memoriae proditum
 est. De supplicationibus referebatur, quo in genere senatores 12
 deesse non solent. Coguntur enim non pignoribus, sed
 15 eorum, de quorum honore agitur, gratia; quod idem fit,
 cum de triumpho refertur. Ita sine cura consules sunt, ut
 paene liberum sit senatori non adesse. Qui cum mihi mos
 notus esset cumque e via languerem et mihimet displicerem,
 misi pro amicitia qui hoc ei diceret. At ille vobis audien-
 20 tibus cum fabris se domum meam venturum esse dixit.
 Nimis iracunde hoc quidem et valde intemperanter. Cuius
 enim malefici tanta ista poena est, ut dicere in hoc ordine
 auderet se publicis operis disturbaturum publice ex senatus
 sententia aedificatam domum? Quis autem umquam tanto
 25 damno senatorem coegit? aut quid est ultra pignus aut
 multam? Quod si scisset quam sententiam dicturus essem,
 remisisset aliquid profecto de severitate cogendi. An me 6
 censetis, patres conscripti, quod vos inviti secuti estis, decre- 12
 turum fuisse, ut parentalia cum supplicationibus miscerentur,
 30 ut inexpliabilis religiones in rem publicam inducerentur,
 ut decernerentur supplicationes mortuo? Nihil dico cui.

5-8 quaerar hs de hesterna in senatum tam acerbe *V¹ med. omissis*
 5 *M. om. V¹* 7 hesterno die *del. Kayser* 10 deferre *V* 15
 quorum de *D* 19 hoc ediceret *D* 22 tanta *om. D* 31
 mortuorum *D* cui *c*: cui' *n*: qui *V¹*

Fuerit ille Brutus, qui et ipse dominatu regio rem publicam liberavit et ad similem virtutem et simile factum stirpem iam prope in quingentesimum annum propagavit : adduci tamen non possem ut quemquam mortuum coniungerem cum deorum immortalium religione ; ut, cuius sepulcrum usquam 5 exstet ubi parentetur, ei publice supplicetur. Ego vero eam sententiam dixissem, ut me adversus populum Romanum, si qui accidisset gravior rei publicae casus, si bellum, si morbus, si fames, facile possem defendere ; quae partim iam sunt, partim timeo ne impendea.nt. Sed hoc ignoscant di immor- 10 tales velim et populo Romano, qui id non probat, et huic 14 ordini, qui decrevit invitus. Quid ? de reliquis rei publicae malis licetne dicere ? Mihi vero licet et semper licebit dignitatem tueri, mortem contemnere. Potestas modo veniendi in hunc locum sit : dicendi periculum non recuso. 15 Atque utinam, patres conscripti, Kalendis Sextilibus adesse potuissem ! non quo profici potuerit aliquid, sed ne unus modo consularis, quod tum accidit, dignus illo honore, dignus re publica inveniretur. Qua quidem ex re magnum accipio dolorem, homines amplissimis populi Romani bene- 20 ficiis usos L. Pisonem ducem optimae sententiae non secutos. Idcircone nos populus Romanus consules fecit, ut in altissimo gradu dignitatis locati rem publicam pro nihilo haberemus ? Non modo voce nemo L. Pisoni consulari, sed ne voltu 15 quidem adsensus est. Quae, malum, est ista voluntaria 25 servitus ? Fuerit quaedam necessaria ; neque ego hoc ab omnibus eis desidero, qui sententiam consulari loco dicunt : Alia causa est eorum, quorum silentio ignosco ; alia eorum, quorum vocem requiro. Quos quidem doleo in suspicionem

1 ille L. D 4 deorum om. V 5 usquam h: nusquam
Vclnt 7 si qui *Vln*: si quis c: si quid t 13 dicere mihi.
 Verum *cln*: mihi dicere verum t 22 altissimo amplissimoque *V*²
 24 consulari *V* (*e coll. mea*) *cu*¹: consularis *lu*²t

populo Romano venire non metu, quod ipsum esset turpe, sed alium alia de causa deesse dignitati suae. Qua re 7 primum maximas gratias et ago et habeo Pisoni, qui non quid efficere posset in re publica cogitavit, sed quid facere 5 ipse deberet. Deinde a vobis, patres conscripti, peto, ut, etiam si sequi minus audebitis orationem atque auctoritatem meam, benigne me tamen, ut adhuc fecistis, audiatis.

Primum igitur acta Caesaris servanda censeo, non quo 16 probem—quis enim id quidem potest?—sed quia rationem 10 habendam maxime arbitror pacis atque oti. Vellem adesset M. Antonius, modo sine advocatis—sed, ut opinor, licet ei minus valere, quod mihi heri per illum non licuit—doceret me vel potius vos, patres conscripti, quem ad modum ipse Caesaris acta defenderet. An in commentariolis et chiro- 15 graphis et libellis se uno auctore prolatis, ne prolatis quidem sed tantum modo dictis, acta Caesaris firma erunt: quae ille in aes incidit, in quo populi iussa perpetuasque leges esse voluit, pro nihilo habebuntur? Equidem existimo nihil tam 17 esse in actis Caesaris quam leges Caesaris. An, si cui quid 20 ille promisit, id erit fixum, quod idem facere non potuit? ut multis multa promissa non fecit: quae tamen multo plura illo mortuo reperta sunt quam a vivo beneficia per omnis annos tributa et data. Sed ea non muto, non moveo: summo studio illius praeclara acta defendo. Pecunia utinam 25 ad Opis maneret! cruenta illa quidem, sed his temporibus, quoniam eis, quorum est, non redditur, necessaria. Quamquam ea quoque sit effusa, si ita in actis fuit. Ecquid est 18 quod tam proprie dici possit actum eius, qui togatus in re publica cum potestate imperioque versatus sit, quam lex? 30 Quaere acta Gracchi: leges Semproniae proferentur; quaere

1 non metu *D*: non modo metu *V* 4 quisquam *post* quid *add.*
Reid 6 rationem *Gompertz* 10 adesset *M. Halm*: adessem *V*:
 adesset *D* 12 licuit *V*²: *om.* *V*¹: licebat *D* 15 ac ne *D* 20
 non facere *Muretus* 24 summo etiam studio praeclara illius *D*
 25 ad Opis *Vc*: ad opes *In*¹: ad opus *n*²*t*

Sullae: Corneliae. Quid? Pompei tertius consulatus in quibus actis constitit? Nempe in legibus. De Caesare ipso si quaereres quidnam egisset in urbe et in toga, leges multas responderet se et praeclaras tulisse, chirographa vero aut mutaret aut non daret, aut, si dedisset, non istas res in actis 5 suis duceret. Sed haec ipsa concedo; quibusdam etiam in rebus coniveo; in maximis vero rebus, id est in legibus, acta 8 Caesaris dissolvi ferendum non puto. Quae lex melior, 19 utilior, optima etiam re publica saepius flagitata, quam ne praetoriae provinciae plus quam annum neve plus quam 10 biennium consulares obtinerentur? Hac lege sublata videntur vobis posse Caesaris acta servari? Quid? lege, quae promulgata est de tertia decuria, nonne omnes iudiciariae leges Caesaris dissolvuntur? Et vos acta Caesaris defenditis, qui leges eius evertitis? Nisi forte, si quid memoriae causa 15 rettulit in libellum, id numerabitur in actis et, quamvis iniquum et inutile sit, defendetur: quod ad populum centuriatis comitiis tulit, id in actis Caesaris non habebitur. At 20 quae est ista tertia decuria? 'Centurionum' inquit. Quid? isti ordini iudicatus lege Julia, etiam ante Pompeia, Aurelia 20 non patebat? 'Census praefiniebatur,' inquit. Non centurioni quidem solum, sed equiti etiam Romano; itaque viri fortissimi atque honestissimi, qui ordines duxerunt, res et iudicant et iudicaverunt. 'Non quaero' inquit 'istos: quicumque ordinem duxit, iudicet.' At si ferretis, quicumque 25 equo meruisset, quod est lautius, nemini probaretis; in iudice enim spectari et fortuna debet et dignitas. 'Non quaero' inquit 'ista: addo etiam iudices manipularis ex legione Alaudarum. Aliter enim nostri negant posse se

1 Cn. Pompei D 2 nempe V^sD et Victorinus de defn. ed. Stangl
 p. 31: om. V¹, fort. recte a Caesare D 3 toga en²: togam Vn¹:
 totam lt 6 ea ipsa D etiam in rebus Vc: in rebus etiam Int 7
 in legibus c et Victorinus p. 32: om. in cell. 10 neve Vc: neu Int
 12 posse om. D ea lege D 13 decuria iudicum D 15
 evertistis et 19 est om. V 20 etiamne Pompeia D 23
 honestissimi atque fortissimi D 26 laudatius D

salvos esse.' O contumeliosum honorem eis, quos ad iudicandum nec opinantis vocatis! Hic enim est legis index, ut ei res in tertia decuria iudicent, qui libere iudicare non audeant. In quo quantus error est, di immortales! eorum,
 5 qui istam legem excogitaverunt! Ut enim quisque sordidissimus videbitur, ita libentissime severitate iudicandi sordis suas eluet laborabitque ut honestis decuriis potius dignus videatur quam in turpem iure coniectus. Altera promulgata
 10 cent, si velint. Haec utrum tandem lex est an legum omnium dissolutio? Quis est enim hodie cuius intersit istam legem manere? Nemo reus est legibus illis, nemo quem futurum putemus. Armis enim gesta numquam profecto in iudicium vocabuntur. 'At res popularis.' Utinam quidem
 15 aliquid velletis esse populare! Omnes enim iam cives de rei publicae salute una et mente et voce consentiunt. Quae est igitur ista cupiditas legis eius ferendae, quae turpitudinem summam habeat, gratiam nullam? Quid enim turpius quam qui maiestatem populi Romani minuerit per vim, eum damnatum
 20 iudicio ad eam ipsam vim reverti, propter quam sit iure damnatus? Sed quid plura de lege disputo? Quasi vero id agatur ut 22 quisquam provocet: id agitur, id fertur, ne quis omnino umquam istis legibus reus fiat. Quis enim aut accusator tam amens reperietur qui reo condemnato obici se multitudini
 25 conductae velit, aut iudex qui reum damnare audeat, ut ipse ad operas mercennarias statim protrahatur? Non igitur provocatio ista lege datur, sed duae maxime salutares leges quaestionesque tolluntur. Quid est aliud hortari adulescentis, ut turbulenti, ut seditiosi, ut perniciosi cives velint esse? Quam

9 ut et *V*: ut *D* maiestatis *Halm*: maiestates *V*: de maiestate *D*
 12 manere *V*: venire *D*: valere *Orelli*: sanciri *coni. Halm* istis
 legibus *D* 14 at res popularis] ad res populares *codd.* 15
 esse *del. Eberhard* 24 obici se *D*: obicere *V*¹: obicere se *V*²
 28 adhortari *D*

autem ad pestem furor tribunicius impelli non poterit his
 23 duabus quaestionibus sublatis? Quid, quod obrogatur legibus
 Caesaris, quae iubent ei, qui de vi, itemque ei, qui maiestatis
 damnatus sit, aqua et igni interdici? quibus cum provocatio
 datur, nonne acta Caesaris rescinduntur? Quae quidem ego, 5
 patres conscripti, qui illa numquam probavi, tamen ita con-
 servanda concordiae causa arbitratus sum, ut non modo,
 quas vivus leges Caesar tulisset, infirmandas hoc tempore
 non putarem, sed ne illas quidem, quas post mortem Caesaris
 10 prolatas esse et fixas videtis. De exsilio reducti a mortuo; 10
 24 civitas data non solum singulis, sed nationibus et provinciis
 universis a mortuo; immunitatibus infinitis sublata vectigalia
 a mortuo. Ergo haec uno, verum optimo auctore domo
 prolata defendimus: eas leges, quas ipse nobis inspectan-
 15 tibus recitavit, pronuntiavit, tulit, quibus latis gloriabatur 15
 eisque legibus rem publicam contineri putabat, de provinciis,
 de iudiciis, eas, inquam, Caesaris leges nos, qui defendimus
 25 acta Caesaris, evertendas putamus? Ac de his tamen legibus,
 quae promulgatae sunt, saltem queri possumus: de eis, quae
 iam latae dicuntur, ne illud quidem licuit. Illae enim sine 20
 ulla promulgatione latae sunt ante quam scriptae. Quaero
 autem quid sit cur aut ego aut quisquam vestrum, patres
 conscripti, bonis tribunis plebi leges malas metuat. Paratos
 habemus qui intercedant; paratos qui rem publicam reli-
 gione defendant: vacui metu esse debemus. 'Quas tu mihi' 25
 inquit 'intercessionem, quas religiones?' Eas scilicet, quibus
 rei publicae salus continetur. 'Neglegimus ista et nimis
 antiqua ac stulta ducimus: forum saepietur; omnes clau-
 dentur aditus; armati in praesidiis multis locis conloca-

1 ad rei p. pestem *D* 2 quaestionibus] de vi et maiestate *add.*
V: de vi et de maiestate *add. D, del. Cobet* 3 itemque ei qui *D et*
Arusianus Gr. Lat. vii. p. 469: itemque *V* 6 tamen *om. D* 8
 Caesar leges *D* 12 a mortuo *om. in* 13 verum *V*: viro *D* 16
 continere *D* 18 evertendas *D* putamus *Vc*: putabimus *nt*: puta-
 vimus *!* 20 illud *om. V*: id *Halm* sine ulla *!'*: nulla *D*

buntur.' Quid tum? quod ita erit gestum, id lex erit? et in 26
 aes incidi iubebitis, credo, illa legitima: CONSULES POPULUM
 IURE ROGAVERUNT — hocine a maioribus accepimus ius
 rogandi? — POPULUSQUE IURE SCIVIT. Qui populus? isne,
 5 qui exclusus est? Quo iure? an eo, quod vi et armis omne
 sublatum est? Atque haec dico de futuris, quod est amicorum
 ante dicere ea, quae vitari possint: quae si facta non erunt,
 refelletur oratio mea. Loquor de legibus promulgatis, de
 quibus est integrum vobis, demonstro vitia: tollite! denuntio
 10 vim: arma removete!

Irasci quidem vos mihi, Dolabella, pro re publica dicenti 11
 non oportebit. Quamquam te quidem id facturum non arbi- 27
 tror—novi facilitatem tuam—: conlegam tuum avertunt in
 hac sua fortuna, quae bona ipsi videtur—mihi, ne gravius
 15 quippiam dicam, avorum et avunculi sui consulatum si
 imitaretur, fortunatior videretur—sed eum iracundum audio
 esse factum. Video autem quam sit odiosum habere eundem
 iratum et armatum, cum tanta praesertim gladiatorum sit
 impunitas: sed proponam ius, ut opinor, aequum, quod
 20 M. Antonium non arbitror repudiaturum. Ego, si quid in
 vitam eius aut in mores cum contumelia dixerō, quo minus
 mihi inimicissimus sit non recusabo; sin consuetudinem
 meam quam in re publica semper habui tenuero, id est, si
 libere quae sentiam de re publica dixerō, primum deprecor
 25 ne irascatur; deinde, si hoc non impetro, peto ut sic ira-
 scatur ut civi. Armis utatur, si ita necesse est, ut dicit, sui
 defendendi causa: eis, qui pro re publica quae ipsis visa
 erunt dixerint, ista arma ne noceant. Quid hac postulatione
 dici potest aequius? Quod si, ut mihi a quibusdam eius 28
 30 familiaribus dictum est, omnis eum, quae habetur contra

3 hoc enim V³D 6 atque ego haec (haec ego n) D 10 vim :
 arma removete *Facrni distinctionem sequor (ita cl)*: vim, arma: re-
 movete *edd. rec.* 12 oportebat V 13 novi enim D 17
 esse om D 22 sin V: si D 23 quam in re p. semper habui
 V³D: om. V¹

voluntatem eius, oratio graviter offendit, etiam si nulla
 inest contumelia, feremus amici naturam. Sed idem illi
 ita mecum: 'non idem tibi adversario Caesaris licebit quod
 Pisoni socero,' et simul admonent quiddam, quod cavebimus:
 12 'nec erit iustior in senatum non veniendi morbi causa quam 5
 29 mortis.' Sed per deos immortalis!—te enim intuens, Dolab-
 ella, qui es mihi carissimus, non possum utriusque vestrum
 errorem reticere. Credo enim vos nobilis homines magna
 quaedam spectantis non pecuniam, ut quidam nimis creduli
 suspicantur, quae semper ab amplissimo quoque clarissimo- 10
 que contempta est, non opes violentas et populo Romano
 minime ferendam potentiam, sed caritatem civium et gloriam
 concupivisse. Est autem gloria laus recte factorum magno-
 rumque in rem publicam fama meritorum, quae cum optimi
 cuiusque tum etiam multitudinis testimonio comprobatur. 15
 30 Dicerem, Dolabella, qui recte factorum fructus esset, nisi te
 praeter ceteros paulisper esse expertum viderem. Quem
 potes recordari in vita inluxisse tibi diem laetiolem quam
 cum expiato foro, dissipato concursu impiorum, principibus
 sceleris poena adfectis, urbe incendio et caedis metu libe- 20
 rata te domum recepisti? Cuius ordinis, cuius generis, cuius
 denique fortunae studia tum laudi et gratulationi tuae se
 non obtulerunt? Quin mihi etiam, quo auctore te in his
 rebus uti arbitrabantur, et gratias boni viri agebant et tuo
 nomine gratulabantur. Recordare, quaeso, Dolabella, con- 25
 sensum illum theatri, cum omnes earum rerum obliti, propter
 quas fuerant tibi offensi, significarent se beneficio novo
 31 memoriam veteris doloris abiecissee. Hanc tu, P. Dolabella, —

3 mecum locuntur *V* 7 qui es mihi carissimus *V²D*: *om.* *V*
 de utriusque vestrum errore *D* 13 est autem *V¹*: ea est autem
V²et: ea autem est *ln* et laus *V²D*: fort. est autem gloria ea laus
 14 fama *c* et *Isidorus Origg.* ii. 30. 2 (*cf. Marc.* 26; *de Invent.* ii. 166):
om. cci. 17 praeter ceteros *om.* *D* 20 urbe incendio et
 caedis metu liberata *V¹* (*cf. Fam.* ix. 14. 8): *om.* *V¹D* 23 obtu-
 lerunt *et*: tulerunt *V*: optarent *ln* 27 significarent *Vt*: significavit
c: significaverunt *ln* se *om.* *V*

magno loquor cum dolore—hanc tu, inquam, potuisti aequo
 animo tantam civitatem deponere? Tu autem, M. Antoni, 13
 —absentem eum appello—, unum illum diem, quo in aede
 Telluris senatus fuit, non omnibus his mensibus, quibus
 5 te quidam multum a me dissentientes beatum putant, ante-
 ponis? Quae fuit oratio de concordia! quanto metu, quanta
 sollicitudine civitas tum a te liberata est, cum conlegam
 tuum depositis inimicitiis oblitus auspiorum a te ipso
 augure populi Romani nuntiatorum illo primum die conlegam
 10 tibi esse voluisti; tuus parvus filius in Capitolium a te
 missus pacis obses fuit! quo senatus die laetior, quo popu- 32
 lus Romanus? qui quidem nulla in contione umquam
 frequentior fuit. Tum denique liberati per viros fortissimos
 videbamus, quia, ut illi voluerant, libertatem pax conseque-
 15 batur. Proximo, altero, tertio, denique reliquis consecutis
 diebus non intermittebas quasi donum aliquod cotidie
 adferre rei publicae; maximum autem illud, quod dictaturae
 nomen sustulisti. Haec inusita est a te, a te, inquam, mortuo
 Caesari nota ad ignominiam sempiternam. Ut enim propter
 20 unius M. Manli scelus decreto gentis Manliae neminem
 patricium Manlium *Marcum* vocari licet, sic tu propter
 unius dictatoris odium nomen dictatoris funditus sustulisti.
 Num te, cum haec pro salute rei publicae tanta gessisses, 33
 fortunae tuae, num amplitudinis, num claritatis, num gloriae
 25 paenitebat? Unde igitur subito tanta ista mutatio? Non
 possum adduci ut suspicer te pecunia captum. Licet quod
 cuique libet loquatur, credere non est necesse. Nihil enim

6 oratio tua *Murtus* metu] veterani *add. codd.* (vetere l, cetera
 n) *del. Manutius*: veterum malorum *Halm*: veteranorum *O. Schmidt*:
 senatus *Ernesti*: fort. viri boni 7 cum collegam tuum *V*: tum
 collegam *t*: tu collegam *c*: tuum collegam *ln* 8 auspiorum . . .
 nuntiatorum *Faermus*: auspiorum a te ipso augure pronuntiate *V*
 (-ante *V*²): auspicia te ipso augure nuntiante *D* 9 primo *D*
 10 tuus *V*: *K.* tuus *ent*: *R.* tuus *l* 15 proximo *del. Eberhard* altero
del. Cobet 21 *Marcum add. Gulielmus*: *om. codd.* 24 num
 gloriae *V*²*D*: *om. V*¹

umquam in te sordidum, nihil humile cognovi. Quamquam solent domestici depravare non numquam; sed novi firmitatem tuam. Atque utinam ut culpam, sic etiam suspicionem
 14 vitare potuisses! Illud magis vereor, ne ignorans verum iter gloriae gloriosum putes plus te unum posse quam omnis 5 et metui a civibus tuis quam diligi malis. Quod si ita putas, totam ignoras viam gloriae. Carum esse civem, bene de re publica mereri, laudari, coli, diligi gloriosum est; metui vero et in odio esse invidiosum, detestabile, imbecillum,
 34 caducum. Quod videmus etiam in fabula illi ipsi, qui 10 'Oderint, dum metuant' dixerit, perniciosum fuisse. Utinam, M. Antoni, avum tuum meminisses! de quo tamen audisti multa ex me eaque saepissime. Putasne illum immortalitatem mereri voluisse, ut propter armorum habendorum licentiam
 metueretur? Illa erat vita, illa secunda fortuna, libertate esse 15 parem ceteris, principem dignitate. Itaque, ut omittam res avi tui prosperas, acerbissimum eius supremum diem malim quam L. Cinnae dominatum, a quo ille crudelissime est
 25 interfectus. Sed quid oratione te flectam? Si enim exitus C. Caesaris efficere non potest ut malis carus esse quam 20 metui, nihil cuiusquam proficiet nec valebit oratio. Quem qui beatum fuisse putant, miseri ipsi sunt. Beatus est nemo, qui ea lege vivit, ut non modo impune, sed etiam cum summa interfectoris gloria interfici possit. Qua re flecte te, quaeso,
 et maiores tuos respice atque ita gubernare rem publicam, 25 ut natum esse te cives tui gaudeant: sine quo nec beatus
 15 nec carus nec iucundus quisquam esse omnino potest. Po-
 36 puli quidem Romani iudicia multa ambo habetis, quibus

1 in te . . . quamquam *om. D* 6 quam diligi malis *D* (*cf. Off. ii. 29*): *om. V* 10 in fabulis ipsi illi *D* 12 *M. Vc: om. Int*
 audisti multa ex me *V*: multa audisti ex me *cln*: multa ex me
 audisti *t* 13 eaque *Faernus*: aquae *V*: *om. D* 16 cum ceteris *D*
 27 carus *scripsi*: clarus *codd.* (*cf. v. 49, x. 8, Deiot. 15*) nec iucundus
Weber (*cf. § 37*): nec unctus *V*: *om. D*: nec tutus *Muretus*: nec
 diuturnus *Mittelmeyer*: nec munitus *P.R. Müller* omnino potest
Muretus: omni potestate *V*: esse quisquam potest *D*

vos non satis moveri permoleste fero. Quid enim gladiatoribus
 clamores innumerabilium civium? quid populi versus? quid
 Pompei statuae plausus infiniti? quid duobus tribunis plebis,
 qui vobis adversantur? parumne haec significant incredibiliter
 5 consentientem populi Romani universi voluntatem? Quid?
 Apollinarium ludorum plausus vel testimonia potius et
 iudicia populi Romani parum magna vobis videbantur?
 O beatos illos, qui, cum adesse ipsis propter vim armorum
 non licebat, aderant tamen et in medullis populi Romani ac
 10 visceribus haerebant! Nisi forte Accio tum laudi et sexa-
 gesimo post anno palmam dari, non Bruto putabatis, qui
 ludis suis ita caruit, ut in illo apparatusimo spectaculo studium
 populus Romanus tribueret absentem, desiderium liberatoris
 sui perpetuo plausu et clamore leniret. Equidem is sum, 37
 15 qui istos plausus, cum popularibus civibus tribuerentur,
 semper contempserim; idemque cum a summis, mediis,
 infimis, cum denique ab universis hoc idem fit, cumque ei,
 qui ante sequi populi consensum solebant, fugiunt, non
 plausum illum, sed iudicium puto. Sin haec leviora vobis
 20 videntur, quae sunt gravissima, num etiam hoc contemnitis,
 quod sensistis tam caram populo Romano vitam A. Hirti
 fuisse? Satis erat enim probatum illum esse populo Romano,
 ut est; iucundum amicis, in quo vincit omnis; carum suis,
 quibus est carissimus: tantam tamen sollicitudinem bonorum,
 25 tantum timorem omnium in quo meminimus? Certe in nullo.
 Quid igitur? hoc vos, per deos immortalis! quale sit non 38
 interpretamini? Quid? eos de vestra vita cogitare non
 censetis, quibus eorum, quos sperant rei publicae consulturos,
 vita tam cara sit?

30 Cepi fructum, patres conscripti, reversionis meae, quoniam

1 vos non δ : vobis non *V*: non *l*: *om. ent* 3 duobus *Faermus*:
 ii *V*: u *t*: hi *n*: his *d* 7 parum magna *V*: parva *D* 11 non
 putabitis Bruto *D* 12 studium suum *V*² 13 tribueret *V*²:
 tribuerit *V*¹ *D* 15 a popularibus *c* (*at vid. Madvig, Opusc. i. 203*):
 a populi parte *Campe* 23 esset *D* 24 est ipse *V* 25 omnium
om. V 27 non *om. D*

et ea dixi, ut quicumque casus consecutus esset, exstaret constantiae meae testimonium, et sum a vobis benigne ac diligenter auditus. Quae potestas si mihi saepius sine meo vestroque periculo fiet, utar: si minus, quantum potero, non tam mihi me quam rei publicae reservabo. Mihi fere satis 5 est quod vixi vel ad aetatem vel ad gloriam: huc si quid accesserit, non tam mihi quam vobis rei publicae accesserit.

1 et om. *D*
Halm

5 mihi fere *D*: qui mihi f. *V*: quia mihi f. *coni.*

M. TVLLI CICERONIS

IN M. ANTONIVM

ORATIO PHILIPPICA SECVNDA

QUONAM meo fato, patres conscripti, fieri dicam ut nemo
his annis viginti rei publicae fuerit hostis qui non bellum
eodem tempore mihi quoque indixerit? Nec vero necesse
est quemquam a me nominari: vobiscum ipsi recordamini.
5 Mihi poenarum illi plus quam optarem dederunt: te miror
Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorre-
scere. Atque hoc in aliis minus mirabar. Nemo enim
illorum inimicus mihi fuit voluntarius: omnes a me rei
publicae causa lacesiti. Tu ne verbo quidem violatus, ut au-
10 daciore quam Catilina, furiosior quam Clodius viderere, ultro
me maledictis lacesisti, tuamque a me alienationem commen-
dationem tibi ad impios civis fore putavisti. Quid putem?
contemptumne me? Non video nec in vita nec in gratia nec
in rebus gestis nec in hac mea mediocritate ingeni quid
15 despiciere possit Antonius. An in senatu facillime de me
detrahi posse credidit? qui ordo clarissimis civibus bene-
gestae rei publicae testimonium multis, mihi uni conservatae
dedit. An decertare mecum voluit contentione dicendi?
Hoc quidem est beneficium. Quid enim plenius, quid

5 optaram *Heumann* 6 pertimescere *t et Isidorus Origg. ii.*
9. 12 19 beneficium est *In et Quintil. xi. 1. 25*

uberius quam mihi et pro me et contra Antonium dicere?
 Illud profecto: non existimavit sui similibus probari posse
 3 se esse hostem patriae, nisi mihi esset inimicus. Cui prius
 quam de ceteris rebus respondeo, de amicitia, quam a me
 violatam esse criminatus est, quod ego gravissimum crimen 5
 iudico, pauca dicam.

2 Contra rem suam me nescio quando venisse questus est.
 An ego non venirem contra alienum pro familiari et
 necessario, non venirem contra gratiam non virtutis spe,
 sed aetatis flore conlectam, non venirem contra iniuriam, 10
 quam iste intercessoris iniquissimi beneficio obtinuit, non
 iure praetorio? Sed hoc idcirco commemoratum a te puto,
 ut te infimo ordini commendares, cum omnes *te* recorda-
 rentur libertini generum et liberos tuos nepotes Q. Fadi,
 libertini hominis, fuisse. At enim te in disciplinam meam 15
 tradideras—nam ita dixisti—; domum meam ventitabas.
 Ne tu, si id fecisses, melius famae, melius pudicitiae tuae
 consuluisses. Sed neque fecisti nec, si cuperes, tibi id per
 4 C. Curionem facere licuisset. Auguratus petitionem mihi
 te concessisse dixisti. O incredibilem audaciam, o impu- 20
 dentiam praedicandam! Quo enim tempore me augurem
 a toto conlegio expetiturum Cn. Pompeius et Q. Hortensius
 nominaverunt—nec enim licebat a pluribus nominari—tu
 nec solvendo eras nec te ullo modo nisi eversa re publica
 fore incolumem putabas. Poteras autem eo tempore augu- 25
 ratum petere, cum in Italia Curio non esset, aut tum, cum
 es factus, unam tribum sine Curione ferre potuisses? cuius
 etiam familiares de vi condemnati sunt, quod tui nimis
 3 studiosi fuissent. At beneficio sum tuo usus. Quo?
 5

1 mihi quam *Campe* 2 profecto est *D* suis *D* (*cf.* 1. 5)
 3 se *om. V* 9 necessario meo *D* 12-15 sed hoc . . . fuisse
om. D 13 cum omnes *te Halm*: cum omnes *V*²: *om. V*¹
 16 ventitabas *Cobet* 19 C. *om. V* 24 nec solvendo eras
Vc: nec eras *t*: nec solus deeras *In* 26 Italiae *V*: Italia C.
Halm

Quamquam illud ipsum, quod commemoras, semper prae
 me tuli: malui me tibi debere confiteri quam cuiquam
 minus prudenti non satis gratus videri. Sed quo beneficio?
 quod me Brundisi non occideris? Quem ipse victor, qui
 5 tibi, ut tute gloriari solebas, detulerat ex latronibus suis
 principatum, salvum esse voluisset, in Italiam ire iussisset,
 eum tu occideres? Fac potuisset. Quod est aliud, patres
 conscripti, beneficium latronum, nisi ut commemorare
 possint eis se dedisse vitam, quibus non ademerint? Quod
 10 si esset beneficium, numquam, qui illum interfecerunt, a quo
 erant conservati, quos tu ipse clarissimos viros soles ap-
 pellare, tantam essent gloriam consecuti. Quale autem
 beneficium est, quod te abstinueris nefario scelere? Qua in
 re non tam iucundum mihi videri debuit non interfectum
 15 *me* a te quam miserum te id impune facere potuisse. Sed 6
 sit beneficium, quando quidem maius accipi a latrone
 nullum potuit: in quo potes me dicere ingratum? An de
 interitu rei publicae queri non debui, ne in te ingratus
 viderer? At in illa querela misera quidem et luctuosa, sed
 20 mihi pro hoc gradu, in quo me senatus populusque
 Romanus conlocavit, necessaria, quid est dictum a me cum
 contumelia, quid non moderate, quid non amice? Quod
 quidem cuius temperantiae fuit, de M. Antonio querentem
 abstinere maledicto, praesertim cum tu reliquias rei publicae
 25 dissipavisses, cum domi tuae turpissimo mercatu omnia
 essent venalia, cum leges eas, quae numquam promulgatae
 essent, et de te et a te latas confiterere, cum auspicia augur,
 intercessionem consul sustulisses, cum esses foedissime
 stipatus armatis, cum omnis impuritates impudica in domo
 30 cotidie susciperes vino lustrisque confectus. At ego, tam-7
 quam mihi cum M. Crasso contentio esset, quocum multae

3 pudenti *Bake* 4 quod *Vc: quo Int* 11 servati *D* ipse
om. V 15 *me Madvig: om. codd.* 24 maledicti *V: -tis*
Faernus 29 impudica *V et Nonius p. 333.* 26: pudica *D*

et magnae fuerunt, non cum uno gladiatore nequissimo, de re publica graviter querens de homine nihil dixi. Itaque hodie perficiam, ut intellegat quantum a me beneficium tum
 4 acceperit. At etiam litteras, quas me sibi misisse diceret, recitavit homo et humanitatis expers et vitae communis 5 ignarus. Quis enim umquam, qui paulum modo bonorum consuetudinem nosset, litteras ad se ab amico missas offensione aliqua interposita in medium protulit palamque recitavit? Quid est aliud tollere ex vita vitae societatem, tollere amicorum conloquia absentium? Quam multa ioca 10 solent esse in epistulis, quae prolata si sint, inepta videntur, quam multa seria, neque tamen ullo modo divulganda! Sit hoc inhumanitatis: stultitiam incredibilem videte. Quid habes quod mihi opponas, homo diserte, ut Mustelae tamen Seio et Tironi Numisio videris? Qui cum 15 hoc ipso tempore stent cum gladiis in conspectu senatus, ego quoque te disertum putabo, si ostenderis quo modo sis eos inter sicarios defensurus. Sed quid opponas tandem, si negem me umquam ad te istas litteras misisse? Quo me teste convincas? An chirographo? in quo habes scientiam 20 quaestuosam. Qui possis? sunt enim librari manu. Iam invideo magistro tuo, qui te tanta mercede, quantam iam
 9 proferam, nihil sapere doceat. Quid enim est minus non dico oratoris, sed hominis quam id obicere adversario, quod ille si verbo negarit, longius progredi non possit qui obie- 25 cerit? At ego non nego, teque in isto ipso convinco non inhumanitatis solum, sed etiam amentiae. Quod enim verbum in istis litteris est non plenum humanitatis, officii,

1 et iam *V*: et tam *Halm* 6 paulum modo *D*: paulo *V* 9
 ex *Halm*: et *V*: e *D* 10 ioca *n*: loca *cell.* 11 esse *om.* *V* 13
 inhum. tuae *D* 15 ut Mustelae tamen Seio et Tironi Numisio
scripsi, ita fere D (tamen scio *Int*: tam inscio *c*, quod probat *Land-*
graf), cf. xii. 14: mus et laetam esse *V cell. onussis*: ut Tironi et
 Mustelae iam esse *Halm* 16 ipso] ipsū *V*: iste *D* 20
 convincs *D* 23 docuit *D* 27-28 solum . . . humanitatis
om. D

benevolentiae? Omne autem crimen tuum est, quod de te in his litteris non male existimem, quod scribam tamquam ad civem, tamquam ad bonum virum, non tamquam ad sceleratum et latronem. At ego tuas litteras, etsi iure poteram
 5 a te lacessitus, tamen non proferam: quibus petis ut tibi per me liceat quendam de exsilio reducere, adiurasque id te invito me non esse facturum; idque a me impetras. Quid enim me interponerem audaciae tuae, quam neque auctoritas huius ordinis neque existimatio populi Romani
 10 neque leges ullae possent coercere? Verum tamen quid 10 erat quod me rogares, si erat is, de quo rogabas, Caesaris lege reductus? Sed videlicet meam gratiam voluit esse, in quo ne ipsius quidem ulla esse poterat lege lata.

Sed cum mihi, patres conscripti, et pro me aliquid et in 5
 15 M. Antonium multa dicenda sint, alterum peto a vobis, ut me pro me dicentem benigne, alterum ipse efficiam, ut contra illum cum dicam, attente audiatis. Simul illud oro: si meam cum in omni vita tum in dicendo moderationem modestiamque cognostis, ne me hodie, cum isti, ut provo-
 20 cavit, respondero, oblitum esse putetis mei. Non tractabo ut consulem: ne ille quidem me ut consularem. Etsi ille nullo modo consul, vel quod ita vivit vel quod ita rem publicam gerit vel quod ita factus est; ego sine ulla contro-
 versia consularis. Ut igitur intellegeretis qualem ipse se 11
 25 consulem profiteretur, obiecit mihi consulatum meum. Qui consulatus verbo meus, patres conscripti, re vester fuit. Quid enim ego constitui, quid gessi, quid egi nisi ex huius ordinis consilio, auctoritate, sententia? Haec tu homo sapiens, non solum eloquens, apud eos, quorum consilio
 30 sapientiaque gesta sunt, ausus es vituperare? Quis autem meum consulatum praeter te et P. Clodium qui vituperaret

1 tuum] meum n^o: *del. Manutius* 2 scribebam *V* 7 impe-
 trasti *Bake* 8 quem *D* 20 respondero *V*: -deo *t*: -debo *cl*:
 22 est consul *D* 31 te et P. Clod. *Muretus*: te P. aut Clod. *V*:
 P. Clod. *D*: te Publiumque Clod. *P. R. Müller*

inventus est? cuius quidem tibi fatum, sicuti C. Curioni,
 manet, quoniam id domi tuae est, quod fuit illorum utrique
 12 fatale. Non placet M. Antonio consulatus meus. At
 placuit P. Servilio, ut eum primum nominem ex illius tem-
 poris consularibus, qui proxime est mortuus; placuit 5
 Q. Catulo, cuius semper in hac re publica vivet auctoritas;
 placuit duobus Lucullis, M. Crasso, Q. Hortensio, C. Curi-
 oni, C. Pisoni, M'. Glabrioni, M'. Lepido, L. Volcatio,
 C. Figulo, D. Silano, L. Murenæ, qui tum erant consules
 designati; placuit idem quod consularibus M. Catoni, qui 10
 cum multa vita excedens providit, tum quod te consulem
 non vidit. Maxime vero consulatum meum Cn. Pompeius
 probavit, qui ut me primum decedens ex Syria vidit, com-
 plexus et gratulans meo beneficio patriam se visurum esse
 dixit. Sed quid singulos commemoro? Frequentissimo 15
 senatui sic placuit, ut esset nemo qui mihi non ut parenti
 gratias ageret, qui mihi non vitam suam, fortunas, liberos,
 6 rem publicam referret acceptam. Sed quoniam illis, quos
 13 nominavi, tot et talibus viris res publica orbata est, veniamus
 ad vivos, qui duo de consularium numero reliqui sunt. 20
 L. Cotta, vir summo ingenio summaque prudentia, rebus eis
 gestis, quas tu reprehendis, supplicationem decrevit verbis
 amplissimis, eique illi ipsi, quos modo nominavi, consulares
 senatusque cunctus adsensus est; qui honos post conditam
 14 hanc urbem habitus est togato ante me nemini. L. Caesar, 25
 avunculus tuus, qua oratione, qua constantia, qua gravitate
 sententiam dixit in sororis suae virum, vitricum tuum!
 Hunc tu cum auctorem et praeceptorem omnium con-
 siliarum totiusque vitae debuisses habere, vitrici te similem

1 C. Curioni *V* (C. om. *V*¹): C. Curionem *D* 2 domi *ll et*
Arusian. Gr. L. vii. p. 491: domui *c*: domu *u*: domus *V* 4 primo *D*
 5 placuitque *L. D* 6 vivit *D* 8 M'. Lepido *ante C. Pisoni*
habent D Volcatio *cu*: Vulcatio *Vlt* 13 ut me primum
*Vcn*²: ut te primum *lu*¹: ut primum te *t* 14 congratulans *c* 20
e (ex cn) consulari D

quam avunculi maluisti. Huius ego alienus consiliis consul
 usus sum : tu, sororis filius, ecquid ad eum umquam de re
 publica rettulisti? At ad quos refert? di immortales! Ad
 eos scilicet, quorum nobis etiam dies natales audiendi sunt.
 5 Hodie non descendit Antonius. Cur? Dat nataliciam in 15
 hortis. Cui? Neminem nominabo: putate tum Phormioni
 alicui, tum Clethoni, tum etiam Ballioni. O foeditatem
 hominis flagitiosam, o impudentiam, nequitiam, libidinem
 non ferendam! Tu cum principem senatorem, civem sin-
 10 gularem tam propinquum habeas, ad eum de re publica
 nihil referas, referas ad eos, qui suam rem nullam habent,
 tuam exhauriunt? Tuus videlicet salutaris consulatus,
 perniciosus meus. Adeone pudorem cum pudicitia perdi- 7
 disti, ut hoc in eo templo dicere ausus sis, in quo ego
 15 senatum illum, qui quondam florens orbi terrarum praeside-
 bat, consulebam, tu homines perditissimos cum gladiis
 conlocavisti? At etiam ausus es—quid autem est quod tu 16
 non audeas?—clivum Capitolinum dicere me consule plenum
 servorum armatorum fuisse. Ut illa, credo, nefaria senatus
 20 consulta fierent, vim adferebam senatui. O miser, sive illa
 tibi nota non sunt—nihil enim boni nosti—sive sunt, qui
 apud talis viros tam impudenter loquere! Quis enim eques
 Romanus, quis praeter te adulescens nobilis, quis ullius
 ordinis, qui se civem esse meminisset, cum senatus in hoc
 25 templo esset, in clivo Capitolino non fuit, quis nomen non
 dedit? quamquam nec scribae sufficere nec tabulae nomina
 illorum capere potuerunt. Etenim cum homines nefarii de 17
 patriae parricidio confiterentur, consciorum iudiciis, sua
 manu, voce paene litterarum coacti se urbem inflammare,
 30 civis trucidare, vastare Italiam, delere rem publicam consen-

1 esse maluisti *D* consultus ussum *V*: consul tum usus
 sum *Halm* 3 at *Facinus*: ad *V*: om *D* 5 natalicia *D*
 6 putatote eum *D* 7 etiam om. *D* 11 refers, ad eos refers *D*
 suam rem *V*: domum suam *D* 20 consulta tum *D* miserum
D 24 esse om. *D*

sisse, quis esset qui ad salutem communem defendendam
 non excitaretur, praesertim cum senatus populusque Roma-
 nus haberet ducem, qualis si qui nunc esset, tibi idem, quod
 illis accidit, contigisset? Ad sepulturam corpus vitrici sui
 negat a me datum. Hoc vero ne P. quidem Clodius dixit 5
 umquam: quem, quia iure ei inimicus fui, doleo a te
 8 omnibus vitiis iam esse superatum. Qui autem tibi venit in
 mentem redigere in memoriam nostram te domi P. Lentuli
 esse educatum? An verebare ne non putaremus natura te
 potuisse tam improbum evadere, nisi accessisset etiam 10
 8 disciplina? Tam autem eras excors, ut tota in oratione tua
 tecum ipse pugnares, non modo non cohaerentia inter se
 diceres, sed maxime diiuncta atque contraria, ut non tanta
 mecum quanta tibi tecum esset contentio. Vitricum tuum
 fuisse in tanto scelere fatebare, poena adfectum querebare. 15
 Ita, quod proprie meum est, laudasti; quod totum est
 senatus, reprehendisti. Nam comprehensio sontium mea,
 animadversio senatus fuit. Homo disertus non intellegit
 eum, quem contra dicit, iaudari a se; eos, apud quos dicit,
 19 vituperari. Iam illud cuius est, non dico audaciae—cupit 20
 enim se audacem—, sed, quod minime volt, stultitiae, qua
 vincit omnis, clivi Capitolini mentionem facere, cum inter
 subsellia nostra versentur armati, cum in hac cella Concor-
 diae, di immortales! in qua me consule salutare sententiae
 dictae sunt, quibus ad hanc diem viximus, cum gladiis 25
 homines conlocati stent? Accusa senatum; accusa eque-
 stem ordinem, qui tum cum senatu copulatus fuit; accusa
 omnis ordines, omnis civis, dum confiteare hunc ordinem
 hoc ipso tempore ab Ituræis circumsederi. Haec tu non
 propter audaciam dicis tam impudenter, sed quia tantam 30
 rerum repugnantiam non vides. Nihil profecto sapis. Quid

7 iam *D*: eum *V* (cui, quia iure inimicus fui, doleo . . . eum esse
Stürenberg) 11 tua om. *D* 12 ut non modo *D* 16 est post
 totum om. *D* 21 audacem dici *D* 30 quia *Vc*: qui *lit* 31
 vides *Ernesti*: videas *codd.*: quia, qui . . . videas *Halm*

est enim dementius quam, cum rei publicae perniciosa arma ipse ceperis, obicere alteri salutaria? At etiam quodam loco 20
 facetus esse voluisti. Quam id te, di boni, non decebat!
 In quo est tua culpa non nulla. Aliquid enim salis a mima
 5 uxore trahere potuisti. 'Cedant arma togae.' Quid? tum
 nonne cesserunt? At postea tuis armis cessit toga. Quae-
 ramus igitur utrum melius fuerit libertati populi Romani
 sceleratorum arma an libertatem nostram armis tuis cedere.
 Nec vero tibi de versibus plura respondebo: tantum dicam
 10 breviter, te neque illos neque ullas omnino litteras nosse;
 me nec rei publicae nec amicis umquam defuisse, et tamen
 omni genere monumentorum meorum perfecisse operis sub-
 sicivis, ut meae vigiliae meaeque litterae et iuventuti utilitatis
 et nomini Romano laudis aliquid adferrent. Sed haec non
 15 huius temporis: maiora videamus.

P. Clodium meo consilio interfectum esse dixisti. Quidnam 9
 homines putarent, si tum occisus esset, cum tu illum in foro 21
 inspectante populo Romano gladio insecutus es negotium-
 que transegisses, nisi se ille in scalas tabernae librariae
 20 coniecisset eisque oppilatis impetum tuum compressisset?
 Quod quidem ego favisse me tibi fateor, suasisse ne tu
 quidem dicis. At Miloni ne favere quidem potui; prius
 enim rem transegit quam quisquam eum facturum id suspi-
 caretur. At ego suasi. Scilicet is animus erat Milonis, ut
 25 prodesse rei publicae sine suasore non posset. At laetatus
 sum. Quid ergo? in tanta laetitia cunctae civitatis me
 unum tristem esse oportebat? Quamquam de morte Clodi 22
 fuit quaestio non satis prudenter illa quidem constituta—
 quid enim attinebat nova lege quaeri de eo, qui hominem

1 ipse ante rei publicae hab. D 3 te V et Arusian. Gr. L. vii.
 p. 465: om. D 4 culpa nulla D 9 plura om. D 10 te om. ct,
 ante omnino habent in 12 operis subsicivis (operis om. t) D:
 om. V: cf. de Or. ii. 364: Legg. 1. 9 et 13 15 ad maiora veniamus
 D 18 inspectante ct, Schol. Bob. ad Mil. § 40: spectante V in
 gladio V et Schol.: gladio stricto D 21 quod quidem V: sed
 quid D

occidisset, cum esset legibus quaestio constituta?—quaesitum est tamen. Quod igitur, cum res agebatur, nemo in me dixit, id tot annis post tu es inventus qui diceres?

- 23 Quod vero dicere ausus es idque multis verbis, opera mea Pompeium a Caesaris amicitia esse diiunctum ob eamque 5 causam culpa mea bellum civile esse natum, in eo non tu quidem tota re, sed, quod maximum est, temporibus errasti.
- 10 Ego M. Bibulo, praestantissimo civi, consule nihil praetermisi, quantum facere enitique potui, quin Pompeium a Caesaris coniunctione avocarem. In quo Caesar felicior fuit. 0 Ipse enim Pompeium a mea familiaritate diiunxit. Postea vero quam se totum Pompeius Caesari tradidit, quid ego illum ab eo distrahere conarer? Stulti erat sperare, suadere
- 24 impudentis. Duo tamen tempora inciderunt, quibus aliquid contra Caesarem Pompeio suaserim. Ea velim reprehendas, 15 si potes: unum, ne quinquenni imperium Caesari prorogaret, alterum, ne pateretur ferri ut absentis eius ratio haberetur. Quae si utrumvis persuasissem, in has miserrimas numquam incidissemus. Atque idem ego, cum iam opes omnis et suas et populi Romani Pompeius ad Caesarem 20 detulisset, seroque ea sentire coepisset, quae multo ante provideram, inferrique patriae bellum viderem nefarium, pacis, concordiae, compositionis auctor esse non destiti, meaque illa vox est nota multis: 'Utinam, Cn. Pompei, cum C. Caesare societatem aut numquam coisses aut numquam 25 diremisses! Fuit alterum gravitatis, alterum prudentiae tuae.' Haec mea, M. Antoni, semper et de Pompeio et de re publica consilia fuerunt. Quae si valuissent, res publica staret, tu tuis flagitiis, egestate, infamia concidisses.

II
25 Sed haec vetera, illud vero recens, Caesarem meo consilio 30

3 id *Vcr*²: at *n't*: et *l* 5 diiunctum *D* 8 civi *cln*: cui *t*:
cive *V* 9 enitique *Vc*: innitique *Int* 11 diiunxit *D* 17
fieri *D* 23 non *om.* *D* 24 Cn. Pompei *D et Priscian*
Gr. L. ii. pp. 395, 407: Pompei *V* 25 C. Caesare *D et Priscian*:
Caesare *V*

interfectum. Iam vereor, patres conscripti, ne, quod turpissimum est, praevaricatorem mihi apposuisse videar, qui me non solum meis laudibus ornaret, sed etiam oneraret alienis. Quis enim meu. in ista societate gloriosissimi
 5 facti nomen audivit? Cuius autem, qui in eo numero fuisset, nomen est occultatum? Occultatum dico? cuius non statim divulgatum? Citius dixerim iactasse se aliquos, ut fuisse in ea societate viderentur, cum conscii non fuissent, quam ut quisquam celari vellet qui fuisset. Quam veri simile porro
 10 est in tot hominibus partim obscuris, partim adulescentibus neminem occultantibus meum nomen latere potuisse? Etenim si auctores ad liberandam patriam desiderarentur illis actoribus, Brutos ego impellerem, quorum uterque L. Bruti imaginem cotidie videret, alter etiam Ahalae? Hi igitur his
 15 maioribus ab alienis potius consilium peterent quam a suis et foris potius quam domo? Quid? C. Cassius, in ea familia natus, quae non modo dominatum, sed ne potentiam quidem cuiusquam ferre potuit, me auctorem, credo, desideravit: qui etiam sine his clarissimis viris hanc rem in Cilicia ad
 20 ostium fluminis Cyáni confecisset, si ille ad eam ripam, quam constituerat, non ad contrariam navis appulisset. Cn. Domitium non patris interitus, clarissimi viri, non avunculi mors, non spoliatio dignitatis ad recipendam libertatem, sed mea auctoritas excitavit? An C. Trebonio ego
 25 persuasi? cui ne suadere quidem ausus essem. Quo etiam maiorem ei res publica gratiam debet, qui libertatem populi Romani unius amicitiae praeposuit depulsorque dominatus quam particeps esse maluit. An L. Tillius Cimber me est

3 oneraret *om. V* 4 istius conscientia glor. facti *et*: istius f. conscientia glor. *In* 8 ea *V*: ista *D* conscii *V*: socii *D*, *del. Ferrarius* 9 celare *D* fuisset *om. D* 12 actoribus *Madvig*: auctoribus *codd.* 14 hi igitur his *V*: his igitur *D* 16 domo *Vcu*: domi *t*: modo *l* C. *V²c*: *om. V¹lut* 23 ad liberandam (patriam *add. n²*) ad recipendam *D* 24 ego *om. D* 25 quo *D*: quae *V*: quare *coni. Halm* 28 Tillius *Barbaderius*: T. *V*:

Tullius *D*

auctorem secutus? quem ego magis fecisse illam rem sum admiratus quam facturum putavi, admiratus autem ob eam causam, quod immemor beneficiorum, memor patriae fuisset. Quid duos Servilios—Cascas dicam an Ahalas?—et hos auctoritate mea censes excitatos potius quam caritate rei publicae? Longum est persequi ceteros, idque rei publicae praeclarum, fuisse tam multos, ipsis gloriosum. At quem ad modum me coarguerit homo acutus recordamini. ‘Caesare interfecto’ inquit ‘statim cruentum alte extollens Brutus pugionem Ciceronem nominatim exclamavit atque ei recipere ratam libertatem est gratulatus.’ Cur mihi potissimum? quia sciebam? Vide ne illa causa fuerit appellandi mei, quod, cum rem gessisset consimilem rebus eis, quas ipse gesseram, me potissimum testatus est se aemulum mearum laudum exstitisse. Tu autem, omnium stultissime, non intellegis, si, id quod me arguis, voluisse interfici Caesarem crimen sit, etiam lactatum esse morte Caesaris crimen esse? Quid enim interest inter suasorem facti et probatorem? aut quid refert utrum voluerim fieri an gaudeam factum? Ecquis est igitur exceptis eis, qui illum regnare gaudebant, qui illud aut fieri noluerit aut factum improbarit? Omnes ergo in culpa. Etenim omnes boni, quantum in ipsis fuit, Caesarem occiderunt: aliis consilium, aliis animus, aliis occasio defuit; voluntas nemini. Sed stuporem hominis vel dicam pecudis attendite. Sic enim dixit: ‘Brutus, quem ego honoris causa nomino, cruentum pugionem tenens Ciceronem exclamavit: ex quo intellegi debet eum conscium fuisse.’ Ergo ego sceleratus appellor a te, quem tu suspicatum aliquid suspicaris; ille, qui stillantem prae se pugionem tulit, is a te

2 autem *V*: sum autem *ch*: autem sum *t* 7 multo ipsis gloriosius est *D* 12 quia *Graevius*: qui *codd.*: quod *Ferrarius* 15 laudium *V* 20 te excepto is qui *D*: te excepto et iis qui *Gruter* gaudebat *D* 21 improbavit *V* ergo *V*: enim *D* 28 a te *D*: ante *V*: abs te *oni. Halm*

honoris causa nominatur? Esto; sit in verbis tuis hic stupor:
 quanto in rebus sententiisque maior? Constitue hoc, consul,
 aliquando, Brutorum, C. Cassi, Cn. Domiti, C. Treboni,
 reliquorum quam velis esse causam; edormi crapulam,
 5 inquam, et exhala. An facēs admovendae sunt quae excitent
 tantae causae indormientem? Numquamne intelleges statu-
 endum tibi esse utrum illi, qui istam rem gesserunt, homici-
 daene sint an vindices libertatis? Attende enim paulisper ¹³
 cogitationemque sobrii hominis punctum temporis suscipe. ³¹
 10 Ego, qui sum illorum, ut ipse fateor, familiaris, ut a te
 arguor, socius, nego quicquam esse medium: confiteor eos,
 nisi liberatores populi Romani conservatoresque rei publicae
 sint, plus quam sicarios, plus quam homicidas, plus etiam
 quam parricidas esse, si quidem est atrocius patriae parentem
 15 quam suum occidere. Tu homo sapiens et considerate,
 quid dicis? si parricidas, cur honoris causa a te sunt et in
 hoc ordine et apud populum Romanum semper appellati?
 cur M. Brutus referente te legibus est solutus, si ab urbe
 plus quam decem dies afuisset? cur ludi Apollinares in-
 20 credibili M. Bruti honore celebrati? cur provinciae Bruto,
 Cassio datae, cur quaestores additi, cur legatorum numerus
 auctus? Atqui haec acta per te. Non igitur homicidas.
 Sequitur ut liberatores tuo iudicio, quando quidem tertium
 nihil potest esse. Quid est? num conturbo te? Non enim ³²
 25 fortasse satis, quae diiunctius dicuntur, intellegis. Sed
 tamen haec summa est conclusionis meae: quoniam scelere
 a te liberati sunt, ab eodem amplissimis praemiis dignissi-
 mos iudicatos. Itaque iam retexo orationem meam. Scribam
 ad illos, ut, si qui forte, quod a te mihi obiectum est, quaerent

5 quae te *V²D* 7 homicidaene c: -ne om. *Vlt* (-ε rei n) 10
 ut a *Vln*: aut ut a *ct* 16 parricidae *D* 20 Cassio et Bruto *D*
 22 atqui *O. Jahn*: atque *codd.* homicidae *D* 23 iudicio sint *D*
 25 distinctius *Int*: om. c 26 est ante summa habent *Int*, ante
 concl. *I* 27 eodem te *D* dignissimos iudicatos *Vc*: -simi
 iudicantur *t*: -simi iudicati (-andi *n²*) *Int* 29 quaerent *Vc*:
 quaerenti *Int*

sitne verum, ne cui negent. Etenim vereor ne aut celatum
 me illis ipsis non honestum aut invitatum refugisse mihi sit
 turpissimum. Quae enim res umquam, pro sancte Iuppiter!
 non modo in hac urbe, sed in omnibus terris est gesta
 maior; quae gloriosior, quae commendatior hominum memo- 5
 riae sempiternae? In huius me tu consili societatem tam-
 33 quam in equum Troianum cum principibus includis? Non
 recuso; ago etiam gratias, quoquo animo facis. Tanta enim
 res est, ut invidia istam, quam tu in me vis concitare, cum
 laude non comparem. Quid enim beatius illis, quos tu 10
 expulsos a te praedicas et relegatos? qui locus est aut tam
 desertus aut tam inhumanus qui illos, cum accesserint, non
 adfari atque appetere videatur? qui homines tam agrestes
 qui se, cum eos aspexerint, non maximum cepisse vitae
 fructum putent? quae vero tam immemor posteritas, quae 15
 tam ingratae litterae reperientur, quae eorum gloriam non
 immortalitatis memoria prosequantur? Tu vero ascribe me
 14 talem in numerum. Sed unam rem vereor ne non probes:
 34 si enim fuisset, non solum regem, sed etiam regnum de re
 publica sustulissem; et, si meus stilus ille fuisset, ut dicitur, 20
 mihi crede, non solum unum actum, sed totam fabulam
 confecissem. Quamquam si interfici Caesarem voluisse
 crimen est, vide, quaeso, Antoni, quid tibi futurum sit,
 quem et Narbone hoc consilium cum Trebonio cepisse
 notissimum est et ob eius consili societatem, cum interfice- 25
 retur Caesar, tum te a Trebonio vidimus sevocari. Ego
 autem—vide quam tecum agam non inimice—quod bene
 cogitasti aliquando, laudo; quod non indicasti, gratias ago;
 35 quod non fecisti, ignosco. Virum res illa quaerebat. Quod
 si te in iudicium quis adducat usurpetque illud Cassianum, 30

2 ab ipsis illis D 5 erit hominum D 12 cum *Ernesti*:
 quo *codd.*: quoquo *ed. Iuntina* 19 in eo fuisset *coni. Müller*:
fort. ibi fuisset 27 video D 28 non *om. V* 29
 virum *Ven'*: verum *lit'*

'cui bono fuerit,' vide, quaeso, ne haereas. Quamquam illud fuit, ut tu dicebas, omnibus bono, qui servire nolebant, tibi tamer. praecipue, qui non modo non servis, sed etiam regnas; qui maximo te aere alieno ad aedem Opis liberavisti; qui
 5 per easdem tabulas innumerabilem pecuniam dissipavisti; ad quem e domo Caesaris tam multa delata sunt; cuius domi quaestuosissima est falsorum commentariorum et chirographorum officina, agrorum, oppidorum, immunitatum, vectigalium flagitiosissimae nundinae. Etenim quae res
 10 egestati et aeri alieno tuo praeter mortem Caesaris subvenire potuisset? Nescio quid conturbatus esse videris: num quid subtimes ne ad te hoc crimen pertinere videatur? Libero te metu: nemo credet umquam; non est tuum de re publica bene mereri; habet istius pulcherrimi facti clarissimos viros
 15 res publica auctores; ego te tantum gaudere dico, fecisse non arguo. Respondi maximis criminibus: nunc etiam reliquis respondendum est.

Castra mihi Pompei atque illud omne tempus obie-¹⁵
 cisti. Quo quidem tempore si, ut dixi, meum consilium³⁷
 20 auctoritasque valuisset, tu hodie egeres, nos liberi essemus; res publica non tot duces et exercitus amisisset. Fateor enim me, cum ea, quae acciderunt, providerem futura, tanta in maestitia fuisse, quanta ceteri optimi cives, si idem providissent, fuissent. Dolebam, dolebam, patres con-
 25 scripti, rem publicam vestris quondam meisque consiliis conservatam brevi tempore esse perituram. Nec vero eram tam indoctus ignarusque rerum, ut frangerer animo propter vitae cupiditatem, quae me manens conficeret angoribus, dimissa molestiis omnibus liberaret. Illos ego praestan-
 30 tissimos viros, lumina rei publicae, vivere volebam, tot

1 illud fuit, ut tu dicebas *Reid*: illud fuit tu ut dicebas quidem *V*:
 illud quidem fuit ut tu dicebas *D*: i. q. f. u. tum d. *Madvig* 7
 domus *D* 8 immunitas *c*: -tatis *Int* 11 mihi esse *D* 16
 nunc] num *Vclm*: tunc *t* 19 diximus consilium *V* 22 pro-
 videm futuram *V*

consularis, tot praetorios, tot honestissimos senatores, omnem praeterea florem nobilitatis ac iuventutis, tum optimorum civium exercitus; qui si viverent, quamvis iniqua condicione pacis—mihi enim omnis pax cum civibus bello civili utilior videbatur—, rem publicam hodie teneremus. 5

38 Quae sententia si valuisset ac non ei maxime mihi, quorum ego vitae consulebam, spe victoriae elati obstitissent, ut aliam omittam, tu certe numquam in hoc ordine vel potius numquam in hac urbe mansisses. At vero Cn. Pompei voluntatem a me alienabat oratio mea. An ille quemquam plus 10 dilexit, cum ullo aut sermones aut consilia contulit saepius? Quod quidem erat magnum, de summa re publica dissentientis in eadem consuetudine amicitiae permanere. Ego quid ille, et contra ille quid ego sentirem et spectarem videbat. Ego incolumitati civium primum, ut postea dignitati 15 possemus, ille praesenti dignitati potius consulebat. Quod autem habebat uterque quid sequeretur, idcirco tolerabilior

39 erat nostra dissensio. Quid vero ille singularis vir ac paene divinus de me senserit sciunt qui eum de Pharsalia fuga Paphum persecuti sunt. Numquam ab eo mentio de 20 me nisi honorifica, nisi plena amicissimi desiderii, cum me vidisse plus fateretur, se speravisse meliora. Et eius viri nomine me insectari audes, cuius me amicum, te sectorem

16 esse fateare? Sed omittatur bellum illud, in quo tu nimium felix fuisti. Ne *de* iocis quidem respondebo, 25 quibus me in castris usum esse dixisti: erant quidem illa castra plena curae; verum tamen homines, quamvis in turbidis rebus sint, tamen, si modo homines sunt, interdum

40 animis relaxantur. Quod autem idem maestitiam meam

10 abalienabat *D* 12 publica *om. D* 13 sed et ego *D*:
an et ego? 15 ut *V*: et *cln*: ac *l* 16 possemus *om. D*
dignitati *om. D* 17 quod sequeretur *Madvig* 18 singularis *V*:
consularis *D* 19 eum Pharsalica *D* 23 me *ante* amicum *om.*
*V*¹: amicum me *coni. Halm* sectorem *Vcn*: sectatorem *ll* 25
de iocis *Wesenberg*: iocis *D*: totis *V* 26 quidem illa *Vln*: illa
quidem *cl*

reprehendit, idem iocum, magno argumento est me in utroque fuisse moderatum.

Hereditates mihi negasti venire. Utinam hoc tuum verum crimen esset! plures amici mei et necessarii viverent. Sed qui istuc tibi venit in mentem? Ego enim amplius sestertium dūcentiens acceptum hereditatibus rettuli. Quamquam in hoc genere fateor felicior esse te. Me nemo nisi amicus fecit heredem, ut cum illo commodo, si quod erat, animi quidam dolor iungeretur; te is, quem tu vidisti numquam, L. Rubrius Casinas. Et quidem vide quam te amarit is, qui albus aterne fuerit ignoras. Fratris filium praeterit, Q. Fufi, honestissimi equitis Romani suique amicissimi, quem palam heredem semper factitarat, ne nominat quidem: te, quem numquam viderat aut certe numquam salutaverat, fecit heredem. Velim mihi dicas, nisi molestum est, L. Turselius qua facie fuerit, qua statura, quo municipio, qua tribu. 'Nihil scio' inquires 'nisi quae praedia habuerit.' Igitur fratrem exheredans te faciebat heredem. In multas praeterea pecunias alienissimorum hominum vi eiectis veris heredibus, tamquam heres esset, invasit. Quamquam hoc maxime admiratus sum, mentionem te hereditatum ausum esse facere, cum ipse hereditatem patris non adisses.

Haec ut conligeres, homo amentissime, tot dies in aliena villa declamasti? quamquam tu quidem, ut tui familiaris dicunt, vini exhalandi, non ingeni acuendi causa declamas. At vero adhibes ioci causa magistrum suffragio et compotorum tuorum rhetorem, cui concessisti, ut in

3 hereditates] -tate V: -tatem D 10 Casinas] fecit heredem
 add. codd., del. Madvig 12 praeterit Vn: -riit cl: -reo t 14 ne
 nomen quidem perscripsit D 15 aut certe numq. Faernus: ut
 cere numq. V: ac ne umq. D 16 Tursecius D 18 inques V:
 inquis Klots is igitur V: 26 ingenii acuendi D: inge-
 niendi V: ingenii augendi Stangl 27 declamitas D at Vi:
 et c: tu In

te quae vellet diceret, salsum omnino hominem, sed materia
 facilis in te et in tuos dicta dicere. Vide autem quid
 intersit inter te et avum tuum. Ille sensim dicebat quod
 43 causae prodesset; tu cursim dicis aliena. At quanta
 merces rhetori data est! Audite, audite, patres con- 5
 scripti, et cognoscite rei publicae volnera. Duo milia
 iugerum campi Leontini Sex. Clodio rhetori adsignasti et
 quidem immunia, ut populi Romani tanta mercede nihil
 sapere disceres. Num etiam hoc, homo audacissime, ex
 Caesaris commentariis? Sed dicam alio loco et de 10
 Leontino agro et de Campano, quos iste agros ereptos
 rei publicae turpissimis possessoribus inquinavit. Iam
 enim, quoniam criminibus eius satis respondi, de ipso
 emendatore et correctore nostro quaedam dicenda sunt.
 Nec enim omnia effundam, ut, si saepius decertandum sit, 15
 ut erit, semper novus veniam: quam facultatem mihi
 multitudo istius vitiorum peccatorumque largitur.

18 Visne igitur te inspiciamus a puero? Sic opinor; a
 44 principio ordiamur. Tenesne memoria praetextatum te
 decoxisse? 'Patris' inquires 'ista culpa est.' Concedo. 20
 Etenim est pietatis plena defensio. Illud tamen audaciae
 tuae, quod sedisti in quattuordecim ordinibus, cum esset
 lege Roscia decoctoribus certus locus constitutus, quamvis
 quis fortunae vitio, non suo decoxisset. Sumpsisti virilem,
 quam statim muliebrem togam reddidisti. Primo volgare 25
 scortum; certa flagiti merces, nec ea parva; sed cito
 Curio intervenit, qui te a meretricio quaestu abduxit et,
 tamquam stolam dedisset, in matrimonio stabili et certo
 45 conlocavit. Nemo umquam puer emptus libidinis causa

2 facilis *D* et *Sueton. de Rhet. 5*: facilis est *V* vide autem
 quid intersit *V*: vide quid *I*: om. *ent* 3 tuum *V*: tuum intersit
Int: tuum quid intersit *c* sensim om. *V* 5 audite *semel* habet
Suetonius 23 constitutus om. *V*¹ 24 virilem togam *D* 25
 togam *V*: stolam *D* 28 et certo et *V*¹: et certo te *coni. Halm*
 29 locavit *D*

tam fuit in domini potestate quam tu in Curionis. Quo-
 tiens te pater eius domu sua eiecit, quotiens custodes posuit,
 ne limen intrares? cum tu tamen nocte socia, hortante
 libidine, cogente mercede, per tegulas demitterere. Quae
 5 flagitia domus illa diutius ferre non potuit. Scisne me de
 rebus mihi notissimis dicere? Recordare tempus illud,
 cum pater Curio maerens iacebat in lecto; filius se ad
 pedes meos prosternens, lacrimans, te mihi commendabat;
 orabat, ut se contra suum patrem, si sestertium sexagiens
 10 peteret, defenderem; tantum enim se pro te intercessisse
 dicebat. Ipse autem amore ardens confirmabat, quod
 desiderium tui discidi ferre non posset, se in exilium
 iturum. Quo tempore ego quanta mala florentissimae 46
 familiae sedavi vel potius sustuli! Patri persuasi, ut aes
 15 alienum fili dissolveret; redimeret adulescentem, summa
 spe et animi et ingeni praeditum, rei familiaris facultatibus
 eumque non modo tua familiaritate, sed etiam congressione
 patrio iure et potestate prohiberet. Haec tu cum per me
 acta meminisses, nisi illis, quos videmus, gladiis confideres,
 20 maledictis me provocare ausus esses? Sed iam supra et 19
 flagitia omittamus: sunt quaedam, quae honeste non possum 47
 dicere; tu autem eo liberior, quod ea in te admisisti, quae
 a verecundo inimico audire non posses. Sed reliquum
 vitae cursum videte, quem quidem celeriter perstringam.
 25 Ad haec enim, quae in civili bello, in maximis rei publicae
 miseriis fecit, et ad ea, quae cotidie facit, festinat animus.
 Quae peto ut, quamquam multo notiora vobis quam mihi
 sunt, tamen, ut facitis, attente audiatis. Debet enim talibus
 in rebus excitare animos non cognitio solum rerum, sed
 30 etiam recordatio; etsi incidamus, opinor, media, ne nimis
 sero ad extrema veniamus.

2 domo *D* 4 demitt. *Faermus*: dimitt. *codd.* 9 se *Vii*^a: te *coll.*
 11 confirmauiat *V*: confirmavit *Halm* 13 esse iturum *D* tanta *D*
 17 eumque a tua non modo *D* 30 etsi *V*. *meti lu*: iam etsi *et*
 opinor *V*: oportet *D*

48 Intimus erat in tribunatu Clodio, qui sua erga me beneficia commemorat; eius omnium incendiorum *fax*, cuius etiam domi iam tum quiddam molitus est. Quid dicam ipse optime intellegit. Inde iter Alexandream contra senatus auctoritatem, contra rem publicam et religiones; 5 sed habebat ducem Gabinium, quicum quidvis rectissime facere posset. Qui tum inde reditus aut qualis? Prius in ultimam Galliam ex Aegypto quam domum. Quae autem domus? Suam enim quisque domum tum obtinebat nec erat usquam tua. Domum dico? Quid erat in terris ubi 10 in tuo pedem poneres praeter unum Misenum, quod cum 20 sociis tamquam Sisaponem tenebas? Venis e Gallia ad 49 quaesturam petendam. Aude dicere te prius ad parentem tuam venisse quam ad me. Acceperam iam ante Caesaris litteras, ut mihi satis fieri paterer a te: itaque ne loqui 15 quidem sum te passus de gratia. Postea sum cultus a te, tu a me observatus in petitione quaesturae; quo quidem tempore P. Clodium approbante populo Romano in foro es conatus occidere. cumque eam rem tua sponte conarere, non impulsu meo, tamen ita praedicabas, te non existimare, nisi 20 illum interfecisses, umquam mihi pro tuis in me iniuriis satis esse facturum. In quo demiror cur Milonem impulsu meo rem illam egisse dicas, cum te ultro mihi idem illud deferentem numquam sim adhortatus. Quamquam, si in 25 eo perseverares, ad tuam gloriam rem illam referri malebam 50 quam ad meam gratiam. Quaestor es factus: deinde continuo sine senatus consulto, sine sorte, sine lege ad Caesarem cucurristi. Id enim unum in terris egestatis, aeris alieni, nequitiae perditis vitae rationibus perfugium esse

5 rem p. et om. D 12 venis e *Halm*: venisse *Vct*: venisti
 (in *add. n*) In Galliam D 13 parentem *Vct*: patrem *In* 14
 tuam *Manutius*: tuum *codd.*: tum *Frotscher* 16 postea sum cultus
Muretus: potense sum cultus *V*: postea cultus sum *c*: postea custo-
 ditus sum *nt* 17 observatus *D*: ovatus *V* 24 quamquam
codd.: quoniam *Manutius* 25 rem illam referri malebam *om. V*

ducebas. Ibi te cum et illius largitionibus et tuis rapinis explevisses, si hoc est explere, cum statim effundas, advolasti egens ad tribunatum, ut in eo magistratu, si posses, viri tui similis esses.

- 5 Accipite nunc, quaeso, non ea, quae ipse in se atque 21
 in domesticum decus impure et intemperanter, sed quae
 in nos fortunasque nostras, id est in universam rem pu-
 blicam, impie ac nefarie fecerit. Ab huius enim scelere
 omnium malorum principium natum reperietis. Nam cum 51
 10 L. Lentulo C. Marcello consulibus Kalendis Ianuariis la-
 bentem et prope cadentem rem publicam fulcire cuperitis
 ipsique C. Caesari, si sana mente esset, consulere velletis,
 tum iste venditum atque emancipatum tribunatum consiliis
 vestris opposuit cervicesque suas ei subiecit securi, qua
 15 multi minoribus in peccatis occiderunt. In te, M. Antoni,
 id decrevit senatus et quidem incolumis, nondum tot lumi-
 nibus extinctis, quod in hostem togatum decerni est solitum
 more maiorum. Et tu apud patres conscriptos contra me
 20 dicere ausus es, cum ab hoc ordine ego conservator essem,
 tu hostis rei publicae iudicatus? Commemoratio illius tui
 sceleris intermissa est, non memoria deleta. Dum genus
 hominum, dum populi Romani nomen exstabit—quod
 quidem erit, si per te licebit, sempiternum—, tua illa pesti-
 fera intercessio nominabitur. Quid cupide a senatu, quid 52
 25 temere fiebat, cum tu unus adulescens universum ordinem
 decernere de salute rei publicae prohibuisti, neque semel,
 sed saepius, neque tu tecum de senatus auctoritate agi
 passus es? quid autem agebatur nisi ne deleri et everti
 rem publicam funditus velles, cum te neque principes civi-

2 explere, cum *Ernesti*: explere, quod *codd.*: devorare aut haurire
 post explere *suppl. Faernus* advolas *D* 6 decus *Madvig*:
 dedecus *codd.* 10 labentem *Vut*: labantem *cl* 15 in te *Vc*:
 in mente *t*: in te autem *lu* 16 luminibus *Vc*: luminaribus *lut*
 23 pro te *V* licuerit *D* 26 neque id semel *D* 28 deleri
lu: -ere *Vut* evertere *D*

tatis rogando neque maiores natu monendo neque frequens
 senatus agendo de vendita atque addicta sententia movere
 potuit? Tum illud multis rebus ante temptatis necessario
 tibi vulnus inflictum est, quod paucis ante te, quorum
 53 incolumis fuit nemo: tum contra te dedit arma hic ordo 5
 consulibus reliquisque imperiis et potestatibus: quae non
 22 effugisses, nisi te ad arma Caesaris contulisses. Tu, tu,
 inquam, M. Antoni, princeps C. Caesari omnia perturbare
 cupienti causam belli contra patriam ferendi dedisti. Quid
 enim aliud ille dicebat, quam causam sui dementissimi 10
 consili et facti adferebat, nisi quod intercessio neglecta, ius
 tribunicium sublatum, circumscriptus a senatu esset Anto-
 nius? Omitto quam haec falsa, quam levia, praesertim
 cum omnino nulla causa iusta cuiquam esse possit contra
 patriam arma capiendi. Sed nihil de Caesare: tibi certe 15
 confitendum est causam perniciosissimi belli in persona tua
 54 constitisse. O miserum te, si haec intellegis, miseriorem,
 si non intellegis hoc litteris mandari, hoc memoriae prodi,
 huius rei ne posteritatem quidem omnium saeculorum um-
 quam immemorem fore, consules ex Italia expulsos, cumque 20
 eis Cn. Pompeium, quod imperi populi Romani decus ac
 lumen fuit, omnis consularis, qui per valetudinem exsequi
 cladem illam fugamque potuissent, praetores, praetorios,
 tribunos plebis, magnam partem senatus, omnem subolem
 iuventutis, unoque verbo rem publicam expulsam atque 25
 55 exterminatam suis sedibus! Ut igitur in seminibus est
 causa arborum et stirpium, sic huius luctuosissimi belli
 semen tu fuisti. Doletis tris exercitus populi Romani
 interfectos: interfecit Antonius. Desideratis clarissimos
 civis: eos quoque vobis eripuit Antonius. Auctoritas huius 30
 ordinis adficta est: afflixit Antonius. Omnia denique,

1 neque . . . monendo om. V
 supra velles? Cum scribit
 16 in om. V¹

3 potuit] potuisset Madvig, qui
 9 ferendi Eberhard: inferendi codd.
 30 vobis D: bonis V: nobis Halm

quae postea vidimus—quid autem mali non vidimus?—si
 recte ratiocinabimur, uni accepta referemus Antonio. Ut
 Helena Troianis, sic iste huic rei publicae belli causa,
 causa pestis atque exiti fuit. Reliquae partes tribunatus
 5 principi similes. Omnia perfecit, quae senatus salva re
 publica ne fieri possent profecerat. Cuius tamen scelus
 in scelere cognoscite. Restituebat multos calamitosos: in ²³
 eis patrum nulla mentio. Si severus, cur non in omnis? si ⁵⁶
 misericors, cur non in suos? Sed omitto ceteros: Licinium
 10 Lenticulam de alea condemnatum, conlusorem suum, re-
 stituit, quasi vero ludere cum condemnato non liceret, sed
 ut, quod in alea perdiderat, beneficio legis dissolveret.
 Quam attulisti rationem populo Romano cur eum restitui
 oporteret? Absentem, credo, in reos relatum; rem indicta
 15 causa iudicatam; nullum fuisse de alea lege iudicium; vi
 oppressum et armis; postremo, quod de patruo tuo dice-
 batur, pecunia iudicium esse corruptum? Nihil horum.
 At vir bonus et re publica dignus. Nihil id quidem ad
 rem; ego tamen, quoniam condemnatum esse pro nihilo
 20 est, ita ignoscerem. Hominem omnium nequissimum, qui
 non dubitaret vel in foro alea ludere, lege, quae est de alea,
 condemnatum qui in integrum restituit, is non apertissime
 studium suum ipse profitetur? In eodem vero tribunatu, ⁵⁷
 cum Caesar in Hispaniam proficiscens huic conculcandam
 25 Italiam tradidisset, quae fuit eius peragratio itinerum, lu-
 stratio municipiorum! Scio me in rebus celebratissimis
 omnium sermone versari, eaque, quae dico dicturusque
 sum, notiora esse omnibus, qui in Italia tum fuerunt, quam
 mihi, qui non fui: notabo tamen singulas res, etsi nullo

3 belli causa, causa *Klotz*: belli causa *V*: causa belli, causa *D*
 5 principii *h*: -iis *Vt*: -io *ln*: -ibus *c* 6 profecerat *scripsi*: per-
 fecerat *codd.* (*cf.* x. 23): effecerat *Cobet*: fort. confecerat (*cf.* x. 4)
 7 restituerat *V* 10 Lenticulam *ln* (*Λεντικουλον nominat Dio Cassius*
xlv. 49): Denticulam *Vcl*: Denticulum *Bücheler* 11 sed *codd.*:
 scilicet *Koch* 19 et ego *D* pro nihilo est, si ita esset *D*

modo poterit oratio mea satis facere vestrae scientiae.
 Etenim quod umquam in terris tantum flagitium exstitisse
 24 auditum est, tantam turpitudinem, tantum dedecus? Vehe-
 58 batur in essedo tribunus plebis; lictores laureati antece-
 debant, inter quos aperta lectica mimia portabatur, quam ex 5
 oppidis municipales homines honesti, obviam necessario
 prodeuntes, non noto illo et mimico nomine, sed Volum-
 niam consulabant. Sequebatur raeda cum lenonibus,
 comites nequissimi; reiecta mater amicam impuri fili tam-
 quam nurum sequebatur. O miserae mulieris fecunditatem 10
 calamitosam! Horum flagitiorum iste vestigiis omnia
 municipia, praefecturas, colonias, totam denique Italiam
 impressit.

59 Reliquorum factorum eius, patres conscripti, difficilis est
 sane reprehensio et lubrica. Versatus in bello est; saturavit 15
 se sanguine dissimillimorum sui civium: felix fuit, si potest
 ulla in scelere esse felicitas. Sed quoniam veteranis cautum
 esse volumus, quamquam dissimilis est militum causa et
 tua—illi secuti sunt, tu quaesisti ducem—, tamen, ne apud
 illos me in invidiam voces, nihil de genere belli dicam. 20
 Victor e Thessalia Brundisium cum legionibus revertisti.
 Ibi me non occidisti. Magnum beneficium! potuisse enim
 fateor. Quamquam nemo erat eorum, qui tum tecum
 60 fuerunt, qui mihi non censeret parci oportere. Tanta est
 enim caritas patriae, ut vestris etiam legionibus sanctus 25
 essem, quod eam a me servatam esse meminissent. Sed
 fac id te dedisse mihi, quod non ademisti, meque a te
 habere vitam, quia non a te sit erepta: licuitne mihi per
 tuas contumelias hoc tuum beneficium sic tueri, ut tuebar,

8 sequebantur rhedam n leonibus h, ut voluit Victorius ex
 Plin. N. H. viii. 16 9 comites nequissimi del. Koch recta V
 15 lubrico versatus D 27 fac id (facit n) te cu: faciut e (didisse)
 V: fac te t: fas sit te l: fac illud te con. Halm 28 quia D:
 qua V: quae Graevius non a te sit Vc: non sit a te t: a te
 non sit lu liceatne D

praesertim cum te haec auditurum videres? Venisti Brundisium, in sinum quidem et in complexum tuae mimulae. Quid est? num mentior? Quam miserum est id negare non posse, quod sit turpissimum confiteri! Si te municipiorum non pudebat, ne veterani quidem exercitus? Quis enim miles fuit qui Brundisi illam non viderit? quis qui nescierit venisse eam tibi tot dierum viam gratulatum? quis qui non indoluerit tam sero se quam nequam hominem secutus esset cognoscere? Italiae rursus percursatio eadem comite mima; in oppida militum crudelis et misera deductio; in urbe auri, argenti maximeque vini foeda direptio. Accessit ut Caesare ignaro, cum esset ille Alexandriae, beneficio amicorum eius magister equitum constitueretur. Tum existimavit se suo iure cum Hippia vivere et equos vectigalis Sergio mimo tradere; tum sibi non hanc, quam nunc male tuetur, sed M. Pisonis domum ubi habitaret legerat. Quid ego istius decreta, quid rapinas, quid hereditatum possessiones datas, quid ereptas proferam? Cogebat egestas; quo se verteret non habebat: nondum ei tanta a L. Rubrio, non a L. Turselio hereditas venerat; nondum in Cn. Pompei locum multorumque aliorum, qui aberant, repentinus heres successerat. Erat vivendum latronum ritu, ut tantum haberet, quantum rapere potuisset.

Sed haec, quae robustioris improbitatis sunt, omittamus: loquamur potius de nequissimo genere levitatis. Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate tantum vini in Hippiae nuptiis exhauseras, ut tibi necesse esset in populi Romani conspectu vomere postridie. O rem non modo visu foedam, sed etiam auditu! Si inter cenam in ipsis tuis inmanibus illis poculis hoc tibi acci-

1 ausurum viderem *Eberhard* 5 non *om. V* 7 viam *D*:
 via *V*: iter obviam *Müller* 8 quam nequam *V*: quem *D* 15
 tum . . . legerat *om. D* 21 Cn. *om. V* 22 herus *Jeep* erat
 ei *lu* 30 in illis *imm. poc. tuis Quintil.* v. 10. 99; viii. 4. 10:
 atque in ipsis tuis *imm. poc. Trusianus Gr. L.* vii. p. 482

disset, quis non turpe duceret? In coetu vero populi Romani negotium publicum gerens, magister equitum, cui ructare turpe esset, is vomens frustis esculentis vinum redolentibus gremium suum et totum tribunal implevit. Sed haec ipse fatetur esse in suis sordibus: veniamus ad splendiora.

- 26 Caesar Alexandria se recepit, felix, ut sibi quidem videbatur, mea autem sententia, qui rei publicae sit infelix, felix esse nemo potest. Hasta posita pro aede Iovis Statoris bona Cn. Pompei—miserum me! consumptis enim lacrimis tamen infixus animo haeret dolor—bona, inquam, Cn. Pompei Magni voci acerbissimae subiecta praeconis. Una in illa re servitutis oblita civitas ingemuit servientibusque animis, cum omnia metu tenerentur, gemitus tamen populi Romani liber fuit. Expectantibus omnibus quisnam esset tam impius, tam demens, tam dis hominibusque hostis, qui ad illud scelus sectionis auderet accedere, inventus est nemo praeter Antonium, praesertim cum tot essent circum hastam illam, qui alia omnia auderent: unus inventus est qui id auderet, quod omnium fugisset et reformidasset audacia.
- 20 Tantus igitur te stupor oppressit vel, ut verius dicam, tantus furor, ut primum, cum sector sis isto loco natus, deinde cum Pompei sector, non te exsecratum populo Romano, non detestabilem, non omnis tibi deos, non omnes homines et esse inimicos et futuros scias? At quam insolenter statim helluo invasit in eius viri fortunas, cuius virtute terribilior erat populus Romanus exteris gentibus, iustitia carior! In

1 duceret *Quintil.*: diceret *codd.* 2 Romani *om.* D gerens
u² et *Quintil.*: gens V: regens *cett.* 5 splendida D 7 Alex-
 andriam D 8 infelix D: hostis V 10 Cn. Pompei *Faernus*
 subiecta Cn. Pompei *codd.*: *om.* *Quintil.* ix. 3. 20 11 animo haeret
 D et *Quintil.*: haberet animo V: haeret animo *Faernus* 12 Magni
om. *Quintil.* acerbissimae voci *Quintil.* 14 cum . . .
 tenerentur *om.* D 23 exsecrandum D 24 non post
 deos *om.* *cln.*: del. *Madvig* et esse D: esse V 26 viri
om. D

eius igitur viri copias cum se subito ingurgitasset, exultabat
 gaudio persona de mimo, modo egens, repente dives. Sed,
 ut est apud poetam nescio quem 'male parta male dilabun-
 tur.' Incredibile ac simile portenti est, quonam modo ille 66
 5 tam multa quam paucis non dico mensibus, sed diebus
 effuderit. Maximus vini numerus fuit, permagnum optimi
 pondus argenti, pretiosa vestis, multa et lauta supellex et
 magnifica multis locis non illa quidem luxuriosi hominis,
 sed tamen abundantis. Horum paucis diebus nihil erat.
 10 Quae Charybdis tam vorax? Charybdim dico? quae si 67
 fuit, animal unum fuit. Quisquis, non dius fidius, vix videtur
 tot res tam dissipatas, tam constantibus in locis positas tam
 cito absorbere potuisse. Quae domus, quae causa, nihil obsigna-
 tum, nihil scriptum. Apocrypha quae ne paucissimis homini-
 15 bus credere abantur, alia tibi rapiebant. Alia mimae;
 domus erant aleatorum refectoria, plena ebriorum; totos dies
 habitabat, quae in locis pluribus; suggerebantur etiam
 saepe—non enim semper iste felix—damna aleatoria; con-
 chyliatis Cn. Pompei peristromatis servorum in cellis lectis
 20 stratos videres. Quam ob rem desinite mirari haec
 celeriter esse consumpta. Non modo unius patrimonium
 quamvis amplius, ut illud fuit, sed urbis et regna celeriter
 tanta nequitia devorari potuisset. At idem aedis etiam
 hortos. Quae prodaciam immanem! tu etiam ingredi illam
 25 domum ausus es, tu illud sanctissimum limen intrare, tu
 illam aedem dis penetibus os impurissimum ostendere?
 Quam domum aliquamdiu nemo aspicere poterat, nemo
 sine lacrimis praeterire, hac te in domo tam diu deversari
 non pudet? In qua, quamvis nihil sapias, tamen nihil tibi

10 Ch. Charybdis, *Quintil.* viii. 6. 70: Charybdim *V*: Caribdim *cut*
 11 anim. fuit unum *V*, *Seneca Suasor.* vi. 5: anim. fuit unum *Servius*
ad Aen. 120: fuit anim. unum *Ch*, *Quintil.*: fuit unum anim. *t*
 18 ipse *D* 19 stratos lectos *Quintil.* viii. 4. 25 26 impor-
 tunissimum *D*

28 potest esse iucundum. An tu illa in vestibulo rostra cum
 aspexisti, donum tuam te introire putas? Fieri non potest.
 Quamvis enim sine mente, sine sensu sis, ut es, tamen et te
 et tua et tuos nosti. Nec vero te umquam neque vigilantem
 neque in somnis credo posse mente consistere. Necesse 5
 est, quamvis sis, ut es, violentus et furens, cum tibi obiecta
 sit species singularis viri, perterritum te de somno excitari,
 69 furere etiam saepe vigilantem. Me quidem miseret parie-
 tum ipsorum atque tectorum. Quid enim umquam domus
 illa viderat nisi pudicum, quid nisi ex optimo more et 10
 sanctissima disciplina? Fuit enim ille vir, patres conscripti,
 sicuti scitis, cum foris clarus tum domi admirandus, neque
 rebus externis magis laudandus quam institutis domesticis.
 Huius in sedibus pro cubiculis stabula, pro conclavibus
 popinae sunt. Etsi iam negat. Nolite quaerere; frugi 15
 factus est: illam suam suas res sibi habere iussit, ex duo-
 decim tabulis clavis ademit, exegit. Quam porro spectatus
 civis, quam probatus! Cuius ex omni vita nihil est honestius
 70 quam quod cum mima fecit divortium. At quam crebro
 usurpat: 'et consul et Antonius!' Hoc est dicere, et 20
 consul et impudicissimus, et consul et homo nequissimus.
 Quid est enim aliud Antonius? Nam si dignitas signifi-
 cetur in nomine, dixisset, credo, aliquando avus tuus se et
 consulem et Antonium. Numquam dixit. Dixisset etiam
 conlega meus, patruus tuus, nisi si tu es solus Antonius. 25
 Sed omitto ea peccata, quae non sunt earum partium pro-
 pria, quibus tu rem publicam vexavisti: ad ipsas tuas partis
 redeo, id est ad civile bellum, quod natum, conflatum, su-

1 in vestibulo *Muretus*: in vestibuloa *V*: vestibula *D* rostra
Eberhard: rostra (-an *V*) spolia *codd.*: rostra an (*vel ac*) spolia
Graevius 6 violentus *n^ot* 14 in acibus *Ursinus* con-
 clavibus popinae *Halm*: conclavibus popinae triclinis *V*: tricliniis
 popinae *D* 16 illam suam *codd.* (minimam *sup. lin. in h add. m. 1*):
 illam mimam *Halm*: mimulam suam *Cornelissen* 19 cum *Vc*:
 om. *lit* 21 Romi *V*: omnium *Nohl* 24 numquam dixit *D*:
 numquid *V*: numquid dixit *Muretus*

szeptum opera tua est. Cui bello cum propter timiditatem ²⁹
 tuam tum propter libidines defuisti. Gustaras civilem san- ⁷¹
 guinem vel potius exorbueras; fueras in acie Pharsalica
 antesignanus; L. Domitium, clarissimum et nobilissimum
 5 virum, occideras multosque praeterea, qui e proelio effuge-
 rant, quos Caesar, ^{et} non nullos, fortasse servasset, crudelis-
 sime persecutus trucidaras. Quibus rebus tantis talibus
 gestis quid fuit causae cur in Africam Caesarem non seque-
 rere, cum praesertim belli pars tanta restaret? Itaque quem
 10 locum apud ipsum Caesarem post eius ex Africa reditum
 obtinuisti? quo numero fuisti? Cuius tu imperatoris
 quaestor fueras, dictatoris magister equitum, belli princeps,
 crudelitatis auctor, praedae socius, testamento, ut dicebas
 ipse, filius, appellatus es de pecunia, quam pro domo, pro
 15 hortis, pro sectione debebas. Primo respondisti plane fero- ⁷²
 citer et, ne omnia videar contra te, prope modum aequa et
 iusta dicebas: 'A me C. Caesar pecuniam? cur potius
 quam ego ab illo? an sine me ille vicit? At ne potuit
 quidem. Ego ad illum belli civilis causam attuli; ego leges
 20 perniciosas rogavi; ego arma contra consules imperatores-
 que populi Romani, contra senatum populumque Romanum,
 contra deos patrios arasque et focos, contra patriam tuli.
 Num sibi soli vicit? Quorum facinus est commune, cur
 non sit eorum praeda communis?' Ius postulabas, sed
 25 quid ad rem? Plus ille poterat. Itaque excussis tuis voci- ⁷³
 bus et ad te et ad praedes tuos milites misit, cum repente
 a te praecleara illa tabula prolata est. Qui risus hominum,
 tantam esse tabulam, tam varias, tam multas possessiones,
 ex quibus praeter partem Miseni nihil erat quod is, qui

1 cur ei bello tum *D* 5 praeterea *om. D* e *Vc*: eo t: de *ln*
 6 servasset *Vn*: -aret *clt* 7 tantis ac *Schüts* 8 quid . . . Africam
om. V 13 testamento *Vn*: -menti *clt* dicebat *D* 19-20 ego
 . . . rogavi *om. V* (contra *Nonium p. 383. 14*) 25 exclusis *Madvig*
 27 prolata est *Halm*: prolata *V*: prolata *D* hominum *V*: de te
 erat *l*: hominum de te erat *clt*

auctionaretur, posset suum dicere. Auctionis vero misera-
 bilis aspectus: vestis Pompei non multa eaque maculosa;
 eiusdem quaedam argentea vasa conlisa, sordidata mancipia,
 ut doleremus quicquam esse ex illis reliquiis quod videre
 74 possemus. Hanc tamen auctionem heredes L. Rubri de- 5
 creto Caesaris prohibuerunt. Haerebat nebulo: quo se
 verteret non habebat. Quin his ipsis temporibus domi
 Caesaris percussor ab isto missus deprehensus dicebatur
 esse cum sica: de quo Caesar in senatu aperte in te in-
 vehens questus est. Proficiscitur in Hispaniam Caesar 10
 paucis tibi ad solvendum propter inopiam tuam prorogatis
 diebus. Ne tum quidem sequeris. Tam bonus gladiator
 rudem tam cito? Hunc igitur quisquam, qui in suis parti-
 bus, id est in suis fortunis, tam timidus fuerit, pertimescat?
 30 Profectus est aliquando tandem in Hispaniam; sed tuto, ut 15
 75 ait, pervenire non potuit. Quonam modo igitur Dolabella
 pervenit? Aut non suscipienda fuit ista causa, Antoni, aut,
 cum suscepisses, defendenda usque ad extremum. Ter de-
 pugnavit Caesar cum civibus, in Thessalia, Africa, Hispania.
 Omnibus adfuit his pugnis Dolabella; in Hispaniensi etiam 20
 volnus accepit. Si de meo iudicio quaeris, nollem; sed
 tamen consilium a primo reprehendendum, laudanda con-
 stantia. Tu vero quid es? Cn. Pompei liberi tum primum
 patriam repetebant. Esto, fuerit haec partium causa com-
 munitis. Repetebant praeterea deos patrios, aras, focos, larem 25
 suum familiarem, in quae tu invaseras. Haec cum peterent
 armis ei, quorum erant legibus,—etsi in rebus iniquissimis
 quid potest esse aequi?—tamen quem erat aequissimum
 contra Cn. Pompei liberos pugnare? quem? te, sectorem.

4 reliquis *Vt*: reliqui *Phygers* 7 quin *V*: quippe in *D* eis
 ipsis *coni. Halm* 13 cito accepisti *D* 14 fuerat *V* 20 in *ln*:
om. Vct 23 liberi tum *V*: liberam *c*: liberi *Int* 25 patrios]
 partios *V*: proprios *t*: penates patrios *chn* 26 in quencumque
 inv. *V* peterent *Vln*: repeterent *ct* 28 tamen erat aequissimum
 contra Cn. P. liberos Cn. P. pugnare (te *add. c*) sectorem *D*

An ut tu Narbone mensas hospitem convomeres, Dolabella 76
pro te in Hispania dimicaret?

Qui vero Narbone reditus! Etiam quaerebat cur ego
ex ipso cursu tam subito revertissem. Exposui nuper,
5 patres conscripti, causam reditus mei. Volui, si possem,
etiam ante Kalendas Ianuarias prodesse rei publicae.
Nam, quod quaerebas, quo modo redissem, primum luce,
non tenebris; deinde cum calceis et toga, nullis nec Gallicis
nec lacerna. At etiam aspicias me et quidem, ut videris,
10 iratus. Ne tu iam mecum in gratiam redeas, si scias quam
me pudeat nequitiae tuae, cuius te ipsum non pudet. Ex
omnium omnibus flagitiis nullum turpius vidi, nullum audivi.
Qui magister equitum fuisse tibi viderere, in proximum
annum consulatum peteres vel potius rogares, per municipia
15 coloniasque Galliae, a qua nos tum, cum consulatus pete-
batur, non rogabatur, petere consulatum solebamus, cum
Gallicis et lacerna cucurristi. At videte levitatem hominis. 31
Cum hora diei decima fere ad Saxa rubra venisset, delituit 77
in quadam cauponula atque ibi se occultans perpotavit ad
20 vesperum; inde cisio celeriter ad urbem advectus domum
venit capite involuto. Ianitor, 'Quis tu?' 'A Marco tabel-
larius.' Confestim ad eam deducitur, cuius causa venerat,
eique epistulam tradidit. Quam cum illa legeret flens—erat
enim scripta amatorie; caput autem litterarum sibi cum
25 illa mima posthac nihil futurum; omnem se amorem ab-
iecisse illum atque in hanc transfudisse—cum mulier fletet

1 ut tu scripsi: tutu V: ð n: tu dt: cum Servius Gr. Lat. iv. 416:
cum tu Klots convomeres V: cum vomeres clu: cum convom. t
8 Gallicis Gellius xiii. 22. 6: caligis codd., Rufinianus Rhet. p. 40
12 turpius vidi nullum om. V 14 is (add. qui n) per D 15
a D: om. V: e Halm 17 hominis V et Gell. vi. 11. 6:
om. D 20 vesperum D et Cell.: vesperam V 21 capite codd.:
ore Gell. involuto D et Gell.: obvol. V 22 deducitur D et
Gell. c. V 24 scripta amat. V et Gell.: amat. scripta D
(am. nota script. t) litt. hoc erat Gell. 26 illum Lambinus:
illino V: illic et: illic lu

uberius. homo misericors ferre non potuit, caput aperuit, in collum invasit. O hominem nequam! Quid enim aliud dicam? magis proprie nihil possum dicere. Ergo, ut te Catamitum, nec opinato cum te ostendisses, praeter spem mulier aspiceret, idcirco urbem terrore nocturno, Italiam 5
78 multorum dierum metu perturbasti? Et domi quidem causam amoris habuit, foris etiam turpiorem, ne L. Plancus praedes suos venderet. Productus autem in contionem a tribuno plebis cum respondisses te rei tuae causa venisse, populum etiam dicacem in te reddidisti. Sed nimis multa 10
de nugis: ad maiora veniamus.

32 C. Caesari ex Hispania redeunti obviam longissime processisti. Celeriter isti, redisti, ut cognosceret te si minus fortem, at tamen strenuum. Factus es ei rursus nescio quo modo familiaris. Habebat hoc omnino Caesar: quem 15
plane perditum aere alieno egentemque, si eundem nequam hominem audacemque cognorat, hunc in familiaritatem 79 libentissime recipiebat. His igitur rebus praeclare commendatus iussus es renuntiari consul et quidem cum ipso. Nihil queror de Dolabella, qui tum est impulsus, inductus, 20
elusus. Qua in re quanta fuerit uterque vestrum perfidia in Dolabellam quis ignorat? ille induxit ut peteret, promissum et receptum intervertit ad seque transtulit; tu eius perfidiae voluntatem tuam ascripsisti. Veniunt Kalendae Ianuariae; cogimur in senatum: invectus est copiosius multo in istum 25
30 et paratius Dolabella quam nunc ego. Hic autem iratus quae dixit, di boni! Primum cum Caesar ostendisset se, prius quam proficisceretur, Dolabellam consulem esse iussurum—quem negant regem, qui et faceret semper eius modi aliquid et diceret—, sed cum Caesar ita dixisset, tum hic 30

3 nihili *Reid* 4 cum te *V*: cum *D*: cum os *Cobet* 7 habuit
codd.: habuisti *edd.* ('suos aut habuisti' *Ferrarius*) 8 suos *h*:
tus *V*: tuos *D* 13 isti et *D* 19 est *D* 20 qui tum . . .
Dolabellam *om. V* 21 utriusque *D* 22 induxit ut peteret
om. V 26 iratus *Vc*: mihi iratus *Int* 29 negat *V*

bonus augur eo se sacerdotio praeditum esse dixit, ut comitia auspiciis vel impedire vel vitare posset, idque se facturum esse adseveravit. In quo primum incredibilem stupiditatem hominis cognoscite. Quid enim? istud, quod 81
 5 te sacerdoti iure facere posse dixisti, si augur non esses et consul esses, minus facere potuisses? Vide ne etiam facilius. Nos enim nuntiationem solum habemus, consules et reliqui magistratus etiam spectionem. Esto: hoc imperite; nec enim est ab homine numquam sobrio postulanda prudentia,
 10 sed videte impudentiam. Multis ante mensibus in senatu dixit se Dolabellae comitia aut prohibitorum auspiciis aut id facturum esse, quod fecit. Quisquamne divinare potest quid viti in auspiciis futurum sit, nisi qui de caelo servare constituit? quod neque licet comitiis per leges, et, si qui
 15 servavit, non comitiis habitis, sed prius quam habeantur, debet nuntiare. Verum implicata inscientia impudentia est: nec scit quod augurem nec facit quod pudentem decet. Atque ex illo die recordamini eius usque ad Idus Martias 82
 20 consulatum. Quis umquam apparitor tam humilis, tam abiectus? Nihil ipse poterat; omnia rogabat; caput in aversam lecticam inserens, beneficia quae venderet a conlega petebat. Ecce Dolabellae comitorum dies. Sortitio prae- 33
 rogativae; quiescit. Renuntiatur: tacet. Prima classis vocatur, deinde, ita ut adsolet, suffragia, tum secunda
 25 classis, quae omnia sunt citius facta quam dixi. Confecto 83 negotio bonus augur—C. Laelium dices—'Alio die' inquit. O impudentiam singularem! Quid videras, quid senseras, quid audieras? Neque enim te de caelo servasse dixisti nec hodie dicis. Id igitur obvenit vitium, quod tu iam Kalendis

4 enim est V 11 dixit se Vn²: dixisse *cett.* 12 posset V 15 habitis comitiis D: comitiis *Cobet* 16 inscientia Vn: inscia c: inscitia *ll* 18 atque D: itaque V 21 aversam D inferens D venderet D: videret V 24 vocatur] renuntiatur (*om.* vocatur *ll*) *add. codd., del. Madvig* sex ante suffrag. *add. Niebuhr*: equitum *post. suffrag. Mommsen* 25 classis vocatur V

Ianuariis futurum esse provideras et tanto ante praedixeras. Ergo hercule magna, ut spero, tua potius quam rei publicae calamitate cmentitus es auspicia; obstrinxisti religione populum Romanum; augur auguri, consul consuli obnuntiasti. Nolo plura, ne acta Dolabellae videar convellere, 5 quae necesse est aliquando ad nostrum conlegium deferantur.

84 Sed adrogantiam hominis insolentiamque cognoscite. Quam diu tu voles, vitiosus consul Dolabella; rursus, cum voles, salvis auspiciis creatus. Si nihil est, cum augur eis verbis nuntiat, quibus tu nuntiasti, confitere te, cum 'Alio die' 10 dixeris, sobrium non fuisse; sin est aliqua vis in istis verbis, ea quae sit augur a conlega requiro.

Sed ne forte ex multis rebus gestis M. Antoni rem unam pulcherrimam transiliat oratio, ad Lupercalia veniamus.

34 Non dissimulat, patres conscripti: apparet esse commotum; 15 sudat, pallet. Quidlibet, modo ne nauseet, faciat, quod in porticu Minucia fecit. Quae potest esse turpitudinis tantae defensio? Cupio audire, ut videam, ubi rhetoris sit tanta 85 merces. Sedebat in rostris conlega tuus, amictus toga purpurea, in sella aurea, coronatus. Escendis, accedis ad 20 sellam—ita eras Lupercus, ut te consulem esse meminisse deberes—, diadema ostendis. Gemitus toto foro. Unde diadema? Non enim abiectum sustuleras, sed attuleras domo meditatam et cogitatum scelus. Tu diadema imponebas cum plangore populi; ille cum plausu reiciebat. Tu 25 ergo unus, scelerate, inventus es qui cum auctor regni esses, eumque, quem conlegam habebas, dominum habere velles, idem temptares quid populus Romanus ferre et pati posset.

86 At etiam misericordiam captabas: supplex te ad pedes

4 nuntiavisti *D* 9 si *Vc*: sed *Int* 12 augur *Vc*: auguris *Int*
 16 nauseet] nausiet (-eat *l*) *codd.*: del. *Cobet* 18 sit *om.* *V*¹ 19
 merces] id est ubi campus Leontinus appareat *add. V*, et sine id est *D*,
 del. *Campe* 20 ascendis *D* 25 reiciebat *Vn*²: recipiebat *cn*¹:
 accipiebat *t*: *om. l* 27 eumque quem *c*: eum quem *cell.* col-
 legam *Vc*: collegam regni *Int*

abiciebas. Quid petens? ut servires? Tibi uni peteres,
 qui ita a puero vixeras, ut omnia paterere, ut facile servires;
 a nobis populoque Romano mandatum id certe non habebas.
 O praeclaram illam eloquentiam tuam, cum es nudus con-
 5 tionatus! Quid hoc turpius, quid foedius, quid suppliciis
 omnibus dignius? Num exspectas, dum te stimulis fodiamus?
 Haec te, si ullam partem habes sensus, lacerat, haec
 cruentat oratio. Vereor ne imminuam summorum virorum
 gloriam; dicam tamen dolore commotus. Quid indignius
 10 quam vivere eum, qui imposuerit diadema, cum omnes
 fateantur iure interfectum esse qui abiecerit? At etiam 87
 ascribi iussit in fastis ad Lupercalia: C. Caesari, dictatori
 perpetuo, M. Antonium consulem populi iussu regnum
 detulisse; Caesarem uti noluisse. Iam iam minime miror
 15 te otium perturbare; non modo urbem odisse, sed etiam
 lucem; cum perditissimis latronibus non solum de die, sed
 etiam in diem bibere. Ubi enim tu in pace consistes?
 qui locus tibi in legibus et in iudiciis esse potest, quae tu,
 quantum in te fuit, dominatu regio sustulisti? Ideone
 20 L. Tarquinius exactus, Sp. Cassius, Sp. Maelius, M. Manlius
 necati, ut multis post saeculis a M. Antonio, quod fas non
 est, rex Romae constitueretur?

Sed ad auspicia redeamus, de quibus Idibus Martiis fuit 35
 in senatu Caesar acturus. Quaero: tum tu quid egisses? 88
 25 Audiebam equidem te paratum venisse, quod me de emen-
 titis auspiciis, quibus tamen parere necesse erat, putares
 esse dicturum. Sustulit illum diem Fortuna populi Romani.
 Num etiam tuum de auspiciis iudicium interitus Caesaris
 sustulit? Sed incidi in id tempus, quod eis rebus, in quas

2 ut facile servires *del. Cobet* 6 fodiamus *Vc: fodiam Int*
 9 quid indignius quam vivere *V: nonne indignus tu tueri D* 17
 bibere *Müller, alii: vivere codd.* 20 exactus est *Madvig* Sp.
 (*ante Maelius*) *n²: om. cett.* 23 quibus rebus *D* Idibus *om. V*
 25 quidem *D* 27 Fortuna *scripsi: fort. cdd.* populi *R. Int:*
 rei *p. Vc*

ingressa erat oratio, praevertendum est. Quae tua fuga,
 quae formido praeclaro illo die, quae propter conscientiam
 scelerum desperatio vitae, cum ex illa fuga beneficio eorum,
 qui te, si sanus esses, salvum esse voluerunt, clam te domum
 89 recepisti! O mea frustra semper verissima auguria rerum 5
 futurarum! Dicebam illis in Capitolio liberatoribus nostris,
 cum me ad te ire vellent, ut ad defendendam rem publicam
 te adhortarer, quoad metueres, omnia te promissurum;
 simul ac timere desisses, similem te futurum tui. Itaque
 cum ceteri consulares irent, redirent, in sententia mansi: 10
 neque te illo die neque postero vidi neque ullam societatem
 optimis civibus cum importunissimo hoste foedere ullo
 confirmari posse credidi. Post diem tertium veni in aedem
 Telluris et quidem invitus, cum omnis aditus armati ob-
 90 siderent. Qui tibi dies ille, Antoni, fuit? Quamquam 15
 mihi inimicus subito exstitisti, tamen me tui miseret, quod
 36 tibi invideris. Qui tu vir, di immortales, et quantus
 fuisses, si illius diei mentem servare potuisses! Pacem
 haberemus, quae erat facta per obsidem puerum nobilem,
 M. Bambalionis nepotem. Quamquam bonum te timor 20
 faciebat, non diuturnus magister officii, improbum fecit ea,
 quae, dum timor abest, a te non discedit, audacia. Etsi
 tum, cum optimum te putabant me quidem dissentiente,
 funeri tyranni, si illud funus fuit, sceleratissime prae-fuisti.
 91 Tua illa pulchra laudatio, tua miseratio, tua cohortatio; tu, 25
 tu, inquam, illas faces incendisti, et eas, quibus semustilatus
 ille est, et eas, quibus incensa L. Rellieni domus deflagavit.
 Tu illos impetus perditorum hominum et ex maxima parte
 servorum, quos nos vi manuque reppulimus, in nostras
 domos immisisti. Idem tamen quasi fuligine abster- 30
 reliquis diebus in Capitolio praeclara senatus consulta

1 praetereundum *D*
 post nobilem *add. D*
 26 inquam *om. D*

2 praeclaro *om. D* 19 M. Antoni filium
 24 tyranni illius sceleratissimi praef. *D*
 28 hominum *om. V*

fecisti, ne qua post Idus Martias immunitatis tabula neve
 cuius benefici figeretur. Meministi ipse de exsulis, scis
 de immunitate quid dixeris. Optimum vero, quod dicta-
 turae nomen in perpetuum de re publica sustulisti: quo
 5 quidem facto tantum te cepisse odium regni videbatur, ut
 eius omnem propter proximum dictatorem metum tolleres.
 Constituta res publica videbatur aliis, mihi vero nullo modo, 91
 qui omnia te gubernante naufragia metuebam. Num igitur
 me fefellit, aut num diutius sui potuit dissimilis esse?
 10 Inspectantibus vobis toto Capitolio tabulae figebantur,
 neque solum singulis venibant immunitates, sed etiam
 populis universis: civitas non iam singillatim, sed provinciis
 totis dabatur. Itaque si haec manent, quae stante re publica
 manere non possunt, provincias universas, patres conscripti,
 15 perdidistis, neque vectigalia solum, sed etiam imperium
 populi Romani huius domesticis nundinis deminutum est.
 Ubi est septiens miliens, quod est in tabulis, quae sunt ad 37
 Opis? Funestae illius quidem pecuniae, sed tamen, quae 93
 nos si eis, quorum erat, non redderetur, a tributis posset
 20 vindicare. Tu autem quadringentiens sestertium, quod
 Idibus Martiis debuisti, quonam modo ante Kalendas
 Aprilis debere desisti? Sunt ea quidem innumerabilia,
 quae a tuis emebantur non insciente te, sed unum egregium
 25 Capitolio fixum: quo proposito nemo erat qui in ipso
 dolore risum posset continere. Quis enim cuiquam ini- 94
 micior quam Deiotaro Caesar? aequae atque huic ordini, ut
 equestri, ut Massiliensibus, ut omnibus, quibus rem publicam
 populi Romani caram esse sentiebat. Igitur a quo vivo nec

6 omnem *D*: omen nomen *V*: omne nomen *Muretus*: omen omne
Halm proximum dictatorem *D*: proximum dictatoris *V*:
 proximi dictatoris *Muretus* metum tolleres *Vc*: tolleres metum *Int*
 11 venibant *Heusinger*: veniebant *codd.* 18 Opis patebat *D* quae
 nos *post redd. hab. D* 22 sunt ea . . . defendimus (§ 96) *om. D*
 23 a tuis *Faernus*: ad ius *V*: a diversis *δ* 29 is igitur *V*²

praesens nec absens rex Deiotarus quicquam aequi boni
 impetravit, apud mortuum factus est graciosus. Compellarat
 hospitem praesens, computarat, pecuniam imperarat, in eius
 tetrarchia unum ex Graecis comitibus suis conlocarat,
 Armeniam abstulerat a senatu datam. Haec vivus eripuit, 5
 95 reddit mortuus. At quibus verbis? Modo aequum sibi
 videri, modo non iniquum. Mira verborum complexio!
 At ille numquam—semper enim absenti adfui Deiotaro—
 quicquam sibi, quod nos pro illo postularem, aequum
 dixit videri. Syngrapha sesterti centiens per legatos, viros 10
 bonos, sed timidos et imperitos, sine nostra, sine reliquorum
 hospitem regis sententia facta in gynaecio est, quo in loco
 plurimae res venierunt et veneunt. Qua ex syngrapha quid
 sis acturus meditare censeo: rex enim ipse sua sponte,
 nullis commentariis Caesaris, simul atque audivit eius 15
 96 interitum, suo Marte res suas recipere. Sciebat homo
 sapiens ius semper hoc fuisse, ut, quae tyranni eripuissent,
 ea tyrannis interfectis ei, quibus erepta essent, reciperarent.
 Nemo igitur iure consultus, ne iste quidem, qui tibi uni est
 iure consultus, per quem haec agis, ex ista syngrapha deberi 20
 dicet pro eis rebus, quae erant ante syngrapham reciperatae.
 Non enim a te emit, sed prius, quam tu suum sibi venderes,
 ipse possedit. Ille vir fuit; nos quidem contemnendi, qui
 38 actorem odimus, acta defendimus. Quid ego de com-
 97 mentariis infinitis, quid de innumerabilibus chirographis 25
 loquar? quorum etiam institores sunt, qui ea tamquam
 gladiatorum libellos palam venditent. Itaque tanti acervi
 nummorum apud istum construuntur, ut iam expendantur,
 non numerentur pecuniae. At quam caeca avaritia est!

2 apud eum mortuum *Ernesti*

3 imperarat δ : impetrarat *V*

sine sua δ : sine Sexti *Ferrarius* (*cf. Att. xvi. 3. 6*)

et *V* 19 iure] iureis *V*

actorem *Koch*: auctorem *V*

tores *codd.*

graciosus *Ubaldinus*: gratus *V*

11 sine nostra *Muretus*: sinistra *V*:

12 est *Halm*:

21 dicet *Halm*: dicit *V* 24

26 institores *Pantagathus*: imita-

Nuper fixa tabula est, qua civitates locupletissimae Creten-
 sium vectigalibus liberantur, statuiturque, ne post M. Brutum
 pro consule sit Creta provincia. Tu mentis compos, tu
 non constringendus? An Caesaris decreto Creta post
 5 M. Bruti decessum potuit liberari, cum Creta nihil ad
 Brutum Caesare vivo pertineret? At huius venditione
 decreti—ne nihil actum putetis—provinciam Cretam per-
 didistis. Omnino nemo ullius rei fuit emptor, cui defuerit
 hic venditor. Et de exsulibus legem, quam fixisti, Caesar 98
 10 tulit? Nullius insector calamitatem: tantum queror,
 primum eorum reditus inquinatos, quorum causam Caesar
 dissimilem iudicavit; deinde nescio cur non reliquis idem
 tribuas: neque enim plus quam tres aut quattuor reliqui
 sunt. Qui simili in calamitate sunt, cur tua misericordia
 15 non simili fruuntur, cur eos habes in loco patrum? de quo
 ferre, cum de reliquis ferres, noluisti: quem etiam ad cen-
 suram petendam impulisti, eamque petitionem comparasti,
 quae et risus hominum et querelas moveret. Cur autem
 ea comitia non habuisti? An quia tribunus plebis sini- 99
 20 strum fulmen nuntiabat? Cum tua quid interest, nulla
 auspicia sunt; cum tuorum, tum fis religiosus. Quid?
 eundem in VII viratu nonne destituisti? intervenit enim, cui
 metuisti, credo, ne salvo capite negare non posses. Omni-
 bus eum contumeliis onerasti, quem patris loco, si ulla in
 25 te pietas esset, colere debebas. Filiam eius, sororem tuam,
 eiecisti, alia condicione quaesita et ante perspecta. Non
 est satis: probri insimulasti pudicissimam feminam. Quid
 est quod addi possit? Contentus eo non fuisti: frequen-
 tissimo senatu Kalendis Ianuariis sedente patruo hanc tibi

2 vectigalibus om. D 3 mentis es V²D 4 an] in *codd.*, *fort.*
 num 8 defuit V¹ 11 inquinatos] aequatos *Camerarius* 14
 calamitate sunt *Faernus*: calamitates at V: calamitate fuerint D
 19 an quia D: aut qua V 20 cum om. *cln* 21 cum om. D
 sis D 22 cui *Madvig*: cū V: quem D

esse cum Dolabella causam odi dicere ausus es, quod ab
 eo sorori et uxori tuae stuprum esse oblatum comperisses.
 Quis interpretari potest, impudensiorne, qui in senatu, an
 improbius, qui in Dolabellam, an impurior, qui patre
 audiente, an crudelior, qui in illam miseram tam spurce, 5
 39 tam impie dixeris? Sed ad chirographa redeamus. Quae
 100 tua fuit cognitio? Acta enim Caesaris pacis causa con-
 firmata sunt a senatu: quae quidem Caesar egisset, non
 ea, quae egisse Caesarem dixisset Antonius. Unde ista
 erumpunt, quo auctore proferuntur? Si sunt falsa, cur 10
 probantur? si vera, cur veneunt? At sic placuerat ut ex
 Kalendis Iuniis de Caesaris actis cum consilio cognosceretis.
 Quod fuit consilium, quem umquam convocasti, quas
 Kalendas Iunias exspectasti? an eas, ad quas te peragratis
 veteranorum coloniis stipatum armis rettulisti? 15

O praeclaram illam percursionem tuam mense Aprili
 atque Maio, tum, cum etiam Capuam coloniam deducere
 conatus es! Quem ad modum illinc abieris vel potius paene
 101 non abieris scimus. Cui tu urbi minitaris. Utinam conere,
 ut aliquando illud 'paene' tollatur! At quam nobilis est 20
 tua illa peregrinatio! Quid prandiorum apparatus, quid
 furiosam vinolentiam tuam proferam? Tua ista detrimenta
 sunt, illa nostra: agrum Campanum, qui cum de vectigalibus
 eximebatur, ut militibus daretur, tamen infligi magnum rei
 publicae volnus putabamus, hunc tu compransoribus tuis et 25
 conlusoribus dividebas. Mimos dico et mimas, patres con-
 scripti, in agro Campano conlocatos. Quid iam querar de agro
 Leontino? quoniam quidem hae quondam arationes Cam-
 pana et Leontina in populi Romani patrimonio grandiferae

4 patre *D* et *Priscian* *Gr. L. ii. p. 93*: patruo *V* 7 tua post fuit
 habent *ent*: *om.* 1 9 quaeque *V* gessisse *V* 11 ut ex
D: *om.* *V*: ut *Muretus* 13 advocasti *D* 17 coloniam *om.* *D*
 18 illinc abieris *Faernus*: illi caueris *V*: illam adieris *D* 19
 abieris *Faernus*: habueris *V*: adieris *D* 20 nobilitata sit tua *D*
 27 queror *V* 28 Campani et Leontini *D*: tria verba abesse
 malim 29 grandifacere *D*

et fructuosae ferebantur. Medico tria milia iugerum :
 quid, si te sanasset? rhetori duo : quid, si te disertum facere
 potuisset? Sed ad iter Italiamque redeamus. Deduxisti ⁴⁰
 coloniam Casilinum, quo Caesar ante deduxerat ¹⁰²
 5 me per litteras de Capua tu quidem, sed idem de Casilino
 respondiſsem : possesne, ubi colonia esset, eo coloniam
 novam iure deducere. Negavi in eam coloniam, quae esset
 auspicato deducta, dum esset incolumis, coloniam novam
 iure deduci : colonos novos ascribi posse rescripsi. Tu
 10 autem insolentia elatus omni auspicioꝝ iure turbato Casili-
 num coloniam deduxisti, quo erat paucis annis ante deducta,
 ut vexillum tolleres, ut aratrum circumduceres ; cuius
 quidem vomere portam Capuae paene perstrinxisti, ut
 florentis coloniae territorium minueretur. Ab hac perturba- ¹⁰³
 15 tione religionum advolas in M. Varronis, sanctissimi atque
 integerrimi viri, fundum Casinatem. Quo iure, quo ore?
 ‘Eodem,’ inquires ‘quo in heredum L. Rubri, quo in
 heredum L. Turseli praedia, quo in reliquas innumerabilis
 possessiones.’ Et si ab hasta, valeat hasta, valeant tabulae.
 20 mode Caesaris, non tuae, quibus abuisti, non quibus tu te
 liberavisti. Varronis quidem Casinatem fundum quis venisse
 dicit, quis hastam istius venditionis vidit, quis vocem prae-
 conis audivit? Misisse te dicis Alexandream qui emeret
 a Caesare ; ipsum enim expectare magnum fuit. Quis vero ¹⁰⁴
 25 audivit umquam—nullius autem salus curae pluribus fuit—
 de fortunis Varronis rem ullam esse detractam? Quid? si
 etiam scripsit ad te Caesar ut redderes, quid satis potest
 dici de tanta impudentia? Remove gladios parumper illos,
 quos videmus : iam intelleges aliam causam esse hastae
 30 Caesaris, aliam confidentiae et temeritatis tuae. Non enim

2 quid si V¹ : quasi V²D sanum fecisset D quid si te]
 quidiste V¹ : quid si c : quasiste V² : quasi Int 6 respondiſset
 V 7 quae est D 12 tolleres V, Schol. Crm̄q. ad Ior. Od.
 i. 16. 21 : videres D ut aratr. Vc : et aratr. Int Schol. 19
 valeat hasta om. D 23 te om. V

te dominus modo illis sedibus, sed quivis amicus, vicinus,
 41 hospes, procurator arcebit. At quam multos dies in ea
 villa turpissime es perbacchatus! Ab hora tertia bibebatur,
 ludebatur, vomebatur. O tecta ipsa misera, 'quam dispari
 domino'—quamquam quo modo iste dominus—sed tamen 5
 quam ab dispari tenebantur! Studiorum enim suorum M.
 105 Varro voluit illud, non libidinum deversorium. Quae in illa
 villa antea dicebantur, quae cogitabantur, quae litteris man-
 dabantur! iura populi Romani, monumenta maiorum, omnis
 sapientiae ratio omnisque doctrinae. At vero te inquilino 10
 —non enim domino—personabant omnia vocibus ebriorum,
 natabant pavimenta vino, madebant parietes, ingenui pueri
 cum meritoriis, scorta inter matres familias versabantur.
 Casino salutatum veniebant, Aquino, Interamna: admissus
 est nemo. Iure id quidem; in homine enim turpissimo 15
 106 obsolefiebant dignitatis insignia. Cum inde Romam pro-
 ficiscens ad Aquinum accederet, obviam ei processit, ut
 est frequens municipium, magna sane multitudo. At iste
 operta lectica latus ne oppidum est, ut mortuus. Stulte
 Aquinates: sed tan. . . in via habitabant. Quid Anagnini? 20
 Qui, cum essent devii, descenderunt, ut istum, tamquam si
 esset consul, salutarent. Incredibile dictu, sed sum vicinus,
 inter omnis constabat neminem esse resalutatum, praesertim
 cum duos secum A. gminos haberet, Mustelam et Laconem,
 quorum alter gladiatorum est princeps, alter poculorum. 25
 107 Quid ego illas istius minas contumeliasque commemorem,
 quibus invectus est in Sidicinos, vexavit Puteolanos, quod

1 aedibus *Pluygers* 3 es *V*: est *et*: *om. In* 7 illud *V*:
 esse *l*: esse illud *cut* 8 quae cogitabantur *om. D* 10
 doctrina *D* 14 Casilino *D* 16 obsolefiebant *V*: obsolefacie-
 bant *c*: obsolebant *lut* 21 devii *V*: devia ei *c*: devii (-via *l*)
 obviam ei *lut* 22 consul *V*²*D*: colem *V*¹: consulem *Faernus*
 dictum *V*: dictu est *Ferrarius* sed sum vicinus *Madvig*: sed
 cum vinus *V*: et simul unū cinus *c*: et sermulcinus *l*: simul "
 25 gladiatorum *D*

C. Cassium et Brutos patronos adoptassent? Magno quidem studio, iudicio, benevolentia, caritate, non, ut te et Basilum, vi et armis, et alios vestri similis, quos clientis nemo habere velit, non modo illorum cliens esse. Interea dum tu abes, 42
 5 qui dies ille conlegae tui fuit, cum illud, quod venerari solebas, bustum in foro evertit? Qua re tibi nuntiata, ut constabat inter eos, qui una fuerunt, concidisti. Quid evenerit postea nescio—metum credo valuisse et arma—; conlegam quidem de caelo detraxisti effecistique non tu quidem etiam
 10 nunc, ut similis tui, sed certe ut dissimilis esset sui. Qui 108
 vero inde reditus Romam, quae perturbatio totius urbis! Memineramus Cinnam nimis potentem, Sullam postea dominantem, modo Caesarem regnantem videramus. Erant fortasse gladii, sed absconditi nec ita multi. Ista vero quae
 15 et quanta barbaria est! Agmine quadrato cum gladiis sequuntur; scutorum lecticas portari videmus. Atque his quidem iam inveteratis, patres conscripti, consuetudine obduruimus. Kalendis Iuniis cum in senatum, ut erat constitutum, venire vellemus, metu perterriti repente diffu-
 20 gimus. At iste, qui senatu non egeret, neque desideravit 109
 quemquam, et potius discessu nostro laetatus est statimque illa mirabilia facinora effecit. Qui chirographa Caesaris defendisset lucri sui causa, is leges Caesaris easque praeclaras, ut rem publicam concutere posset, evertit. Numerum
 25 annorum provinciis prorogavit; idemque, cum actorum Caesaris defensor esse deberet, et in publicis et in privatis rebus acta Caesaris rescidit. In publicis nihil est lege gravius; in privatis firmissimum est testamentum. Leges alias sine promulgatione sustulit, alias ut tolleret, promul-
 30 gavit. Testamentum inritum fecit, quod etiam infimis

9 et fecisti quae *D* 10 ut sit similis *D* 11 reditus inde *D*
 12 *L.* Cinam *V* 14 sed *V*: sed ita *c*: sed tamen *lut* 16 scutati
 milites, lecticas *ln* 21 et (*del. n²*) *D*: est *V*: sed *Halm* 26
 publicis *Vn*: publ. actis *clt*

civibus semper obtentum est. Signa, tabulas, quas populo
Caesar una cum hortis legavit, eas hic partim in hortos
Pompei deportavit, partim in villam Scipionis.

43
110 Et tu in Caesaris memoria diligens, tu illum amas mor-
tuum? Quem is honorem maiorem consecutus erat, quam 5
ut haberet pulvinar, simulacrum, fastigium, flaminem? Est
ergo flamen, ut Iovi, ut Marti, ut Quirino, sic divo Iulio
M. Antonius? Quid igitur cessas? Cur non inauguraris?
Sume diem, vide qui te inauguret: conlegae sumus; nemo
negabit. O detestabilem hominem, sive quod tyranni sacer- 10
dos es sive quod mortui! Quaero deinceps, num hodiernus
dies qui sit ignores? Nescis heri quartum in circo diem
ludorum Romanorum fuisse? te autem ipsum ad populum
tulisse ut quintus praeterea dies Caesari tribueretur? Cur
non sumus praetextati? cur honorem Caesaris tua lege 15
datum deserere patimur? an supplicationes addendo diem
contaminari passus es, pulvinaria noluisti? Aut undique
111 religionem tolle aut usque quaque conserva. Quaeris
placeatne mihi pulvinar esse, fastigiuni, flaminem. Mihi
vero nihil istorum placet: sed tu, qui acta Caesaris defendis, 20
quid potes dicere cur alia defendas, alia non cures? Nisi
forte vis fateri te omnia quaestu tuo, non illius dignitate
metiri. Quid ad haec tandem? exspecto enim eloquentiam.
Disertissimum cognovi avum tuum, at te etiam apertio-
rem in dicendo. Ille numquam nudus est contionatus: tuum 25
hominis simplicis pectus vidimus. Respondebisne ad haec,
aut omnino hiscere audebis? Ecquid reperies ex tam longa
oratione mea, cui te respondere posse confidas? Sed prae-
44
112 terita omittamus: hunc unum diem, unum, inquam, hodie-
num diem, hoc punctum temporis, quo loquor, defende, si 30

8 inauguraris *Halm*: inanguraras *V*: inaugurare *D* 10 eo
quod *V* tyranni *D*: Caesaris *V* 11 es] & *V*² in *ras.*: est *D*
16 die *coni. Müller* 17 contaminari noluisti *V* 18 aut usque *lit*:
aut ad usque *V*: actusque *c* quaeres *D* 23 eloquentiam
tuam unus *cod. Halmii* 29 hunc *post diem add. D*

potes. Cur armatorum corona senatus saeptus est, cur me
 tui satellites cum gladiis audiunt, cur valvae Concordiae non
 patent, cur homines omnium gentium maxime barbaros,
 Ituraeos, cum sagittis deducis in forum? Praesidi sui causa
 5 se facere dicit. Non igitur miliens perire est melius quam
 in sua civitate sine armatorum praesidio non posse vivere?
 Sed nullum est istuc, mihi crede, praesidium: caritate te et
 benevolentia civium saeptum oportet esse, non r mis.
 Eripiet et extorquebit tibi ista populus Romanus, utinam 113
 10 salvis nobis! Sed quoquo modo nobiscum egeris, dum istis
 consiliis uteris, non potes, mihi crede, esse diuturnus.
 Etenim ista tua minime avara coniunx, quam ego sine con-
 tumelia describo, nimium diu debet populo Romano tertiam
 pensionem. Habet populus Romanus ad quos gubernacula
 15 rei publicae deferat: qui ubicumque terrarum sunt, ibi
 omne est rei publicae praesidium vel potius ipsa res publica,
 quae se adhuc tantum modo ulta est, nondum recipavit.
 Habet quidem certe res publica adolescentis nobilissimos
 paratos defensores. Quam volent illi cedant otio consulentes;
 20 tamen a re publica revocabuntur. Et nomen pacis dulce
 est et ipsa res salutaris; sed inter pacem et servitatem pluri-
 mum interest. Pax est tranquilla libertas, servitus postre-
 mum malorum omnium, non modo bello, sed morte etiam
 repellendum. Quod si se ipsos illi nostri liberatores e con- 114
 25 spectu nostro abstulerunt, at exemplum facti reliquerunt.
 Illi, quod nemo fecerat, fecerunt. Tarquinius Brutus bello
 est persecutus, qui tum rex fuit, cum esse Romae licebat;
 Sp. Cassius, Sp. Maelius, M. Manlius propter suspicionem
 regni appetendi sunt necati: hi primum cum gladiis non in
 30 regnum appetentem, sed in regnantem impetum fecerunt.
 Quod cum ipsum factum per se praeclarum est atque

4 Ituracos del. O. Müller 5 nonne D 7 te om. D 9
 et Vc: om. Int 13 rei p. D 24 repellenda Isid. Orig. ii. 29. 13
 27 Romae Muretus: Romae V: Romae regem D 29 primum
 VI: primi cut

divinum, tum expositum ad imitandum est, praesertim cum illi eam gloriam consecuti sint, quae vix caelo capi posse videatur. Etsi enim satis in ipsa conscientia pulcherrimi facti fructus erat, tamen mortali immortalitatem non arbitror esse contemnendam.

45 Recordare igitur illum, M. Antoni, diem, quo dictaturam
 115 sustulisti; pone ante oculos laetitiam senatus populi-
 Romani; confer cum hac nundinatione tua tuorumque:
 tum intelleges quantum inter lucrum et laudem intersit.
 Sed nimirum, ut quidam morbo aliquo et sensus stupore 10
 suavitatem cibi non sentiunt, sic libidinosi, avari, facinerosi
 verae laudis gustatum non habent. Sed si te laus adlicere
 ad recte faciendum non potest, ne metus quidem a foedis-
 simis factis potest avocare? Iudicia non metuis: si propter
 innocentiam, laudo; sin propter vim, non intellegis, qui 15
 116 isto modo iudicia non timeat, ei quid timendum sit? Quod
 si non metuis viros fortis egregiosque civis, quod a corpore
 tuo prohibentur armis, tui te, mihi crede, diutius non ferent.
 Quae est autem vita dies et noctes timere a suis? Nisi vero
 aut maioribus habes beneficiis obligatos, quam ille quosdam 20
 habuit ex eis, a quibus est interfectus, aut tu es ulla re cum eo
 comparandus. Fuit in illo ingenium, ratio, memoria, litterae,
 cura, cogitatio, diligentia; res bello gesserat, quamvis rei
 publicae calamitosas, at tamen magnas; multos annos
 regnare meditatus, magno labore, magnis periculis quod 25
 cogitarat effecerat; muneribus, monumentis, congiariis, epulis
 multitudinem imperitam delenierat; suos praemiis, adversarios
 clementiae specie devinxerat. Quid multa? Attulerat iam

4 mortali] mortali immortalis V: om. D 6 igitur om. D 8
 hac nundinatione Lambinus (hac immani nund. A. Augustinus): hac
 in manum latione V: nundatione D 12 gustatum Vc: gustum Int
 15 ei qui . . . timeat, quid D 19 vita Vc: multas Int timere
 Int: timer V¹: timeri V² Int 22 litterac, cura Vc: litteratura
 V 25 magnis D: magniultis V¹: multis V² 26 cogitabat
 . . . attulerat om. V¹ Garatoni: deleniebat V: lenierat D 28 quid

liberae civitati partim metu partim patientia consuetudinem
 serviendi. Cum illo ego te dominandi cupiditate conferre
 possum, ceteris vero rebus nullo modo comparandus es. ⁴⁶
 Sed ex plurimis malis, quae ab illo rei publicae sunt inusta, ¹¹⁷
 5 hoc tamen boni est, quod didicit iam populus Romanus
 quantum cuique crederet, quibus se committeret, a quibus
 caveret. Haec non cogitas, neque intellegis satis esse viris
 fortibus didicisse quam sit re pulchrum, beneficio gratum,
 fama gloriosum tyrannum occidere? An, cum illum homines
 10 non tulerint, te ferent? Certatim posthac, mihi crede, ad ¹¹⁸
 hoc opus curretur neque occasionis tarditas exspectabitur.

Respice, quaeso, aliquando rem publicam, M. Antoni,
 quibus ortus sis, non quibuscum vivas considera: mecum,
 ut voles: redi cum re publica in gratiam. Sed de te tu videris;
 15 ego de me ipse profitebor. Defendi rem publicam adules-
 scens, non deseram senex: contempsi Catilinae gladios, non
 pertimescam tuos. Quin etiam corpus libenter obtulerim,
 si repraesentari morte mea libertas civitatis potest, ut ali-
 quando dolor populi Romani pariat, quod iam diu parturit!
 20 Etenim si abhinc annos prope viginti hoc ipso in templo ¹¹⁹
 negavi posse mortem immaturam esse consulari, quanto
 verius nunc negabo seni? Mihi vero, patres conscripti, iam
 etiam optanda mors est, perfuncto rebus eis, quas adeptus
 sum quasque gessi. Duo modo haec opto, unum, ut moriens
 25 populum Romanum liberum relinquam—hoc mihi maius ab
 dis immortalibus dari nihil potest—; alterum, ut ita cuique
 eveniat, ut de re publica quisque mereatur.

5 boni est *V²D*: bonis et *V¹*: boni exstitit *Koch* 12 respice . . .
 quibus *D*: respice quaeso aliquibus *V med. omissis*: respice quaeso
 aliquando quibus *Halm*: respisce q. a. q. *Seidler* 14 tu ipse *D*
 15 ipse *V*: ipso *cn*: ipse ipso *t* 16 deseram sextimescam tuos *V (e*
coll. mea) med. omissis, unde extimescam coni. Nohl 19 parturii *D*
 23 adeptus . . . unum, ut *om. V¹*

M. TVLLI CICERONIS
IN M. ANTONIVM
ORATIO PHILIPPICA TERTIA

1 SERIUS omnino, patres conscripti, quam tempus rei publicae
postulabat, aliquando tamen convocati sumus; quod flagita-
bam equidem cotidie, quippe cum bellum nefarium contra
aras et focos, contra vitam fortunasque nostras ab homine
profligato ac perdito non comparari, sed geri iam viderem. 5
Expectantur Kalendae Ianuariae, quas non expectat
Antonius, qui in provinciam D. Bruti, summi et singularis
viri, cum exercitu impetum facere conatur; ex qua se in-
structum et paratum ad urbem venturum esse minitatur.
2 Quae est igitur expectatio aut quae vel minimi dilatio 10
temporis? Quamquam enim adsunt Kalendae Ianuariae,
tamen breve tempus longum est imparatis. Dies enim
adfert vel hora potius, nisi provisum est, magnas saepe
clades; certus autem dies non ut sacrificiis, sic consiliis
expectari solet. Quod si aut Kalendae Ianuariae fuissent 15
eo die, quo primum ex urbe fugit Antonius, aut eae non
essent expectatae, bellum iam nullum haberemus. Auc-
toritate enim senatus consensuque populi Romani facile
hominis amentis fregissemus audaciam. Quod confido

1 tempus *om.* V¹ 2 postulabat *Lambinus*: postulabatvit V:
postulavit D 7 D *om.* V¹ 10 minima D 13 nisi D:
nihil V: si nihil *Halm* 14 sacrificiis *Halm*: sacrificii *codd*
consiliis V: consilii D

equidem consules designatos, simul ut magistratum inierint, esse facturos; sunt enim optimo animo, summo consilio, singulari concordia. Mea autem festinatio non victoriae solum avida est, sed etiam celeritatis. Quo enim usque 3
 5 tantum bellum, tam crudele, tam nefarium privatis consiliis propulsabitur? cur non quam primum publica accedit auctoritas? C. Caesar adulescens, paene potius puer, in- 2
 credibili ac divina quadam mente atque virtute, cum maxime furor arderet Antoni cumque eius a Brundisio crudelis et
 10 pestifer reditus timeretur, nec postulantibus nec cogitantibus, ne optantibus quidem nobis, quia non posse fieri videbatur, firmissimum exercitum ex invicto genere veteranorum militum comparavit patrimoniumque suum effudit: quamquam non sum usus eo verbo quo debui; non enim
 15 effudit: in rei publicae salute conlocavit. Cui quamquam 4
 gratia referri tanta non potest quanta debetur, habenda tamen est tanta, quantam maximam animi nostri capere possunt. Quis enim est tam ignarus rerum, tam nihil de re publica cogitans, qui hoc non intellegat, si M. Antonius
 20 a Brundisio cum eis copiis, quas se habiturum putabat, Romam, ut minabatur, venire potuisset, nullum genus eum crudelitatis praeteriturum fuisse? quippe qui in hospitis tectis Brundisi fortissimos viros optimosque civis iugulari iusserit; quorum ante pedes eius morientium sanguine os
 25 uxoris respersum esse constabat. Hac ille crudelitate imbutus, cum multo bonis omnibus veniret iratior, quam illis fuerat, quos trucidarat, cui tandem nostrum aut cui omnino bono pepercisset? Qua peste privato consilio 5

1 simul ac D 4 sed om. V 8 cum (c in ms.) V¹: tum
 cum V²: tunc cum D² 11 ne Lambinus: nec codd. opinanti-
 bus D fieri posse non D 12 ex om. D 14 sumus
 usi D debui V: decuit D 15 in salute rei p. D 17 tamen
 est tanta V¹: tamen tanta est c¹ 20 putaverat D 23 cives
 optimos D 24 iussit D 26 bonis] nobis Christ omnibus
 V¹: hominibus celt. 27 vestrum D

rem publicam—neque enim fieri potuit aliter—Caesar liberavit: qui nisi in hac re publica natus esset, rem publicam scelere Antoni nullam haberemus. Sic enim perspicio, sic iudico, nisi unus adulescens illius furentis impetus crudelissimosque conatus cohibuisset, rem publicam funditus interituram fuisse. Cui quidem hodierno die, patres conscripti—nunc enim primum ita convenimus, ut illius beneficio possemus ea, quae sentiremus, libere dicere—tribuenda est auctoritas, ut rem publicam non modo a se susceptam, sed etiam a nobis commendatam possit defendere. 10

3 Nec vero de legione Martia, quoniam longo intervallo loqui
6 nobis de re publica licet, sileri potest. Quis enim unus fortior, quis amior umquam rei publicae fuit quam legio Martia universa? Quae cum hostem populi Romani Antonium iudicasset, comes esse eius amentiae noluit: 15 reliquit consulem; quod profecto non fecisset, si eum consulem iudicasset, quem nihil aliud agere, nihil moliri nisi caedem civium atque interitum civitatis videret. Atque ea legio consedit Albae. Quam potuit urbem eligere aut opportuniorem ad res gerendas aut fidiorem aut fortiorum 20 virorum aut amiciorum rei publicae civium? Huius legionis virtutem imitata quarta legio duce L. Egnatuleio quaestore, civi optimo et fortissimo, C. Caesaris auctoritatem atque exercitum persecuta est. Faciendum est igitur nobis, patres conscripti, ut ea, quae sua sponte clarissimus adulescens 25 atque omnium praestantissimus gessit et gerit, hac auctoritate nostra comprobentur, veteranorumque, fortissimorum virorum, tum legionis Martiae quartaeque mirabilis consensus ad rem publicam recipendam laude et testimonio nostro confirmetur, eorumque commoda, honores, praemia, 30

7 illius *Vc*: de illius *Int* 8 ea *om. D* 18 ea *om. V* 20
fortiorum . . . amiciorum *ed. Int*: fortiorum . . . amicorum *V*: fortio-
rem . . . amicorum *D* 21 huiusce *D* 23 eive *D* 24
est igitur nobis *Vc*: igitur nobis est (est nob. *n* *Int* 26 hac *scripsi*:
haec *codd.*: *del. Ernesti* 29 laude *Vc*: laudetur *Int*

cum consules designati magistratum inierint, curae nobis fore hodierno die spondeamus. Atque ea quidem, quae dixi de Caesare deque eius exercitu, iam diu nota sunt nobis. Virtute enim admirabili Caesaris constantiaque militum veteranorum legionumque earum, quae optimo iudicio auctoritatem nostram, libertatem populi Romani, virtutem Caesaris secutae sunt, a cervicibus nostris est depulsus Antonius. Sed haec, ut dixi, superiora : hoc vero recens edictum D. Bruti, quod paulo ante propositum est, certe silentio non potest praeteriri. Pollicetur enim se provinciam Galliam retenturum in senatus populique Romani potestate. O civem natum rei publicae, memorem sui nominis imitatoremq̃ maiorum ! Neque enim Tarquinio expulso maioribus nostris tam fuit optata libertas, quam est depulso Antonio retinenda nobis. Illi regibus parere iam a condita urbe didicerant : nos post reges exactos servitutis oblivio ceperat. Atque ille Tarquinius, quem maiores nostri non tulerunt, non crudelis, non impius, sed superbus est habitus et dictus : quod nos vitium in privatis saepe tulimus, id maiores nostri ne in rege quidem ferre potuerunt. L. Brutus regem superbum non tulit : D. Brutus sceleratum atque impium regnare patietur ? Quid Tarquinius tale, qualia innumerabilia et facit et fecit Antonius ? Senatū etiam reges habebant : nec tamen, ut Antonio senatū habente, in consilio regis versabantur barbari armati. Servabant auspicia reges ; quae hic consul augurque neglexit, neque solum legibus contra auspicia ferendis, sed etiam conlega una ferente eo, quem ipse ementitis auspiciis vitiosum fecerat. Quis autem rex umquam fuit tam insignite impudens, ut haberet omnia commoda, beneficia, iura regni

12 potestatem D 15 repulso D Antonio D : maioribus
 nostris tam Antonio V : iam Antonio Faernus 18 non ante
 impius om. D 22 patietur *cn*² : -iatur *Int* : -ietur Antonium V
 28 referente D

CIC. ORATT.

venalia? quam hic immunitatem, quam civitatem, quod
 praemium non vel singulis hominibus vel civitatibus vel
 universis provinciis vendidit? Nihil humile de Tarquinio,
 nihil sordidum accepimus: at vero huius domi inter quasilla
 pendebatur aurum, numerabatur pecunia; una in domo 5
 omnes, quorum intererat, totum imperium populi Romani
 nundinabantur. Supplicia vero in civis Romanos nulla
 Tarquini accepimus: at hic et Suessae iugulavit eos, quos
 in custodiam dederat, et Brundisi ad trecentos fortissimos
 11 viros civisque optimos trucidavit. Postremo Tarquinius pro 10
 populo Romano bellum gerebat tum, cum est expulsus:
 Antonius contra populum Romanum exercitum adducebat
 tum, cum a legionibus relictus nomen Caesaris exercitumque
 pertimuit neglectisque sacrificiis sollemnibus ante lucem
 vota ea, quae numquam solveret, nuncupavit, et hoc tem- 15
 pore in provinciam populi Romani conatur invadere. Maius
 igitur a D. Bruto beneficium populus Romanus et habet et
 expectat quam maiores nostri acceperunt a L. Bruto,
 principe huius maxime conservandi generis et nominis.
 5 Cum autem est omnis servitus misera, tum vero intolerabile 20
 12 est servire impuro, impudico, effeminato, numquam ne in
 metu quidem sobrio. Hunc igitur qui Gallia prohibet,
 privato praesertim consilio, iudicat verissimeque iudicat non
 esse consulem. Faciendum est igitur nobis, patres conscripti,
 ut D. Bruti privatum consilium auctoritate publica compro- 25
 bemus. Nec vero M. Antonium consulem post Lupercalia
 debuistis putare: quo enim ille die, populo Romano in-
 spectante, nudus, unctus, ebrius est contionatus et id egit,
 ut conlegae diadema imponeret, eo die se non modo con-

4 quasilla *Vl*: quas illa *c*: cives illius *ln* 5 non numerabatur
Curio Secundus 9 ad *c*: at *V*: *om. ln* 13 legionibus
 omnibus *V* 20 est *post* omnis *habent* *cln*, *post* servitus *t*
 intolerabile est] intolerabile si *c*: intolerabilis est *cell*. 23
 verissimeque iudicat *om. c* 29 se *ante* *abdic. hab. D*

sulatu, sed etiam libertate abdicavit. *Esset enim ipsi certe
statim serviendum, si Caesar ab eo regni insigne accipere
voluisset. Hunc igitur ego consulem, hunc civem Romanum,
hunc liberum, hunc denique hominem putem, qui foedo
5 illo et flagitioso die et quid pati C. Caesare vivo posset et
quid eo mortuo consequi ipse cuperet ostendit?* Nec vero 13
de virtute, constantia, gravitate provinciae Galliae taceri
potest. Est enim ille flos Italiae, illud firmamentum im-
peri populi Romani, illud ornamentum dignitatis. Tantus
10 autem est consensus municipiorum coloniarumque pro-
vinciae Galliae, ut omnes ad auctoritatem huius ordinis
maiestatemque populi Romani defendendam conspirasse
videantur.

Quam ob rem, tribuni plebis, quamquam vos nihil aliud
15 nisi de praesidio, ut senatum tuto consules Kalendis Ianu-
ariis habere possint, rettulistis, tamen mihi videmini magno
consilio atque optima mente potestatem nobis de tota re
publica fecisse dicendi. Cum enim tuto haberi senatum
sine praesidio non posse iudicavistis, tum statuistis etiam
20 intra muros Antoni scelus audaciamque versari.

Quam ob rem omnia mea sententia complectar, vobis, 6
ut intellego, non invitis, ut et praestantissimis ducibus a 14
nobis detur auctoritas et fortissimis militibus spes ostendatur
praemiorum et iudicetur non verbo, sed re non modo non
25 consul, sed etiam hostis Antonius. Nam si ille consul,
fustuarium meruerunt legiones, quae consulem reliquerunt,
sceleratus Caesar, Brutus nefarius, qui contra consulem
privato consilio exercitus comparaverunt. Si autem mili-
tibus exquirendi sunt honores novi propter eorum divinum
30 atque immortale meritum, ducibus autem né referri quidem
potest gratia, quis est qui eum hostem non existimet, quem

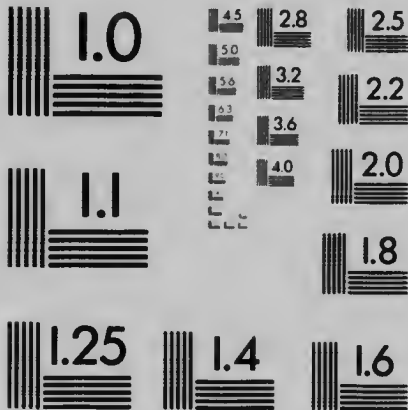
2 insigni *V*: insignia *Faernus*
possint *Faernus*: possetint *V*: possent *D*
om. cl

5 *C. Halm*: e *V*: *om. D*
24 non ante consul

MICROCOPY RESOLUTION TEST CHART

(ANSI and ISO TEST CHART No. 2)

APPLIED IMAGE Inc

1653 East Main Street
Rochester, New York 14609 USA
(716) 482 - 0300 - Phone
(716) 288 - 5989 - Fax

qui armis persequantur, conservatores rei publicae iudi-
 15 centur? At quam contumeliosus in edictis, quam barbarus,
 quam rudis! primum in Caesarem ut maledicta congestit
 deprompta ex recordatione impudicitiae et stuprorum
 suorum! Quis enim hoc adulescente castior, quis modesti- 5
 or, quod in iuventute habemus inlustrius exemplum veteris
 sanctitatis? quis autem illo, qui male dicit, impurior? Igno-
 bilitatem obicit C. Caesaris filio, cuius etiam natura pater,
 si vita suppeditasset, consul factus esset. 'Aricina mater.'
 Trallia m aut Ephesiam putes dicere. Videte quam 10
 despiciamur omnes, qui sumus e municipiis, id est, omnes
 plane: quotus enim quisque nostrum non est? Quod
 autem municipium non contemnit is, qui Aricinum tanto
 opere despicit, vetustate antiquissimum, iure foederatum,
 propinquitate paene finitimum, splendore municipum ho- 15
 16 nestissimum? Hinc Voconiae, hinc Atinae leges; hinc
 multae sellae curules et patrum memoria et nostra; hinc
 equites Romani lautissimi et plurimi. Sed si Aricinam
 uxorem non probas, cur probas Tusculanam? Quamquam
 huius sanctissimae feminae atque optimae pater, M. Atius 20
 Balbus, in primis honestus, praetorius fuit: tuae coniugis,
 bonae feminae, locupletis quidem certe, Bambalio quidam
 pater, homo nullo numero. Nihil illo contemptius, qui
 propter haesitantiam linguae stuporemque cordis cognomen
 ex contumelia traxerit. 'At avus nobilis.' Tuditanus 25
 nempe ille, qui cum palla et cothurnis nummos populo
 de rostris spargere solebat. Vellem hanc contemtionem

1 persequantur *D* iudicantur *V* 3 ut *om. V* 6 in
*om. V*¹: iuventuti *coni. Halm* 7 qui male dicit *Vc* (dict *V*):
 illo maledice *Int* (-dicto *l*) 8 naturalis *D* 9 At Aricina
coni. Müller 12 quotus *V*: notus *D* nostrum *om. D* 13
 non . . . Aricinum *om. V*¹ 15 municipium *D* 16 Atinae *c*:
 Atinae *V*: Santinae *t*: Scantinae (scat. *n*²) *ln* 18 laut.
 plurimi et honestissimi *D* 20 Atius] Attius *codd.* 25 traxerit *D*:
 traxit *tarxerat V*: traxerat *Halm* avus *Vc*: huius *t*: avus huius *ln*
 26 nempe ille *Vcn*: nempe ille, ille *ll*

pecuniae suis reliquisset! Habetis nobilitatem generis gloriosam. Qui autem evenit ut tibi Iulia natus ignobilis 17 videatur, cum tu eodem materno genere soleas gloriari? Quae porro amentia est eum dicere aliquid de uxorum 5 ignobilitate, cuius pater Numitoriam Fregellanam, proditoris filiam, habuerit uxorem, ipse ex libertini filia susceperit liberos? Sed hoc clarissimi viri viderint, L. Philippus, qui habet Aricinam uxorem, C. Marcellus, qui Aricinae filiam: quos certo scio dignitatis optimarum feminarum non paeni- 10 tere. Idem etiam Q. Ciceronem, fratris mei filium, com- 7 pellat edicto, nec sentit amens commendationem esse compellationem suam. Quid enim accidere huic adulescenti potuit optatius quam cognosci ab omnibus Caesaris consiliorum esse socium, Antoni furoris inimicum? At 18 15 etiam gladiator ausus est scribere hunc de patris et patruī parricidio cogitasse. O admirabilem impudentiam, audaciam, temeritatem! in eum adolescentem hoc scribere audere, quem ego et frater meus propter eius suavissimos atque optimos mores praestantissimumque ingenium cer- 20 tatim amamus omnibusque horis oculis, auribus, complexu tenemus? Nam me isdem edictis nescit laedat an laudet. Cum idem supplicium minatur optimis civibus, quod ego de sceleratissimis ac pessimis sumpserim, laudare videtur, quasi imitari velit; cum autem illam pulcherrimi facti me- 25 moriam refricat, tum a sui similibus invidiam aliquam in me commoveri putat. Sed quid fecit ipse? Cum tot edicta proposuisset, edixit ut adesset senatus frequens 8 19 a. d. viii. Kalendas Decembris: eo die ipse non adfuit. At quo modo edixit? haec sunt, ut opinor, verba in ex-

1 haberetis *D* 2 ut is *D* Iulia *V*: vigilia *c*: Aricina *Int*
 11 commendationem *Vc*: communem *Int* 14 se ante esse *inser.*
Müller 21 nescit *om.*, *V*¹: nescio *coni.* *Halm* 23 ac pessimis
om., *D* 24 pulcherrimi *Vc*: pulcherrimam *Int* 25 sui *t*:
 suis *Vcln* 27 proposuisset] posuisset *codd.* edixit *V*: et
 dixit *n*: dixit *clt*

tremo: 'Si quis non adfuerit, hunc existimare omnes poterunt et interitus mei et perditissimorum consiliorum auctorem fuisse.' Quae sunt perdita consilia? an ea, quae pertinent ad libertatem populi Romani recipendam? quorum consiliorum Caesari me auctorem et hortatorem 5 et esse et fuisse fateor. Quamquam ille non eguit consilio cuiusquam, sed tamen currentem, ut dicitur, incitavi. Nam interitus quidem tui quis bonus non esset auctor, cum in eo salus et vita optimi cuiusque, libertas populi Romani 10 dignitasque consisteret? Sed cum tam atroci edicto nos 10 concitavisset, cur ipse non adfuit? Num putatis aliqua re tristi ac severa? vino atque epulis retentus, si illae epulae potius quam popinae nominandae sunt, diem edicti obire neglexit: in ante diem *iv* Kalendas Decembris distulit. Adesse in Capitolio iussit; quod in templum ipse nescio 15 qua per Gallorum cuniculum ascendit. Convenerunt conrogati et quidem ampli quidam homines, sed immemores dignitatis suae. Is enim erat dies, ea fama, is qui senatum vocarat, ut turpe senatori esset nihil timere. Ad eos tamen ipsos, qui convenerant, ne verbum quidem ausus est facere 20 de Caesare, cum de eo constituisset ad senatum referre: 21 scriptam attulerat consularis quidam sententiam. Quid est aliud de eo referre non audere, qui contra se consulem exercitum duceret, nisi se ipsum hostem iudicare? Necesse erat enim alterutrum esse hostem; nec poterat aliter de 25 adversariis iudicari ducibus. Si igitur Caesar hostis, cur consul nihil referat ad senatum? Sin ille a senatu notandus non fuit, quid potest dicere quin, cum de illo tacuerit, se hostem confessus sit? Quem in edictis Sparta-

1 qui *D* hunc *om.* *V*¹ omnes existimare *D* 4 pertinetat *V*¹: pertineant *Halm* 5 Caesari *V*¹: *Caes. c*: Caesaris
*V*²*Int* 8 in *om.* *V*¹ 9 et libertas *D* 12 si *V*: est *D*:
 est, si *Faernus* illae] ille *V*: eae *c*: elea *t*: alea si (est si *l*) *In*
 14 in *V*¹: et *V*²*D* 24 se ipsum . . . nisi *post* quid est aliud
 hab. *D* 25 alterum *D* 27 referat *V*: refert *D*: referebat
Halm 29 hostem esse *D*

cum appellat, hunc in senatu ne improbum quidem dicere
 audet. At in rebus tristissimis quantos excitat risus! Sen- 9
 tentiolas edicti cuiusdam memoriae mandavi, quas videtur
 ille peracutas putare: ego autem qui intellegeret quid
 5 dicere vellet adhuc neminem inveni. 'Nulla contumelia 22
 est, quam facit dignus.' Primum quid est dignus? nam
 etiam malo multi digni, sicut ipse. An quam facit is, qui
 cum dignitate est? Quae autem potest esse maior? Quid
 est porro facere contumeliam? quis sic loquitur? Deinde:
 10 'nec timor, quem denuntiat inimicus.' Quid ergo? ab
 amico timor denuntiarī solet? Horum similia deinceps.
 Nonne satius est mutum esse quam quod nemo intellegat
 dicere? En cur magister eius ex oratore arator factus sit,
 possideat in agro publico campi Leontini duo milia iugerum
 15 immunia, ut hominem stupidum magis etiam infatuet mer-
 cede publica. Sed haec leviora fortasse: illud quaero, cur 23
 tam mansuetus in senatu fuerit, cum in edictis tam ferus
 fuisset. Quid enim attinuerat L. Cassio tribuno plebis,
 fortissimo et constantissimo civi, mortem denuntiare, si in
 20 senatum venisset; D. Carfulenum, bene de re publica
 sentientem, senatu vi et minis mortis expellere; Ti. Cannu-
 tium, a quo erat honestissimis contionibus et saepe et iure
 vexatus, non templo solum, verum etiam aditu prohibere
 Capitoli? Cui senatus consulto ne intercederent vere-
 25 batur? De supplicatione, credo, M. Lepidi, clarissimi viri.
 Atque id erat periculum, de cuius honore extraordinario
 cotidie aliquid cogitabamus, ne eius usitatus honos impe-
 diretur. Ac ne sine causa videretur edixisse, ut senatus 24
 adesset, cum de re publica relaturus fuisset, adlato nuntio
 30 de legione quarta mente concidit, et fugere festinans senatus

4 intellegat *V*tam subito *V²D*21 Cann. *Vc*: Can. *Int*
 busque *add. post iure*)fugere *V*: eflugere *D*15 stupidum *V*: stultum *D*18 enim *Vc*: autem *Int*: *om. t*22 contionibus *D* (*in V* contioni-26 at quod erat *coni. Halm*17 tam *V¹*:attinuerit *D*

30 et

consultum de supplicatione per discessionem fecit, cum id
 10 factum esset antea numquam. Quae vero profectio postea,
 quod iter paludati, quae vitatio oculorum, lucis, urbis, fori,
 quam misera fuga, quam foeda, quam turpis! Praeclara
 tamen senatus consulta illo ipso die vespertina, provinciarum 5
 religiosa sortitio, divina vero opportunitas, ut, quae cuique
 25 apta esset, ea cuique obveniret. Praeclare igitur facitis,
 tribuni plebis, qui de praesidio consulum senatusque re-
 feratis, meritoque vestro maximas vobis gratias omnes et
 agere et habere debemus. Qui enim periculo carere pos- 10
 sumus in tanta hominum cupiditate et audacia? Ille autem
 homo adffictus et perditus quae de se exspectat iudicia
 graviora quam amicorum suorum? Familiarissimus eius,
 mihi homo coniunctus, L. Lentulus et P. Naso, omni carens
 cupiditate, nullam se habere provinciam, nullam Antoni 15
 sortitionem fuisse iudicaverunt. Quod idem fecit L. Philip-
 pus; vir patre, avo maioribusque suis dignissimus; in eadem
 sententia fuit homo summa integritate atque innocentia,
 C. Turranius; idem fecit Sp. Oppius; ipsi etiam, qui ami-
 citiam M. Antoni veriti plus ei tribuerunt quam fortasse 20
 vellent, M. Piso, necessarius meus, et vir et civis egregius,
 parique innocentia M. Vehilius, senatus auctoritati se ob-
 26 temperaturos esse dixerunt. Quid ego de L. Cinna loquar?
 cuius spectata multis magnisque rebus singularis integritas
 minus admirabilem facit huius honestissimi facti gloriam, 25
 qui omnino provinciam neglexit, quam item magno animo
 et constanti C. Cestius repudiavit. Qui sunt igitur reliqui,
 quos sors divina delectet? T. Annius, M. Gallius. O
 felicem utrumque! nihil enim maluerunt. C. Antonius

5 illo ipso *Vc*: in illo ipso *ln*: in ipso illo *t* 6 consulis *V*
 10 carere metu et periculo *D* 15 nullam . . . provinciam *om. V*¹
 17 vir *om. V*¹ maioribus *t* 19 C. Turranius *V*: M. Anturranius *D*:
 M' Turranius *Gruter* Sp. *V*: P. *D* 22 M. Vehilius *V*: vel *D* 27
 C. Cestius *Ursinus*: c. cestius *V*: c. cesetius *cn*²: c. cessedius *ln*¹ *t* 28
 T *cln*¹: L *Vn*²: *om. t* Annius *V*: Antonius *D* M. Gallius *scripsi*:
 M. Antonius *codd.* (*cf.* xiii. 26)

Macedoniam. Hunc quoque felicem! hanc enim habebat
 semper in ore provinciam. C. Calvisius Africam. Nihil
 felicius! modo enim ex Africa decesserat et quasi divinas
 se rediturum duos legatos Uticae reliquerat. Deinde M.
 5 Cusini Sicilia, Q. Cassi Hispania. Non habeo quid
 suspicer: duarum credo provinciarum sortis minus divinas
 fuisse. O C. Caesar — adulescentem appello — quam tu
 salutem rei publicae attulisti, quam improvisam, quam re-
 pentinam! Qui enim haec fugiens fecerit, quid faceret
 10 insequens? Etenim in contione dixerat se custodem fore
 urbis, seque usque ad Kalendas Maias ad urbem exercitum
 habiturum. O praeclarum custodem ovium, ut aiunt,
 lupum! Custosne urbis an direptor et vexator esset Anto-
 nius? Et quidem se introiturum in urbem dixit exiturum-
 15 que cum vellet. Quid illud? nonne audiente populo
 sedens pro aede Castoris dixit, nisi qui vicisset, victurum
 neminem?

Hodierno die primum longo intervallo in possessionem 28
 libertatis pedem ponimus: cuius quidem ego quoad potui
 20 non modo defensor, sed etiam conservator fui. Cum autem
 id facere non possem, quievi, nec abiecte nec sine aliqua
 dignitate casum illum temporum et dolorem tuli. Hanc
 vero taeterrimam beluam quis ferre potest aut quo modo?
 Quid est in Antonio praeter libidinem, crudelitatem, petu-
 25 lantiam, audaciam? Ex his totus vitiis conglutinatus est.
 Nihil apparet in eo ingenuum, nihil moderatum, nihil
 pudens, nihil pudicum. Quapropter, quoniam res in id dis- 29
 crimen adducta est, utrum ille poenas rei publicae luat an
 nos serviamus, aliquando, per deos immortalis, patres con-

2 Calvisius (-iss- c) D: Celasius V 4 M. Cusini Sicilia V:
 micus in isio illa c: micus nisi illa t: m. iccius (m. socius l) nisi
 illam h 11 seque usque Muretus: s. quasq. V: usque D 14
 dixit V: om. D 18 In codd. Halmii abt ante Hodierno spatium
 vacuum relictum est: in g legitur Explicit liber tercius. Incipit
 quartus: in meis cln nulla est lacuna 21 quievi Victorius: vi V¹:
 qui V²: qui fui D 25 totus vitiis (tot c) Vc: totus Int

scripti, patrium animum virtutemque capiamus, ut aut libertatem propriam Romani et generis et nominis recipere-
aut mortem servituti anteponamus. Multa, quae in libera
civitate ferenda non essent, tulimus et perpassi sumus, alii
spe forsitan reciperae libertatis, alii vivendi nimia cupi- 5
ditate: sed, si illa tulimus, quae nos necessitas ferre coegit,
quae vis quaedam paene fatalis—quae tamen ipsa non
tulimus,—etiamne huius imperii latronis feremus taeterrimum
12 crudelissimumque dominum? Quid hic faciet, si poterit,
30 iratus, qui cum suscens nemini posset, omnibus bonis 10
fuerit inimicus? quid hic victor non audebit, qui nullam
adeptus victoriam tanta scelera post Caesaris interitum fece-
rit, refertam eius domum exhausserit, hortos compilaverit,
ad se ex eis omnia ornamenta transtulerit, aedis et incen-
diorum causam quaesierit ex funere, deus aut tribus 15
senatus consultis bene et e re publica factis reliquas res
ad lucrum praedamque revocaverit, vendiderit immunitates,
civitates liberaverit, provincias universas ex imperii populi
Romani iure sustulerit, exsules reduxerit, falsas leges C. Caesaris
nomine et falsa decreta in aes incidenda et in Capitolio 20
figenda curaverit earumque rerum omnium domesticum
mercatum instituerit, populo Romano leges imposuerit, armis
et praesidiis populum et magistratus foro excluserit, senatum
stiparit, armatos in cella Concordiae, cum senatum haberet,
includerit, ad legiones Brundisium cucurrerit, ex eis optime 25
sentientis centuriones iugulaverit, cum exercitu Romam sit ad
interitum nostrum et ad disperditionem urbis venire conatus?
31 Atque is ab hoc impetu abstractus consilio et copiis Caesaris,
consensu veteranorum, virtute legionum, ne fortuna quidem
fractus minuit audaciam nec ruere demens nec furere de- 30

5 forsitan *om.* D 9 faciat *cl* potuerit *D* 16 bene et
e re p. *Vc*: de re p. bene *t*: e re p. bene *ln* 24 stiparit] armatis
add. V: armis *add. D, del. Madvig* cellam *cu* 27 disperditionem
Klotz: disperditionem *cln*: dispersionem *Vt* 28 atque is *Vc*: at
qualis *ln*

sinit. In Galliam mutilatum ducit exercitum; cum una
 legione et ea vacillante L. fratrem exspectat, quo neminem
 reperire potest sui similiorem. Ille autem ex myrmillonē
 5 dux, ex gladiatore imperator quas effecit strages, ubicumque
 5 posuit vestigium! *Fundit apothecas*, caedit greges armen-
 torum reliquique pecoris, quodcumque nactus est; epulantur
 milites; ipse autem se, ut fratrem imitetur, obruit vino;
 vastantur agri, diripiuntur villae, matres familiae, virgines,
 pueri ingenui abripiuntur, militibus traduntur. Haec eadem,
 10 quacumque exercitum duxit, fecit M. Antonius. His vos 13
 taeterrimis fratribus portas aperietis, hos umquam in urbem 32
 recipietis? non tempore oblato, ducibus paratis, animis
 militum incitatis, populo Romano conspirante, Italia tota
 ad libertatem recipendam excitata, deorum immortalium
 15 beneficio utemini? Nullum erit tempus hoc amisso. A
 tergo, fronte, lateribus tenebitur, si in Galliam venerit. Nec
 ille armis solum, sed etiam decretis nostris urgendus est.
 Magna vis est, magnum numen unum et idem sentientis
 senatus. Videtisne refertum forum, populumque Romanum
 20 ad spem recipendae libertatis erectum? qui longo inter-
 vallo cum frequentis hic videt nos, tum sperat etiam liberos
 convenisse. Hunc ego diem exspectans M. Antoni scele- 33
 rata arma vitavi, tum, cum ille in me absentem invehens non
 intellegebat ad quod tempus me et meas viris reservarem.
 25 Si enim tum illi caedis a me initium quaerenti respondere
 voluissem, nunc rei publicae consulere non possem. Hanc
 vero nactus facultatem, nullum tempus, patres conscripti,
 dimittam neque diurnum neque nocturnum quin de liber-
 tate populi Romani et dignitate vestra quod cogitandum sit

4 effecit *Klotz*: et fecit *c*: effecerit *V*: fecit *Int* 5 vestigia *D*
 fundit apothecas *add. Ernesti ex Servio ad Ecl. vi. 55*; 'fudit apo-
 thecas, cecidit greges armentorum': *om. codd.* 8 familias *D*
 10 *M. om. V* 16 fronte, lateribus *Garatoni*: fronte alteribus *V*¹ (a
 lateribus *V*²): a fronte a lateribus *D* tenetur *D* 18 vis et *V*
 24 quod ad *c* 25 a me *post initium habent cut: om. l* 29 et
V: de Int: om. c

cogitem, quod agendum atque faciendum, id non modo non
 recusem, sed etiam appetam atque deponam. Hoc feci,
 dum licuit; intermisi, quoad non licuit. Iam non solum
 licet, sed etiam necesse est, nisi servire malumus quam
 34 ne serviamus animis armisque decernere. Di immortales 5
 nobis haec praesidia dederunt: urbi Caesarem, Brutum
 Galliae. Si enim ille opprimere urbem potuisset, statim, si
 Galliam tenere, paulo post optimo cuique pereundum *erat*,
 14 reliquis serviendum. Hanc igitur occasionem oblatam
 tenete, per deos immortalis, patres conscripti, et amplissimi 10
 orbis terrae consili principes vos esse aliquando recorda-
 mini. Signum date populo Romano consilium vestrum
 non deesse rei publicae, quoniam ille virtutem suam non
 defuturam esse profitetur. Nihil est quod moneam vos.
 Nemo est tam stultus qui non intellegat, si indormierimus 15
 huic tempori, non modo crudelem superbamque domina-
 tionem nobis, sed ignominiosam etiam et flagitiosam ferendam
 35 esse. Nostis insolentiam Antoni, nostis amicos, nostis totam
 domum. Libidinosi, petulantibus, impuris, impudicis, alea-
 toribus, ebris servire, ea summa miseria est summo dedecore 20
 coniuncta. Quod si iam—quod di omen avertant!—fatum
 extremum rei publicae venit, quod gladiatores nobiles faciunt
 ut honeste decumbant, faciamus nos, principes orbis terra-
 rum gentiumque omnium, ut cum dignitate potius cadamus
 36 quam cum ignominia serviamus. Nihil est detestabilius 25
 dedecore, nihil foedius servitute. Ad decus et ad libertatem
 nati sumus: aut haec teneamus aut cum dignitate moria-
 mur. Nimium diu teximus quid sentiremus; nunc iam
 apertum est; omnes patefaciunt in utramque partem quid

1 modo non *Vc*: modo *Int* 4 malumus *cln*: malimus *V*:
 maluimus *t* 5 animis armisque *D et Nonius p. 285. 37*: armis
 animisque *V* 8 *erat Halm: om. Vct*: *esset (post reliquis) In*
 11 vos *om. D* 17 ferendam esse *Muretus*: ferendū *V*: feren-
 dam *c*: esse ferendam *Int* 26 et ad *V*: et *D* 29 omnes iam *D*
 patefaciunt *Halm*: patefaciunt fecerunt *V*: patefecerunt *D*

sentiant, quid velint. Sunt impii cives,—pro caritate rei publicae nimium multi, contra multitudinem bene sentientium admodum pauci,—quorum opprimendorum di immortales incredibilem rei publicae potestatem et fortunam dederunt.

5 Ad ea enim praesidia, quae habemus, iam accedent consules summa prudentia, virtute, concordia, multos mensis de populi Romani libertate commentati atque meditati. His auctoribus et ducibus, dis iuvantibus, nobis vigilantibus et multum in posterum providentibus, populo Romano consen-

10 tiente, erimus profecto liberi brevi tempore. Iucundiorem autem faciet libertatem servitutis recordatio.

Quas ob res, quod tribuni plebis verba fecerunt, uti ¹⁵ senatus Kalendis Ianuariis tuto haberi sententiaeque de ³⁷ summa re publica libere dici possint, de ea re ita censeo,

15 uti C. Pansa A. Hirtius, consules designati, dent operam, uti senatus Kalendis Ianuariis tuto haberi possit. Quodque edictum D. Bruti, imperatoris, consulis designati, propositum sit, senatum existimare D. Brutum, imperatorem, consulem designatum, optime de re publica mereri, cum senatus

20 auctoritatem populique Romani libertatem imperiumque defendat; quodque provinciam Galliam citeriorem, optimorum et fortissimorum amicissimorumque rei publicae civium, exercitumque in senatus potestate retineat, id eum exercitumque eius, municipia, colonias provinciae Galliae recte

25 atque ordine exque re publica fecisse et facere. Senatum ad summam rem publicam pertinere arbitrari a D. Bruto et L. Planco imperatoribus, consulibus designatis itemque a ceteris, qui provincias obtinent, obtineri ex lege Iulia, quoad ex senatus consulto cuique eorum successum sit,

1 sentiat, quid velit *V* cives *D*: cives, sed *V* (sed post multi
 maluit *L. scribinus*) 2 pro multitudine *D* 5 accedent *Vc*:
 accedunt *Int* 6 de populi *R. en*: dei publicae *V*: de r. p. *It*
 12, 15, 16 ut *D ter*, ita § 39 15 designati] optime de re p.
 meriti (mereri *t*) *add. D* 21 virorum post optimorum *add. c*:
 post fortiss. *Int* 22 amicorumque *V* 28 Iulia *V*: Tullia *D*

eosque dare operam ut eae provinciae eique exercitus in
 senati populiue Romani potestate praesidioque rei publicae
 sint. Cumque opera, virtute, consilio C. Caesaris summo-
 que consensu militum veteranorum, qui eius auctoritatem
 secuti rei publicae praesidio sunt et fuerunt, a gravissimis 5
 periculis populus Romanus defensus sit et hoc tempore
 39 defendatur; cumque legio Martia Albae constiterit, in
 municipio fidelissimo et fortissimo, seseque ad senatus
 auctoritatem populiue Romani libertatem contulerit; et
 quod pari consilio eademque virtute legio quarta usa, 10
 L. Egnatuleio duce quaestore optimo, civi egregio, senatus
 auctoritatem populiue Romani libertatem defendat ac de-
 fenderit, senatui magnae curae esse ac fore ut pro tantis
 eorum in rem publicam meritis honores eis habeantur
 gratiaeque referantur. Senatui placere uti C. Pansa A. 15
 Hirtius, consules designati, cum magistratum inissent, si
 eis videretur, primo quoque tempore de his rebus ad
 hunc ordinem referrent, ita uti e re publica fideque sua
 videretur.

1 eique *c* (ii.) : que *V*: Galliaeque *Int*: atque *Muretus* 2 Romani
om. V 5 a *Vc*: et a *Int* 9 et quod] equod *V*: quod *D*
 11 L. Egn. duce quaestore optimo, civi egregio *Muretus*: L. Egn. que
 opti egregio *mo V*: L. Egn. duce civi egregio *D* 14 in rem
p. om. D 18 referrent *Vc*: referent *t*: referant *Int* 19
 videretur censuerunt *c*: censuerint (*sine* videretur) *Int*

M. TVLLI CICERONIS
IN M. ANTONIVM
ORATIO PHILIPPICA QVARTA

FREQUENTIA vestrum incredibilis, Quirites, contioque
1 tanta, quantam meminisse non videor, et alacritatem mihi
summam defendendae rei publicae adfert et spem reci-
perandae. Quamquam animus mihi quidem numquam
5 defuit: tempora defuerunt, quae simul ac primum aliquid
lucis ostendere visa sunt, princeps vestrae libertatis defen-
dendae fui. Quod si id ante facere conatus essem, nunc
facere non possem. Hodierno enim die, Quirites, ne me-
diocrem rem actam arbitremini, fundamenta iacta sunt
10 reliquarum actionum. Nam est hostis senatus nondum
verbo appellatus, sed re iam iudicatus Antonius. Nunc
vero multo sum erectior, quod vos quoque illum hostem
esse tanto consensu tantoque clamore approbavistis. Neque
enim, Quirites, fieri potest ut non aut ei sint impii, qui
15 contra consulem exercitus comparaverunt, aut ille hostis,
contra quem iure arma sumpta sunt. Hanc igitur dubita-
tionem, quamquam nulla erat, tamen ne qua posset esse,
senatus hodierno die sustulit. C. Caesar, qui rem publi-
cam libertatemque vestram suo studio, consilio, patrimonio

1 vestra Reid (cf. v. 2) Quirites] quam V: que c: om. In (voc.
Quirites saepe compendio scribunt e.g. Q. q. qr. qu; saepe corrumpunt
e.g. quam, que, quia; saepe omittunt codd.: quod in singulis locis non
notabimus) 3 recuperandae libertatis D

denique tutatus est et tutatur, maximis senatus laudibus
 3 ornatus est. Laudo, laudo vos, Quirites, quod gratissimis
 animis prosequimini nomen clarissimi adolescentis vel pueri
 potius; sunt enim facta eius immortalitatis, nomen aetatis.
 Multa memini, multa audivi, multa legi, Quirites: nihil ex 5
 omnium saeculorum memoria tale cognovi: qui cum servi-
 tute premeremur, in dies malum cresceret, praesidi nihil
 haberemus, capitalem et pestiferum a Brundisio tum M. An-
 toni reditum timeremus, hoc insperatum omnibus consilium,
 incognitum certe ceperit, ut exercitum invictum ex paternis 10
 2 militibus conficeret Antonique furorem crudelissimis con-
 4 siliis incitatum a pernicie rei publicae averteret. Quis est
 enim qui hoc non intellegat, nisi Caesar exercitum para-
 visset, non sine exitio nostro futurum Antoni reditum
 fuisse? Ita enim se recipiebat ardens odio vestri, cruentus 15
 sanguine civium Romanorum, quos Suessae, quos Brundisi
 occiderat, ut nihil nisi de pernicie populi Romani cogitaret.
 Quod autem praesidium erat salutis libertatisque vestrae,
 si C. Caesaris fortissimorum sui patris militum exercitus
 non fuisset? Cuius de laudibus et honoribus, qui ei pro 20
 divinis et immortalibus meritis divini immortalesque de-
 bentur, mihi senatus adsensus paulo ante decrevit ut primo
 5 quoque tempore referretur. Quo decreto quis non perspicit
 hostem esse Antonium iudicatum? Quem enim possumus
 appellare eum, contra quem qui exercitus ducunt, eis senatus 25
 arbitratur singularis exquirendos honores? Quid? legio
 Martia, quae mihi videtur divinitus ab eo deo traxisse
 nomen, a quo populum Romanum generatum accepimus,
 non ipsa suis decretis prius quam senatus hostem iudicavit

2 a quod *V*: cum *D* 6 omnium saeculorum *Vc*: omnium singu-
 lorum *ln*: omnium memoria singulorum *t* 8 et et tum *om. D*
 10 paternis *V*: Hispanis paucis *c*: Hispanis *ln* 11 conduceret *D*
 16 Romanorum *om. D* Brundisio *V* 17 rei p. *D* 19 *C.*
cln: *om. Vt* fortissimorum sui *V*: fortissimorumque sui *c*: fortissi-
 morum sui que *ln* 29 nonne *D*

Antonium? Nam si ille non hostis, hos, qui consulem
 reliquerunt, hostis necesse est iudicemus. Praeclare et
 loco, Quirites, reclamatione vestra factum pulcherrimum
 5 Martialium comprobavistis: qui se ad senatus auctoritatem,
 5 ad libertatem vestram, ad universam rem publicam con-
 tulerunt, hostem illum et latronem et parricidam patriae
 reliquerunt. Nec solum id animose et fortiter, sed consi- 6
 derate etiam sapienterque fecerunt: Albae constiterunt, in
 urbe opportuna, munita, propinqua, fortissimorum virorum,
 10 fidelissimorum civium atque optimorum. Huius legionis
 legio quarta imitata virtutem, duce L. Egnatuleio, quem
 senatus merito paulo ante laudavit, C. Caesaris exercitum
 persecuta est. Quae exspectas, M. Antoni, iudicia graviora? 3
 Caesar fertur in caelum, qui contra te exercitum comparavit;
 15 laudantur exquisitissimis verbis legiones, quae te reliquerunt,
 quae a te arcessitae sunt, quae essent, si te consulem quam
 hostem maluisses, tuae: quarum legionum fortissimum veris-
 simumque iudicium confirmat senatus, comprobatur universus
 20 populus Romanus, nisi forte vos, Quirites, consulem, non
 20 hostem iudicatis Antonium. Sic arbitrabar, Quirites, vos 7
 iudicare, ut ostenditis. Quid? municipia, colonias, prae-
 fecturas num aliter iudicare censetis? Omnes mortales
 una mente consentiunt; omnia arma eorum, qui haec salva
 velint, contra illam pestem esse capienda. Quid? D. Bruti
 25 iudicium, Quirites, quod ex hodierno eius edicto perspicere
 potuistis, num cui tandem contemnendum videtur? Recte
 et vere negatis, Quirites. Est enim quasi deorum immor-
 talium beneficio et munere datum rei publicae Brutorum
 genus et nomen ad libertatem populi Romani vel con-
 30 stituendam vel recipiendam. Quid igitur D. Brutus de 8
 M. Antonio iudicavit? Excludit provincia; exercitu obsistit;

1 hos om. D 2 et loco, Quirites V: eo loco quo c: et iocosa t:
 et luculenta lu 10 fidelissimorum om. V¹ huius] Martiae
 add. codd., del. Maunius 21 quid] quit V: qui c: om. Int 25
 edicto Ven: dicto It 27 negatis Vc: negastis Int 31 obstitit D

Galliam totam hortatur ad bellum, ipsam sua sponte suoque iudicio excitatam. Si consul Antonius, Brutus hostis: si conservator rei publicae Brutus, hostis Antonius.

4 Num igitur, utrum horum sit, dubitare possumus? Atque ut vos una mente unaque voce dubitare vos negatis, sic 5 modo decrevit senatus, D. Brutum optime de re publica mereri, cum senatus auctoritatem populique Romani libertati in imperiumque defenderet. A quo defenderet? Nempe 9 ab hoste: quae est enim alia laudanda defensio? Deinceps laudatur provincia Gallia meritoque ornatur verbis amplissimis ab senatu, quod resistat Antonio. Quem si consulem 10 illa provincia putaret neque eum reciperet, magno scelere se astringeret: omnes enim in consulis iure et imperio debent esse provinciae. Negat hoc D. Brutus imperator, consul designatus, natus rei publicae civis; negat Gallia, 15 negat cuncta Italia, negat senatus, negatis vos. Quis illum igitur consulem nisi latrones putant? Quamquam ne ei quidem ipsi, quod loquuntur, id sentiunt nec ab iudicio omnium mortalium, quamvis impii nefarii que sint, sicut sunt, dissentire possunt. Sed spes rapiendi atque prae- 20 dandi occaecat animos eorum, quos non bonorum donatio, non agrorum adsignatio, non illa infinita hasta satiavit; qui sibi urbem, qui bona et fortunas civium ad praedam proposuerunt; qui, dum hic sit quod rapiant, quod auferant, nihil sibi defuturum arbitrantur; quibus M. Antonius 25 —o di immortales, avertite et detestamini, quaeso, hoc 30 omen!—urbem se divisurum esse promisit. Ita vero, Quirites, ei, ut precamini, eveniat atque huius amentiae poena in ipsum familiamque eius recidat! Quod ita

4 atque ut *Vc*: atqui *Int* 8 defenderit *bis D* 16 denegat
 cuncta *V* vos, Quirites. *Bücheler* 18 ab *Faernus*: ad *V*:
 a *D* 19 sicut sunt *om. D* 21 caecat *D* donatio *Vc*:
 dampnatio *Int* 22 Pompei hasta *D* 24 posuerunt *V* hic
 sit *Muretus*: hic sic *V*: sit *Int*: sic *l* 28 ei ut *c*: ut *VInt* atque
 huius *V*: huiusque *c*: quo huius *Int*

futurum esse confido. Iam enim non solum homines, sed etiam deos immortalis ad rem publicam conservandam arbitror consensisse. Sive enim prodigiis atque portentis di immortales nobis futura praedicunt, ita sunt aperte pro-
5 nuntiata, ut et illi poena et nobis libertas appropinquet; sive tantus consensus omnium sine impulsu deorum esse non potuit, quid est quod de voluntate caelestium dubitare possimus?

Reliquum est, Quirites, ut vos in ista sententia, quam prae-
10 vobis fertis, perseveretis. Faciam igitur, ut imperatores instructa acie solent, quamquam paratissimos milites ad proeliandum videant, ut eos tamen adhortentur, sic ego vos ardentis et erectos ad libertatem recipendam cohortabor. Non est vobis, Quirites, cum eo hoste certamen, cum quo
15 aliqua pacis condicio esse possit. Neque enim ille servitutum vestram, ut antea, sed iam iratus sanguinem concupiscit. Nullus ei ludus videtur esse iucundior quam cruor, quam caedes, quam ante oculos trucidatio civium. Non est vobis 12 res, Quirites, cum scelerato homine ac nefario, sed cum
20 immani taetraque belua, quae, quoniam in foveam incidit, obruatur. Si enim illim emergerit, nullius supplicii crudelitas erit recusanda. Sed tenetur, premitur, urgetur nunc eis copiis, quas iam habemus, mox eis, quas paucis diebus novi consules comparabunt. Incumbite in causam, Quirites,
25 ut facitis. Numquam maior consensus vester in ulla causa fuit; numquam tam vehementer cum senatu consociati fuistis. Nec mirum: agitur enim non qua condicione victuri, sed victurine simus an cum supplicio ignominiaque perituri. Quamquam mortem quidem natura omnibus pro-
30 posuit; crudelitatem mortis et dedecus virtus propulsare solet, quae propria est Romani generis et seminis. Hanc

4 praedicant (-cata cf) D denuntiata D 5 nobis lib. Vc:
lib. nobis Int 14 non est VI¹: non est, non est cell. quo-
cum D 21 illinc D 23 iam om. V¹

retinete, Quirites, quaeso, quam vobis tamquam hereditatem
maiores vestri reliquerunt. Alia omnia falsa, incerta sunt,
caduca, mobilia: virtus est una altissimis defixa radicibus,
quae numquam vi ulla labefactari potest, numquam demo-
veri loco. Hac maiores vestri primum universam Italiam 5
devicerunt, deinde Karthaginem exciderunt, Numantiam
everterunt, potentissimos reges, bellicosissimas gentis in di-
cionem huius imperi redegerunt. Ac maioribus quidem
14 vestris, Quirites, cum eo hoste res erat, qui haberet rem
publicam, curiam, aerarium, consensum et concordiam 10
civium, rationem aliquam, si ita res tulisset, pacis et foederis:
hic vester hostis vestram rem publicam oppugnat, ipse habet
nullam; senatum, id est orbis terrae consilium, delere gestit,
ipse consilium publicum nullum habet; aerarium vestrum
exhausit, suum non habet. Nam concordiam civium qui 15
habere potest, nullam cum habeat civitatem? pacis vero
quae potest esse cum eo ratio, in quo est incredibilis crude-
15 litas, fide nulla? Est igitur, Quirites, populo Romano,
victori omnium gentium, omne certamen cum percussore,
cum latrone, cum Spartaco. Nam quod se similem esse 20
Catilinae gloriari solet, scelere par est illi, industria inferior.
Ille cum exercitum nullum habuisset, repente conflavit: hic
eum exercitum, quem accepit, amisit. Ut igitur Catilinam
diligentia mea, senatus auctoritate, vestro studio et virtute
fregistis, sic Antoni nefarium latrocinium vestra cum senatu 25
concordia tanta, quanta numquam fuit, felicitate et virtute
exercituum ducumque vestrorum brevi tempore oppressum

1 Quirites, quaeso, quam *l*: quaeso quam *Vc*: quaeso, quaesque
quam *l*: quaeso gr. p. r. quam *n* 2 alia] quamquam *ante* alia
add. codd., del. Madvig: nam cum alia... (*sint*) *P. R. Müller* falsa
om. D sunt *D*: *sint V* 5 hac *ed. Aldina*: hac virtute *codd.* 7 in
Vc: inde *Int* 16 cum habeat *c*: cum habet *V*: qui habet *It*: qui
habeat *n* 19 cum percussore, cum *Faernus*: cum depercurso-
rem *V*: cum excursore, cum *D* 20 quod se *V²ct*: quod ei *V¹*:
quod *D*. Bruto se *Int* esse... scelere *V*: re *D med. omissis*
21 illi *V*: belli *D* 22 haberet *D*

audietis. Equidem quantum cura, labore, vigiliis, auctori- 16
 tate, consilio eniti atque efficere potero, nihil praetermittam,
 quod ad libertatem vestram pertinere arbitrabor; neque
 enim id pro vestris amplissimis in me beneficiis sine scelere
 5 facere possum. Hodierno autem die primum referente viro
 fortissimo volisque anicissimo, hoc M. Servilio, conlegisque
 eius, ornatissimis viris, optimis civibus, longo intervallo me
 auctore et principe ad spem libertatis exarsimus.

1 cura *V*: cum *D* 2 eniti *D*: niti *V*

M. TVLLI CICERONIS
IN M. ANTONIVM
ORATIO PHILIPPICA QVINTA

1 NIHIL umquam longius his Kalendis Ianuariis mihi visum
est, patres conscripti : quod idem intellegebam per hos dies
uni cuique vestrum videri. Qui enim bellum cum re publica
gerunt, hunc diem non expectabant ; nos autem tum, cum
maxime consilio nostro subvenire communi saluti oporteret, 5
in senatum non vocabamur. Sed querelam praeteritorum
dierum sustulit oratio consulum, qui ita locuti sunt, ut
magis exoptatae Kalendae quam serae esse videantur.
Atque ut oratio consulum animum meum erexit spemque
attulit non modo salutis conservandae, verum etiam digni- 10
tatis pristinae recipendae, sic me perturbasset eius
sententia, qui primus rogatus es, nisi vestrae virtuti con-
stantiaeque confiderem. Hic enim dies vobis, patres.
conscripti, inluxit, haec potestas data est, ut quantum
virtutis, quantum constantiae, quantum gravitatis in huius 15
ordinis consilio esset, populo Romano declarare possetis.
Recordamini qui dies nudius tertius decimus fuerit, quantus
consensus vestrum, quanta virtus, quanta constantia ; quan-
tam sitis a populo Romano laudem, quantam gloriam,

1 his *om. D* 4 nos *V*: non *D*
voc. *I* 14 haec . . . est *del. Cobet*
19 sitis a *hi*: sit ista *V*: sint a *bt*

6 non voc.] convoc. *bln*:
18 vester *Reid* (*cf. iv. 1*)

quantam gratiam consecuti. Atque illo die, patres con-
 scripti, ea constituistis, ut vobis iam nihil sit integrum nisi
 aut honesta pax aut bellum necessarium. Pacem volt 3
 M. Antonius? arma deponat, roget, deprecetur. Neminem
 5 aequiorem reperiet quam me, cui, dum se civibus impiis
 commendat, inimicus quam amicus esse maluit. Nihil est
 profecto quod possit dari bellum gerenti; erit fortasse
 aliquid quod concedi possit roganti; legatos vero ad eum
 mittere, de quo gravissimum et severissimum iudicium
 10 nudius tertius decimus feceritis, non iam levitatis est, sed,
 ut quod sentio dicam, dementiae. Primum duces eos 2
 laudavistis, qui contra illum bellum privato consilio su-
 scipissent; deinde milites veteranos, qui cum ab Antonio in
 colonias essent deducti, illius beneficio libertatem populi
 15 Romani anteposuerunt. Quid? legio Martia: quid? quarta, 4
 cur laudantur? si enim consulem suum reliquerunt, vitu-
 perandae sunt; si inimicum rei publicae, iure laudantur.
 Atqui cum consules nondum haberetis, decrevistis ut et de
 praemiis militum et de honoribus imperatorum primo quo-
 20 que tempore referretur. Placet eodem tempore praemia
 constituere eis, qui contra Antonium arma ceperint, et
 legatos ad Antonium mittere? ut iam pudendum sit hone-
 stiora decreta esse legionum quam senatus: si quidem
 legiones decreverunt senatum defendere contra Antonium,
 25 senatus decernit legatos ad Antonium. Utrum hoc est
 confirmare militum animos an debilitare virtutem? Hoc 3
 dies duodecim profecerunt, ut, quem nemo praeter Coty-
 lonem inventus sit qui defenderet, is habeat iam patronos
 etiam consularis? Qui utinam omnes ante me sententiam
 30 rogarentur!—quamquam suspicor quid dicturi sint quidam

9 et severissimum *om. D* 16 laudatur *V* 18 ut et de *D*;
 ut et *V*: ut de *Halm* 20 tempore *V*: die *D* 23 legionum
 ... quidem *om. V* 27 Cotylonem *bt* (*cf. Phil. Ant. 18*):
 Cotyian Cotyionem *V*¹ (*an post Cetyian add. V*²): Cotylam iam (*e.*
eam) *in*: Cotylam ante *Stingl*

eorum, qui post me rogabuntur — : facilius contra dicerem,
 si quid videretur. Est enim opinio decreturum aliquem
 M. Antonio illam ultimam Galliam, quam Plancus obtinet.
 Quid est aliud omnia ad bellum civile hosti arma largiri,
 primum nervos belli, pecuniam infinitam, qua nunc eget, 5
 deinde equitatum, quantum velit? Equitatum dico?
 Dubitabit, credo, gentis barbaras secum adducere. Hoc
 qui non videt, excors, qui cum videt decernit, impius est.
 6 Tu civem sceleratum et perditum Gallorum et Germanorum
 pecunia, peditatu, equitatu, copiis instrues? Nullae istae 10
 excusationes sunt: 'Meus amicus est.' Sit patriae prius.
 'Meus cognatus.' An potest cognatio propior ulla esse
 quam patriae, in qua parentes etiam continentur? 'Mihi
 pecuniam tribuit.' Cupio videre qui id audeat dicere.
 Quid autem agatur cum aperuero, facile erit statuere quam 15
 3 sententiam dicatis aut quam sequamini. Agitur utrum
 M. Antonio facultas detur opprimendae rei publicae, caedis
 faciendae bonorum, urbis, agrorum suis latronibus condo-
 nandi, populum Romanum servitute opprimendi, an horum
 ei facere nihil liceat. Dubitate quid agatis. 'At non 20
 7 cadunt haec in Antonium.' Hoc ne Cotylo quidem dicere
 auderet. Quid enim in eum non cadit, qui, cuius acta se
 defendere dicit, eius eas leges pervertit, quas maxime laudare
 poteramus? Ille paludes siccare voluit; hic omnem Italiam
 moderatc homini, L. Antonio, dividendam dedit. Quid? 25
 hanc legem populus Romanus accepit? quid? per auspicia
 ferri potuit? Sed augur verecundus sine conlegis de auspi-
 ciis. Quamquam illa auspicia non egent interpretatione;

3 M. *Int*: om. *Vb*
binus: om. *codd.*

4 hosti *Vb*: hostilia *Int*
 10 exercitu pecunia *D*

8 est *Lam-*

18 urbis, agrorum *scripsi* (cf. xiii. 42 et 47): urbis *eruendorum* (urbis
 t *diripiendorum*)

eruen. m. 2 in ras.) agrorum *V*: *cripiendorum* (*deprimendorum* *l*)
 urbis agrorum *D*: urbis dividundae. agrorum *Halm* 19 populi
 Romani *Manutius* 21 Cotylo *blt*: Catulo *Vn*: Cotyla *edd.*
 (cf. § 5) 27 sed] silet *Madvig*

Iove enim tonante cum populo agi non esse fas quis ignorat?. Tribuni plebis tulerunt de provinciis contra acta C. Caesaris: ille biennium, hi sexennium. Etiam hanc legem populus Romanus accepit? quid? promulgata fuit? 5 quid? non ante lata quam scripta est? quid? non ante factum vidimus quam futurum quisquam est suspicatus? Ubi lex Caecilia et Didia, ubi promulgatio trinum nundinum, 8 ubi poena recenti lege Iunia et Licinia? Possuntne hae leges esse ratae sine interitu legum reliquarum? Eccui 10 potestas in forum insinuandi fuit? Quae porro illa tonitrua, quae tempestas! ut, si auspicia M. Antonium non moverent, sustinere tamen eum ac ferre posse tantam vim tempestatis, imbris, turbinum mirum videretur. Quam legem igitur se augur dicit tulisse non modo tonante Iove, 15 sed prope caelesti clamore prohibente, hanc dubitabit contra auspicia latam confiteri? Quid? quod cum eo conlega 9 tulit, quem ipse fecit sua nuntiatione vitiosum, nihilne ad auspicia bonus augur pertinere arbitratus est? Sed au- 4 spiciorum nos fortasse erimus interpretes, qui sumus eius 20 conlegae: num ergo etiam armorum interpretes quaerimus? Primum omnes fori aditus ita saepti, ut, etiam si nemo obstaret armatus, tamen nisi saeptis revolsis introiri in forum nullo modo posset; sic vero erant disposita praesidia, ut quo modo hostium aditus urbe prohibentur castellis et 25 operibus, ita ab ingressione fori populum tribunosque plebis propulsari videres. Quibus de causis eas leges, quas 10 M. Antonius tulisse dicitur, omnis censeo per vim et contra auspicia latas eisque legibus populum non teneri. Si quam legem de actis Caesaris confirmandis deve dictatura in

3 ille biennium, hi (hic V) sexennium *Zumpt, V*: ille biennii, iste (ille t) sexennii *D* num etiam *D* 8 poenae *D* haec *V*¹ (cf. *Deiot* 26) 10 insinuandi *V*: introeundi *D* 12 sustinere me non afferre *D* 13 tempestatis, imbris *Reid*: temp. imbris ac *codd.*: tempestatis *del. Madvig* 24 urbe *om. D* ita hoc loco habet *n*² (*ita cd. Iuntina, Madvig*): ante castellis *cett.*

perpetuum tollenda deve coloniis in agros deducendis
 tulisse M. Antonius dicitur, easdem leges de integro, ut
 populum teneant, salvis auspiciis ferri placet. Quamvis
 enim res bonas vitiose per vimque tulerit, tamen eae leges
 non sunt habendae, omnisque audacia gladiatoris amentis
 11 auctoritate nostra repudianda est. Illa vero dissipatio
 pecuniae publicae ferenda nullo modo est, per quam sester-
 tium septiens miliens falsis perscriptionibus donationibusque
 avertit, ut portenti simile videatur tantam pecuniam populi
 Romani tam brevi tempore perire potuisse. Quid? illi 10
 tot immanes quaestus ferendine, quos M. Antoni exhaustit
 domus? Decreta falsa vendebat, regna, civitates, immuni-
 tates in aes accepta pecunia iubebat incidi. Haec se ex
 commentariis C. Caesaris, quorum ipse auctor erat, agere
 dicebat. Calebant in interiore aedium parte totius rei 15
 publicae nundinae; mulier sibi felicior quam viris au-
 ctionem provinciarum regnorumque faciebat; restituebantur
 exsules quasi lege sine lege; quae nisi auctoritate senatus
 rescinduntur, quoniam ingressi in spem rei publicae re-
 ciperandae sumus, imago nulla liberae civitatis relinquetur. 20
 12 Neque solum commentariis commenticiis chirographisque
 venalibus innumerabilis pecunia congesta in illam domum
 est, cum, quae vendebat Antonius, ea se ex actis Caesaris
 agere diceret, sed senatus etiam consulta pecunia accepta
 falsa referebat; syngraphae obsignabantur; senatus con- 25
 sulta numquam facta ad aerarium deferebantur. Huius
 turpitudinis testes erant etiam exterae nationes. Foedera
 interea facta, regna data, populi provinciaeque liberatae,
 ipsarumque rerum falsae tabulae gemente populo Romano
 toto Capitolio figebantur. Quibus rebus tanta pecunia 30

1 coloniis *u*: colonis *cell.* 4 enim res *V*: ergo leges *D* 9
 vertit *D* 10 illi tot . . . exhaustit *scripsi*: illi . . . tota exhaustit
codd.: illi . . . tota ex re p. hausit *Pluygers* 15 calebant *om. D*
 23 ex Caesare diceret *D* 26 numquam *V*: tamquam *D* refe-
 rebantur *D* 29 earumque rerum *D*

una in domo coacervata est, ut, si hoc genus pecuniae uni-
 versum redigatur, non sit pecunia populo Romano defutura.
 Legem etiam iudiciariam tulit, homo castus atque integer, 5
 iudiciorum et iuris auctor. In quo nos fefellit. Ante-
 5 signanos et manipularis et Alaudas iudices se constituisse
 dicebat: at ille legit aleatores, legit exsules, legit Graecos
 —o consessum iudicum praeclarum! o dignitatem consili
 admirandam! Avet animus apud consilium illud pro reo 13
 dicere!—Cydam Cretensem, portentum insulae, hominem
 10 audacissimum et perditissimum. Sed fac non esse: num
 Latine scit? num est ex iudicum genere et forma? num,
 quod maximum est, leges nostras moresve novit? num
 denique homines? Est enim Creta vobis notior quam
 Roma Cydae. Dilectus autem et notatio iudicum etiam in
 15 nostris civibus haberi solet; Cortynium vero iudicem quis
 novit aut quis nosse potuit? Nam Lysiaden Atheniensem
 plerique novimus; est enim Phaedri, philosophi nobilis,
 filius; homo praeterea festivus, ut ei cum M'. Curio con-
 sessore eodemque conclusore facillime possit convenire.
 20 Quaero igitur, si Lysides citatus iudex non responderit 14
 excuseturque Areopagites esse nec debere eodem tempore
 Romae et Athenis res iudicare, accipietne excusationem
 is, qui quaestioni praeerit, Graeculi iudicis, modo pal-
 liati, modo togati? An Atheniensium antiquissimas
 25 leges negleget? Qui porro ille consessus, di boni! Cre-
 tensis iudex isque nequissimus. Quem ad modum ad
 hunc reus adleget, quo modo accedat? Dura natio est.
 At Athenienses misericordes. Puto ne Curium quidem

1 unam in domo *V*: unam in domum *Garatoni* pecuniae *Ursinus*:
 pene *V*: *om. D*: fort. praedae universum *scripsi*: in unum *codd.*:
 unum *Ernesti*: in aerarium *Orelli* 5 et Alaudas *codd.*: Alaudas
Cobet: fort. ex Alaudis 10 fac *Faernus*: faci *V*: fac ita *bnt*:
 factus *l* 12 quod max. est *om. D* 18 homo *V*: onemo *t*:
 quo nemo *blu* *M'. Lambinus*: *M. D*: *om. V* 26 quem ad
 modum *V*: quem *blu*: quae *t*

esse crudelem, qui periculum fortunae cotidie facit. Sunt
 item lecti iudices, qui fortasse excusabuntur; habent enim
 legitimam excusationem, exsili causa solum vertisse nec
 13 esse postea restitutos. Hos ille demens iudices legisset,
 horum nomina ad aerarium detulisset, his magnam partem 5
 rei publicae credidisset, si ullam speciem rei publicae
 6 cogitavisset? Atque ego de notis iudicibus dixi: quos
 minus nostis, nolui nominare: saltatores, citharistas, totum
 denique commissationis Antonianae eorum in tertiam de-
 curiam iudicum scitote esse coniectum. En causam cur 10
 lex tam egregia tanque praeclara maximo imbri, tempestate,
 ventis, procellis, turbinibus, inter fulmina et tonitrua ferretur,
 ut eos iudices haberemus, quos hospites habere nemo velit.
 Scelerum magnitudo, conscientia maleficiorum, direptio eius
 pecuniae, cuius ratio in aede Opis confecta est, hanc tertiam 15
 decuriam excogitavit; nec ante turpes iudices quaesiti quam
 16 honestis iudicibus nocentium salus desperata est. Sed illud
 os, illam impuritatem caeni fuisse, ut hos iudices legere
 auderet! quorum lectione duplex imprimeretur rei publicae
 dedecus: unum, quod tam turpes iudices essent; alterum, 20
 quod patefactum cognitumque esset quam multos in civitate
 turpis haberemus. Hanc ergo et reliquas eius modi leges,
 etiam si sine vi salvis auspiciis essent rogatae, censerem
 tamen abrogandas: nunc vero cur abrogandas censeam,
 17 quas iudico non rogatas? An illa non gravissimis ignomi- 25
 niis monumentisque huius ordinis ad posteritatis memoriam
 sunt notanda, quod unus M. Antonius in hac urbe post con-
 ditam urbem palam secum habuerit armatos? quod neque
 reges nostri fecerunt neque ei, qui regibus exactis regnum
 occupare voluerunt. Cinnam meminisse; vidi Sullam; modo 30

1 cotidie ante peric. habent D faciat I 10 en causam
 Lambinus: em causam V: haec causa D 13 quos socios ad
 epulas hospites D 19 imprimeret D 21 cognitumque om. D
 22 hanc ego h 23 vi om. V 27 post conditam urbem om. D
 28 habuerit V: habuit but: habitavit I 29 nostri om. D

Caesarem : hi enim tres post civitatem a L. Bruto liberatam plus potuerunt quam universa res publica. Non possum adfirmare nullis telis eos stipatos fuisse ; hoc dico : nec multis et occultis. At hanc pestem agmen armatorum 18
 5 sequebatur ; Crassicius, Mustela, Tiro, gladios ostentantes, sui similis greges ducebant per forum ; certum agminis locum tenebant barbari sagittarii. Cum autem erat ventum ad aedem Concordiae, gradus complebantur, lecticae conlocabantur, non quo ille scuta occulta esse vellet, sed ne
 10 familiares, si scuta ipsi ferrent, laborarent. Illud vero 7 taeterrimum non modo aspectu, sed etiam auditu, in cella Concordiae conlocari armatos, latrones, sicarios ; de templo carcerem fieri ; opertis valvis Concordiae, cum inter subsellia senatus versarentur latrones, patres conscriptos sententias dicere. Huc nisi venirem Kalendis Septembribus 19
 etiam fabros se missurum et domum meam disturbaturum esse dixit. Magna res, credo, agebatur : de supplicatione referebat. Veni postridie : ipse non venit. Locutus sum de re publica, minus equidem libere quam mea consuetudo,
 20 liberius tamen quam periculi minae postulabant. At ille homo vehemens et violentus, qui hanc consuetudinem libere dicendi excluderet—fecerat enim hoc idem maxima cum laude L. Piso xxx diebus ante—, inimicitias mihi denunciavit ; adesse in senatum iussit a. d. xiiii. Kalendas Octobris. Ipse interea xvii dies de me in Tiburtino Scipionis
 25 declamavit, sitim quaerens ; haec enim ei causa esse declamandi solet. Cum is dies, quo me adesse iusserat, 20 venisset, tum vero agmine quadrato in aedem Concordiae venit atque in me absentem orationem ex ore impurissimo

5 Crassicius *Bardili* (cf. xiii. 3) : Crassicius *D* (Cassius *b*¹) : Cassius *V* 11 non modo . . . auditu *Schüts* : non modo auditus, sed etiam aspectu *V* : auditu non modo aspectu *D* 16 etiam hoc loco posuit *Halm* : ante Kal. habet *V*, post huc *D* : fort. huc nisi venirem etiam fabros (*del.* Kal. Sept.) 24 a. d.] ad *D* : *om.* *V* 25 dies *b* : diebus *V* : dies, ut digestio potius quam declamatio videretur *Int*

evomuit. Quo die, si per amicos mihi cupienti in senatum
venire licuisset, caedis initium fecisset a me; sic enim
statuerat; cum autem semel gladium scelere imbuisset,
nulla res ei finem caedendi nisi defetigatio et satietas attu-
lisset. Etenim aderat Lucius frater, gladiator Asiaticus, qui 5
myrmillo Mylasis depugnarat; sanguinem nostrum sitiēbat,
suum in illa gladiatoria pugna multum profuderat. Hic
pecunias vestras aestimabat; possessiones notabat et ur-
banas et rusticas; huius mendicitas aviditate coniuncta in
fortunas nostras imminebat; dividebat agros quibus et quos 10
volebat; nullus aditus erat privato, nulla aequitatis depre-
catio. Tantum quisque habebat possessor, quantum re-
21 liquerat divisor Antonius. Quae quamquam, si leges inritas
feceritis, rata esse non possunt, tamen separatim suo nomine
notanda censeo, iudicandumque nullos VII viros fuisse, nihil 15
8 placere ratum esse quod ab eis actum diceretur. M. vero
Antonium quis est qui civem possit iudicare potius quam
taeterrimum et crudelissimum hostem, qui pro aede Castoris
sedens audiente populo Romano dixerit nisi victorem victu-
rum neminem? Num putatis, patres conscripti, dixisse 20
eum minacius quam facturum fuisse? Quid vero, quod in
contione dicere ausus est, se, cum magistratu abisset, ad
urbem futurum cum exercitu, introiturum quotienscumque
vellet, quid erat aliud nisi denuntiare populo Romano
22 servitatem? Quod autem eius iter Brundisium, quae festi- 25
natio, quae spes, nisi ad urbem vel in urbem potius exercitum
maximum adduceret? Qui autem dilectus centurionum,
quae effrenatio impotentis animi! cum eius promissis
legiones fortissimae reclamassent, domum ad se venire
iussit centuriones, quos bene sentire de re publica cogno- 30

12 tantum quisquerat divisor *D med. omissis* 16 quod *V*: quod
elegissent aut quod *D* dicitur *Madvig* 23 futurum *Vb*:
venturum *lit* introiturum⁷ et exiturum *add. Cobet* 29
clamassent *V*

verat, eosque ante pedes suos uxorisque suae, quam secum
 gravis imperator ad exercitum duxerat, iugulari coegit.
 Quo animo hunc futurum fuisse censetis in nos, quos
 oderat, cum in eos, quos numquam viderat, tam crudelis
 5 fuisset, et quam avidum in pecuniis locupletium, qui
 pauperum sanguinem concupisset? quorum ipsorum bona,
 quantacumque erant, statim suis comitibus compotoribusque
 discripsit. Atque ille furens infesta iam patriae signa 23
 a Brundisio inferebat; cum C. Caesar deorum immortalium
 10 beneficio, divina animi, ingeni, consili magnitudine, quam-
 quam sua sponte eximiaque virtute, tamen approbatione
 auctoritatis meae colonias patris adiit, veteranos milites
 convocavit, paucis diebus exercitum fecit, incitatos latronum
 impetus retardavit. Postea vero quam legio Martia ducem
 15 praestantissimum vidit, nihil egit aliud nisi ut aliquando
 liberi essemus; quam est imitata quarta legio. Quo ille 9
 nuntio audito cum senatum vocasset adhibuissetque con-
 sularem, qui sua sententia C. Caesarem hostem iudicaret,
 repente concidit. Post autem neque sacrificiis sollemnibus 24
 20 factis neque votis nuncupatis non profectus est, sed profugit
 paludatus. At quo? In provinciam firmissimorum et for-
 tissimorum civium, qui illum, ne si ita quidem venisset ut
 nullum bellum inferret, ferre potuissent, impotentem, iracun-
 dum, contumeliosum, superbum, semper poscentem, semper
 25 rapientem, semper ebrium. At ille, cuius ne pacatam
 quidem nequitiam quisquam ferre posset, bellum intulit
 provinciae Galliae; circumsedet Mutinam, firmissimam et
 splendidissimam populi Romani coloniam; oppugnat D.
 Brutum, imperatorem, consulem designatum, civem non

2 coegit *del. Cobet* 3 quo *V²D*: quam *V¹*: quonam *coni.*
Halm 8 discripsit *Bücheler*: descripsit *codd.* 9 a *om. D*
 10 divina *b*: divini *VInt* 12 patris *D*: patrias *V* 13
 confecit *Lambinus* latronis *D* 21 et fortissimorum
om. V¹ 23 beilum inferre potuissent *V* 27 circumsede-
 dit *V²D*

25 sibi, sed nobis et rei publicae natum. Ergo Hannibal hostis, civis Antonius? Quid ille fecit hostiliter, quod hic non aut fecerit aut faciat aut molietur et cogitet? Totum iter Antoniorum quid habuit nisi depopulationes, vastationes, caedis, rapinas? quas non faciebat Hannibal, quia multa ad 5 usum suum reservabat, at hi, qui in horam viverent, non modo de fortunis et de bonis civium, sed ne de utilitate quidem sua cogitaverunt.

Ad hunc, di boni! legatos mitti placet? Norunt isti homines formam rei publicae, iura belli, exempla maiorum, 10 cogitant quid populi Romani maiestas, quid senatus severitas postulet? Lega'os decernis? Si, ut deprecere, contemnet; si, ut imperes, non audiet; denique quamvis severa legatis mandata dederimus, nomen ipsum legatorum hunc, quem videmus, populi Romani restinguet ardorem, municipiorum 15 atque Italiae franget animos. Ut omittam haec, quae magna sunt, certe ista legatio moram et tarditatem adferet 26 bello. Quamvis dicant, quod quosdam audio dicturos: 'Legati proficiscantur: bellum nihilo minus paretur,' tamen legatorum nomen ipsum et animos molliet et belli celeri- 20 tatem morabitur. Minimis momentis, patres conscripti, maximae inclinationes temporum fiunt, cum in omni casu rei publicae tum in bello et maxime civili, quod opinione plerumque et fama gubernatur. Nemo quaeret quibuscum mandatis legatos miserimus: nomen ipsum legationis ultro 25 missae timoris esse signum videbitur. Recedat a Mutina, desinat oppugnare Brutum, decedat ex Gallia; non est 27 verbis rogandus, cogendus est armis. Non enim ad Hannibalem mittimus, ut a Sagunto recedat, ad quem miserat

3 aut ante molietur om. V 4 Antonii V²D 5 quas V:
 quae D quia D: qui V¹: quam V² 6 at hi Naugerius:
 et hii b: haec V: haec ii Int 10 famam rei p. b 12 decernitis
 (cern. t) D deprecetur D 13 imperetis (-petr. t) D 15
 vidimus D 20 molliet D: hominum V: hominum molliet
 edd. vett.

olim senatus P. Valerium Flaccum et Q. Baebium Tam-
 pilum,—qui, si Hannibal non pareret, Karthaginem ire
 iussi sunt: nostros quo iubemus ire, si non paruerit Anto-
 nius?—ad nostrum civem mittimus, ne imperatorem, ne
 5 coloniam populi Romani oppugnet. Itane vero? hoc per
 legatos rogandum est? Quid interest, per deos immortalis,
 utrum hanc urbem oppugnet an huius urbis propugnaculum,
 coloniam populi Romani praesidi causa conlocatam? Belli
 Punici secundi, quod contra maiores nostros Hannibal
 10 gessit, causa fuit Sagunti oppugnatio. Recte ad eum legati
 missi: mittebantur ad Poenum, mittebantur pro Hannibalis
 hostibus, nostris sociis. Quid simile tandem? Nos ad civem
 mittimus, ne imperatorem populi Romani, ne exercitum,
 ne coloniam circumsedeat, ne oppugnet, ne agros depopule-
 15 tur, ne sit hostis? Age, si paruerit, hoc civi uti aut volumus
 aut possumus? Ante diem XIII. Kalendas Ianuarias de-
 cretis vestris eum concidistis; constituistis ut haec ad vos
 Kalendis Ianuariis referrentur, quae referri videtis, de hono-
 ribus et praemiis bene de re publica meritorum et merentium:
 20 quorum principem iudicastis eum, qui fuit, C. Caesarem,
 qui M. Antoni impetus nefarios ab urbe in Galliam avertit,
 tum milites veteranos, qui primi Caesarem secuti sunt, tum
 illas caelestis divinasque legiones, Martiam et quartam com-
 probastis, quibus, cum consulem suum non modo reliquissent,
 25 sed bello etiam persequerentur, honores et praemia spon-
 distis; eodemque die D. Bruti, praestantissimi civis, edicto
 adlato atque proposito factum eius conlaudastis, quodque
 ille bellum privato consilio susceperat, id vos auctoritate
 publica comprobastis. Quid igitur illo die aliud egistis nisi 29

1 Flaccum] anfalcum (an f. *ln*) *D* Tampilum *Faernus*: Pamphi-
 lum *codd.* 3 iussi sunt *V:D*: iusserunt *V¹*: iussi erant *Halm*
 nostros legatos *D* iubebimus *ln* 4 ad . . . mittimus *om. D*
 imperatorem coloniamque *D* 13 mittimus *V^b*: mittemus *Int*
 21 vertit *D* 22 tum *Halm*: tum deinde *V*: deinde *D* tum *D*:
 tum atque *V*: atque *Halm* 23 comprobastis *Faernus*: compro-
 batiss *V*: *om. D*

II
28

ut hostem iudicaretis Antonium? His vestris decretis aut ille vos aequo animo aspicere poterit aut vos illum sine dolore summo videbitis? Exclusit illum a re publica, distraxit, segregavit non solum scelus ipsius, sed etiam, ut mihi videtur, fortuna quaedam rei publicae. Qui si legatis 5 paruerit Romamque redierit, num umquam perditis civibus vexillum quo concurrant defuturum putatis? Sed hoc minus vereor: sunt alia quae magis timeam et cogitem. Numquam parebit ille legatis. Novi hominis insaniam, adrogantiam; novi perdita consilia amicorum, quibus ille 10 est deditus. Lucius quidem frater eius, utpote qui peregre depugnarit, familiam ducit. Sit per se ipse sanus, quod numquam erit: per hos esse ei tamen non licebit. Teretur interea tempus; belli apparatus refrigescet. Unde est 15 adhuc bellum tractum nisi ex retardatione et mora? Ut primum post discessum latronis vel potius desperatam fugam libere senatus haberi potuit, semper flagitavi ut convocaremur. Quo die primum convocati sumus, cum designati consules non adessent, ieci sententia mea maximo vestro 20 consensu fundamenta rei publicae, serius omnino quam decuit—nec enim ante potui—, sed tamen si ex eo tempore dies nullus intermissus esset, bellum profecto nullum habere-

31 mus. Omne malum nascens facile opprimitur: inveteratum fit plerumque robustius. Sed tum expectabantur 12 Kalendae Ianuariae, fortasse non recte. Verum praeterita 25 omittamus: etiamne hanc moram, dum proficiscantur legati, dum revertantur? quorum expectatio dubitationem belli adfert. Bello autem dubio quod potest studium esse dilectus?

1 ut *V*: ut re *Int*: ut te *b* 6 num umquam *Garatoni*: numquam *V*: num quando *D* 8 timeam et cogitem *om. D* 13
 teretur *V*: feretur *Int*: differetur *b* 15 tractum *om. D*: tantum
Cobet 17 libere *V*² *in ras.*: tuto *coni. Halm* 20 adfuissem
 cum *post* consensu *add. V*: *e lin. sup.*) 21 potuisset (-sem *b*)
 tamen *D* 26 moram *V*¹ *p*: adferemus *add. cett.*

Quam ob rem, patres conscripti, legatorum mentionem
 nullam censeo faciendam; rem administrandam arbitror
 sine ulla mora et confestim gerendam; tumultum decerni,
 iustitium edici, saga sumi dico oportere, dilectum haberi
 5 sublatis vacationibus in urbe et in Italia praeter Galliam
 tota. Quae si erunt facta, opinio ipsa et fama nostrae 32
 severitatis obruet scelerati gladiatoris amentiam. Sentiet
 sibi bellum cum re publica esse susceptum; experietur con-
 sentientis senatus nervos atque viris; nam nunc quidem
 10 partium contentionem esse dicitur. Quarum partium?
 Alteri victi sunt, alteri sunt e mediis C. Caesaris partibus;
 nisi forte Caesaris partis a Pansa et Hirtio consulibus et
 a filio C. Caesaris oppugnari putamus. Hoc vero bellum
 non est ex dissensione partium, sed ex nefaria spe perditissi-
 15 morum civium excitatum, quibus bona fortunaeque nostrae
 notatae sunt et iam ad cuiusque optionem distributae. Legi 33
 epistulam Antoni, quam ad quendam VII virum, capitalem
 hominem, conlegam suum, miserat. 'Quid concupiscas tu
 videris: quod concupiveris certe habebis.' En ad quem
 20 legatos mittamus, cui bellum moremur inferre: qui ne sorti
 quidem fortunas nostras destinavit, sed libidini cuiusque
 nos ita addixit, ut ne sibi quidem quicquam integrum, quod
 non alicui promissum iam sit, reliquerit. Cum hoc, patres
 conscripti, bello, inquam, decertandum est, idque confestim;
 25 legatorum tarditas repudianda est. Quapropter ne multa 34
 nobis cotidie decernenda sint, consulibus totam rem publi-
 cam commendandam censeo eisque permittendum, ut rem
 publicam defendant provideantque ne quid res publica
 detrimenti accipiat, censeoque, ut eis, qui in exercitu M. An-

1 mentionem] menti *lut*: mentio quis non videt quam alieno
 tempore nunc a vobis facta est *b*. *Hic incipit in D magna lacuna*
usque ad vi. 18 3 gerendam *Lambinus*: censeo *add. V* 6 tota
Muretus: totam *V* 14 est ex] ex *V* 16 optionem *Manutius*:
 opinionem *V* 19 en *Lambinus*: em *V* 21 destinavit *Ferrar. us*:
 destituit *V* 24 bello *V*: bello, bello *edd.* 29 exercitu *M.*
Kloiz: exercitum *V*

toni sunt, ne sit ea res fraudi, si ante Kalendas Februarias ab eo discesserint. Haec si censueritis, patres conscripti, brevi tempore libertatem populi Romani auctoritatemque vestram reciperabitis. Si autem lenius agetis, tamen eadem, sed fortasse sero decernetis. De re publica quoad rettulistis 5 satis decrevisse videor.

13 Altera res est de honoribus : de quibus deinceps intellego
35 esse dicendum. Sed qui ordo in sententiis rogandis servari solet, eundem tenebo in viris fortibus honorandis. A Bruto igitur, consule designato, more maiorum capiamus exordium. 10 Cuius ut superiora omittam, quae sunt maxima illa quidem, sed adhuc hominum magis iudiciis quam publice laudata, quibusnam verbis eius laudes huius ipsius temporis consequi possumus? Neque enim ullam mercedem tanta virtus praeter hanc laudis gloriaeque desiderat ; qua etiam si 15 careat, tamen sit se ipsa contenta : quamquam in memoria gratorum civium tamquam in luce posita laetetur. Laus igitur 36 iudici testimonique nostri tribuenda Bruto est. Quam ob rem his verbis, patres conscripti, senatus consultum faciendum censeo : 'cum D. Brutus, imperator, consul desi- 20 gnatus, provinciam Galliam in senatus populique Romani potestate teneat, cumque exercitum tantum tam brevi tempore summo studio municipiorum coloniarumque provinciae Galliae, optime de re publica merita merentisque, conscripserit, compararit, id eum recte et ordine exque re publica 25 fecisse, idque D. Bruti praestantissimum meritum in rem publicam senatui populoque Romano gratum esse et fore : itaque senatum populumque Romanum existimare, D. Bruti imperatoris, consulis designati, opera, consilio, virtute incredibilique studio et consensu provinciae Galliae rei publicae 30 difficillimo tempore esse subventum.' Huic tanto merito Bruti, patres conscripti, tantoque in rem publicam beneficio

5 sero *Cobct* : serius *V*
laetetur] laetentur *V*

16 quamquam] atque *Manutius* 17

quis est tantus honos qui non debeatur? Nam si M. Antonio patuisset Gallia, si oppressis municipiis et coloniis imparatis in illam ultimam Galliam penetrare potuisset, quantus rei publicae terror impenderet? Dubitaret, credo, homo amentissimus atque in omnibus consiliis praeceps et devius non solum cum exercitu suo, sed etiam cum omni immanitate barbariae bellum inferre nobis, ut eius furorem ne Alpium quidem muro cohibere possemus. Haec igitur habenda gratia est D. Bruto, qui illum, nondum interposita auctoritate vestra, suo consilio atque iudicio, non ut consulem recepit, sed ut hostem arcuit Gallia seque obsideri quam hanc urbem maluit. Habeat ergo huius tanti facti tamque praeclari decreto nostro testimonium sempiternum; Galliaque, quae semper praesidet atque praesedit huic imperio libertatique communi, merito vereque laudetur, quod se suasque viris non tradidit, sed opposuit Antonio.

Atque etiam M. Lepido pro eius egregiis in rem publicam meritis decernendos honores quam amplissimos censeo. Semper ille populum Romanum liberum voluit maximumque signum illo die dedit voluntatis et iudici sui, cum Antonio diadema Caesari imponente se avertit gemituque et maestitia declaravit quantum haberet odium servitutis, quam populum Romanum liberum cuperet, quam illa, quae tulerat, temporum magis necessitate quam iudicio tulisset. Quanta vero is moderatione usus sit in illo tempore civitatis, quod post mortem Caesaris consecutum est, quis nostrum oblivisci potest? Magna haec, sed ad maiora properat oratio. Quid enim, o di immortales! admirabilius omnibus gentibus, quid optatius populo Romano accidere potuit, quam cum bellum civile maximum esset, cuius belli exitum omnes timeremus, sapientia et misericordia id potius exstingui

2 coloniis] colonis V 9 D. δ: q. V 11 Gallia Ferrarius: Galliam V 23 qui illa Muretus 30 cum δ · quim V²: quod V² 31 et misericordia scripsi: & iā V e coll. mea (ex et mīa i. e. misericordia ortum). del. Lambinus: et clementia vel et mansuetudine con. Halm

quam arnis et ferro rem in discrimen adducere? Quod si eadem ratio Caesaris fuisset in illo taetro miseroque bello, ut omittam patrem, duos Cn. Pompei, summi et singularis viri, filios incolumis haberemus: quibus certe pietas fraudi esse non debuit. Utinam omnis M. Lepidus servare potu-
 5 isset! facturum fuisse declaravit in eo, quod potuit, cum Sex. Pompeium restituit civitati, maximum ornamentum rei publicae, clarissimum monumentum clementiae suae. Gravis illa fortuna populi Romani, grave fatum. Pompeio enim patre, quod imperi populi Romani lumen fuit, ex-
 10 stincto interfectus est patris simillimus filius. Sed omnia mihi videntur deorum immortalium iudicio expiata Sex.
 15 Pompeio rei publicae conservato. Quam ob causam iustam atque magnam et quod periculosissimum civile bellum maximumque humanitate et sapientia sua M. Lepidus ad pacem
 15 concordiamque convertit, senatus consultum his verbis censeo perscribendum: 'cum a M. Lepido imperatore, pontifice maximo, saepe numero res publica et bene et feliciter gesta sit, populusque Romanus intellexerit ei dominatum regium maxime displicere, cumque eius opera, virtute, consilio
 20 singularique clementia et mansuetudine bellum acerbissimum civile sit restinctum, Sextusque Pompeius, Gnaei filius, Magnus, huius ordinis auctoritate ab armis discesserit et a M. Lepido imperatore, pontifice maximo, summa senatus
 25 populique Romani voluntate civitati restitutus sit, senatum populumque Romanum pro maximis plurimisque in rem publicam M. Lepidi meritis magnam spem in eius virtute, auctoritate, felicitate reponere oti, pacis, concordiae, libertatis, eiusque in rem publicam meritorum senatum populumque Romanum memorem fore, eique statuam equestrem
 30 inauratam in rostris aut quo alio loco in foro vellet ex huius

1 adduci *Lambinus* 10 imperi *vett. edd.*: imperio *V* 12
 expiata *Facinus*: expiata *V*¹: ex pietate *V*² 28 reponere δ : re *V*
 31 velit *Ernesti*

ordinis sententia statui placere.' Qui honos, patres con-
 scripti, mihi maximus videtur primum, quia iustus est; non
 enim solum datur propter spem temporum reliquorum, sed
 pro amplissimis meritis redditur; nec vero cuiquam possu-
 5 mus commemorare hunc honorem a senatu tributum iudicio
 senatus soluto et libero.

Venio ad C. Caesarem, patres conscripti, qui nisi fuisset, 16
 quis nostrum esse potuisset? Advolabat ad urbem a Brur- 42
 disio homo impotentissimus, ardens odio, animo hostili in
 10 omnis bonos, cum exercitu, Antonius. Quid huius audaciae
 et sceleri poterat opponi? Nondum ullos duces habebamus,
 non copias; nullum erat consilium publicum, nulla libertas;
 dandae cervices erant crudelitati nefariae; fugam quaere-
 bamus omnes, quae ipsa exitum non habebat. Quis tum 43
 15 nobis, quis populo Romano obtulit hunc divinum adule-
 scentem deus? qui, cum omnia ad perniciem nostram pesti-
 fero illi civi paterent, subito praeter spem omnium exortus
 prius confecit exercitum quem furori M. Antoni opponeret,
 quam quisquam hoc eum cogitare suspicaretur. Magni
 20 honores habiti Cn. Pompeio, cum esset adulescens, et qui-
 dem iure. Subvenit enim rei publicae, sed aetate multo
 robustior et militum ducem quaerentium studio paratior et
 in alio genere belli. Non enim omnibus Sullae causa grata.
 Declarat multitudo proscriptorum, tot municipiorum maxi-
 25 mae calamitates. Caesar autem annis multis minor veteranos 44
 cupientis iam requiescere armavit; eam complexus est
 causam, quae esset senatui, quae populo, quae cunctae
 Italiae, quae dis hominibusque gratissima. Et Pompeius
 ad L. Sullae maximum imperium victoremque exercitum
 30 accessit: Caesar se ad neminem adiunxit, ipse princeps
 exercitus faciendi et praesidi comparandi fuit. Ille adver-

2 qui V 10 Antonius *del. Cobet* 21 enim] etiam V 22
 paratior δ: partior V; paratiore *Halm* 28 hominibusque *Facrus*:
 omnibusque V 31 ille *Ferrarius*: ille in V

sariorum partibus agrum Picenum habuit inimicum : hic ex
 Antoni amicis, sed amicioribus libertatis, contra Antonium
 confecit exercitum. Illius opibus Sulla regnavit : huius
 45 praesidio Antoni dominatus oppressus est. Demus igitur
 imperium Caesari, sine quo res militaris administrari, teneri 5
 exercitus, bellum geri non potest : sit pro praetore eo iure
 quo qui optimo. Qui honos quamquam est magnus illi
 aetati, tamen ad necessitatem rerum gerendarum, non solum
 ad dignitatem valet. Itaque illa quaeramus, quae vix
 17 hodierno die consequemur. Sed saepe spero fore huius 10
 adolescentis ornandi et nobis et populo Romano pote-
 46 statem ; hoc autem tempore ita censeo decernendum : 'quod
 C. Caesar, Gai filius, pontifex, pro praetore, summo rei
 publicae tempore milites veteranos ad libertatem populi
 Romani cohortatus sit eosque conscripserit, quodque legio 15
 Martia quartaque summo studio optimoque in rem pu-
 blicam consensu C. Caesare duce et auctore rem publicam,
 libertatem populi Romani defendant defenderint, et quod
 C. Caesar pro praetore Galliae provinciae cum exercitu sub-
 sidio profectus sit, equites, sagittarios, elephantos in suam 20
 populique Romani potestatem redegerit difficillimoque rei
 publicae tempore saluti dignitatique populi Romani sub-
 venerit, ob eas causas senatui placere, C. Caesarem, Gai
 filium, pontificem, pro praetore, senatorem esse sententiam-
 que loco praetorio dicere, eiusque rationem, quemcumque 25
 magistratum petet, ita haberi, ut haberi per leges liceret, si
 47 anno superiore quaestor fuisset.' Quid est enim, patres
 conscripti, cur eum non quam primum amplissimos honores

2 libertati *ed. Iunt.* 6 sit pro praetore *Ferrarius* : et pro pop.
 R. *V* 7 illi aetati δ : illa aetati *V* : illa aetate *Graevius* 11
 ornandi *coni. Müller* : hortandi honorandi *V*¹ (-que *add. V*²) : honorandi
Halm 16 quartaque δ : q. quarta *V* : atque quarta *Halm* 25
 praetorio] quaestorio *Nipperdey* 26 magistratum *Faernus* : mac *V*
 petet *V*¹ : appetet *V*² : peteret *Schütz* ut haberi per leges
Faernus : per ut haberi leges *V* : prout haberi lege *Orelli* 27
 quaestor *V* : praetor *Ursinus*

cape⁷ ¹apiamus? Legibus enim annalibus cum grandio-
 aetatem ad consulatum constituebant, adulescentiae temeri-
 tatem verebantur: C. Caesar ineunte aetate docuit ab excel-
 lenti eximiaque virtute progressum aetatis exspectari non
 5 oportere. Itaque maiores nostri veteres illi admodum
 antiqui leges annalis non habebant, quas multis post annis
 attulit ambitio, ut gradus essent petitionis inter aequalis.
 Ita saepe magna indoles virtutis, prius quam rei publicae
 prodesse potuisset, extincta est. At vero apud antiquos 48
 10 Rulli, Decii, Corvini multique alii, recentiore autem me-
 moria superior Africanus, T. Flamininus admodum adu-
 lescentes consules facti tantas res gesserunt, ut populi
 Romani imperium auxerint, nomen ornarint. Quid? Ma-
 cedo Alexander, cum ab ineunte aetate res maximas gerere
 15 coepisset, nonne tertio et tricesimo anno mortem obiit?
 quae est aetas nostris legibus decem annis minor quam
 consularis. Ex quo iudicari potest virtutis esse quam aetatis
 cursum celeriore. Nam quod ei, qui Caesari invident, 18
 simulant se timere, ne verendum quidem est, ut tenere se
 20 possit, ut moderari, ne honoribus nostris elatus intempe-
 rantius suis opibus utatur. Ea natura rerum est, patres 49
 conscripti, ut qui sensum verae gloriae ceperit quique se ab
 senatu, ab equitibus Romanis populoque Romano universo
 senserit civem carum haberi salutaremque rei publicae, nihil
 25 cum hac gloria comparandum putet. Utinam C. Caesari,
 patri dico, contigisset adulescenti, ut esset senatui atque
 optimo cuique carissimus! Quod cum consequi neglexisset,
 omnem vim ingeni, quae summa fuit in illo, in populari
 levitate consumpsit. Itaque cum respectum ad senatum et
 30 ad bonos non haberet, eam sibi viam ipse patefecit ad opes
 suas amplificandas, quam virtus liberi populi ferre non

7 esset *Mommsen* 9 est *Faernus*: sunt *V* 10 Corvi *Pighius*
 11 Flamininus *Faernus*: Flaminius *V* 24 carum *Ferrarius*:
 clarum *V* (cf. I, 35)

posset. Eius autem fili longissime diversa ratio est : qui cum omnibus est tum optimo cuique carissimus. In hoc spes libertatis posita est ; ab hoc accepta iam salus ; huic
 50 summi honores et exquiruntur et parati sunt. Cuius igitur singularem prudentiam admiramur, eius stultitiam timemus ? 5
 Quid enim stultius quam inutilem potentiam, invidiosas opes, cupiditatem dominandi praecipitem et lubricam anteferre verae, gravi, solidae gloriae ? An hoc vidit puer : si aetate processerit, non videbit ? 'At est quibusdam inimicus clarissimis atque optimis civibus.' Nullus iste timor esse 10 debet. Omnis Caesar inimicitias rei publicae condonavit ; hanc sibi iudicem constituit, hanc moderatricem omnium *consiliorum* atque factorum. Ita enim ad rem publicam accessit, ut eam confirmaret, non ut everteret. Omnis habeo cognitos sensus adolescentis. Nihil est illi re publica 15 carius, nihil vestra auctoritate gravius, nihil bonorum virorum iudicio optatius, nihil vera gloria dulcius. Quam ob
 51 rem ab eo non modo nihil timere, sed maiora et meliora exspectare debetis, neque in eo, qui ad D. Brutum obsidione liberandum profectus sit, timere ne memoria maneat do- 20 mestici doloris, quae plus apud eum possit quam salus civitatis. Audeo etiam obligare fidem meam, patres conscripti, vobis populoque Romano reique publicae ; quod profecto, cum me nulla vis cogeret, facere non auderem pertimesceremque in maxima re periculosam opinionem 25 temeritatis. Promitto, recipio, spondeo, patres conscripti, C. Caesarem talem semper fore civem, qualis hodie sit qualemque eum maxime velle esse et optare debemus.

19 Quae cum ita sint, de Caesare satis hoc tempore dictum
 52

2 omnibus carus est *Muretus* 13 consiliorum *Halm* : om. *V*
 (cf. x. 20 et 23) ita enim ut enim *V* : ita enim animatus *coni.*
Müller 22 audeo *Halm* : audebo *V* (sed -ebo in ras. m. 2) 26
 post temeritatis aliquid intercidisse putat *Ernesti*, velut nisi eum plane
 perspectum haberem 27 sit] est *coni. Halm*

habebo. Nec vero de L. Egnatuleio, fortissimo et constan-
tissimo civi amicissimoque rei publicae, silendum arbitror ;
sedtribuendum testimonium virtutis egregiae, quod is
legionem quartam ad Caesarem adduxerit, quae praesidio
5 consulibus, senatui populoque Romano reique publicae
esset : ob eam causam placere, uti L. Egnatuleio triennio
ante legitimum tempus magistratus petere, capere, gerere
liceat. In quo, patres conscripti, non tantum commodum
tribuitur L. Egnatuleio quantus honos : in tali enim re satis
10 est nominari.

De exercitu autem C. Caesaris ita censeo decernendum : 53
'senatui placere, militibus veteranis, qui Caesaris pontificis
pro praetore auctoritatem secuti libertatem populi Romani
auctoritatemque huius ordinis defenderint atque defendant,
15 ipsis liberisque eorum militiae vacationem esse, utique
C. Pansa A. Hirtius consules, alter ambove, si eis videretur,
cognoscerent, qui ager eis coloniis esset, quo milites veterani
deducti essent, qui contra legem Iuliam possideretur, ut is
militibus veteranis divideretur ; de agro Campano sepa-
20 ratim cognoscerent inirentque rationem de commodis mili-
tium veteranorum augendis, legionique Martiae et legioni
quartae et eis militibus, qui de legione secunda, tricesima
quinta ad C. Pansam A. Hirtium consules venissent suaque
nomina edidissent, quod eis auctoritas senatus populi
25 Romani libertas carissima sit et fuerit, vacationem militiae
ipsis liberisque eorum esse placere extra tumultum Gallicum
Italicumque : easque legiones bello confecto missas fieri
placere ; quantamque pecuniam militibus earum legionum
in singulos C. Caesar, pontifex, pro praetore pollicitus sit,
30 tantam dari placere ; utique C. Pansa A. Hirtius consules,

6 triennio *Lambinus* : triennium *V* 7 magistratus δ : magna
V : magistratum *Halm* 13 pro praetore *Lambinus* : om. *V*
auctoritatem . . . Romani *Garatoni ex iii. 37* : om. *V* 15 ipsis
coni. Müller : iis *V* 16 alter ambove si eis videretur *Ursinus* :
aa. uesieu *V*¹ : aa designati *V*²

alter ambove, si eis videretur, rationem agri haberent, qui sine iniuria privatorum dividi posset, eisque militibus, legioni Martiae et legioni quartae ita darent, adsignarent, ut quibus militibus amplissime dati, adsignati essent.' Dixi ad ea omnia, consules, de quibus rettulistis: quae si erunt 5 sine mora matureque decreta, facilius apparabitis ea, quae tempus et necessitas flagitat. Celeritate autem opus est: qua si essemus usi, bellum, ut saepe dixi, nullum habemus.

1-2 haberent . . . posset *Schütz*: habent . . . possit *V*: habeant . . . possit *δ*

M. TVLLI CICERONIS

IN M. ANTONIVM

ORATIO PHILIPPICA SEXTA

AUDITA vobis esse arbitror, Quirites, quae sint acta in I
senatu, quae fuerit cuiusque sententia. Res enim ex Ka-
lendis Ianuariis agitata paulo ante confecta est, minus
quidem illa severe quam decuit, non tamen omnino disso-
5 lute. Mora est adlata bello, non causa sublata. Quam
ob rem, quod quaesivit ex me P. Apuleius, homo et mul-
tis officiis mihi et summa familiaritate coniunctus et vobis
amicissimus, ita respondebo, ut ea, quibus non interfuistis,
nosse possitis. Causa fortissimis optimisque consulibus
10 Kalendis Ianuariis de re publica primum referendi fuit ex
eo, quod XIII. Kalendas Ianuarias senatus me auctore de-
crevit. Eo die primum, Quirites, fundamenta sunt iacta 2
rei publicae: fuit enim longo intervallo ita liber senatus, ut
vos aliquando liberi essetis. Quo quidem tempore, etiam
15 si ille dies vitae finem mihi adlaturus esset satis magnum
ceperam fructum, cum vos universi una mente atque voce
iterum a me conservatam esse rem publicam conclamastis.
Hoc vestro iudicio tanto tamque praeclaro excitatus ita
Kalendis Ianuariis veni in senatum, ut meminissem quam
20 personam impositam a vobis sustinerem. Itaque bellum
nefarium inlatum rei publicae cum viderem, nullam moram

4 illa quidem *coni. Müller* 11 a. d. XIII. *Orelli* 12 sunt
iacta *Garatoni*: sunt iacta sunt *V*: iacta sunt *δ*

interponendam insequendi M. Antonium putavi, hominem
 que audacissimum, qui multis nefariis rebus ante commissis
 hoc tempore imperatorem populi Romani oppugnaret, colo-
 niam vestram fidissimam fortissimamque obsideret, bello
 censui persequendum: tumultum esse decrevi; iustitium 5
 edici, saga sumi dixi placere, quo omnes acrius graviusque
 incumberent ad ulciscendas rei publicae iniurias, si omnia
 3 gravissimi belli insignia suscepta a senatu viderent. Itaque
 haec sententia, Quirites, sic per triduum valuit, ut, quam-
 quam discessio facta non esset, tamen praeter paucos omnes 10
 mihi adsensuri viderentur. Hodierno autem die spe nescio
 qua eis obiecta remissior senatus fuit. Nam plures eam
 sententiam secuti sunt, ut, quantum senatus auctoritas ves-
 terque consensus apud Antonium valiturus esset, per legatos
 experiremur.

2 Intellego, Quirites, a vobis hanc sententiam repudiari, 15
 neque iniuria. Ad quem enim legatos? ad eumne, qui
 pecunia publica dissipata atque effusa per vim et contra
 auspicia impositis rei publicae legibus, fugata contione,
 obsesso senatu, ad opprimendam rem publicam Brundisio 20
 legiones accesserit; ab eis relictus, cum latronum manu in
 Galliam intruperit, Brutum oppugnet, Mutinam circumse-
 deat? Quae vobis potest cum hoc gladiatore condicionis,
 4 aequitatis, legationis esse communitas? Quamquam, Qui-
 rites, non est illa legatio, sed denuntiatio belli, nisi paruerit: 25
 ita enim est decretum, ut si legati ad Hannibalem mitte-
 rentur. Mittuntur enim qui nuntient, ne oppugnet consulem
 designatum, ne Mutinam obsideat, ne provinciam depopu-
 letur, ne dilectus habeat, sit in senatus populi que Romani
 potestate. Facile vero huic denuntiationi parebit, ut in 30

1 M. Antoni coni. Müller 5 decerni *edd. vetl.* 6 homines
 omnes V 11 die, spe nescio qua eis obiecta *Jeep* (pacis
pro eis Bücheler): dies non est pene. scio quacis obiectarem V:
 die nescio qua eis obiecta re *Halm* 27 denuntient
Phygers

patrum conscriptorum atque in vestra potestate sit qui in sua numquam fuerit! Quid enim ille umquam arbitrio suo fecit? Semper eo tractus est, quo libido rapuit, quo levitas, quo furor, quo vinolentia; semper eum duo dissimilia genera 5 tenuerunt, lenonum et latronum; ita domesticis stupris, forensibus parricidiis delectatur, ut mulieri citius avarissimae paruerit quam senatui populoque Romano. Itaque, quod 3 paulo ante feci in senatu, faciam apud vos. Testificor, 5 denuntio, ante praedico nihil M. Antonium eorum, quae 10 sunt legatis mandata, facturum; vastaturum agros, Mutinam obsessurum, dilectus qua possit habiturum. Is est enim ille, qui semper senatus iudicium et auctoritatem, semper voluntatem vestram potestatemque contempserit. An ille id faciat, quod paulo ante decretum est, ut exercitum citra 15 flumen Rubiconem, qui finis est Galliae, educeret, dum ne propius urbem Romam cc milia admoveret? Huic denuntiationi ille pareat, ille se fluvio Rubicone et cc milibus circumscriptum esse patiat? Non is est Antonius; nam 6 si esset, non commisisset ut ei senatus tamquam Hannibali 10 initic belli Punici denuntiaret, ne oppugnaret Saguntum. Quod vero ita avocatur a Mutina, ut ab urbe tamquam pestifera flamma arceatur, quam habet ignominiam, quod iudicium senatus! quid, quod a senatu dantur mandata legatis, ut D. Brutum militesque eius adeant eisque demon- 25 strent summa in rem publicam merita beneficiaque eorum grata esse senatui populoque Romano eisque eam rem magnae laudi magnoque honori fore? Passurumne censetis Antonium introire Mutinam legatos, exire inde tuto? Numquam patietur, mihi credite. Novi violentiam, novi impu- 30 dentiam, novi audaciam. Nec vero de illo sicut de homine 7 aliquo debemus, sed ut de importunissima belua cogitare.

3 est *Halm*: et *V* 15 Rubiconem in *mg.* hic habet *V*, sed infra
 § 10, ubi hoc colon iterum legitur, in textu qui... Galliae del. *Jordan*
 17 et *Faermus*: om. *V* 24 militesque δ: que *V* 29 violentiam
edd.: vinolentiam *V*

Quae cum ita sint, non omnino dissolutum est quod decrevit senatus: habet atrocitatis aliquid legatio: utinam nihil haberet morae! Nam cum plerisque in rebus gerendis tarditas et procrastinatio odiosa est, tum hoc bellum indiget celeritatis. Succurrendum est D. Bruto, omnes undique 5 copiae conligendae; moram exhibere ullam in tali cive liberando sine scelere non possumus. An ille non potuit, si Antonium consulem, si Galliam Antoni provinciam iudicasset, legiones Antonio et provinciam tradere, domum redire, triumphare, primus in hoc ordine, quoad magistra- 10 tum iniret, sententiam dicere? quid negoti fuit? Sed cum se Brutum esse meminisset vestraeque libertati natum, non otio suo, quid egit aliud nisi ut paene corpore suo Gallia prohiberet Antonium? Ad hunc utrum legatos an legiones ire oportebat? Sed praeterita omittamus: properent legati, 15 quod video esse facturos; vos saga parate. Est enim ita decretum, ut, si ille auctoritati senatus non paruisset, ad saga iretur. Ibitur; non parebit: nos amissos tot dies rei gerendae queremur.

4 Non metuo, Quirites, ne, cum audierit Antonius, me hoc 20 et in senatu et in contione confirmasse, numquam illum futurum in senatus potestate, refellendi mei causa, ut ego nihil vidisse videar, vertat se et senatui pareat. Numquam faciet; non invidabit huic meae gloriae; malet me sapien- 10 tem a vobis quam se modestum existimari. Quid? ipse si 25 velit, num etiam Lucium fratrem passurum arbitramur? Nuper quidem dicitur ad Tibur, ut opinor, cum ei labare M. Antonius videretur, mortem fratri esse minitatus. Etiamne ab hoc myrmillone Asiatico senatus mandata, legatorum verba audientur? Nec enim secerni a fratre 30 poterit, tanta praesertim auctoritate. Nam hic inter illos

6 moram exhibere ullam *Ursinus*: horam exhibere nullam *V*: curam exhibere nullam *Hirschfelder*: horam eximere nullam *Budaeus*
17 senatu *V*: senati *coni. Halm*

Africanus est: pluris habetur quam L. Trebellius, pluris
quam T. Plancus. Plancum, qui omnibus sententiis maximo
vestro plausu condemnatus nescio quo modo se coniecit in
turbam atque ita maestus rediit, ut retractus, non reversus
5 videretur, sic contemnit, tamquam si illi aqua et igni inter-
dictum sit: aliquando negat ei locum esse oportere in curia,
qui incenderit curiam. Nam Trebellium valde iam diligit: 11
oderat tum, cum ille tabulis novis adversabatur; iam fert
in oculis, postea quam ipsum Trebellium vidit sine tabulis
10 novis salvum esse non posse. Audisse enim vos arbitror,
Quirites, quod etiam videre potuistis, cotidie sponsores
et creditores L. Trebelli convenire. O Fide! — hoc enim
opinor Trebellium sumpsisse cognomen —: quae potest
esse maior fides quam fraudare creditores, domo profugere,
15 propter aes alienum ire ad arma? Ubi plausus ille in
triumpho est, saepe ludis, ubi aedilitas delata summo studio
bonorum? Quis est qui hunc non casu existimet recte
fecisse, nequitia scelerate? Sed redeo ad amores delicias-
que vestras, L. Antonium, qui vos omnis in fidem suam
20 recepit. Negatis? Num quisnam est vestrum qui tribum
non habeat? Certe nemo. Atqui illum quinque et triginta
tribus patronum adoptarunt. Rursus reclamatis? Aspici-
illam a sinistra equestrem statuam inauratam, in qua quid
inscriptum est? 'QUINQUE ET TRIGINTA TRIBVS PATRONO.'
25 Populi Romani igitur est patronus L. Antonius. Malam
quidem illi pestem! clamori enim vestro adsentior. Non
modo hic latro, quem clientem habere nemo velit, sed quis
umquam tantis opibus, tantis rebus gestis fuit qui se populi
Romani victoris dominique omnium gentium patronum

2 In V post Plancius (sic) legitur in ras. quande certum est, tum (ex § 5) ut exercitum . . . pareat (del. m. 2): tum cum (tum m. 2) exilue- rit adolescens nobilis, quae lectio mihi e duobus gloss. conflata videtur, i. e. tum in exilio erat et adolescens nobilis: quam Exitius, adol. nob. Faernus (ex xiii. 28): lacunam ante adol. nob. statuunt edd. rec. fort. quidem qui 9 Trebellium del. Orelli 12 Fide Pluygers: fides V 18 nequitia scelerate Klotz: nequitia est scelere V

13 dicere auderet? In foro L. Antoni statuam videmus, sicut
 illam Q. Tremuli, qui Hernicos devicit, ante Castoris. O
 impudentiam incredibilem! Tantumne sibi sumpsit, quia
 Mylasis myrmillo Thraecem iugulavit, familiarem suum?
 quonam modo istum ferre possemus, si in hoc foro spe- 5
 ctantibus vobis depugnasset? Sed haec una statua. Altera
 ab equitibus Romanis equo publico: qui item ascribunt,
 'PATRONO.' Quem umquam iste ordo patronum adoptavit?
 Si quemquam, debuit me. Sed me omitto; quem cen-
 sorem, quem imperatorem? Agrum eis divisit. O sordi- 10
 dos, qui acceperint, improbum, qui dederit! Statuerunt
 etiam tribuni militares, qui in exercitu Caesaris bis fuerunt.
 Quis est iste ordo? Multi fuerunt multis in legionibus per
 tot annos. Eis quoque divisit Semurium. Campus Mar- 15
 tii restabat, nisi prius cum fratre fugisset. Sed haec
 agrorum adsignatio paulo ante, Quirites, L. Caesaris, claris-
 simi viri et praestantissimi senatoris, sententia dissoluta est:
 huic enim adsensi VII virum acta sustulimus. Iacent bene-
 ficia Nuculae; friget patronus Antonius. Nam possessores 20
 animo aequiore discedent: nullam impensam fecerant
 nondum instruxerant, partim quia non confidebant, partim
 15 quia non habebant. Sed illa statua palmaris, de qua, si
 meliora tempora essent, non possem sine risu dicere: 'L.
 ANTONIO A IANO MEDIO PATRONO.' Itane? Iam Ianus
 medius in L. Antoni clientela est? Quis umquam in illo 25
 Iano inventus est qui L. Antonio mille nummum ferret
 6 expensum? Sed nimis multa de nugis: ad causam bellum-
 que redeamus; quamquam non alienum fuit personas quas-
 dam a vobis recognosci, ut quibuscum bellum gereretur
 possetis taciti cogitare. 30

2 Tremuli *Beroaldus*: Tremelli *V* 7 ab *ed. Cratandrina*: om. *V*
 11 acceperint *Ernesti*: acceperunt *V* 12 bis *Garatoni*: duobus
V: iterum *Orelli* 14 Remurium *Ferrarius* 24 itane? Iam
Halm: ita in eam *V*: itane *Gellius* i. 16. 5 25 est *Gellius*: sit *V*
 qui umquam *V*¹ et *Macrobius* i. 5. 5

Ego autem vos hortor, Quirites, ut, etiam si melius aliud fuit, tamen legatorum reditum exspectetis animo aequo. Celeritas detracta de causa est; boni tamen aliquid accessit ad causam. Cum enim legati renuntiarint, quod certe 16
 5 renuntiabunt, non in vestra potestate, non in senatus esse Antonium, quis erit tam improbus civis qui illum civem habendum putet? Nunc enim sunt pauci illi quidem, sed tamen plures, quam re publica dignum est, qui ita loquantur: 'Ne legatos quidem exspectabimus?' Istam certe vocem
 10 simulationemque clementiae extorquebit istis res ipsa publica. Quo etiam, ut confitear vobis, Quirites, minus hodierno die contendendi, minus laboravi, ut mihi senatus adsentiens tumultum decerneret, saga sumi iuberet. Malui viginti diebus post sententiam meam laudari ab omnibus quam a paucis
 15 hodie vituperari. Quapropter, Quirites, exspectate legatorum reditum et paucorum dierum molestiam devorate. Qui cum redierint, si pacem adferent, cupidum me; si bellum, providum iudicatote. An ego non provideam meis civibus, non dies noctesque de vestra libertate, de rei
 20 publicae salute cogitem? Quid enim non debeo vobis, Quirites, quem vos a se ortum hominibus nobilissimis omnibus honoribus praetulistis? An ingratus sum? Quis minus? qui partis honoribus eosdem in foro gessi labores quos petendis. Rudis in re publica? Quis exercitior?
 25 qui viginti iam annos bellum geram cum impiis civibus. Quam ob rem, Quirites, consilio quantum potero, labore 7
 plus paene quam potero, excubabo vigilaboque pro vobis. 18
 Etenim quis est civis, praesertim hoc gradu, quo me vos esse voluistis, tam oblitus benefici vestri, tam immemor
 30 patriae, tam inimicus dignitati suae quem non excitet, non inflammet tantus vester iste consensus? Multas magnasque habui consul contiones, multis interfui: nullam umquam

10 publica del. Muretus
 dignitati Cobet: dignitatis V

24 exercitior δ: excitator V 30
 32 umquam] hic rursus pergunt D

vidi tantam, quanta nunc vestrum est. Unum sentitis omnes, unum studetis, M. Antoni conatus avertere a re publica, furorem extinguere, opprimere audaciam. Idem volunt omnes ordines; eodem incumbunt municipia, coloniae, cuncta Italia. Itaque senatum bene sua sponte 5
 19 firmum firmiorem vestra auctoritate fecistis. Venit tempus, Quirites, serius omnino, quam dignum populo Romano fuit, sed tamen ita maturum, ut differri iam hora non possit. Fuit aliquis fatalis casus, ut ita dicam, quem tulimus, quo modo ferendus fuit: nunc si quis erit, erit voluntarius. 10
 Populum Romanum servire fas non est, quem di immortales omnibus gentibus imperare voluerunt. Res in extremum est adducta discrimen; de libertate decernitur. Aut vincatis oportet, Quirites, quod profecto et pietate vestra et tanta concordia consequemini, aut quidvis potius quam 15
 serviatis. Aliae nationes servitutem pati possunt, populi Romani est propria libertas.

1 vestra *Int, Reid* (cf. iv. 1) 2 conatum *D* 8 horam *o, ut*
 voluit *Gravius* 12 gentibus *om. D* 15 consequamini *V* 17
 res est *D*

M. TVLLI CICERONIS

IN M. ANTONIVM

ORATIO PHILIPPICA SEPTIMA

PARVIS de rebus, sed fortasse necessariis consulimur, ¹
patres conscripti. De Appia via et de Moneta consul, de
Lupercis tribunus plebis refert. Quarum rerum etsi facilis
explicatio videtur, tamen animus aberrat a sententia su-
⁵spensus curis maioribus. Adducta est enim, patres con-
scripti, res in maximum periculum et in extremum paene
discrimen. Non sine causa legatorum istam missionem
semper timui, numquam probavi: quorum reditus quid sit
adlaturus ignoro; exspectatio quidem quantum adferat
¹⁰languoris animis quis non videt? Non enim se tenent ei,
qui senatum dolent ad auctoritatis pristinae spem revirescere,
coniunctum huic ordini populum Romanum, conspirantem
Italiam, paratos exercitus, expeditos duces. Iam nunc ²
fingunt responsa Antoni eaque defendunt. Alii postulare
¹⁵illum, ut omnes exercitus dimittantur. Scilicet legatos ad
eum misimus, non ut pareret et dicto audiens esset huic
ordini, sed ut condiciones ferret, leges imponeret, reserare
nos exteris gentibus Italiam iuberet, se praesertim incolumi,
a quo maius periculum quam ab ullis nationibus extimescen-
²⁰dum est. Alii remittere eum nobis Galliam citeriorem, illam ³
ultimam postulare—praeclare: ex qua non legiones solum,

⁴ suspensus a curis *Nonius p. 386. 28* ⁷ istam *om. V* ¹¹
reviviscere *D* ¹⁷ leges imponeret *om. D*

sed etiam nationes ad urbem conetur adducere—alii nihil
 eum iam nisi modeste postulare. Macedoniam suam vocat
 omnino, quoniam Gaius frater est inde revocatus. Sed
 quae provincia est ex qua illa fax excitare non possit incen- 5
 dium? Itaque idem, quasi providi cives et senatores dili-
 gentes, bellicum me cecinisse dicunt, suscipiunt pacis
 patrocinium. Nonne sic disputant? Inritatum Antonium
 non oportuit: nequam est homo ille atque confidens; multi
 praeterea improbi—quos quidem a se primum numerare
 possunt qui haec loquuntur—: eos cavendos esse de nuntiant. 10
 Utrum igitur in nefariis civibus ulciscendi, cum possis, an
 2 pertimescendi diligentior cautio est? Atque haec ei
 4 loquuntur, qui quondam propter levitatem populares habe-
 bantur. Ex quo intellegi potest animo illos abhorruisse
 semper ab optimo civitatis statu, non voluntate fuisse 15
 popularis. Qui enim evenit ut, qui in rebus improbis
 populares fuerint, idem in re una maxime populari, quod
 eadem consularis rei publicae sit, improbos se quam popularis
 esse nesciant? Me quidem semper, uti scitis, adversarium
 multitudinis temeritati haec fecit praeclarissima causa popu- 20
 5 larem. Et quidem dicuntur vel potius se ipsi dicunt con-
 sularis: quo nomine dignus est nemo, nisi qui tanti honoris
 onus potest sustinere. Faveas tu hosti? ille litteras ad te
 mittat de sua spe rerum secundarum; eas tu laetus proferas,
 recites, describendas etiam des improbis civibus, eorum 25
 augeas animos, bonorum spem virtutemque debilites, et te
 consularem aut senatorem, denique civem putes? Accipiet

2 modesti *D* qui ante Maced. add. *Phygers* 3 Gaius *om. V*
 inde *om. V* 4 posset *D* 5 providi cives et *V*: provendicius
 esset (es et *b*) *D* senatores] feneratores *h* 6 pacis *Ursinus*:
 patris *Vt*: partis *bln* 7 nonne *om. t*: qui *bln*: -ne sic dis-
 putant *V*² in ras. irritari *D* 11 ulciscendi *V*: -endū *b*:
 -endis *Int* 12 pertimescendi *Vb*: -endis *V*² *Int* 13 habe-
 bantur *V*: appellabantur *D* 16 convenit *D* 17 quod]
 quae *Phygers* 21 se *V*: idem *D* 23 onus *Cobet*: nomen
codd.

in optimam partem C. Pansa, fortissimus consul atque
 optimus. Etenim dicam animo amicissimo: Hunc ipsum,
 mihi hominem familiarissimum, nisi talis consul esset, ut
 omnis vigilias, curas, cogitationes in rei publicae salute
 5 defigeret, consulem non putarem. Quamquam nos ab 6
 ineunte illius aetate usus, consuetudo, studiorum etiam
 honestissimorum societas similitudoque devinxit, eiusdemque
 cura incredibilis in asperrimis belli civilis periculis perspecta
 docuit non modo salutis, sed etiam dignitatis meae fuisse
 10 fautorem, tamen eundem, ut dixi, nisi talis consul esset,
 negare esse consulem auderem: idem non modo consulem
 esse dico, sed etiam memoria mea praestantissimum atque
 optimum consulem, non quin pari virtute et voluntate alii
 fuerint, sed tantam causam non habuerunt in qua et volun-
 15 tatem suam et virtutem declararent. Huius magnitudini 7
 animi, gravitati, sapientiae tempestas est oblata formidosis-
 simi temporis. Tum autem inlustratur consulatus, cum
 gubernat rem publicam, si non optabili, at necessario tem-
 pore. Magis autem necessarium, patres conscripti, nullum
 20 tempus umquam fuit. Itaque ego ille, qui semper pacis 3
 auctor fui, cuique pax, praesertim civilis, quamquam omni-
 bus bonis, tamen in primis fuit optabilis—omne enim
 curriculum industriae nostrae in foro, in curia, in amicorum
 periculis propulsandis elaboratum est; hinc honores am-
 25 plissimos, hinc mediocris opes, hinc dignitatem, si quam
 habemus, consecuti sumus—: ego igitur pacis, ut ita dicam, 8
 alumnus, qui quantuscumque sum—nihil enim mihi adrogo
 —sine pace civili certe non fuisset—periculose dico: quem
 ad modum accepturi, patres conscripti, sitis, horreo, sed

5 configeret *D* 6 illius h. m. (*sic*) pagate memoria mea (*l. 12*)
med. omissis V: quae desunt infra habet V (§ 11) inter quod et erat
bellum: eadem hic marg. ascripsit V² 7 coniunxit *D*: coniungit
V² 8 curam incredibilem *V²D* perspexi non modo *V²D*
 9 fuisse fautorem *om. V²D* 13 non quia non *D* 14 et virt.
ante et volunt. habent D 18 gubernavit *V* 22 mihi tamen *D*
 26 igitur *V*: itaque *D*

pro mea perpetua cupiditate vestrae dignitatis retinendae et augendae quaeso oroque vos, patres conscripti, ut primo, etsi erit vel acerbum auditu vel incredibile a M. Cicerone esse dictum, accipiatis sine offensione, quod dixerō, neve id prius, quam quale sit explicarō, repudiētis —: ego ille, 5 dicam saepius, pacis semper laudator, semper auctor, pacem cum M. Antonio esse nolo. Magna spe ingredior in reliquam orationem, patres conscripti, quoniam periculosissimum locum silentio sum praetervectus. Cur igitur pacem nolo? Quia turpis est, quia periculosa, quia 10 esse non potest. Quae tria dum explico, peto a vobis, patres conscripti, ut eadem benignitate qua soletis mea verba audiatis.

Quid est inconstantia, levitate, mobilitate cum singulis hominibus tum vero universo senatui turpius? quid porro 15 inconstantius quam quem modo hostem non verbo, sed re multis decretis iudicaveritis, cum hoc subito pacem velle coniungi? Nisi verum cum C. Caesari meritis illi quidem honores et debitos, sed tamen singularis et immortalis de- 20 creveritis, unam ob causam, quod contra M. Antonium exercitum comparavisset, non hostem tum Antonium iudicaveritis, nec tum hostis est a vobis iudicatus Antonius, cum laudati auctoritate vestra veterani milites, qui C. Caesarem secuti 25 essent, nec tum hostem Antonium iudicaveritis, cum fortissimis legionibus, quod illum, qui consul appellabatur, cum esset hostis, reliquissent, vacationes, pecunias, agros spon- 30 distis. Quid? cum Brutum omne quodam illius generis et nominis natum ad rem publicam liberandam exercitumque eius pro libertate populi Romani bellum gerentem cum Antonio provinciamque fidelissimam atque optimam, Galliam, 30

14 vero inconstanti V

-abitis t: -avistis bli

21 tum Halm: n V: om. D

hominem lu: non

Baiter

17 iudicaveritis V²: -arctis V¹:

18 merito V

quidem illi D

27 omne b: homine V:

30 Galliam del.

laudibus amplissimis adfecistis, tum non hostem iudi-
 castis Antonium? Quid? cum decrevistis ut consules, alter
 ambove, ad bellum proficiscerentur, quod erat bellum, si
 hostis Antonius non erat? Quid igitur profectus est vir 12
 5 fortissimus, meus conlega et familiaris, A. Hirtius consul?
 at qua imbecillitate, qua macie! Sed animi viris corporis
 infirmitas non retardavit. Aequum, credo, putavit vitam,
 quam populi Romani votis retinisset, pro libertate populi
 Romani in discrimen adducere. Quid? cum dilectus ha- 13
 10 beri tota Italia iussistis, cum vacationes omnis sustulistis,
 tum ille hostis non est iudicatus? Armorum officinas in
 urbe videtis; milites cum gladiis sequuntur consulem; prae-
 sidio sunt specie consuli, re et veritate nobis; omnes sine
 ulla recusatione, summo etiam cum studio nomina dant,
 15 parent auctoritati vestrae: non est iudicatus hostis Anto-
 nius? At legatos misimus. Heu, ne miserum! cur sena- 14
 tum cogor, quem laudavi semper, reprehendere? Quid?
 vos censetis, patres conscripti, legatorum missionem populo
 Romano vos probavisse? non intellegitis, non auditis meam
 20 sententiam flagitari? cui cum pridie frequentes essetis ad-
 sensi, prostridie ad spem estis inanem pacis devoluti. Quam
 turpe porro legiones ad senatum legatos mittere, senatum ad
 Antonium! Quamquam illa legatio non est, denuntiatio
 est paratum illi exitium, nisi paruerit huic ordini. Quid
 25 refert? tamen opinio est gravis. Missos enim legatos omnes
 vident; decreti nostri non omnes verba noverunt. Reti- 5
 nenda est igitur nobis constantia, gravitas, perseverantia;
 repetenda vetus illa severitas, si quidem auctoritas senatus
 decus, honestatem, laudem dignitatemque desiderat, quibus
 30 rebus hic ordo caruit nimium diu. Sed erat tunc excusatio
 oppressis, misera illa quidem, sed tamen iusta: nunc nulla

3 ad bellum R. V: ad bellum Roma coni. Halm 14 nomina
 dant V: nominanda t: nominandi bh 22 porro V¹: est porro
 V²ht: porro est b 24 exitium fert med. omissis V 25 gravis
 Phlegers: grui V¹: gravior V² D 30 rebus om. D tum D

est. Liberati regio dominatu videbatur: multo postea
 gravius urgebatur armis domesticis. Ea ipsa depulimus
 nos quidem: extorquenda sunt. Quod si non possumus
 facere — dicam quod dignum est et senatore et Romano
 15 homine —, moriamur. Quanta enim illa erit rei publicae 5
 turpitudine, quantum dedecus, quanta labes, dicere in hoc
 ordine sententiam M. Antonium consulari loco! cuius ut
 omittam innumerabilia scelera urbani consulatus, in quo
 pecunia: publicam maximam dissipavit, exules sine lege
 restituit, vectigalia divendit, provincias de populi Romani 10
 imperio sustulit, regna addixit pecunia, leges civitati per
 vim imposuit, armis aut obsedit aut exclusit senatum: ut
 haec, inquam, omittam, ne hoc quidem cogitatis, eum, qui
 Mutinam, coloniam populi Romani firmissimam, oppugnarit,
 imperatorem populi Romani, consulem designatum, obse- 15
 derit, depopulatus agros sit, hunc in eum ordinem recipi,
 a quo totiens ob has ipsas causas hostis iudicatus sit, quam
 foedum flagitiosumque sit?

16 Satis multa de turpitudine. Dicam deinceps, ut proposui,
 de periculo: quod etsi minus est fugiendum quam tur- 20
 pitudine, tamen offendit animos maioris partis hominum
 6 magis. Poteritis igitur exploratam habere pacem, cum in
 civitate Antonium videbitis vel potius Antonios? Nisi forte
 contemnitis Lucium: ego ne Gaium quidem. Sed, ut
 video, dominabitur Lucius. Est enim patronus quinque et 25
 triginta tribuum, quarum sua lege, qua cum C. Caesare
 magistratus partitus est, suffragium sustulit; patronus cen-
 turiarum equitum Romanorum, quas item sine suffragio
 esse voluit, patronus eorum, qui tribuni militares fuerunt,

1 tum regio *D* multo . . . urgebatur *om. D* 3 nunc
 quidem vi extorquenda *D* 14 firmissimam . . . pop. *R.*
om. D 18 sit, videtis *hi* 23 civitatem *V*: civitate *M. Halm*
 videtis *D* 24 Lucium ego ne gaium quidem *V*: L. egnatium
 quidem *D* 27 magistratum *V*: magistratum comitia *comi. Halm*
 28 idem *D*

patronus Iani medii. Quis huius potentiam poterit susti- 17
 nere? praesertim cum eosdem in agros etiam deduxerit.
 Quis umquam omnis tribus, quis equites Romanos, quis
 tribunos militaris? Gracchorum potentiam maiorem fuisse
 5 arbitramini quam huius gladiatoris futura sit? quem gladia-
 torem non ita appellavi, ut interdum etiam M. Antonius
 gladiator appellari solet, sed ut appellant ei, qui plane et
 Latine loquuntur. Myrmillo in Asia depugnavit. Cum
 ornasset Thraecidicis comitem et familiarem suum, illum
 10 miserum fugientem iugulavit, luculentam tamen ipse plagam
 accepit, ut declarat cicatrix. Qui familiarem iugularit, quid 18
 is occasione data faciet inimico? et qui illud animi causa
 fecerit, hunc praedae causa quid facturum putatis? Non
 rursus improbos decuriabit, non sollicitabit rursus agrarios,
 15 non queretur expulsos? M. vero Antonius non is erit, ad
 quem omni motu concursus fiat civium perditorum? Ut
 nemo sit alius nisi ei, qui una sunt, et ei, qui hic ei nunc
 aperte favent, parumne erunt multi? praesertim cum bono-
 rum praesidia discesserint, illi parati sint ad nutum futuri?
 20 Ego vero metuo, si hoc tempore consilio lapsi erimus, ne
 illi brevi tempore nimis multi nobis esse videantur. Nec 19
 ego pacem nolo, sed pacis nomine bellum involutum refor-
 mido. Qua re si pace frui volumus, bellum gerendum est;
 si bellum omittimus, pace numquam fruemur. Est autem 7
 25 vestri consili, patres conscripti, in posterum quam lon-
 gissime providere. Idcirco in hac custodia et tamquam
 specula conlocati sumus, uti vacuum metu populum Roma-
 num nostra vigilia et prospicientia redderemus. Turpe est

11 iugularat *D* 12 is *Faernus*: si *V*: hic *D* 13 fecerit . . .
 causa *om. D* 15 queretur *Vb¹t* (-aer- *Vb¹*): queret *b²ln* (-aer- *b²*):
 quaeret urbe *Muretus* 16 fiat *V*: sit *D* (sit at *t*) 20 consilii
V: consilii *coni. Halm* 22 novolutum *V*: obvolutum *Muretus*
 24 omittimus *V*: -emus *but*: -amus *l* 25 vestri *V¹*: veteris *V²D*
 27 in specula *D* uti vacuum *Garatoni*: ut tuaquom *V*: utacum *t*:
 ut vacuum *blu* 28 prospicientia *Vb*: prospicienda *t*: provi-
 dentia *ln*

summo consilio orbis terrae, praesertim in re tam perspicua,
 20 consilium intellegi defuisse. Eos consules habemus, eam
 populi Romani alacritatem, eum consensum Italiae, eos
 duces, eos exercitus, ut nullam calamitatem res publica
 accipere possit sine culpa senatus. Equidem non deero : 5
 monebo, praedicam, denuntiabo, testabor semper deos ho-
 minesque quid sentiam, nec solum fidem meam quod for-
 tasse videatur satis esse, sed in principe civi non est satis :
 curam, consilium vigilantiamque praestabo.

8 Dixi de periculo : docebo ne coagmentari quidem posse 10
 21 pacem ; de tribus enim, quae proposui, hoc extremum est.
 Quae potest pax esse M. Antonio primum cum senatu ?
 quo ore vos ille poterit, quibus vicissim vos illum oculis
 intueri ? quis vestrum illum, quem ille vestrum non oderit ?
 Age, vos ille solum et vos illum ? quid ? ei, qui Mutinam 15
 circumsedent, qui in Gallia dilectus habent, qui in vestras
 fortunas imminent, amici umquam vobis erunt aut vos illis ?
 An equites Romanos amplectetur ? Occulta enim fuit
 eorum voluntas indiciumque de Antonio. Qui frequen-
 tissimi in gradibus Concordiae steterunt, qui nos ad liber- 20
 tatem recipendam excitaverunt, arma, saga, bellum flagi-
 taverunt, me una cum populo Romano in contionem
 vocaverunt, hi Antonium diligent et cum his pacem servabit
 22 Antonius ? Nam quid ego de universo populo Romano
 dicam ? qui pleno ac referto foro bis me una mente atque 25
 voce in contionem vocavit declaravitque maximam libertatis
 recipendae cupiditatem. Ita, quod erat optabile antea, ut
 populum Romanum comitem haberemus, nunc habemus
 ducem. Quae est igitur spes, qui Mutinam circumsedent,
 imperatorem populi Romani exercitumque oppugnant, eis 30

2 intellegi *Vb* : -endi *Int* 6 praedicam *V* : -dico *t* : -dicabo *bln*
 20 steterunt *D* : sederunt *V* 21 arma saga *D* : armato *V* : armati
coni. Halm 27 itaque quod *D* : itaque *Nipperdey* 30 oppug-
 nant, iis *Faenius* : oppugnatis *V*¹ : oppugnantes (-is *V*²) *V*²*D*

pacem cum populo Romano esse posse? An cum muni- 23
 cipiis pax erit, quorum tanta studia cognoscuntur in decretis
 faciendis, militibus dandis, pecuniis pollicendis, ut in sin-
 gulis oppidis curiam populi Romani non desideretis? Lau-
 5 dandi sunt ex huius ordinis sententia Firmani, qui principes
 pecuniae pollicendae fuerunt; respondendum honorifice
 est Marrucinis, qui ignominia notandos censuerunt eos, si
 qui militiam subterfugissent. Haec iam tota Italia fient.
 Magna pax Antonio cum eis, his item cum illo. Quae
 10 potest esse maior discordia? In discordia autem pax civilis
 esse nullo pacto potest. Ut omittam multitudinem, L. Vi- 24
 sidio, equiti Romano, homini in primis ornato atque honesto
 civique semper egregio, cuius ego excubias et custodias mei
 capitis cognovi in consulatu meo; qui vicinos suos non
 15 cohortatus est solum ut milites fierent, sed etiam faculta-
 tibus suis sublevavit: huic, inquam, tali viro, quem nos
 senatus consulto conlaudare debemus, poteritne esse paca-
 tus Antonius? Quid? C. Caesari, qui illum urbe, quid?
 D. Bruto, qui Gallia prohibuit? Iam vero ipse se placabit 25
 20 et leniet provinciae Galliae, a qua expulsus et repudiatus
 est? Omnia videbitis, patres conscripti, nisi prospicitis,
 plena odiorum, plena discordiarum, ex quibus oriuntur bella
 civilia. Nolite igitur id velle, quod fieri non potest, et
 cavete, per deos immortalis! patres conscripti, ne spe prae-
 25 sentis pacis perpetuam pacem amittatis.

Quorsum haec omnis spectat oratio? quid enim legati 9
 gerint nondum scinius. At vero excitati, erecti, parati, 26
 armati animis iam esse debemus, ne blanda aut supplici
 oratione aut aequitatis simulatione fallamur. Omnia fecerit
 30 oportet, quae interdicta et denunciata sunt, prius quam
 aliquid postulet: Brutum exercitumque eius oppugnare,

1 esse posse *V*: habere possunt *D* 4 desideret *ln*: desideres *bt*
 7 si *om.* *D* 8 fiunt *D* 11 Visidio *Vn*: nisidio *bt*: insidio
 1: Nasidio *Ferrarius* 17 collaudaremus *bt* 20 ei qua exclu-
 sus *D* 27 excitati erecti *V*: erecti citati (*incit-b*) *D*

urbis et agros provinciae Galliae populari destiterit; ad Brutum adeundi legatis potestatem fecerit, exercitum citra flumen Rubiconem eduxerit, nec propius urbem milia passuum cc admoverit; fuerit et in senatus et in populi Romani potestate. Haec si fecerit, erit integra potestas nobis de- 5 liberandi; si senatui non paruerit, non illi senatus, sed ille 27 populo Romano bellum indixerit. Sed vos moneo, patres conscripti: libertas agitur populi Romani, quae est commendata vobis; vita et fortunae optimi cuiusque, quo cupiditatem infinitam cum immani crudelitate iam pridem intendit 10 Antonius; auctoritas vestra, quam nullam habebitis, nisi nunc tenueritis; taetram et pestiferam beluam ne inclusam et constrictam dimittatis cavete. Te ipsum, Pansa, moneo —quamquam non eges consilio, quo vales plurimum, tamen etiam summi gubernatores in magnis tempestatibus a vectori- 15 bus admoneri solent—, hunc tantum tuum apparatus tamque praeclarum ne ad nihilum recidere patiare. Tempus habes tale, quale nemo habuit umquam. Hac gravitate senatus, hoc studio equestris ordinis, hoc ardore populi Romani potes in perpetuum rem publicam metu et peri- 20 culo liberare. Quibus de rebus refers, P. Servilio adsentior.

12 retinueritis *D* 17 praeclarum *om. V* 21 quibus . . .
 assentior *om. In*: de rebus *om. bt*: assentior *om. t*

M. TVLLI CICERONIS

IN M. ANTONIVM

ORATIO PHILIPPICA OCTAVA

CONFUSIUS hesterno die est acta res, C. Pansa, quam 1
postulabat institutum consulatus tui. Parum mihi visus
es eos, quibus cedere non soles, sustinere. Nam cum
senatus ea virtus fuisset, quae solet, et cum re viderent
5 omnes esse bellum quidamque id verbum removendum
arbitrarentur, tua voluntas in discessione fuit ad lenitatem
propensior. Victa est igitur propter verbi asperitatem te
auctore nostra sententia : vicit L. Caesaris, amplissimi viri,
qui verbi atrocitate dempta oratione fuit quam sententia
10 lenior. Quamquam is quidem, ante quam sententiam
diceret, propinquitatem excusavit. Idem fecerat me con-
sule in sororis viro, quod hoc tempore in sororis filio fecit,
ut et luctu sororis moveretur et saluti populi Romani pro-
videret. Atque ipse tamen Caesar praecepit vobis quodam 2
15 modo, patres conscripti, ne sibi adsentiremini, cum ita dixit,
aliam sententiam se dicturum fuisse eamque se ac re publica
dignam, nisi propinquitate impediretur. Ergo ille avun-
culus : num etiam vos avunculi, qui illi estis adsensi ? At
in quo fuit controversia ? Belli nomen ponendum quidam
20 in sententia non putabant : tumultum appellare malebant,
ignari non modo rerum, sed etiam verborum : potest enim

7 verbi *Vb* : om. *Int* 16 *se hoc lac. hab. D, om. V* : post aliam
inser. Halm, post fuisse Baier

esse bellum ut tumultus non sit, tumultus esse sine bello non
 3 potest. Quid est enim aliud tumultus nisi perturbatio tanta,
 ut maior timor oriatur? unde etiam nomen ductum est tu-
 tumultus. Itaque maiores nostri tumultum Italicum, quod erat
 domesticus, tumultum Gallicum, quod erat Italiae finitimus, 5
 praeterea nullum nominabant. Gravius autem tumultum
 esse quam bellum hinc intellegi potest, quod bello vacationes
 valent, tumultu non valent. Ita fit, quem ad modum dixi,
 ut bellum sine tumultu possit, tumultus sine bello esse non
 4 possit. Etenim cum inter bellum et pacem medium nihil 10
 sit, necesse est tumultum, si belli non sit, pacis esse: quo
 quid absurdius dici aut existimari potest? Sed nimis multa
 de verbo: rem potius videamus, patres conscripti, quam
 quidem intellego verbo fieri interdum deteriorem solere.
 2 Nolumus hoc bellum videri. Quam igitur municipiis et 15
 coloniis ad excludendum Antonium auctoritatem damus?
 quam, ut milites fiant sine vi, sine multa, studio, voluntate?
 quam, ut pecunias in rem publicam polliceantur? Si enim
 belli nomen tolletur, municipiorum studia tollentur; con-
 sensus populi Romani, qui iam descendit in causam, si nos 20
 5 languescimus, debilitetur necesse est. Sed quid plura?
 D. Brutus oppugnatur: non est bellum? Mutina obside-
 tur: ne hoc quidem bellum est? Gallia vastatur: quae
 pax potest esse certior? Illud vero quis potest bellum esse
 dicere? Consulem, fortissimum virum, cum exercitu misi- 25
 mus, qui cum esset infirmus ex gravi diurno morbo,
 nullam sibi putavit excusationem esse oportere, cum ad rei

1 ut tumultus non sit, tumultus autem esse *Isidorus, Origg. viii. 1. 7*:
 ut tumultus esse *V¹ med. omissis*: sine tumultu, tumultus (ut tum, *V²*)
 esse (autem *l*) *V³D* 3 tumultus *del. Cobet* 7 bello *Isidorus*:
 bello Italico *V*: bello Gallico *D* 15 nolimus *V* 19 tolletur]
 tolleitur *V*: tollitur *D* tolluntur *D* (*ex -entur l*) 22 Mutina
 obsidetur *D*: Mutinae dominaretur seturna opsidetur *V*: *voc. domi-*
naretur ex § 7 huc inepte invectum putat Halm: Claterna nomen in
 seturna latere putat *Ursinus* 25 Consulem *V*: quo *D*: quo cons.
Garatoni: quod cons. *Halm*

publicae praesidium vocaretur. C. quidem Caesar non
 exspectavit vestra decreta, praesertim cum illud esset aetatis :
 bellum contra Antonium sua sponte suscepit. Decernendi
 enim tempus nondum erat : bellum autem gerendi tempus
 5 si praetermisisset, videbat re publica oppressa nihil posse
 decerni. Ergo illi nunc et eorum exercitus in pace ver- 6
 santur. Non est hostis is, cuius praesidium Claterna deiecit
 Hirtius ; non est hostis, qui consuli armatus obsistit, desi-
 gnatum consulem oppugnat, nec illa hostilia verba nec bellica,
 10 quae paulo ante ex conlegae litteris Pansa recitavit : ‘Deieci
 praesidium ; Claterna potitus sum ; fugati equites ; proelium
 commissum ; occisi aliquot.’ Quae pax potest esse maior ?
 Dilectus tota Italia decreti sublatis vacationibus ; saga cras
 sumentur ; consul se cum praesidio descensurum esse dixit.
 15 Utrum hoc bellum non est an est tantum bellum, quantum 7
 numquam fuit ? Ceteris enim bellis maximeque civilibus
 contentionem rei publicae causa faciebat. Sulla cum
 Sulpicio de iure legum, quas per vim Sulla latas esse dice-
 bat ; Cinna cum Octavio de novorum civium suffragiis ;
 20 rursus cum Mario et Carbone Sulla, nè dominarentur indigni
 et ut clarissimorum hominum crudelissimam puniretur
 necem. Horum omnium bellorum causae ex rei publicae
 contentione natae sunt. De proximo bello civili non libet
 dicere : ignoro causam, detestor exitum. Hoc bellum quin- 3
 25 tum civile geritur—atque omnia in nostram aetatem in-
 ciderunt—primum non modo non in dissensione et discordia
 civium, sed in maxima consensione incredibilique concordia.
 Omnes idem volunt, idem defendunt, idem sentiunt. Cum
 omnis dico, eos excipio, quos nemo civitate dignos putat.
 30 Quae est igitur in medio belli causa posita ? Nos deorum
 immortalium templa, nos muros, nos domicilia sedesque

4 erat *V*: venerat *D* belli *D* 15 an est *Müller*: an
 etiam *D*: etiam *V* 18 Sulla latas] con. Sulla latas *V*: latas
 Sulla *D*: consul Sulla latas *Halm* 26 modo non *Vb*: modo *Int*

populi Romani, aras, focos, sepulcra maiorum; nos leges, iudicia, libertatem, coniuges, liberos, patriam defendimus: contra M. Antonius id molitur, id pugnat, ut haec omnia perturbet, evertat, praedam rei publicae causam belli putet, fortunas nostras partim dissipet partim dispertiat parricidis. 5

9 In hac tam dispari ratione belli miserrimum illud est, quod ille latronibus suis pollicetur primum domos; urbem enim divisurum se confirmat; deinde omnibus portis quo velint deducturum. Omnes Caefones, omnes Saxae ceteraeque pestes, quae sequuntur Antonium, aedis sibi optimas, hortos, 10 Tusculana, Albana definiunt. Atque etiam homines agrestes, si homines illi ac non pecudes potius, inani spe ad aquas usque et Puteolos pervehuntur. Ergo habet Antonius quod suis polliceatur. Quid nos? num quid tale habemus? Di meliora! id enim ipsum agimus, ne quis posthac quicquam 15 eius modi possit polliceri. Invitus dico, sed dicendum est: hasta Caesaris, patres conscripti, multis improbis et spem adfert et audaciam. Viderunt enim ex mendicis fieri repente divites: itaque semper hastam videre cupiunt ei, qui nostris 10 bonis imminent, quibus omnia pollicetur Antonius. Quid? 20 Nos nostris exercitibus quid pollicemur? Multo meliora atque maiora. Scelerum enim promissio et eis, qui expectant, perniciofa est et eis, qui promittunt: nos libertatem nostris militibus, leges, iura, iudicia, imperium orbis terrae, dignitatem, pacem, otium pollicemur. Antoni igitur pro- 25 missa cruenta, taetra, scelerata, dis hominibusque invisa, nec diuturna neque salutaria: nostra contra honesta, integra, gloriosa, plena laetitiaef, plena pietatis.

4 Hic mihi etiam Q. Fufius, vir fortis ac strenuus, amicus 11 meus, pacis comoda commemorat. Quasi vero, si 30

6 illud . . . ego Catilinam (§ 15) om. l
 om. V 11 homines agrestes si
 quam D 12 illi, ac non *Facinus*: illi an non V: sunt illi potius
 13 et Puteolos Vn (.las n): Puteolanas bt perve-
 huntur V (e coll. mea) D: provehuntur *edd.* 18 viderunt enim ex
 mendicis V: sui enim ex me didicerunt D

laudanda pax esset, ego id aeque commode facere non
 possem. Semel enim pacem defendi, non semper otio
 studui? quod cum omnibus bonis utile est tum praecipue
 mihi. Quem enim cursum industria mea tenere potuisset
 5 sine forensibus causis, sine legibus, sine iudiciis? quae esse
 non possunt civili pace sublata. Sed quaeso, Calene, quid 12
 tu? Servitutem pacem vocas? Maiores quidem nostri
 non modo, ut liberi essent, sed etiam, ut imperarent, arma
 capiebant: tu arma abicienda censes, ut serviamus? Quae
 10 causa iustior est belli gerendi quam servitutis depulsio? in
 qua etiam si non sit molestus dominus, tamen est miserri-
 mum posse, si velit. Immo aliae causae iustae, haec
 necessaria est. Nisi forte ad te hoc non putas pertinere,
 quod te socium fore speras dominationis Antoni. In quo
 15 bis laberis: primum quod tuas rationes communibus inter-
 ponis; deinde quod quicquam stabile aut iucundum in
 regno putas. Non, si tibi antea profuit, semper proderit.
 Quin etiam de illo homine queri solebas: quid te facturum 13
 de belua putas? Atque ais eum te esse qui semper pacem
 20 optaris, semper omnis civis volueris salvos. Honesta oratio,
 sed ita, si bonos et utilis et e re publica civis: sin eos, qui
 natura cives sunt, voluntate hostes, salvos velis, quid tan-
 dem intersit inter te et illos? Pater tuus quidem, quo
 utebar sene auctore adulescens, homo severus et prudens,
 25 primas omnium civium P. Nasicae, qui Ti. Gracchum inter-
 fecit, dare solebat: eius virtute, consilio, magnitudine animi
 liberatam rem publicam arbitrabatur. Quid? nos a patribus 14
 num aliter accepimus? Ergo is tibi civis, si temporibus
 illis fuisses, non probaretur, quia non omnis salvos esse

3 est *D*: esset *V* 12 esse posse *Pluygers* alia causa
 iusta *D* 15 laberis *Faernus*: liberis *V*: falleris *D* ante-
 ponis *D* 18 etiam *D*: etiam enim *V*: etiam memini *Faernus*
 23 interest *D* pater tuus, quidem *V*: qui pater dem (dein *n*)
 tuus *nt*: quid pater tandem tuus *b*: pater quidem tuus *ed. Aldina*
 24 auctore *om. D* 28 civis *post omnis transp. Schwartz*

voluisset. 'Quod L. Opimius consul verba fecit de re
 publica, de ea re ita censuerunt, uti L. Opimius consul rem
 publicam defenderet.' Senatus haec verbis, Opimius armis.
 Num igitur eum, si tum esses, temerarium civem aut crude-
 lem putares, aut Q. Metellum, cuius quattuor filii consulares, 5
 P. Lentulum, principem senatus, compluris alios summos
 viros, qui cum Opimio consule armati Gracchum in Aventi-
 num persecuti sunt? quo in proelio Lentulus grave vulnus
 accepit, interfectus est Gracchus et M. Fulvius consularis,
 eiusque duo adulescentuli filii. Illi igitur viri vituperandi: 10
⁵ non enim omnis civis salvos esse voluerunt. Ad propiora
¹⁵ veniamus. C. Mario L. Valerio consulibus senatus rem
 publicam defendendam dedit: L. Saturninus tribunus
 plebis, C. Glaucia praetor est interfectus. Omnes illo die
 Scauri, Metelli, Claudii, Catuli, Scaevolae, Crassi arma 15
 sumpserunt. Num aut consules illos aut clarissimos viros
 vituperandos putas? Ego Catilinam perire volui. Num
 tu, qui omnis salvos vis, Catilinam salvum esse voluisti?
 Hoc interest, Calene, inter meam sententiam et tuam. Ego
 nolo quemquam civem committere ut morte multandus sit; 20
 tu, etiam si commiserit, conservandum putas. In corpore
 si quid eius modi est quod reliquo corpori noceat, id uri
 secarique patimur, ut membrum aliquod potius quam totum
 corpus intreat. Sic in rei publicae corpore, ut totum
¹⁶ salvum sit, quicquid est pestiferum amputetur. Dura vox! 25
 multo illa durior: 'Salvi sint improbi, scelerati, impii;
 deleantur innocentes, honesti, boni, tota res publica!' Uno
 in homine, Q. Fufi, fateor te vidisse plus quam me. Ego
 P. Clodium arbitrabar perniciosum civem, sceleratum,
 libidinosum, impium, audacem, facinerosum, tu contra 30

5 aut Q.] atq. V: an Q. con. Halm
 senatorem codd.

12 Valerio om. V
 aut syllos t: autem illos bn
 clarissimos hos viros Mommsen
 civem D: quem I?
 21 ut in corpore Cobet
 22 id V¹:

ad V¹: om. D

6 senatus Ferrarius:
 16 aut consules illos V:

20

22 id V¹:

sanctum, temperantem, innocentem, modestum, retinendum
 civem et optandum. In hoc uno te plurimum vidisse, me
 multum errasse concedo. Nam quod me tecum iracunde
 agere dixisti solere, non est ita. Vehementer me agere
 5 fateor, iracunde nego. Omnino irasci amicis non temere
 soleo, ne si merentur quidem. Itaque sine verborum con- 17
 tumelia a te dissentire possum, sine animi summo dolore
 non possum. Parva est enim mihi tecum aut parva de re
 dissensio? ego huic faveo, tu illi? Immo vero ego D. Bruto
 10 faveo, tu M. Antonio: ego conservari coloniam populi
 Romani cupio, tu expugnari studes. An hoc negare potes, 6
 qui omnis moras interponas, quibus infirmetur Brutus,
 melior fiat Antonius? Quo usque enim dices pacem velle
 te? Res geritur; conductae vineae sunt; pugnatur acer-
 15 rime. Qui intercurrent, misimus tris principes civitatis.
 Hos contempsit, reiecit, repudiavit Antonius: tu tamen
 permanes constantissimus defensor Antoni. Et quidem, quo 18
 melior senator videatur, negat se illi amicum esse debere:
 cum suo magno esset beneficio, venisse eum contra se.
 20 Videte quanta caritas sit patriae: cum homini sit iratus,
 tamen rei publicae causa defendit Antonium. Ego te, cum
 in Massiliensis tam es acerbus, Q. Fufi, non animo aequo
 audio. Quo usque enim Massiliam oppugnabis? ne trium-
 phus quidem finem facit belli, per quem lata est urbs ea,
 25 sine qua numquam ex Transalpinis gentibus maiores nostri
 triumphaverunt. Quo quidem tempore populus Romanus
 ingemuit: quamquam proprios dolores suarum rerum omnes
 habebant, tamen huius civitatis fidelissimae miserias nemo
 erat civis qui a se alienas arbitraretur. Caesar ipse, qui 19
 30 illis fuerat iratissimus, tamen propter singularem eius civi-

9 huic *V*: huic vel illi (*del.* vel illi *n²*) videlicet *D* ego . . .
 Antonio *del. Phuygers* 10 conservare *D* 12 interponis *D*
 13 dices *D* 14 vineae] lineae (-iae *V*) *codd.* 18 se illi
D: ei illi *V*: fort. se ei 20 videte *Manutius*: vide *codd.* (*cf.* x. 23)
 22 es *V*: sis *D* 24 fecit .7 sublata *D*

tatis gravitatem et fidem cotidie aliquid iracundiae remitte-
 bai: te nulla sua calamitate civitas satiare tam fidelis
 potest? Rursus iam me irasci fortasse dices. Ego autem
 sine iracundia dico omnia nec tamen sine dolore animi:
 neminem illi civitati inimicum esse arbitror, qui amicus 5
 huic sit civitati. Excogitare quae tua ratio sit, Calene, non
 possum. Ante deterrere te ne popularis esses non potera-
 mus: exorare nunc ut sis popularis non possumus. Satis
 multa cum Puffio ac sine odio omnia, nihil sine dolore.
 Credo autem, qui generi querelam moderate ferat, aequo 10
 animo laturum amici.

7 Venio ad reliquos consularis, quorum nemo est — iure
 20 hoc meo dico — quin mecum habeat aliquam coniunctionem
 gratiae, alii maximam, alii mediocrem, nemo nullam. Quam
 hesternus dies nobis, consularibus dico, turpis inluxit! 15
 Iterum legatos? Quasi ille faceret indutias? Ante os
 oculosque legatorum tormentis Mutinam verberavit; opus
 ostendebat munitionemque legatis; ne punctum quidem
 temporis, cum legati adessent, oppugnatio respiravit. Ad
 hunc legatos? cur? an ut eorum reditu vehementius per- 20
 21 timescatis? Equidem cum ante legatos decerni non cen-
 suissem, hoc me tamen consolabar, cum illi ab Antonio
 contempti et reiecti revertissent reventiavissentque senatui
 non modo illum de Gallia non discessisse, ut censuissemus,
 sed ne a Mutina quidem recessisse, potestatem sibi D. Bruti 5
 conveniendi non fuisse, fore ut omnes inflamma odio,
 excitati dolore, armis, equis, viris D. Bruto subvenimus.
 Nos etiam languidiores postea facti sumus quam M. Antoni

1 de iracundia *Cobet* 4 ut omnia *D* animi om 7
 ante *scripsi*: ate antea *V*: antea *D* 8 exor. post p. o. hab. *D*
 10 acquoniam *O* laturum (*sine amici*) *V*. aequo animo amici laturum
coni. Halm 16 quasi ille *scripsi*: qui si ille *Vt*: quid ille *in*:
 quod si ille *b*: quid? ut ille *coni. Halm* os *b*: hes *V*: eos *t*:
cs in 22 cum *Lambinus*: quod cum *codd.* 23 reventi-
 sent *V*: dixissent *blu*: om. *t* 25 foret ut *Halm* 26 viri-
 bus *D*

non solum audaciam et scelus, sed etiam insolentiam
 superbiamque perspeximus. Utinam L. Caesar valeret, 22
 Ser. Sulpicius viveret: multo melius haec causa ageretur
 a tribus quam nunc agitur ab uno. Dolenter hoc dicam
 5 potius quam contumeliose. Deserti, deserti inquam, sumus,
 patres conseripti, a principibus. Sed — saepe iam dixi —
 omnes in tanto periculo, qui recte et fortiter sentient, erunt
 consulares. Annuum nobis adferre legati debuerunt:
 timorem attulerunt — quamquam mihi quidem nullum —
 10 quamvis de iis, ad quem missi sunt, bene existiment: 8
 a quo etiam mandata acceperunt. Pro di immortales! 23
 ubi est ille maior, utique maiorum? C. Popilius apud
 maiores nostros — ad Antiochum regem legatus missus
 est et verbi secessit — ut ab Alexandria dis-
 15 cederet, in mare obsideret, cum terra ille differret, virgula
 steterat, et inscripsit dicitque se enuntiaturum senatui,
 prius ab illo responderet, disset quid facturus esset, quam ex illa
 in praesentia exisset. Praeclare: senatus enim faciem
 secum habebat auctoritatemque populi Romani. Cui qui
 20 non parit, non ab eo mandata accipienda sunt. Sed ipse est
 potius repudiandus. An ego ab eo mandata acciperem, qui 24
 senatus mandata contemneret? aut ei cum senatus equum
 non daret, iudicarem, qui imperatorem populi Romani senatu
 prohibente consideret? At quae mandata! quae auctoritas,
 25 quae auctoritas, quo spiritu! Cur autem ea legatus nostris
 dabat, cum ad nos Cotylam mitteret, ornamentum atque
 arcem amicorum suorum, hominem aedilicium? si vero
 tum fuit aedilis, cum eum iussu Antoni in convivio servi
 publici loris ceciderunt. At quam modesta mandata! 25
 30 Ferrei sumus, patres conseripti, qui quicquam huic nege-

5 deserti, inquam *om. D* 9 nullum unquam timorem *D* 14
 nuntiasset *t: nuntiasset Vbnt* 16 se non ante renunt. *D* 18
 excessisset *V: excessisset bn't: excessisset hn'* 19 cui *V: cui is b: civis*
om 21 potius *V: totus D* 28 servi publici loris *V: servitores*
D 30 ferrei *V: ferreti t: ferret .ii. h: ferr hii b*

mus. 'Utramque provinciam' inquit 'remitto: exercitum depono: privatus esse non recuso.' Haec sunt enim verba. Redire ad se videtur. 'Omnia obliviscor, in gratiam redeo.' Sed quid adiungit? 'si legionibus meis sex, si equitibus, si cohorti praetoriae praedia agrumque dederitis.' Eis etiam 5 praemia postulat, quibus ut ignoscatur si postulet, impudentissimus iudicetur. Addit praeterea, ut, quos ipse cum
 26 Dolabella dederit agros, teneant ei, quibus dati sint. Hic est Campanus ager et Leontinus, quae duo maiores nostri
 9 annonae perfugia ducebant. Cavet minimis, aleatoribus, 10 lenonibus: Cafoni etiam et Saxae cavet, quos centuriones pugnacis et lacertosos inter mimorum et mimarum greges conlocavit. Postulat praeterea, ut sua conlegaeque sui decreta maneant. Quid laborat ut habeat quod quisque mercatus est, si quod accepit habet qui vendidit? et ne 15 tangantur rationes ad Opis: id est, ne septiens miliens reciperetur; ne fraudi sit VII viris quod egissent. Nucula hoc, credo, admonuit: verebatur fortasse ne amitteret tantas clientelas. Caveri etiam volt eis, qui secum sint, quicquid contra leges commiserint. Mustelae et Tironi prospicit: de 20
 27 se nihil laborat. Quid enim commisit umquam? num aut pecuniam publicam attigit aut hominem occidit aut secum habuit armatos? Sed quid est quod de eis laboret? Postulat enim ne sua iudiciaria lex abrogetur. Quo impetrato quid est quod metuat? an ne suorum aliquis a 25 Cyda, Lysiade, Curio condemnetur? Neque tamen nos urget mandatis pluribus; remittit aliquantum et relaxat. 'Galliam' inquit 'togatam remitto, comatam postulo'—otiosus videlicet esse mavolt—'cum sex legionibus' inquit 'eisque suppletis ex D. Bruti exercitu,' non modo ex dilectu 30

5 praedia scripsi: praedam *codd.*: praemia *Ernesti* 8 sint *Vb*: sunt *lit* 13 ut sua *Schelle*. ut cyrograforum sua et ommentariorum *V*: ut chirographorum et commentariorum sua *D*: *fort.* ut chirographorum summa et commentariorum, ut sua *etc.* 15 habeat *D* 16 ne] ne sestertium *D* 28 togatam *V*: totam *D* 29 mavolo *t*: malo *blm*

suo, tam diuque ut obtineat, dum M. Brutus C. Cassius
 consules prove coss. provincias obtinebunt. Huius comitiis
 C. frater—eius est enim annus—iam repulsam tulit. 'Ipse
 autem ut quinquennium' inquit 'obtineam.' At istud vetat 28
 5 lex Caesaris, et tu acta Caesaris defendis.

Haec tu mandata, L. Piso, et tu, L. Philippe, principes 10
 civitatis, non dico animo ferre, verum auribus accipere
 potuistis? Sed, ut suspicor, terror erat quidam: nec vos ut
 legati apud illum fuistis nec ut consulares, nec vos vestram
 10 nec rei publicae dignitatem tenere potuistis. Et tamen
 nescio quo pacto sapientia quadam, credo, quod ego non
 possem, non nimis irati revertistis. Vobis M. Antonius
 nihil tribuit, clarissimis viris, legatis populi Romani: nos
 quid non legato M. Antoni Cotylae concessimus? Cui
 15 portas huius urbis patere ius non erat, huic hoc templum
 patuit, huic aditus in senatum fuit, hic hesterno die senten-
 tias vestras in codicillos et omnia verba referebat, huic se
 etiam summis honoribus usi contra suam dignitatem ven-
 ditabant. O di immortales! quam magnum est personam 29
 20 in re publica tueri principis! quae non animis solum debet,
 sed etiam oculis servire civium. Domum recipere legatum
 hostium, in cubiculum admittere, etiam seducere hominis
 est nihil de dignitate, nimium de periculo cogitantis. Quod
 autem est periculum? Nam si maximum in discrimen
 25 venietur, aut libertas parata victori est aut mors proposita
 victo: quorum alterum optabile est, alterum effugere nemo
 potest. Turpis autem fuga mortis omni est morte peior.
 Nam illud quidem non adducor ut credam, esse quosdam 30
 qui invident alicuius constantiae, qui labori, qui perpetuam

1 obtineat] obtineam *Cobet* 3 est enim iam annus ut *V*
 ipse autem ut *V*: autem *l*: aut *bnt* 5 et tu acta Caesaris *om. D*
 12 nimis irati *Vb*: miserati *lut* 18 usi *cod. Ferrarii*: i *Vt*: ¶ si
 sed *l*: hi *b*: *om. n in ras.* 20 animis *V*: armis *D* 22 reducere *D*
 25 venietur *D* parta *D* 26 victo *D*: vicit *V*: victis *Halm*
 29 labori, qui *scripsi*: labori eius *V*: laboribus qui eius *n*: labori eius,
 qui eius *bl*

in re publica adiuvanda voluntatem et senatui et populo Romano probari moleste ferant. Omnes id quidem facere debebamus, eaque erat non modo apud maiores nostros, sed etiam nuper summa laus consularium, vigilare, adesse animo, semper aliquid pro re publica aut cogitare aut facere aut 5
 31 dicere. Ego, patres conscripti, Q. Scaevolam augurem memoria teneo bello Marsico, cum esset summa senectute et perdita valetudine, cotidie simul atque luceret facere omnibus conveniendi potestatem sui: nec eum quisquam illo bello vidit in lecto, senexque et debilis primus veniebat 10
 in curiam. Huius industriam maxime equidem vellem ut imitarentur ei, quos oportebat; secundo autem loco, ne
 II
 32 alterius labori inviderent. Etenim, patres conscripti, cum in spem libertatis sexennio post surrus ingressi diutiusque servitatem perpassi quam captivi frugi et diligentes solent, 15
 quas vigiliis, quas sollicitudinibus, quos labores liberandi populi Romani causa recusare debemus? Equidem, patres conscripti, quamquam hoc honore uti togati solent esse, cum est in sagis civitas, statui tamen a vobis ceterisque
 civibus in tanta atrocitate temporis tantaque perturbatione 20
 rei publicae non differre vestitu. Non enim ita gerimus nos hoc bello consulares, ut aequo animo populus Romanus visurus sit nostri honoris insignia, cum partim e nobis ita timidi sint, ut omnem populi Romani beneficiorum memo-
 riam abiecerint, partim ita a re publica aversi, ut se hosti 25
 favere prae se ferant, legatos nostros ab Antonio despectos et inrisos facile patiantur, legatum Antoni sublevatum velint. Hunc enim reditu ad Antonium prohiberi negabant oportere et in eodem excipiendi sententiam meam corrigebant. Quibus geram morem. Redeat ad impera- 30

1 et senatui et populo *Halm*: et a senatui (-u *D*) et a populi (-o *D*)
codd. 4 adesse *Faernus*: cogitare adesse *codd.* 5 aut cogitare
om. D 9 conveniendū *V* 10 et *om. V* 11 quidem *V*
 14 sumus *Vb*: simus *Int* 15 captivi servi *V* 28 huic (hinc *b*)
 enim reditum ad Ant. prohibere *D*

torem suum Varius, sed ea lege, ne umquam Romam revertatur. Ceteris autem, si errorem suum deposuerint et cum re publica in gratiam redierint, veniam et impunitatem dandam puto.

- 5 Quas ob res ita censeo: Eorum, qui cum M. Antonio 33
sunt, qui ab armis discesserint et aut ad C. Pansam aut ad
A. Hirtium consules aut ad Decimum Brutum impera orem,
consulem designatum, aut ad C. Caesarem pro praetore ante
Idus Martias primas adierint, eis fraudi ne sit, quod cum
10 M. Antonio fuerint. Si quis eorum, qui cum M. Antonio
sunt, fecerit quod honore praemiove dignum esse videatur,
uti C. Pansa A. Hirtius consules, alter ambove, si eis
videbitur, de eius honore praemiove primo quoque die ad
senatum referant. Si quis post hoc senatus consultum ad
15 Antonium profectus esset praeter L. Varium, senatum existi-
maturum eum contra rem publicam fecisse.

2 cum re p. in gratiam *Vb*: in re p. gratiam *ht* 6 et aut ad
(*om.* aut *l*) *D*: ita quia ad *V*: atque ad *Christ* aut ad
A. Hirtium consules] aut A. (ad *ht*) Hirtium coñs. *D*: consul aut ad
A. Hirtium *V* 9 primas *om.* *V* 10 si quis . . . fecerit *om.* *D*
13 primo quoque die *om.* *V* 15 esset *V*: fuerit *D*

M. TVLLI CICERONIS
IN M. ANTONIVM
ORATIO PHILIPPICA NONA

1 VELLEM di immortales fecissent, patres conscripti, ut vivo
potius Ser. Sulpicio gratias ageremus quam honores mortuo
quaereremus. Nec vero dubito quin, si ille vir legationem
renuntiare potuisset, reditus eius et vobis gratus fuerit et
rei publicae salutaris futurus, non quo L. Philippo et 5
L. Pisoni aut studium aut cura defuerit in tanto officio tan-
toque munere, sed cum Ser. Sulpicius aetate illis anteiret,
sapientia omnibus, subito ereptus e causa totam legationem
2 orbam et debilitatam reliquit. Quod si cuiquam iustus
honus habitus est in morte legato, in nullo iustior quam in 10
Ser. Sulpicio reperietur. Ceteri, qui in legatione mortem
obierunt, ad incertum vitae periculum sine ullo mortis metu
profecti sunt: Ser. Sulpicius cum aliqua perveniendi ad
M. Antonium spe profectus est, nulla revertendi. Qui cum
ita adfectus esset, ut, si ad gravem valetudinem labor acces- 15
sisset, sibi ipse diffideret, non recusavit quo minus vel
extremo spiritu, si quam opem rei publicae ferre posset,
experiretur. Itaque non illum vis hiemis, non nives, non
longitudo itineris, non asperitas viarum, non morbus ingra-

7 illis anteiret, sapientia omnibus *D et Arnsianus Gr. L. vii. p. 454:*
^t ^{bus}
 illos anteire sapientia omni^{bus} *V (corr. m. 2)* 10 quam . . .
 Sulpicio *V³D: om. V¹* 17 in extremo *D* 19 asperitatis *V:*
 asperitates *coni. Halm* viarumq. *V* non morbus cum *V³D:*
om. V²

vescens retardavit, cumque iam ad congressum conloquium-
que eius pervenisset, ad quem erat missus, in ipsa cura ac
meditatione obeundi sui muneris excessit e vita.

Ut igitur alia, sic hoc, C. Pansa, praeclare, quod et nos 3
5 ad honorandum Ser. Sulpicium cohortatus es et ipse multa
copiose de illius laude dixisti. Quibus a te dictis nihil
praeter sententiam dicerem, nisi P. Servilio, clarissimo viro,
respondendum putarem, qui hunc honorem statuae nemini
tribuendum censuit nisi ei, qui ferro esset in legatione inter-
10 fectus. Ego autem, patres conscripti, sic interpretor sen-
sisse maiores nostros, ut causam mortis censuerint, non
genus esse quaerendum. Etenim cui legatio ipsa morti
fuisset, eius monumentum exstare voluerunt, ut in bellis
periculosus obirent homines legationis munus audacius.
15 Non igitur exempla maiorum quaerenda, sed consilium est
eorum, a quo ipsa exempla nata sunt, explicandum. Lars 2
Tolumnius, rex Veientium, quattuor legatos populi Romani 4
Fidenis interemit, quorum statuae steterunt usque ad meam
memoriam in rostris: iustus honos: eis enim maiores nostri,
20 qui ob rem publicam mortem obierant, pro brevi vita diu-
turnam memoriam reddiderunt. Cn. Octavi, clari viri et
magni, qui primus in eam familiam, quae postea viris fortis-
simis floruit, attulit consulatum, statuam videmus in rostris.
Nemo tum novitati invidebat; nemo virtutem non honora-
25 bat. At ea fuit legatio Octavi, in qua periculi suspicio non
subesset. Nam cum esset missus a senatu ad animos regum
perspiciendos liberorumque populorum, maximeque, ut ne-
potem regis Antiochi, eius, qui cum maioribus nostris bellum
gesserat, classis habere, elephantos alere prohiberet, Laudi-
30 ceae in gymnasio a quodam Leptine est interfectus. Red- 5
dita est ei tum a maioribus statua pro vita, quae multos per

5 es b: est *Vhit* 6 ipsius *V* 7 clarissimo viro *Mommsen*:
cui *V¹*: c. u *V²* (*e coll. mea*): cum *t*: *om. bln* 10 patres conscr.
sic *om. V¹* 12 morti] mortis causa *cod. Amst.* 13 ut in *om. V*
18 ad nostram *D* in rostris *ante steterunt habent D*

annos progeniem eius honestaret, nunc ad tantae familiae
 memoriam sola restaret. Atqui et huic et Tullo Cluvio et
 L. Roscio et Sp. Antio et C. Fulcinio, qui a Veientium rege
 caesi sunt, non sanguis, qui est profusus in morte, sed ipsa
 3 mors ob rem publicam obita honori fuit. Itaque, patres 5
 conscripti, si Ser. Sulpicio casus mortem attulisset, dolerem
 equidem tanto rei publicae volnere, mortem vero eius non
 monumento, sed luctu publico esse ornandam putarem.
 Nunc autem quis dubitat quin ei vitam abstulerit ipsa
 legatio? Secum enim ille mortem extulit, quam, si nobis- 10
 cum remansisset, sua cura, optimi filii fidelissimaeque con-
 6 iugis diligentia vitare potuisset. At ille cum videret, si
 vestrae auctoritati non paruisset, dissimilem se futurum sui,
 sin paruisset, munus sibi illud pro re publica susceptum
 vitae finem fore, maluit in maximo rei publicae discrimine 15
 emori quam minus quam potuisset videri rei publicae pro-
 fuisse. Multis illi in urbibus, iter qua faciebat, reficiendi
 se et curandi potestas fuit. Aderat et hospitem invitatio
 liberalis pro dignitate summi viri et eorum hortatio, qui una
 erant missi, ad requiescendum et vitae suae consulendum. 20
 At ille properans, festinans, mandata vestra conficere cu-
 piens, in hac constantia morbo adversante perseveravit.
 7 Cuius cum adventu maxime perturbatus esset Antonius,
 quod ea, quae sibi iussu vestro denuntiarentur, auctoritate
 erant et sententiā Ser. Sulpici constitutā, declaravit quam 25
 odisset senatum, cum auctorem senatus extinctum laete
 atque insolenter tulit. Non igitur magis Leptines Octavium
 nec Veientium rex eos, quos modo nominavi, quam Ser.
 Sulpicium occidit Antonius: is enim profecto mortem
 attulit, qui causa mortis fuit. Quocirca etiam ad posteri- 30

1 honestavit *Cobet* 2 restat *Ernesti* atque *D* 5 obita *t*:
 habita *Vblu* 7 quidem *V* 8 ornandam *V1*: orandam *n1*:
 honorandam *ln2*: decorandam *b* 15 fore *V*: allaturum *D* 17
 recipiendi *V1*: recipiendi *V2* 18 sui *coni. Müller* et (*ante*
 hospitem) *om. V* 21 festinansque *D*

tatis memoriam pertinere arbitror exstare quod fuerit de
 hoc bello iudicium senatus. Erit enim statua ipsa testis
 bellum tam grave fuisse, ut legati interitus honoris memo-
 riam consecutus sit. Quod si excusationem Ser. Sulpici, ⁴
⁵ patres conscripti, legationis obeundae recordari volueritis, ⁸
 nulla dubitatio relinquatur quin honore mortui, quam ¹⁰
 iniuriam fecimus, sarciamus. Vos enim, patres conscripti,
 —grave dictu est, sed dicendum tamen—vos, inquam, Ser.
 Sulpicium vita privastis: quem cum videretis re magis
¹⁰ morbum quam oratione excusantem, non vos quidem cru-
 deles fuistis—quid enim minus in hunc ordinem convenit?
 —sed cum speraretis nihil esse quod non illius auctoritate
 et sapientia effici posset, vehementius excusationi obstitistis
 atque eum, qui semper vestrum consensum gravissimum
¹⁵ iudicavisset, de sententia deiecistis. Ut vero Pansae con- ⁹
 sulis accessit cohortatio gravior quam aures Ser. Sulpici
 ferre didicissent, tum vero denique filium meque seduxit
 atque ita locutus est, ut auctoritatem vestram vitae suae se
 diceret anteferre. Cuius nos virtutem admirati non ausi
²⁰ sumus adversari voluntati. Movebatur singulari pietate
 filius; non multum eius perturbationi meus dolor conce-
 debat: sed uterque nostrum cedere cogebatur magnitudini
 animi orationisque gravitati, cum quidem ille maxima laude
 et gratulatione omnium vestrum pollicitus est se quod vel-
²⁵ letis esse facturum, neque eius sententiae periculum vita-
 turum, cuius ipse auctor fuisset: quem exsequi mandata
 vestra properantem mane postridie prosecuti sumus. Qui
 quidem discedens mecum ita locutus est, ut eius oratio
 omen fati videretur. Reddite igitur, patres conscripti, ei ⁵
³⁰ vitam, cui ademistis. Vita enim mortuorum in memoria ¹⁰

6 honore *b*¹: honorem *cell.* mortui *Vb*¹: mortuo *cell.* 7
 sarciamus . . . quidem nostri (§ 14) *om. l* arccamus *V* 9 re
*V*¹: se *V*²*D* 10 morbum *Vt*: morbo *bn* crudeles quidem *V*
 13 eius excusationi *Lambinus* 17 vero denique *om. D* filium
 meque *V*: pilium acque *t*: pilium equitem *bn* 29 ei vitam *V*²*n*:
 si vitam *V*¹: civitatem *t*: vitam ei *b*

est posita vivorum. Perficite ut is, quem vos inscii ad
 mortem misistis, immortalitatem habeat a vobis. Cui si
 statuam in rostris decreto vestro statueritis, nulla eius lega-
 tionem posteritatis obscurabit oblivio. Nam reliqua Ser.
 Sulpici vita multis erit praeclarisque monumentis ad omnem 5
 memoriam commendata. Semper illius gravitatem, con-
 stantiam, fidem, praestantem in re publica tuenda curam
 atque prudentiam omnium mortalium fama celebrabit. Nec
 vero silebitur admirabilis quaedam et incredibilis ac paene
 divina eius in legibus interpretandis, aequitate explicanda 10
 scientia. Omnes ex omni aetate, qui in hac civitate intelle-
 gentiam iuris habuerunt, si unum in locum conferantur, cum
 Ser. Sulpicio non sint comparandi. Nec enim ille magis
 11 iuris consultus quam iustitiae fuit. Ita ea, quae proficisce-
 bantur a legibus et ab iure civili, semper ad facilitatem 15
 aequitatemque referebat, neque instituere litium actiones
 malebat quam controversias tollere. Ergo hoc statuae
 monumento non eget; habet alia maiora. Haec enim statua
 mortis honestae testis erit, illa memoria vitae gloriosae, ut
 hoc magis monumentum grati senatus quam clari viri 20
 12 futurum sit. Multum etiam valuisse ad patris honorem
 pietas filii videbitur; qui quamquam adflictus luctu non
 adest, tamen sic animati esse debetis, ut si ille adesset.
 Est autem ita adfectus, ut nemo umquam unici filii mortem
 magis doluerit quam ille maeret patris. Et quidem etiam 25
 ad famam Ser. Sulpici filii arbitror pertinere, ut videatur
 honorem debitum patri praestitisse. Quamquam nullum
 monumentum clarius Ser. Sulpicius relinquere potuit quam
 effigiem morum suorum, virtutis, constantiae, pietatis, ingeni
 filium, cuius luctus aut hoc honore vestro aut nullo solacio 30
 levari potest.

1 vivorum ante posita habent ut: om. b
 4 inobscurabit D 7 praestantiam D 3 decretis vestris V
 14 itaque quae D 16 constituere D 12 iuris om. D
 25 eadem D 20 magis u: maius Vbt

Mihi autem recordanti Ser. Sulpici multos in nostra familiaritate sermones gratior illi videtur, si qui est sensus in morte, aenea statua futura et ea pedestris quam inaurata equestris, qualis L. Sullae primum statuta est. Mirifice enim
 5 Servius maiorum continentiam diligebat, huius saeculi insolentiam vituperabat. Ut igitur si ipsum consulam quid velit, sic pedestrem ex aere statuam tamquam ex eius auctoritate et voluntate decerno: quae quidem magnum civium dolorem et desiderium honore monumenti minuet et leniet.
 10 Atque hanc meam sententiam, patres conscripti, P. Servili sententia comprobari necesse est: qui sepulcrum publice decernendum Ser. Sulpicio censuit, statuam non censuit. Nam si mors legati sine caede atque ferro nullum honorem desiderat, cur decernit honorem sepulturae, qui maximus
 15 haberi potest mortuo? Sin id tribuit Ser. Sulpicio, quod non est datum Cn. Octavio, cur quod illi datum est huic dandum esse non censet? Maiores quidem nostri statuas multis decreverunt, sepulcra paucis. Sed statuae intereunt tempestate, vi, vetustate, sepulcrorum autem sanctitas in ipso
 20 solo est, quod nulla vi moveri neque deleri potest, atque, ut cetera exstinguuntur, sic sepulcra sanctiora fiunt vetustate. Augeatur igitur isto honore etiam is vir, cui nullus honos
 25 tribui non debitus potest; grati simus in eius morte decoranda, cui nullam iam aliam gratiam referre possumus. Notetur etiam M. Antoni nefarium bellum gerentis scelerata audacia. His enim honoribus habitis Ser. Sulpicio repudiatae reiectaeque legationis ab Antonio manebit testificatio sempiterna.

Quas ob res ita censeo: 'Cum Ser. Sulpicius Q. F. Lemonia
 30 Rufus difficillimo rei publicae tempore, gravi periculosoque morbo adfectus, auctoritatem senatus, salutem rei publicae vitae suae praeposuerit contraque vim gravitatemque morbi

3 et ca V: et b: aere nt 4 primum statuta Graevius: primum
 statua V: prima statua D magnifice enim D 5 Ser. Sulpicius nt
 11 probari D 19 vi bt: vel V²: .u. In¹: om. V¹n² 22 igitur om. V

contenderit, ut in castra M. Antoni, quo senatus eum miserat, perveniret, isque, cum iam prope castra venisset, vi morbi oppressus vitam amiserit maximo rei publicae tempore, eiusque mors consentanea vitae fuerit sanctissime honestissimeque actae, in qua saepe magno usui rei publicae 5
 16 Ser. Sulpicius et privatus et in magistratibus fuerit: cum talis vir ob rem publicam in legatione mortem obierit, senatui placere Ser. Sulpicio statuam pedestrem aeneam in rostris ex huius ordinis sententia statui circumque eam statuam locum ludis gladiatoribusque liberos posterosque eius quoquo versus 10 pedes quinque habere, eamque causam in basi inscribi quod is ob rem publicam mortem obierit, utique C. Pansa A. Hirtius consules, alter ambove, si eis videatur, quaestoribus urbanis imperent, ut eam basim statuamque faciendam et in rostris statuendam locent, quantique locaverint, tantam 15 pecuniam redemptori attribuendam solvendamque curent. Cumque antea senatus auctoritatem suam in virorum fortium funeribus ornamentisque ostenderit, placere eum quam 17 amplissime supremo suo die efferri. Et cum Ser. Sulpicius Q. F. Lemonia Rufus ita de re publica meritis sit, ut eis 20 ornamentis decorari debeat, senatum censere atque e re publica existimare aedilis curulis edictum, quod de funeribus habeant, Ser. Sulpici Q. F. Lemonia Rufi funeri remittere: utique locum sepulcro in campo Esquilino C. Pansa consul, seu quo in loco videbitur, pedes xxx quoquo versus adsig- 25 net, quo Ser. Sulpicius inferatur; quod sepulcrum ipsius, liberorum posterorumque eius esset, uti quod optimo iure publice sepulcrum datum esset.'

2 isque *D*: ipse *V*: et ipse *coni. Halm* 3 in max. rei p. munere
D 10 quoquo *b¹t*: quoq. *V¹*: quaque *V²*: quaque *b²li* 11
 quod is . . . obierit *huc traustuli, post habere habent codd., del. Manutius*
 13 videatur *V*: videbitur *D* 14 urbanis *Ferrarius*: urbis *V*: urbi *D*
 16 redemptores *D* 22 existimare *D*: aestimare *V* 23 funeri
 remittere *Faermus*: funerremittere *V* (-rre- m. a in ras.): funere
 (-i *li*) mittere *D*

M. TVLLI CICERONIS

IN M. ANTONIVM

ORATIO PHILIPPICA DECIMA

MAXIMAS tibi, Pansa, gratias omnes et habere et agere **1**
debemus, qui cum hodierno die senatum te habiturum non
arbitraremur, ut M. Bruti, praestantissimi civis, litteras
accepisti, ne minimam quidem moram interposuisti quin
5 quam primum maximo gaudio et gratulatione frueremur.
Cum factum tuum gratum omnibus debet esse, tum vero
oratio, qua recitatis litteris usus es. Declarasti enim verum
esse id, quod ego semper sensi, neminem alterius, qui suae
confideret, virtuti invadere. Itaque mihi, qui plurimis officiis **2**
10 sum cum Bruto et maxima familiaritate coniunctus, minus
multa de illo dicenda sunt. Quas enim ipse mihi partis
sumpseram, eas praecepit oratio tua. Sed mihi, patres con-
scripti, necessitatem attulit paulo plura dicendi sententia
eius, qui rogatus est ante me; a quo ita saepe dissentio, ut
15 iam verear ne, id quod fieri minime debet, minuere amicitiam
nostram videatur perpetua dissensio.

Quae est enim ista tua ratio, Calene, quae mens, ut num- **3**
quam post Kalendas Ianuarias idem senseris, quod is, qui
te sententiam primum rogat, numquam tam frequens senatus
20 fuerit, cum unus aliquis sententiam tuam secutus sit? cur

8 semper *om. D* 11 enim sententias mihi (*mih om. b*) ipse *D*
17 oratio *D* ut *V*: sui *t*: qui *bln* 19 rogat *Vt*: rogatus *b*:
rogat cum *ln* 20 cum] quo *Faernus*

semper tui dissimilis defendis? Cur cum te et vita et fortuna tua ad otium, ad dignitatem invitet, ea probas, ea decernis, ea sentis, quae sint inimica et otio communi et dignitati tuae? Nam ut superiora omittam, hoc certe, quod mihi maximam admirationem movet, non tacebo. Quod est tibi cum Brutis bellum? cur eos, quos omnes paene venerari debemus, solus oppugnas? Alterum circumsederi non moleste fers, alterum tua sententia spolias eis copiis, quas ipse suo labore et periculo ad rei publicae, non ad suum praesidium per se nullo adiuvante confecit. Qui est iste tuus sensus, quae cogitatio, Brutos ut non probes, Antonios probes; quos omnes carissimos habent, tu oderis, quos acerbissime ceteri oderunt, tu constantissime diligas? Amplissimae tibi fortunae sunt, summus honoris gradus, filius, ut et audio et spero, natus ad laudem, cui cum rei publicae causa faveo tum etiam tua. Quaero igitur, eum Brutine similem malis an Antoni, ac permitto, ut de tribus Antoniis eligas quem velis. 'Di meliora!' inquires. Cur igitur non eis faves, eos laudas, quorum similem tuum filium esse vis? Simul enim et rei publicae consules et propones illi exempla ad imitandum. Hoc vero, Q. Fufi, cupio sine offensione nostrae amicitiae sic tecum ut a te dissentiens senator queri. Ita enim dixisti et quidem de scripto, ne te inopia verbi lapsum putarem, litteras Bruti recte et ordine scriptas videri. Quid est aliud librarium Bruti laudare, non Brutum? Usum in re publica, Calene, magnum iam habere et debes et potes. Quando ita decerni vidisti aut quo senatus consulto huius generis—sunt enim innumeralia—bene scriptas litteras decretum a senatu? Quod

2 et ad dignat. D 3 sunt D 5 me maxima admiratione D
 7 circumsederi (-e V; non VI: circumsederint (-it b) bnt 10 confecit (om. b') D: perfecit V 11 Brutos tu non Ernesti 15 cum V: quamquam D 16 eumne Bruti V 23 ne scripsi: nam codd. 24 putarem V¹t: nisi tuam in dicendo facultatem nossem add. V²bln, tuetur Reid, qui ipse ne pro nam corrigat, sed affirmative positum putat 25 aliud V¹t: aliud quam V²bln

verbum tibi non excidit, ut saepe fit, fortuito: scriptum
 meditatum, cogitatum attulisti. Hanc tibi consuetudinem 3
 plerisque in rebus bonis obtrectandi si qui detraxerit, quid
 tibi quod sibi quisque velit non relinquetur? Quam ob
 5 rem conlige te placaque animum istum aliquando et mitiga:
 audi viros bonos, quibus multis uteris: loquere cum sapien-
 tissimo homine, genero tuo, saepius quam ipse tecum: tum
 denique amplissimi honoris nomen obtinebis. An vero hoc
 pro nihilo putas, in quo quidem pro amicitia tuam vicem
 10 dolere soleo, efferri hoc foras et ad populi Romani auris
 pervenire, ei, qui primus sententiam dixerit, neminem ad-
 sensum? quod etiam hodie futurum arbitrator.

Legiones abducis a Bruto. Quas? nempe eas, quas ille
 a C. Antoni scelere avertit et ad rem publicam sua auctori-
 15 tate traduxit. Rursus igitur vis nudatum illum atque solum
 a re publica relegatum videri. Vos autem, patres conscripti, 7
 si M. Brutum deserueritis et prodideritis, quem tandem
 civem umquam ornabitis, cui favebitis? nisi forte eos, qui
 diadema imposuerunt, conservandos, eos, qui regni nomen
 20 sustulerint, deserendos putatis. Ac de hac quidem divina
 atque immortalis laude Bruti sibi haec quae gratissima memoria
 omnium civium inclusa nonnulla publica auctoritate testata
 est. Tantamne patientiam, ut boni! tantam moderationem,
 tantam in iniuria tranquillitatem et modestiam! qui cum
 25 praetor urbanus esset, urbe caruit, ius non dixit, cum
 omne ius rei publicae reciperavisset, cumque concursu
 cotidiano bonorum omnium, qui admirabilis ad eum fieri
 solebat, praesidioque Italiae cunctae saeptus posset esse,
 absens iudicio bonorum defensus esse maluit quam praesens
 30 manu: qui ne Apollinaris quidem iudos pro sua populique

1 fit *Int*: set *V*¹: seit *V*²: solet *coni. Halm* fortuito *V*: -itu *bls*
 3 bonis *Vb*: bonos *Int* 14 a C. Antoni *Muretus*: a Catonis *V*:
 ab Antonii *D* 16 videre *Cobet* 17 deserueritis et *del.*
Faermus 18 cui favebitis *om. V* 19 regni *V* et *Neus p. 404. 27*:
 regis *D* 25 urbanus *D*: urbis *V* (*cf. ix. 16*)

Romani dignitate apparatus praesens fecit, ne quam viam
 4 patefaceret sceleratissimorum hominum audaciae. Quam-
 8 quam qui umquam aut ludi aut dies laetiores fuerunt, quam
 cum in singulis versibus populus Romanus maximo clamore
 et plausu Bruti memoriam prosequeretur? Corpus aberat 5
 liberatoris, libertatis memoria aderat: in qua Bruti imago
 cerni videbatur. At hunc eis ipsis ludorum diebus videbani
 in insula clarissimi adulescentis, Luculli, propinqui sui,
 nihil nisi de pace et concordia civium cogitantem. Eundem
 vidi postea Veliae, cedentem Italia, ne qua oreretur belli 10
 civilis causa propter se. O spectaculum illud non modo
 hominibus, sed undis ipsis et litoribus luctuosum! cedere e
 patria servatorem eius, manere in patria perditores! Cassi
 classis paucis post diebus consequebatur, ut me puderet,
 patres conscripti, in eam urbem redire, ex qua illi abirent. 15
 Sed quo consilio redierim initio audistis, post estis experti.
 9 Expectatum igitur tempus a Bruto est. Nam quoad vos
 omnia pati vidit, usus est ipse incredibili patientia: postea
 quam vos ad libertatem sensit erectos, praesidia vestrae
 libertati praesidia. At cui pesti quantaque restitit! Si enim 20
 C. Antonius quod animo intenderat perficere potuisset—at
 potuisset nisi eius sceleri virtus M. Bruti obstitisset—Mace-
 doniam, Illyricum, Graeciam perdidissemus; esset vel re-
 ceptaculum pulso Antonio vel agger oppugnandae Italiae
 Graecia: quae quidem nunc M. Bruti imperio, auctoritate, 25
 copiis non instructa solum, sed etiam ornata tendit dexteram
 Italiae suumque ei praesidium pollicetur. Qui ab illo
 abducit exercitum et respectum pulcherrimum et praesidium
 10 firmissimum adimit rei publicae. Equidem cupio haec
 quam primum Antonium audire, ut intellegat non D. Bru- 30

4 versibus festa est (§ 10) *med. omissis D* 8 insula *V*²:
 insugula *V*¹ (*e coll. mea*): insulula *Garatoni* in Neside domi *clar.*
adul. coni. Reid (*cf. Att. xvi. 1. 1*) clarissimi *δ*: carissimi *V* 21
 at potuisset *scripsi*: aut potuisset *V*: potuisset autem *δ*: aut potius
Muretus 27 qui *scripsi*: quod qui *V*: quare qui *Faernus*

tum, quem vallo circumsedeat, sed se ipsum obsideri. Tria 5
 tenet oppida toto in orbe terrarum; habet inimicissimam
 Galliam; eos etiam, quibus confidebat, alienissimos, Trans-
 padanos; Italia omnis infesta est; exterarum nationes a prima
 5 ora Graeciae usque ad Aegyptum optimorum et fortissi-
 morum civium imperiis et praesidiis tenentur. Erat ei spes
 una in C. Antonio, qui duorum fratrum aetatibus medius
 interiectus vitiis cum utroque certabat. Is tamquam extru-
 deretur a senatu in Macedoniam et non contra prohiberetur
 10 proficisci, ita cucurrit. Quae tempestas, di immortales, quae 11
 flamma, quae vastitas, quae pestis Graeciae, nisi incredibilis
 ac divina virtus furentis hominis conatum atque audaciam
 compressisset! quae celeritas illa Bruti, quae cura, quae
 virtus! Etsi ne C. quidem Antoni celeritas contemnenda
 15 est, quam nisi in via caducae hereditates retardassent,
 volasse eum, non iter fecisse diceres. Alios ad negotium
 publicum ire cum cupimus, vix solemus extrudere: hunc
 retinentes extrusimus. At quid ei cum Apollonia, quid cum
 Dyrrachio, quid cum Illyrico, quid cum P. Vatini impera-
 20 toris exercitu? Succedebat, ut ipse dicebat, Hortensio.
 Certi fines Macedoniae, certa condicio, certus, si modo erat
 ullus, exercitus: cum Illyrico vero et cum Vatini legionibus
 quid erat Antonio? 'At ne Bruto quidem': id enim for- 12
 tasse quispiam improbus dixerit. Omnes legiones, omnes
 25 copiae, quae ubique sunt, rei publicae sunt: nec enim eae
 legiones, quae M. Antonium reliquerunt, Antoni potius
 quam rei publicae fuisse dicentur. Omne enim et exercitus
 et imperii ius amittit is, qui eo imperio et exercitu rem pub-
 licam oppugnat. Quod si ipsa res publica iudicaret aut si 6

4 a prima ora] a primo ore V: a (ad b) primori blu: ad primū t
 (cf. Fam. xii. 5. 1) 6 spes una D: pecunia V: spes unica coni.
 Hahu 8 vitiis om. D is V: s t: om. blu 11 Graeciae
 fuisset D 14 ne C. Muretus: nec V: ne illa D 15 quem D
 18 extrusimus Muretus: extruimus V: exclusimus D 23 at V:
 an t: ac blu

omne ius decretis eius statueretur, Antonione an Bruto legiones populi Romani adiudicaret? Alter advolarat subito ad direptionem pestemque sociorum, ut, quocumque iret, omnia vastaret, diriperet, auferret, exercitu populi Romani contra ipsum populum Romanum uteretur; alter eam legem 5 sibi statuerat, ut, quacumque venisset, lux venisse quaedam et spes salutis videretur. Denique alter ad evertendam rem publicam praesidia quaerebat, alter ad conservandam. Nec vero nos hoc magis videbamus quam ipsi milites, a quibus 13 tanta in iudicando prudentia non erat postulanda. Cum VII 10 cohortibus esse Apolloniae scribit Antonium, qui iam aut captus est—quod di duint!—aut certe homo verecundus in Macedoniam non accedit, ne contra senatus consultum fecisse videatur. Dilectus habitus in Macedonia est summo Q. Hortensi studio et industria; cuius animum egregium 15 dignumque ipso et maioribus eius ex Bruti litteris perspicere potuistis. Legio, quam L. Piso ducebat legatus Antoni, Ciceroni se filio meo tradidit. Equitatus, qui in Syriam ducebatur bipertito, alter eum quaestorem, a quo ducebatur, reliquit in Thessalia seseque ad Brutum contulit; alterum 20 in Macedonia Cn. Domitius adulescens summa virtute, gravitate, constantia a legato Syriaco abduxit. P. autem Vatinius, qui et antea iure laudatus a vobis et hoc tempore merito laudandus est, aperuit Dyrrachi portas Bruto et exercitum 14 tradidit. Tenet igitur res publica Macedoniam, tenet Illyri- 25 cum, tuetur Graeciam: nostrae sunt legiones, nostra levis armatura, noster equitatus, maximeque noster est Brutus semperque noster, cum sua excellentissima virtute rei publicae natus tum fato quodam paterni maternique generis et

3 quacumque *bln*: quocumque *V*: quocum *t* 11 esse Apolloniae
Vb (-io *b*): isse Apolloniam *bl*: Apolloniam *t* scribunt *n*² 12
 di duint *Halm*: di dent *V*²*bln*: dicit *V*¹: didicit *t* 16 et ipso *D*
 19 alter eum quaestorem *V*: alterum *D* 21 gravitate *om. D*
 22 Syriaco *del. Phrygers* 27 noster (*ante equit.*) *but*: nostra *V*:
 nostri *l*

nominis. Ab hoc igitur viro quisquam bellum timet, qui 7
ante quam nos id coacti suscepimus, in pace iacere quam in
bello vigere maluit? Quamquam ille quidem numquam
iacuit neque hoc cadere verbum in tantam virtutis prae-
5 stantiam potest. Erat enim ir desiderio civitatis, in ore, in
sermone omnium; tantum autem aberat a bello, ut, cum
cupiditate libertatis Italia arderet, defuerit civium studiis
potius quam eos in armorum discrimen adduceret. Itaque
illi ipsi, si qui sunt qui tarditatem Bruti reprehendant, tamen
10 idem moderationem patientiamque mirantur.

Sed iam video quae loquantur; neque enim id occulte 15
faciunt. Timere se dicunt quo modo ferant veterani exer-
citurum Brutum habere. Quasi vero quicquam intersit inter
A. Hirti, C. Pansae, D. Bruti, C. Caesaris et hunc exercitum
15 M. Bruti. Nam si quattuor exercitus ei, de quibus dixi,
propterea laudantur, quod pro populi Romani libertate arma
ceperunt, quid est cur hic M. Bruti exercitus non in eadem
causa ponatur? At enim veteranis suspectum nomen est
M. Bruti. Magisne quam Decimi? Equidem non arbitror.
20 Etsi est enim Brutorum commune factum et laudis societas
aequa, Decimo tamen eo iratiores erant ei, qui id factum
dolebant, quo minus ab eo rem illam dicebant fieri debuisse.
Quid ergo agunt nunc tot exercitus nisi ut obsidione Brutus
liberetur? qui autem hos exercitus ducunt? Ei, credo, qui
25 C. Caesaris acta everti, qui causam veteranorum prodi
volunt. Si ipse viveret C. Caesar, acrius, credo, acta sua 8
defenderet, quam vir fortissimus defendit Hirtius, aut ami- 16
cior causae quisquam inveniri potest quam filius? At
horum alter nondum ex longinquitate gravissimi morbi re-
30 creatus quicquid habuit virium, id in eorum libertatem
defendendam contulit, quorum voti iudicavit se a morte

1 viro *om.* D 18 reponatur D 21 eo hic *inser.* Müller, ante
tamen Naugerius 22 decessisse D 25 acta Phylgers: res actas
codl. exc. n., in quo legitur credo qui Caes. acta (*ex res actas*) de-
fenderent *med. omissis*

revocatum; alter virtutis robore firmior quam aetatis, cum istis ipsis veteranis ad D. Brutum liberandum est profectus. Ergo illi certissimi idemque acerrimi Caesaris actorum patroni pro D. Bruti salute bellum gerunt, quos veterani sequuntur; de libertate enim populi Romani, non de suis 5
 17 commodis armis decernendum vident. Quid est igitur cur eis, qui D. Brutum omnibus opibus conservatum velint, M. Bruti sit suspectus exercitus? An vero, si quid esset quod a M. Bruto timendum videretur, Pansa id non videret, aut, si videret, non laboraret? Quis aut sapientior ad 10
 coniecturam rerum futurarum aut ad propulsandum metum diligentior? Atqui huius animum erga M. Brutum studiumque vidistis. Praecepit oratione sua quid decernere nos de M. Bruto, quid sentire oporteret, tantumque afuit ut periculosum rei publicae M. Bruti putaret exercitum, ut in 15
 eo firmissimum rei publicae praesidium et gravissimum poneret. Scilicet hoc Pansa aut non videt—hebeti enim ingenio est—aut negligit: quae enim Caesar egit, ea rata esse non curat: de quibus confirmandis et sancendis legem 9
 comitiis centuriatis ex auctoritate nostra laturus est. Desi- 20
 nant igitur aut ei, qui non timent, simulare se timere et prospicere rei publicae, aut ei, qui omnia verentur, nimium esse timidi, ne illorum simulatio, horum obsit ignavia.
 18 Quae, malum! est ista ratio semper optimis causis vetera-
 norum nomen opponere? Quorum etiam si amplecterer 25
 virtutem, ut facio, tamen, si essent adrogantes, non possem ferre fastidium. At nos conantis servitutis vincla rumpere impedit, si quis veteranos nolle dixerit? Non sunt enim, credo, innumerabiles, qui pro communi libertate arma capiant; nemo est praeter veteranos milites vir, qui ad 30
 servitutem propulsandam ingenuo dolore excitetur; potest

7 opibus *V*^b: copiis *Int* 10 sapientior aut ad *V*: sap. aut acutior
 ad *coni.* *Halm* 12 atquin *V* cf. *Neue* ii, 962) 21 et *t*: set *V*:
 sed *bln* 22 ei *D*: hi carte *V*: hi cauti *coni.* *Halm* 27 at *V*^{bnt}:
 an *V*^q

igitur stare res publica freta veteranis sine magno subsidio
iuventutis. Quos quidem vos libertatis adiutores complecti
debetis: servitutis auctores sequi non debetis. Postremo 19
—erumpat enim aliquando vera et me digna vox!—si
5 veteranorum nutu mentes huius ordinis gubernantur omnia-
que ad eorum voluntatem nostra dicta facta referuntur,
optanda mors est, quae civibus Romanis semper fuit servi-
tute potior. Omnis est misera servitus; sed fuerit quaedam
necessaria: ecquodnam principium putatis libertatis capes-
10 sendum? An, cum illum necessarium et fatalem paene
casum non tulerimus, hunc feremus voluntarium? Tota
Italia desiderio libertatis exarsit; servire diutius non potest
civitas; serius populo Romano hunc vestitum atque arma
dedimus quam ab eo flagitati sumus.

15 Magna quidem nos spe et prope explorata libertatis causam ¹⁰
suscepimus; sed ut concedam incertos exitus esse belli ²⁰
Martemque communem, tamen pro libertate vitae periculo
decertandum est. Non enim in spiritu vita est, sed ea nulla
est omnino servienti. Omnes nationes servitutem ferre pos-
20 sunt: nostra civitas non potest, nec ullam aliam ob causam,
nisi quod illae laborem doloremque fugiunt, quibus ut
careant, omnia perpeti possunt, nos ita a maioribus instituti
atque imbuti sumus, ut omnia consilia atque facta ad digni-
tatem et ad virtutem referremus. Ita praeclara est recipere
25 ratio libertatis, ut ne mors quidem sit in repetenda libertate
fugienda. Quod si immortalitas consequeretur praesentis
periculi fugam, tamen eo magis ea fugienda videretur, quo
diuturnior servitus esset. Cum vero dies et noctes omnia nos
undique fata circumstent, non est viri minimeque Romani

1 sine veteranis, freta *Pluygers* 5 gubernantur 1: -*nauntur*
(-abu- *V² in ras.*) *V*: -*nabuntur bnt* 9 ecquodnam] etquodnam
D: etquenam *V* putatis] spectatis *Mommsen*: *fort.* iustum putatis
capessendum *scripsi*: capessendae *codd.* (*cf. Tac. Ann. xv. 49*) 24
referamus *V²D* 29 minimeque Romani *V*: *nominis Romanique 1*:
nominisque *R. bl*

dubitare eum spiritum, quem naturae debeat, patriae red-
 21 dere. Concurritur undique ad commune incendium re-
 stinguendum; veterani quidem primi Caesaris auctoritatem
 secuti conatum Antoni reppulerunt; post eiusdem furorem
 Martia legio fregit, quarta adfixit. Sic a suis legionibus 5
 condemnatus inrupit in Galliam, quam sibi armis animis-
 que infestam inimicamque cognovit. Hunc A. Hirri,
 C. Caesaris exercitus insecuti sunt; post Pansae dilectus
 urbem totamque Italiam erexit; unus omnium est hostis.
 Quamquam habet secum L. fratrem, carissimum populo 10
 Romano civem, cuius desiderium ferre diutius civitas non
 22 potest. Quid illa taetrius belua, quid immanius? qui ob
 eam causam natus videtur, ne omnium mortalium turpissi-
 mus esset M. Antonius. Est una Trebellius, qui iam cum
 tabulis novis redit in gratiam; T. Plancus et ceteri pares: 15
 qui id pugnant, id agunt, ut contra rem publicam restituti
 esse videantur. Et sollicitant homines imperitos Saxae et
 Cafones, ipsi rustici atque agrestes, qui hanc rem publicam
 nec viderunt unquam nec videre constitutam volunt, qui
 non Caesaris, sed Antoni acta defendunt, quos avertit agri 20
 Campani infinita possessio, cuius eos non pudere demiror,
 II cum videant se mimos et mimas habere vicinos. Ad has
 23 pestis opprimendas cur moleste feramus quod M. Bruti ac-
 cessit exercitus? immoderati, credo, hominis et turbulenti:
 videte ne nimium paene patientis. Etsi in illius viri con- 25
 siliis atque factis nihil nec nimium nec parum unquam fuit.
 Omnis voluntas M. Bruti, patres conscripti, omnis cogitatio,
 tota mens auctoritatem senatus, libertatem populi Romani
 intuetur: haec habet proposita, haec tueri volt. Temptavit
 quid patientia perficere posset: nihil cum proficeret, vi 30

2 concurreretur *hi*: concurrunt *l* 3 quidem *Faermus*: qui *V*: que *D*
 (qui . . . secuti sunt *vulg.*) 15 rediit *Lambinus* T. *om.* *V* 17
 Saxae et Cafones *Nangerius*: Saxas et Cafones *V*: Saxa Cafa *l*: saxa
 captant *but* 21 miror *D* 25 vide *D* paene patientis *V*²*bn*:
 paene tientes *V*¹: patientis *l* 30 proficeret *hi*: prospiceret *V*:
 proficeret *bt* vi *V*: ut *l*: *om.* *bn*

contra vim experiendum putavit. Cui quidem, patres con-
 scripti, vos idem hoc tempore tribuere debetis, quod a. d.
 XIII. Kalendas Ian. D. Bruto C. Caesari me auctore tri-
 buistis : quorum privatum de re publica consilium et factum
 5 auctoritate vestra est comprobatum atque laudatum. Quod 24
 idem in M. Bruto facere debetis, a quo insperatum et re-
 pentinum rei publicae praesidium legionum, equitatus, auxili-
 orum magnae et firmae copiae comparatae sunt. Adiungendus
 est Q. Hortensius, qui cum Macedoniam obtineret, adiu-
 10 torem se Bruto ad comparandum exercitum fidissimum et
 constantissimum praebuit. Nam de M. Apuleio separatim
 censeo referendum : cui testis est per litteras M. Brutus,
 eum principem fuisse ad conatum exercitus comparandi.
 Quae cum ita sint, quod C. Pansa consul verba fecit de 25
 15 litteris, quae a Q. Caepione Bruto pro consule adlatae et
 in hoc ordine recitatae sunt, de ea re ita censeo : 'cum
 Q. Caepionis Bruti pro consule opera, consilio, industria,
 virtute difficillimo rei publicae tempore provincia Macedonia
 et Illyricum et cuncta Graecia et legiones, exercitus, equi-
 20 tatus in consulum, senatus populique Romani potestate sint,
 id Q. Caepionem Brutum pro consule bene et e re pu-
 blica pro sua maiorumque suorum dignitate consuetudineque
 rei publicae bene gerendae fecisse ; eam rem senatui popu-
 loque Romano gratam esse et fore ; utique Q. Caepio 26
 25 Brutus pro consule provinciam Macedoniam, Illyricum
 cunctamque Graeciam tueatur, defendat, custodiat incolu-
 memque conservet, eique exercitui, quem ipse constituit,
 comparavit, praesit, pecuniamque ad rem militarem, si qua
 opus sit, quae publica sit et exigi possit, utatur exigat, pecu-
 30 niasque a quibus videatur ad rem militarem mutuas sumat,
 frumentumque imperet operamque det ut cum suis copiis

12 censebo *D* 16 huic ordini *D* 21 Brutum *om.* *V* 26
 totamque Graeciam *D* 31 frumentumque imperet *Halm* : frumen-
 tum imp. *D* : imp. frumentumque *V*

quam proxime Italiam sit ; cumque ex litteris Q. Caepionis
 Bruti pro consule intellectum sit, Q. Hortensi pro consule
 opera et virtute vehementer rem publicam adiutam omnia-
 que eius consilia cum consiliis Q. Caepionis Bruti pro con-
 sule coniuncta fuisse, eamque rem magno usui rei publicae 5
 fuisse, Q. Hortensium pro consule recte et ordine exque
 re publica fecisse, senatuique placere Q. Hortensium pro
 consule cum quaestore prove quaestore et legatis suis pro-
 vinciam Macedoniam obtinere, quoad ei ex senatus consulto
 successum sit.'

10

8 cum quaestore prove quaestore *Mommsen*: cum quaestoribus
 prove quaestores *V*: cum q. prove q. *l*: cum Q. Cepione *procos. bli*

M. TVLLI CICERONIS

IN M. ANTONIVM

ORATIO PHILIPPICA VNDECIMA

MAGNO in dolore, patres conscripti, vel maerore potius, 1
quem ex crudeli et miserabili morte C. Treboni, optimi
civis moderatissimique hominis, accepimus, inest tamen
aliquid quod rei publicae profuturum putem. Perspeximus
5 enim quanta in eis, qui contra patriam scelerata arma
ceperunt, inesset immanitas. Nam duo haec capita nata
sunt post homines natos taeterrima et spurcissima, Dolabella
et Antonius: quorum alter effecit quod optarat, de altero
patefactum est quid cogitaret. L. Cinna crudelis, C. Marius
10 in iracundia perseverans, L. Sulla vehemens; neque ullius
horum in ulciscendo acerbitas progressa ultra mortem est;
quae tamen poena in civis nimis crudelis putabatur.
Ecce tibi geminum in scelere par, invisitatum, inauditum, 2
ferum, barbarum. Itaque quorum summum quondam
15 inter ipsos odium bellumque meministis, eosdem postea
singulari inter se consensu et amore devinxit improbissimae
naturae et turpissimae vitae similitudo. Ergo id, quod fecit
Dolabella in quo potuit, multis idem minatur Antonius.
Sed ille cum procul esset a consulibus exercitibusque nostris
20 neque dum senatum cum populo Romano conspirasse sen-
sisset, fretus Antoni copiis ea scelera suscepit, quae Romae
iam suscepta arbitrabatur a socio furoris sui. Quid ergo 3
hunc aliud moliri, quid optare censetis aut quam omnino

1 dolore sum *D* 8 optabat *D* 13 invisitatum *l*: inusita-
tum *cell.* 14 quondam *li*: quoddam *Vb*: *om. l* 19 abesset *D*

causam esse belli? Omnes, qui libere de re publica sensimus, qui dignas nobis sententias diximus, qui populum Romanum liberum esse volumus, statuit ille quidem non inimicos, sed hostis: maiora tamen in nos quam in hostem supplicia meditatur: mortem naturae poenam putat esse, 5 iracundiae tormenta atque cruciatum. Qualis igitur hostis habendus est is, a quo victore si cruciatus absit, mors in
 2 benefici parte numeretur? Quam ob rem, patres conscripti, quamquam hortatore non egetis—ipsi enim vestra sponte exarsistis ad libertatis recipiendae cupiditatem—, 10 tamen eo maiore animo studioque libertatem defendite, quo
 4 maiora proposita victis supplicia servitutis videtis. In Galliam invasit Antonius, in Asiam Dolabella, in alienam uterque provinciam. Alteri se Brutus obiecit impetumque furentis atque omnia divexare ac diripere cupientis vitae 15 suae periculo conligavit, progressu arcuit, a reditu refranavit, obsideri se passus ex utraque parte constrinxit Antonium. Alter in Asiam inrupit. Cur? Si, ut in Syriam, patebat via et certa neque longa; *sin, ut ad Trebonium*, quid opus fuit cum legione? Praemisso Marso nescio quo 20 Octavio, scelerato latrone atque egenti, qui popularetur agros, vexaret urbis non ad spem constituendae rei familiaris, quam tenere cum posse negant qui norunt—mihi enim hic senat. r ignotus est—, sed ad praesentem pastum mendici-
 5 tatis suae, consecutus est Dolabella. Nulla suspicione belli 25 —quis enim id putaret?—secutae conlocutiones familiarissimae cum Trebonio; complexus summae benevolentiae falsi indices exstiterunt in amore simulato; dexterarum, quae fidei testes esse solebant, sunt perfidia et scelere violatae: nocturnus introitus Zmyrnam quasi in hostium 30

1 omnes om. D 2 r. p. liberam D 3 volumus D 5
 poenam del. Faernus 16 a progressu V²D 18 cursim ut D
 19 *sin ut ad Trebonium suppl. Lambinus, ori. codd.* 20 Mario D
 27 complexus scripsi: complexusque codd.: fort. complexus quoque
 28 indices falsi Nipperdey

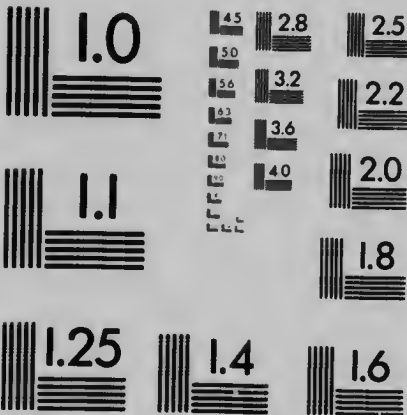
urbem, quae est fidissimorum antiquissimorumque sociorum ;
 oppressus Trebonius, si ut ab eo, qui aperte hostis esset,
 incautus ; si ut ab eo, qui civis etiam tum speciem ha-
 beret, miser. Ex quo nimirum documentum nos capere for-
 5 tuna voluit quid esset victis extimescendum. Consularem
 hominem consulari imperio provinciam Asiam obtinentem
 Samiario exsuli tradidit : interficere captum statim noluit,
 ne nimis, credo, in victoria liberalis videretur. Cum ver-
 borum contumeliis optimum virum incesto ore lacerasset,
 10 tum verberibus ac tormentis quaestionem habuit pecuniae
 publicae, idque per biduum. Post cervicibus fractis caput
 abscidit, idque adfixum gestari iussit in pilo ; reliquum
 corpus tractum atque laniatum abiecit in mare. Cum hoc 6
 hoste bellandum est, cuius taeterrima crudelitate omnis
 15 barbaria superata est. Quid loquar de caede civium Roma-
 norum, de direptione fanorum ? Quis est qui pro rerum
 atrocitate deplorare tantas calamitates queat ? Et nunc
 tota Asia vagatur, volitat ut rex ; nos alio bello distineri
 putat : quasi vero non idem unumque bellum sit contra hoc
 20 iugum impiorum nefarium. Imaginem M. Antoni crude- 3
 litatis in Dolabella cernitis : ex hoc illa efficta est ; ab hoc
 Dolabellae scelerum praecepta sunt tradita. Num leniorem,
 quam in Asia Dolabella fuit, in Italia, si liceat, fore putatis
 Antonium ? Mihi quidem et ille pervenisse videtur, quoad
 25 progredi potuerit feri hominis amentia, neque Antonius
 ullius supplicii adhibendi, si potestatem habeat, ullam esse
 partem relicturus. Ponite igitur ante oculos, patres con- 7
 scripti, miseram illam quidem et flebilem speciem, sed ad
 incitandos nostros animos necessariam : nocturnum impe-

1 fidelissimorum D 6 Asiam del. Schelle 11 cervici-
 bus V¹: a cervicibus bln fractis om. D 12 adfixum V
 et Arisianus Gr. L. vii. p. 454: fixum D 13 atque laniatum
 om. V¹ 14 cuius] a cuius (acu- Vln) codd. 21 efficta cod.
 Ursini: effecta VD ab hoc illa D 26 esse Ursinus: es V¹:
 est V²D

MICROCOPY RESOLUTION TEST CHART

(ANSI and ISO TEST CHART No. 2)

APPLIED IMAGE Inc

1653 East Main Street
Rochester, New York 14609 USA
(716) 482 - 0300 - Phone
(716) 288 - 5989 - Fax

tum in urbem Asiae clarissimam, inruptionem armatorum in Treboni domum, cum miser ille prius latronum gladios videret, quam quae res esset audisset; furentis introitum Dolabellae, vocem impuram atque os illud infame, vincla, verbera, eculeum, tortorem carnificemque Samiarium: quae 5 tulisse illum fortiter et patienter ferunt. Magna laus meoque iudicio omnium maxima. Est enim sapientis, quicquid homini accidere possit, id praemeditari ferendum modice esse. Maioris omnino est consili providere ne quid tale 8 accidat, animi non minoris fortiter ferre, si evenerit. Ac 10 Dolabella quidem tam fuit immemor humanitatis—quamquam eius numquam particeps fuit—, ut suam insatiabilem crudelitatem exercuerit non solum in vivo, sed etiam in mortuo atque in eius corpore lacerando atque vexando, cum animum satiare non posset, oculos paverit suos. 15

4 O multo miserior Dolabella quam ille, quem tu miserimum esse voluisti! ‘Dolores Trebonius pertulit magnos.’ Multi ex morbi gravitate maiores, quos tamen non miseros, sed laboriosos solemus dicere. ‘Longus fuit dolor.’ Bidui, at compluribus annorum saepe multorum. Nec vero gra- 20 viora sunt carnificum cruciamenta quam interdum tormenta morborum. Alia sunt, alia, inquam, o perditissimi homines et amentissimi, multo miseriora. Nam quo maior vis est animi quam corporis, hoc sunt graviora ea, quae concipiuntur animo, quam illa, quae corpore. Miserior igitur qui 25 suscipit in se scelus quam is qui alterius facinus subire cogitur. Cruciatu est a Dolabella Trebonius: et quidem a Karthaginensibus Regulus. Qua re cum crudelissimi Poeni iudicati sint in hoste, quid in cive de Dolabella iudicandum est? An vero hoc conferendum est aut dubi- 30

5 carnificem tortoremque *D* 9 esse] si evenerit *add. codd., del. Ernesti* 12 fuit *cod. Barbadorii*: fuerit *VD* 13 exacerit *D*
 15 paverit *Ferrarius*: pavit *codd.* 21 torm. quam interdum cruciamenta *D* 26 suscepit *V* is qui *D*: si ui *V*: si qui
P. R. Müller 30 aut *V*: an *D*

tandum, uter miserior sit, isne, cuius mortem senatus populusque Romanus ulcisci cupit, an is, qui cunctis senatus sententiis hostis est iudicatus? Nam ceteris quidem vitae partibus quis est qui possit sine Treboni maxima contumelia conferre vitam Treboni cum Dolabellae? Alterius consilium, ingenium, humanitatem, innocentiam, magnitudinem animi in patria liberanda quis ignorat? Alteri a puero pro deliciis crudelitas fuit; deinde ea libidinum turpitudine, ut in hoc sit semper ipse laetatus, quod ea faceret, quae sibi obici ne ab inimico quidem possent verecundo. Et hic, di immortales! aliquando fuit meus. Occulta enim erant vitia non inquirenti. Neque nunc fortasse alienus ab eo essem, nisi ille nobis, nisi moenibus patriae, nisi huic urbi, nisi dis penatibus, nisi aris et focus omnium nostrum, nisi denique naturae et humanitati inventus esset inimicus. A quo admoniti diligentius et vigilantius caveamus Antonium.

Etenim Dolabella non ita multos secum habuit notos atque insignis latrones: at videtis quos et quam multos habeat Antonius. Primum Lucium fratrem: quam facem, di immortales, quod facinus, quod scelus, quem gurgitem, quam voraginem! Quid eum non sorbere animo, quid non haurire cogitatione, cuius sanguinem non bibere censetis, in cuius possessiones atque fortunas non impudentissimos oculos spe et mente defigere? Quid Censorinum? qui se verbo praetorem esse urbanum cupere dicebat, re certe noluit. Quid Bestiam? qui consulatum in Bruti locum se petere profiteretur. Atque hoc quidem detestabile omen avertat Iuppiter! quam absurdum autem, qui praetor fieri non potuerit, petere eum consulatum? nisi forte damnationem pro praetura putat. Alter Caesar Vopiscus ille

1 sit *om.* *D* isne *D*: nonne *V* 2 ulcisci cupit *Ferrarius*:
 ulcis cupit *V*¹: ulcis cupitur *V*²: ulciscitur *D* cuncti senatus
 sententia *D* 7 alterius *D* a puero *om.* *D* 8 deliciis *V*:
 dilectis *D* 13 nobis *Halm*: bonis *V*: vobis *D* 22 cuius . . .
 in *om.* *V* 30 Vopiscus ille *V*: vobiscum homo *D*

summo ingenio, summa potentia, qui ex aedilitate consula-
 tum petit, solvatur legibus: quamquam leges eum non
 tenent propter eximiam, credo, dignitatem. At hic me
 defendente quinquens absolutus est: sexta palma urbana
 etiam in gladiatore difficilis. Sed haec iudicum culpa, non 5
 mea est. Ego defendi fide optima: illi debuerunt clarissi-
 mum et praestantissimum senatorem in civitate retinere.
 Qui tamen nunc nihil aliud agere videtur nisi ut intelle-
 gamus illos, quorum res iudicatas inritas fecimus, bene et
 12 e re publica iudicavisse. Neque hoc in hoc uno est: sunt
 alii in isdem castris honeste condemnati, turpiter restituti.
 Quod horum consilium, qui omnibus bonis hostes sunt,
 nisi crudelissimum putatis fore? Accedit Saxa nescio quis,
 quem nobis Caesar ex ultima Celtiberia tribunum plebis
 dedit, castrorum antea metator, nunc, ut sperat, urbis: 15
 a qua cum sit alienus, suo capiti salvus novis ominetur.
 Cum hoc veteranus Cafo, quo neminem veterani peius
 oderunt. His quasi praeter dotem, quam in civilibus malis
 acceperant, agrum Campanum est largitus Antonius, ut
 haberent reliquorum nutriculas praediorum. Quibus utinam 20
 contenti essent! ferremus, etsi tolerabile non erat, sed quid-
 vis patiendum fuit, ut hoc taeterrimum bellum non habere-
 6 mus. Quid? illa castrorum M. Antoni lumina, nonne
 13 ante oculos proponitis? Primum duos conlegas Antonio-
 rum et Dolabellae, Nuculam et Lentonem, Italiae divisores 25
 lege ea, quam senatus per vim latam iudicavit; quorum
 alter commentatus est mimos, alter egit tragoediam. Quid
 dicam de Apulo Domitio? cuius modo bona proscripta
 vidi. Tanta procuratorum est negligentia. At hic nuper
 sororis filio infudit venenum, non dedit. Sed non possunt 30
 non prodige vivere, qui nostra bona sperant, cum effundant

3 teneant *V* propter eximiam *om. D* 5 etiam gladiatori
Pluygers 16 ominetur *Vb¹*: dominetur *b²Int* 21 esse possent *D*
 24 Antoniorum *Vt*: -onii *bln* 26 quorum . . . est *om. V* 29
 vidimus *D* 31 effundunt *D*

sua. Vidi etiam P. Deci auctionem, clari viri: qui maiorum
 exempla persequens pro alieno se aere devovit. Emptor
 tamen in ea auctione inventus est nemo. Hominem ridi-
 culum, qui se exserere aere alieno putet posse, cum vendat
 5 aliena. Nam quid ego de Trebellio dicam? quem ultae 14
 videntur Furiae debitorum; vindicem enim novarum tabu-
 larum novam tabulam videmus. Quid de T. Planco? quem
 praestantissimus civis, Aquila, Pollentia expulit, et quidem
 crure fracto: quod utinam illi ante accidisset, ne huc redire
 10 potuisset! Lumen et decus illius exercitus paene praeterii,
 T. Annium Cimbrum, Lysidici filium, Lysidicum ipsum,
 quoniam omnia iura dissolvit, nisi forte iure Germanum
 Cimber occidit. Cum hanc et huius generis copiam tantam
 habeat Antonius, quod scelus omittet, cum Dolabella tantis
 15 se obstrinxerit parricidiis nequaquam pari latronum manu
 et copia? Quapropter, ut invitus saepe dissensi a Q. Fufio, 15
 ita sum eius sententiae libenter adsensus: ex quo iudicare
 debetis me non cum homine solere, sed cum causa dissi-
 dere. Itaque non adsentior solum, sed etiam gratias ago
 20 Fufio: dixit enim severam, gravem, re publica dignam
 sententiam: iudicavit hostem Dolabellam; bona censuit
 publice possidenda. Quo cum addi nihil potuisset—quid
 enim atrocius potuit, quid severius decernere?—, dixit
 tamen, si quis eorum, qui post se rogati essent, graviorem
 25 sententiam dixisset, in eam se iturum. Quam severitatem
 quis potest non laudare?

Nunc, quoniam hostis est iudicatus Dolabella, bello est 7
 16 persequendus. Neque enim quiescit; habet legionem,

1 clarissimi D maiorum suorum D 3 O hominem n²
 4 exserere Halm: exercere V: exire D: emergere ex Müller 5
 quem ultae Ubaldinus: quem ute V: quam multae D 6 vindi-
 cem] vindicem is V: vindices D: vindicis Ferrarius 7 T. Zumpt:
 L V: om. D 11 ipsum] Graeco (in Gr. D) verbo add. codd., del:
 Manutius 22 potuisset V: posset (-it b) D 23 decernere D:
 degenerate V: de genere Muretus 28 quiescit Vb¹: -scet crit.
 17*

habet fugitivos, habet sceleratam impiorum manum; est ipse confidens, impotens, gladiatorio generi mortis addictus. Quam ob rem, quoniam Dolabella hesterno die hoste decreto bellum gerendum est, imperator est deligendus. Duae dictae sunt sententiae, quarum neutram probo: alteram, 5 quia semper, nisi cum est necesse, periculosam arbitror; 17 alteram, quia alienam his temporibus existimo. Nam extraordinarium imperium populare atque ventosum est, minime nostrae gravitatis, minime huius ordinis. Bello Antiochino magno et gravi, cum L. Scipioni provincia Asia 10 obvenisset, parumque in eo putaretur esse animi, parum roboris, senatusque ad conlegam eius, C. Laelium, illius Sapientis patrem, negotium deferret, surrexit P. Africanus, frater maior L. Scipionis, et illam ignominiam a familia deprecatus est, dixitque et in fratre suo summam virtutem 15 esse summumque consilium neque se ei legatum, id aetatis eisque rebus gestis, defuturum. Quod cum ab eo esset dictum, nihil est de Scipionis provincia commutatum: nec plus extraordinarium imperium ad id bellum quaesitum quam duobus antea maximis Punicis bellis, quae a con- 20 sulibus aut a dictatoribus gesta et confecta sunt, quam Pyrrhi, quam Philippi, quam post Achaico bello, quam Punico tertio; ad quod populus Romanus ita sibi ipse delegit idoneum ducem, P. Scipionem, ut cum tamen bel- 8 lum gerere consulem vellet. Cum Aristonico bellum 25 18 gerendum fuit P. Licinio L. Valerio consulibus. Rogatus est populus quem id bellum gerere placeret. Crassus consul, pontifex maximus, Flacco conlegae, flamini Martiali, multam dixit, si a sacris discessisset: quam multam populus

4 deligendus b: dilig. cett. 8 semper imperium D 10 pro-
vincia Asia Faernus: pc ia V: p. f. Asia D 12 illius Ernesti:
huius codd.: del. Kayser 14 a familia V: familia t: familiae bli
21 et confecta V: ita t: ita (aut b) consummata bli 22 quam
Punico tertio om. D 24 diligit V 26 p. licinio p. Valerio V:
L. Valerio P. Scipione D 27 est V: et t: om. bli 29 populi
Romani V: populus R. Halm

remisit; pontifici tamen flaminem parere iussit. Sed ne
 tum quidem populus Romanus ad privatum detulit bel-
 lum, quamquam erat Africanus, qui anno ante de Numan-
 tinis triumpharat; qui cum longe omnis bell' gloria et
 5 virtute superaret, duas tamen tribus solas tulit. Ita populus
 Romanus consuli potius Crasso quam privato Africano
 bellum gerendum dedit. De C. Pompei imperiis, summi
 viri atque omnium principis, tribuni plebis turbulenti tulerunt.
 Nam Sertorianum bellum a senatu privato datum
 10 est, quia consules recusabant, cum L. Philippus pro con-
 sulibus eum se mittere dixit, non pro consule. Quae igitur 19
 haec comitia, aut quam ambitionem constantissimus et
 gravissimus civis, L. Caesar, in senatum introduxit? Claris-
 simo viro atque innocentissimo decrevit imperium, privato
 15 tamen: in quo maximum nobis onus imposuit. Adsensus
 ero, ambitionem induxero in curiam; nego, videbor suf-
 fragio meo, tamquam comitiis, honorem homini amicissimo
 denegavisse. Quod si comitia placet in senatu haberi,
 petamus, ambiamus, tabella modo detur nobis, sicut populo
 20 data est. Cur committis, Caesar, ut aut praestantissimus
 vir, si tibi non sit adsensum, repulsam tulisse videatur aut
 unus quisque nostrum praeteritus, si, cum pari dignitate
 simus, eodem honore digni non putemur? At enim—nam 20
 id exaudio—C. Caesari adolescentulo imperium extraordi-
 25 narium mea sententia dedi. Ille enim mihi praesidium
 extraordinarium dederat: cum dico mihi, senatui dico popu-
 loque Romano. A quo praesidium res publica, ne cogi-
 tatum quidem, tantum haberet, ut sine eo salva esse non
 posset, huic extraordinarium imperium non darem? Aut
 30 exercitus adimendus aut imperium dandum fuit. Quae est
 enim ratio aut qui potest fieri ut sine imperio teneatur exer-

1 sola om. D 15 assensero V³D 18 habere D 19 modo
 Vb: nova t: nova modo l: modo nova n 20 committis Faernius:
 comitiis (-ciis b) codd. 23 sumus D 24 adolescenti
 (-escens t) D

citus? Non igitur, quod ereptum non est, id existimandum est datum. Eripuissetis C. Caesari, patres conscripti, imperium, nisi dedissetis. Milites veterani, qui illius auctoritatem, imperium, nomen secuti pro re publica arma ceperant, volebant sibi ab illo imperari; legio Martia et legio quarta 5 ita se contulerant ad auctoritatem senatus et rei publicae dignitatem, ut deposcerent imperatorem et ducem C. Caesarem. Imperium C. Caesari belli necessitas, fascis senatus dedit. Otioso vero et nihil agenti privato, obsecro te, L. Caesar—cum peritissimo homine mihi res est—quando 10 imperium senatus dedit?

- 9 Sed de hoc quidem hactenus, ne refragari homini amicissimo ac de me optime merito videar. Etsi quis potest refragari non modo non petenti, verum etiam recusanti? 15
- 21 Illa vero, patres conscripti, aliena consulum dignitate, aliena 15 temporum gravitate sententia est, ut consules Dolabellae persequendi causa Asiam et Syriam sortiantur. Dicam, cur inutile rei publicae, sed prius, quam turpe consulibus sit, videte. Cum consul designatus obsideatur, cum in eo liberando salus sit posita rei publicae, cum a populo Ro- 20 mano pestiferi cives parricidaeque desciverint, cumque id bellum geramus, quo bello de dignitate, de libertate, de vita decernamus, si in potestatem quis pervenerit, proposita sint tormenta atque cruciatus, cumque harum rerum omnium decertatio consulibus optimis et fortissimis commissa et 25 commendata sit, Asiae et Syriae mentio fiet, ut aut suspicioni crimen aut invidiae materiam dedisse videamur?
- 22 At vero ita decernunt, 'ut liberato Bruto': id enim restabat, ut relicto, deserto, prodito. Ego vero mentionem omnino provinciarum factam dico alienissimo tempore. 30 Quamvis enim intentus animus tuus sit, C. Pansa, sicut est,

5 Martia et legio *om. D* 6 contulerat *D* et rei p. *V*:
reique p. *bt*: p. q. r. *lu* 7 C. Caesarem. Imperium C. *om. D*
8 belli *Vt*: bellum *blu* 18 consulibus *om. D* 19 cum in eo *V*:
in eo *t*: in coque *blu*

ad virum fortissimum et omnium clarissimum liberandum, tamen rerum natura cogit te necessario referre animum aliquando ad Dolabellam persequendum et partem aliquam in Asiam et Syriam derivare curae et cogitationis tuae. Si 5 autem fieri posset, vel pluris te animos habere vellem, quos omnis ad Mutinam intenderes. Quod quoniam fieri non potest, isto *te* animo, quem habes praestantissimum atque optimum, nihil volumus nisi de Bruto cogitare. Facis tu id 23 quidem et eo maxime incumbis, *ut* intellego; duas tamen 10 res, magnas praesertim, non modo agere uno tempore, sed ne cogitando quidem explicare quisquam potest. Incitare et inflammare tuum istuc praestantissimum studium, non ad aliam ulla ex parte curam transferre debemus. Adde 10 istuc sermones hominum, addé suspiciones, adde invidiam: 15 imitare me, quem tu semper laudasti: qui instructam ornatamque a senatu provinciam deposui, ut incendium patriae omissa omni cogitatione restinguerem. Nemo erit praeter unum me, quicum profecto, si quid interesse tua putasses, pro summa familiaritate nostra communicasses, qui credat 20 te invito provinciam tibi esse decretam. Hanc, quaeso, pro tua singulari sapientia reprime famam atque effice ne id, quod non curas, cupere videare. Quod quidem eo vehe- 24 mentius tibi laborandum est, quia in eandem cadere suspicionem conlega, vir clarissimus, non potest. Nihil horum 25 scit, nihil suspicatur; bellum gerit, in acie stat, de sanguine et de spiritu decertat; ante provinciam sibi decretam audiet quam potuerit tempus ei rei datum suspicari. Vereor ne exercitus quoque nostri, qui non dilectus necessitate, sed voluntariis studiis se ad rem publicam contulerunt, tardentur 30 animis, si quicquam aliud a nobis nisi de instanti bello cogitatum putabunt. Quod si provinciae consulibus expe-

1 ad virum] *hic deficit V ad xii. 12* 2 cogit *ln*: coget *bt* 7
 isto *te Halm*: istoc (isto *u*²) *codd.* 9 ut intellego *Halm*: intel-
 lego *bt*: *om. ln* 13 ulla *u*²: ulla *cell.* 17 alia omni *coni.*
Halm

tendae videntur, sicut saepe multis clarissimis viris expetitae sunt, reddite prius nobis Brutum, lumen et decus civitatis; qui ita conservandus est, ut id signum, quod de caelo delapsum Vestae custodiis continetur; quo salvo salvi sumus futuri. Tunc vel in caelum vos, si fieri potuerit, 5 umeris nostris tollemus; provincias certe dignissimas vobis deligemus; nunc quod agitur agamus. Agitur autem liberine vivamus an mortem obeamus, quae certe servituti 25 anteponenda est. Quid? si etiam tarditatem adfert ista sententia ad Dolabellam persequendum? Quando enim 10 veniet consul? An id exspectamus, quoad ne vestigium quidem Asiae civitatum atque urbium relinquatur? At mittent aliquem de suo numero. Valde mihi probari potest, qui paulo ante clarissimo viro privato imperium extra ordinem non dedi. At hominem dignum mittent. Num P. Servilio 15 digniorem? At eum quidem civitas non habet. Quod ergo ipse nemini putavi dandum, ne a senatu quidem, id 26 ego unius iudicio delatum comprobem? Expedito nobis homine et parato, patres conscripti, opus est et eo, qui imperium legitimum habeat, qui praeterea auctoritatem, 20 nomen, exercitum, perspectum animum in re publica liberanda.

II Quis igitur is est? Aut M. Brutus aut C. Cassius aut uterque. Decernerem plane, sicut multa 'consules, alter ambove,' ni Brutum conligassemus in Graecia et eius auxilium ad 25 Italiam vergere quam ad Asiam maluissemus; non ut ex acie respectum haberemus, sed ut ipsa acies subsidium haberet etiam transmarinum. Praeterea, patres conscripti,

1 a multis *Halm* 3 id] illud *Ernesti* de *cod. Langobardicus Ferrarii, om. mei* 5 tunc *Ferrarius*: hunc *codd.* vos hoc loco *Nonius p. 407. 1: ante umeris habet b: om. lit potuerit l et Nonius: poterit b..t* 11 quoad ne *Christ*: quo ante *t*: quo ne (nec *b*) *bl* 17 putavi *Madvig*: putat *codd.* 24 consules, alter ambove *n, ut voluit Müller*: consulib; alter ambove *t*: *cōs. alterum ambove bl*: in consulibus, alterum ambove *Halm* 26 ex acie *Rau*: ex ea acie *codd.*: eo ex acie *Ferrarius*

M. Brutum retinet etiam nunc C. Antonius, qui tenet Apolloniam, magnam urbem et gravem; tenet, opinor, Byllidem, tenet Amantiam, instat Epiro, urget Oricum, habet aliquot cohortis, habet equitatum. Hinc si Brutus erit
 5 traductus ad aliud bellum, Graeciam certe amiserimus. *11*
 autem etiam de Brundisio atque illa ora Italiae providendum. Quamquam miror tam diu morari Antonium; solet enim ipse accipere manicas nec diutius obsidionis metum sustinere. Quod si confecerit Brutus et intellexerit plus se
 10 rei publicae profuturum, si Dolabeilam persequatur quam si in Graecia maneat, aget ipse per sese, ut adhuc quoque fecit, neque in tot incendiis, quibus confestim succurrendum est, exspectabit senatum. Nam et Brutus et Cassius multis *27*
 iam in rebus ipse sibi senatus fuit. Necessae enim in
 15 tanta conversione et perturbatione omnium rerum temporibus potius parere quam moribus. Nec enim nunc primum aut Brutus aut Cassius salutem libertatemque patriae legem sanctissimam et morem optimum iudicavit. Itaque si ad nos nihil referretur de Dolabella persequendo, tamen ego
 20 pro decreto putarem, cum essent tales virtute, auctoritate, nobilitate *ei* summi viri, quorum alterius iam nobis notus esset exercitus, alterius auditus. Num igitur Brutus ex- *12*
 spectavit decreta nostra, cum studia nosset? Neque enim est in provinciam suam Cretam profectus: in Macedoniam
 25 alienam advolavit; omnia sua putavit, quae vos vestra esse velitis; legiones conscripsit novas, excepit veteres; equitatum ad se abduxit Dolabellae atque eum nondum tantum parricidio oblitum hostem sua sententia iudicavit. Nam si
 ita esset, quo iure equitatum a consule abduceret? Quo *28*
 30 C. Cassius, pari magnitudine animi et consili praedi-

8 iste *Orelli* 9 quod] quem *coni. Halm* 13 et Cassius
del. censeo, cf. § 36 15 conversione et perturbatione omnium rerum
cod. Ferrarii: concursatione (-cursione *t*) perturbationum rerum *but*:
om. l. in lac. 21 *ei summi scripsi*: summi *codd.*: summa (*vel supra*
tali) *Faernus* 29 a *li*: *om. but*

nonne eo ex Italia consilio profectus est, ut prohiberet Syria Dolabellam? Qua lege, quo iure? Eo, quod Iuppiter ipse sanxit, ut omnia, quae rei publicae salutaria essent, legitima et iusta haberentur. Est enim lex nihil aliud nisi recta et a numine deorum tracta ratio, imperans honesta, 5 prohibens contraria. Huic igitur legi paruit Cassius, cum est in Syriam profectus, alienam provinciam, si homines legibus scriptis uterentur, eis vero oppressis suam lege
 19 naturae. Sed ut ea vestra quoque auctoritate firmetur, censeo: cum P. Dolabella, quique eius crudelissimi et tae-
 10 terrimi facinoris ministri, socii, adiutores fuerunt, hostes populi Romani a senatu iudicati sint, cumque senatus P. Dolabellam bello persequendum censuerit, ut is, qui omnia deorum hominumque iura novo, inaudito, inexpiable scelere polluerit nefarioque se patriae parricidio obstrinxerit, 15
 30 poenas dis hominibusque meritas debitasque persolvat, senatui placere C. Cassium pro consule provinciam Syriam obtinere, ut qui optimo iure eam provinciam obtinuerit, eum a Q. Marcio Crispo pro consule, L. Statio Murco pro consule, A. Allieno legato exercitus accipere eosque ei tra-
 20 dere, cumque eis copiis et si quas praeterea paraverit, bello P. Dolabellam terra marique persequi. Eius belli gerendi causa, quibus ei videatur, navis, nautas, pecuniam ceteraque, quae ad id bellum gerendum pertineant, ut imperandi in Syria, Asia, Bithynia, Ponto ius potestatemque habeat, 25
 utique, quamcumque in provinciam eius belli gerendi causa advenerit, ibi maius imperium C. Cassi pro consule sit, quam eius erit, qui eam provinciam tum obtinebit, cum
 31 C. Cassius pro consule in eam provinciam venerit; regem Deiotarum patrem et regem Deiotarum filium, si, ut multis 30

5 et 8: etiam *D* 8 suam] sua *codd.* 9 ea . . . firmetur
Ferrarius: ex . . . firmetur *codd.*: ea lex . . . firmetur *coni. Müller*
 19 cumque a *M. In*² Statio *Ferrarius*: stato *b*: statu *li*:
 statilio *n* 20 exercitus *li*: exercitum *bt* 23 ceteraque quae *n*²:
 ceteraque *n*¹: cetera quae *l*: ceteraque omnia, quae *b*

bellis saepe numero imperium populi Romani iuverint, item
 C. Cassium pro consule copiis suis opibusque iuissent,
 senatui populoque Romano gratum esse facturos. Itemque
 si ceteri reges, tetrarchae dynastaeque fecissent, senatum
 5 populumque Romanum eorum officii non immemorem
 futurum. Utique C. Pansa A. Hirtius consules, alter am-
 bove, si eis videretur, re publica reciperata de provinciis
 consularibus, praetoriis, ad hunc ordinem primo quoque
 tempore referant. Inter provincias ab eis, a quibus
 10 obtinentur, obtineantur, quae cuique ex senatus consulto
 successum sit.

Hoc senatus consulto ardentem inflammabitis et armatum ¹³
 armabitis Cassium; nec enim animum eius potestis ignorare ³²
 nec copias. Animus is est, quem videtis; copiae, quas
 15 audistis, fortes et constantes viri, qui ne vivo quidem Tre-
 bonio Dolabellae latrocinium in Syriam penetrare sivissent.
 Allienus, familiaris et necessarius meus, post interitum
 Treboni profecto ne dici quidem se legatum Dolabellae
 volet. Est Q. Caecili Bassi, privati illius quidem, sed fortis
 20 et praeclari viri, robustus et victor exercitus. Deiotari regis ³³
 et patris et filii et magnus et nostro more institutus exercitus;
 summus in filio spes, summa ingeni indoles summaque
 virtus. Quid de patre dicam? cuius benevolentia in popu-
 lum Romanum est ipsius aequalis aetati; qui non solum
 25 socius imperatorum nostrorum fuit in bellis, verum etiam
 dux copiarum suarum. Quae de illo viro Sulla, quae
 Murena, quae Servilius, quae Lucullus, quam ornate, quam
 honorifice, quam graviter saepe in senatu praedicaverunt?
 Quid de Cn. Pompeio loquar? qui unum Deiotarum in toto ³⁴

9 referant] ferant *codd.* a b: om. *Int* 14 is est *bt*: ipse *In*:
fort. ipsius est vidistis *Ferrarius* 15 post audistis aliquid *inter-*
cidisse putat Madvig, velut primum legiones Q. Marci, deinde L. Stati
fortis et constantis Ferrarius 16 sivistet *cod. Amst., et codd.*
Ferrarii 18 profecto ne *Christ*: protectione *t*: profectus ne *blu*
 23 benevolentia in *l*: -tia *u*: -tia *bt*

orbe terrarum ex animo amicum vereque benevolum, unum
 fidelem populo Romano iudicavit. Fuimus imperatores ego
 et M. Bibulus in propinquis finitimisque provinciis: ab
 eodem rege adiuti sumus et equitatu et pedestribus copiis.
 Secutum est hoc acerbissimum et calamitosissimum civile 5
 bellum, in quo quid faciendum Deiotaro, quid omnino
 rectius fuerit, dicere non est necesse, praesertim cum contra
 ac Deiotarus sensit victoria belli iudicavit. Quo in bello si
 fuit error, communis ei fuit cum senatu; sin recta sententia,
 ne victa quidem causa vituperanda est. Ad has copias 10
 35 accedent alii reges, etiam dilectus accedent. Neque vero
 classes deerunt: tanti Tyrii Cassium faciunt, tantum eius in
 14 Syria nomen atque Phoenice est. Paratum habet impera-
 torem C. Cassium, patres conscripti, res publica contra
 Dolabellam nec paratum solum, sed peritum atque fortem. 15
 Magnas ille res gessit ante Bibuli, summi viri, adventum,
 cum Parthorum nobilissimos duces maximas copias fudit
 Syriamque immani Parthorum impetu liberavit. Maximam
 eius et singularem laudem praetermitto; cuius enim praedi-
 catio nondum omnibus grata est, hanc memoriae potius 20
 36 quam vocis testimonio conservemus. Animadverti, patres
 conscripti, exaudivi etiam nimium a me Brutum ornari:
 Cassio vero sententia mea dominatum et principatum dari.
 Quos ego orno? Nempe eos, qui ipsi sunt ornamenta rei
 publicae. Quid? D. Brutum nonne omnibus sententiis 25
 semper ornavi? Num igitur reprehenditis? An Antonios
 potius ornarem, non modo suarum familiarum, sed Romani
 nominis probra atque dedecora? an Censorinum ornem, in
 bello hostem, in pace sectorem? an cetera ex eodem latro-

8 diiudicavit *Halm* 12 tantum *Ferrarius*: tanti *codd.* 17 cum
 Pacori nobilissimi ducis magnas copias *cod. Ursini* 22 exaudivi

Pluygers: exaudi rui *t* (*ex -divi ortum*): exauditu *b*: exornari *ln*: et
 audio videri *Madvig* Brutum] Cassium *add. t*: nimium
 Cassium *add. btu, del. Halm* 27 ornem *Kayscr* Romani
codd. Ferrarii: p. r. mei

cinio naufragia conligam? Ego vero istos oti, concordiae, legum, iudiciorum, libertatis inimicos tantum abest ut ornem, ut effici non possit quin eos tam oderim quam rem publicam diligo. 'Vide,' inquit 'ne veteranos offendas:' hoc enim 37
 5 vel maxime exaudio. Ego autem veteranos tueri debeo, sed eos, quibus sanitas est; certe timere non debeo. Eos vero veteranos, qui pro re publica arma ceperunt secutique sunt C. Caesarem auctorem beneficiorum paternorum, hodieque rem publicam defendunt vitae suae periculo, non tueri solum,
 10 sed etiam commodis augere debeo. Qui autem quiescunt, ut septima, ut octava legio, in magna gloria et laude ponendos puto. Comites vero Antoni, qui, postquam beneficia Caesaris comederunt, consulem designatum obsident, huic urbi ferro ignique minitantur, Saxae se et Cafoni tradiderunt
 15 ad facinus praedamque natis, num quis est qui tuendos putet? Ergo aut boni sunt, quos etiam ornare, aut quieti, quos conservare debemus, aut impii, quorum contra furorem bellum et iusta arma cepimus. Quorum igitur veteranorum 15
 animos ne offendamus veremur? eorumne, qui D. Brutum 38
 20 obsidione cupiunt liberare? Quibus cum Bruti salus cara sit, qui possunt Cassi nomen odisse? An eorum, qui utrisque armis vacant? Non vereor nè acerbus cuiquam istorum sit, qui otio delectantur. Tertio vero generi non militum veteranorum, sed importunissimorum hostium cupio quam acer-
 25 bissimum dolorem inurere. Quamquam, patres conscripti, quousque sententias dicemus veteranorum arbitrato? Quod eorum tantum fastidium est, quae tanta adrogantia, ut ad arbitrium illorum imperatores etiam deligamus? Ego autem 39
 —dicendum est enim, patres conscripti, quod sentio—non

5 sed eos quibus *n*: sed iis quibus *l*: q iis quos quibus *l*: ē quod iis quos quibus *b*. An eos quidem quibus? 9 vitae suae periculo
Halm (cf. § 4): video epericulo *l*: magno per. *b*: cum magno per. *In*
 cui

22 cuiquam *scripsi*: civis quisquam *codd.* (*e* quisquam, *credo, ortum*):
 nuntius cuiquam *Madvig*: Cassi honos cuiquam *coni. Müller* 28
 delig. *l*: dilig. *bnt*

tam veteranos metuendos nobis arbitror, quam quid tirones milites, flos Italiae, quid novae legiones ad liberandam patriam paratissimae, quid cuncta Italia de vestra gravitate sentiat. Nihil enim semper floret; aetas succedit aetati: diu legiones Caesaris viguerunt; nunc vigent Pansae, vigent 5. Hirti, vigent Caesaris filii, vigent Planci; vincunt numero, vincunt aetatibus; nimirum etiam auctoritate vincunt. Id enim bellum gerunt, quod ab omnibus gentibus comprobatur. Itaque his praemia promissa sunt, illis persoluta. Fruantur illi suis, persolvantur his quae spondimus. Id 10 40 enim deos immortalis spero aequissimum iudicare. Quae cum ita sint, eam quam dixi sententiam vobis, patres conscripti, censeo comprobendam.

1 intuendos δ
illis b

10 illi suis *ed. Gryph.*: illi suis t: illis vel n!:

M. TVLLI CICERONIS

IN M. ANTONIVM

ORATIO PHILIPPICA DVODECIMA

ETSI minime decere videtur, patres conscripti, falli, decipi, ¹
errare eum, cui vos maximis saepe de rebus adsentiamini,
consolor me tamen, quoniam vobiscum pariter et una cum
sapientissimo consule erravi. Nam cum duo consulares
⁵ spem honestae pacis nobis attulissent, quod erant familiares
M. Antoni, quod domestici, nosse aliquod eius vulnus, quod
nobis ignotum esset, videbantur. Apud alterum uxor, liberi ;
alter cotidie litteras mittere, accipere, aperte favere Antonio.
Hi subito hortari ad pacem, quod iam diu non fecissent, ²
¹⁰ non sine causa videbantur. Accessit consul hortator. At
qui consul! Si prudentiam quaerimus, qui minime falli
posset; si virtutem, qui nullam pacem probaret nisi cum
cedente atque victo; si magnitudinem animi, qui prae-
ferret mortem servituti. Vos autem, patres conscripti, non
¹⁵ tam immemores vestrorum gravissimorum decretorum vide-
bamini, quam spe adlata deditiois, quam amici pacem
appellare mallent, de imponendis, non accipiendis legibus
cogitare. Auxerat autem meam quidem spem, credo item
vestram, quod domum Antoni adflectam maestitia audiebam,
²⁰ lamentari uxorem. Hic etiam fautores Antoni, quorum in

² assentiabamini *f* ¹² cum cedente *Jeep*: concedente (-i *b*)
bl: cedente *ln*¹: cedente hoste *n*² ¹⁷ appellare mallent *n ut*
correxist *Scala*: appellarem (-ent *b*) alieni *rell.* ²⁰ *post* uxorem
lacunam statuit Ernesti

3 vultu habitant oculi mei, tristiores videbam. Quod si non
 ita est, cur a Pisone et Caleno potissimum, cur hoc tempore,
 cur tam improvise, cur tam repente pacis est facta mentio?
 Negat Piso scire se, negat audisse quicquam; negat Calenus
 rem ullam novam adlatam esse. Atque id nunc negant, 5
 postea quam nos pacificatoria legatione implicatos putant.
 Quid ergo opus est novo consilio, si in re nihil omnino novi
 2 est? Decepti, inquam, sumus, patres conscripti: Antoni
 est acta causa ab amicis eius, non publica. Quod videbam
 equidem, sed quasi per caliginem: praestrinxerat aciem 10
 animi D. Bruti salus. Quod si in bello dari vicarii solerent,
 libenter me, ut D. Brutus emitteretur, pro illo includi paterer.
 4 Atque hac voce Q. Fufi capti sumus: 'Ne si a Mutina
 quidem recesserit, audiemus Antonium, ne si in senatus
 quidem potestate futurum se dixerit?' Durum videbatur: 15
 itaque fracti sumus, cessimus. Recedit igitur a Mutina?
 'Nescio.' Paret senatui? 'Credo,' inquit Calenus 'sed ita,
 ut teneat dignitatem.' Valde hercules vobis laborandum
 est, patres conscripti, ut vestram dignitatem amittatis, quae
 maxima est; Antoni, quae neque est ulla neque esse potest, 20
 retineatis, ut eam per vos reciperet, quam per se perdidit.
 Si iacens vobiscum aliquid ageret, audirem fortasse: quam-
 quam—sed hoc malo dicere, audirem: stanti resistendum
 est aut concedenda una cum dignitate libertas. At non est
 5 integrum: constituta legatio est. Quid autem non integrum 25
 est sapienti, quod restitui potest? Cuiusvis hominis est
 errare; nullius nisi insipientis perseverare in errore. Poste-
 riores enim cogitationes, ut aiunt, sapientiores solent esse.
 Discussa est illa caligo, quam paulo ante dixi; diluxit, patet,
 videmus omnia, neque per nos solum, sed admonemur a 30
 nostris. Attendistis paulo ante praestantissimi viri quae

8 decepti, decepti *b* 10 praestrinxerat *ll* (-unt *f*): perstrinx. *bn*
 13 atqui *Naugerius* 15 potestate *δ*: potestatem *D* 16 recedet *f*
 27 in errore perseverare *f*

esset oratio. 'Maestam' inquit 'domum offendi, coniugem, liberos. Admirabantur boni viri, accusabant amici, quod spe pacis legationem suscepissem.' Nec mirum, P. Servili: tuis enim severissimis gravissimisque sententiis omni est non dico dignitate, sed etiam spe salutis spoliatus Antonius. Ad eum ire te legatum quis non miraretur? De me experior: cuius idem consilium quod tuum sentio quam reprehendatur. Nos reprehendimur soli? Quid? vir fortissimus Pansa sine causa paulo ante tam accurate locutus est tam diu? Quid egit nisi uti falsam proditiois a se suspicionem depelleret? Unde autem ista suspicio est? Ex pacis patrocinio repentino, quod subito suscepit, eodem captus errore quo nos.

Quod si est erratum, patres conscripti, spe falsa atque fallaci, redeamus in viam. Optimus est portus paenitentiae mutatio consilii. Quid enim potest, per ceteros immortalis! rei publicae prodesse nostra legatio? Prodesse dico? quid, si etiam obfutura est? Obfutura? quid, si iam nocuit atque obfuit? An vos acerrimam illam et fortissimam populi Romani libertatis recipendam cupiditatem non imminutam ac debilitatam putatis legatione pacis audita? quid municipia censetis? quid colonias? quid cunctam Italiam? futuram eodem studio, quo contra commune incendium exarserat? An non putamus fore ut eos paeniteat profectos esse et prae se tulisse odium in Antonium, qui pecunias polliciti sunt, qui arma, qui se totos et animis et corporibus in salutem rei publicae contulerunt? Quem ad modum nostrum hoc consilium Capua probabit, quae temporibus his Roma altera est? Illa impios civis iudicavit, eiecit, exclusit. Illi, inquam, urbi fortissime conanti manibus est ereptus Antonius. Quid? legionum nostrae nervos nonne his consiliis incidimus? Quis est enim qui ad bellum inflammato animo

4 severissimis *Gulielmus*: verissimis *codd.* 6 miretur *l*, ut
 voluit *Ernesti* 9 tam accur. paulo ante *l* 20 debilitatam *l*:
 delibatam *bnt* 22 exarserit *l* 24 pecuniam *l* 28 illi, illi *b*

futurus sit spe pacis oblata? Ipsa illa Martia, caelestis et divina legio, hoc nuntio languescet et mollietur atque illud pulcherrimum nomen amittet: excident gladii, fluent arma de manibus. Senatum enim secuta non arbitrabitur se graviore odio debere esse in Antonium quam senatum. 5
 Pudet huius legionis, pudet quartae, quae pari virtute nostram auctoritatem probans non ut consulem et imperatorem suum, sed ut hostem et oppugnatorem patriae reliquit Antonium; pudet optimi exercitus, qui coniunctus est ex duobus, qui iam lustratus, qui profectus ad Mutinam est; qui si pacis, id 10
 4 est, timoris nostri, nomen audierit, ut non referat pedem, 9
 insistet certe. Quid enim revocante et receptui canente senatu properet dimicare? Quid autem hoc iniustius quam nos inscientibus eis, qui bellum gerunt, de pace decernere? nec solum inscientibus, sed etiam invitis? An vos A. Hir- 15
 tium, praeclarissimum consulem, C. Caesarem, deorum beneficio natum ad haec tempora, quorum epistulas spem victoriae declarantis in manu teneo, pacem velle censetis? Vincere illi expetunt pacisque dulcissimum et pulcherrimum nomen non pactione, sed victoria concupiverunt. Quid? Galliam 20
 quo tandem animo hanc rem audituram putatis? Illa enim huius belli propulsandi, administrandi, sustinendi principatum tenet. Gallia D. Bruti nutum ipsum, ne dicam imperium, secuta armis, viris, pecunia belli principia firmavit; eadem crudelitati M. Antoni suum totum corpus obiecit; 25
 exhaustur, vastatur, uritur omnis: aequo animo belli patitur 10
 iniuriam, dum modo repellat periculum servitutis. Et ut omittam reliquas partis Galliae—nam sunt omnes pares—, Patavini alios excluserunt, alios eiecerunt missos ab Antonio, pecunia, militibus, et, quod maxime deerat, armis nostros 30
 duces adiuverunt. Fecerunt idem reliqui, qui quondam in

3 nomen] Martium *add. codd., del. Manutius* 5 graviore *ln* 12
 sistet *Gulielmius* quis *l* 16 et *C. Muretus* 26 uritur om-
 nis, *codd. (ita punctatum in n)*: uritur, omnes *Ferrarius* 27 in-
 iurias *Ferrarius*

eadem causa erant et propter multorum annorum iniurias alienati a senatu putabantur: quos minime mirum est communicata cum eis re publica fidelis esse, qui etiam expertes eius fidem suam semper praestiterunt. His igitur omnibus 5
5 victoriam sperantibus pacis nomen adferemus, id est: desperationem victoriae?

Quid, si ne potest quidem ulla esse pax? Quae enim est 11
condicio pacis, in qua ei, cum quo pacem facias, nihil concedi potest? Multis rebus a nobis est invitatus ad pacem
10 Antonius: bellum tamen maluit. Missi legati repugnante me, sed tamen missi; delata mandata: non paruit. Denuntiatum est ne Brutum obsideret, a Mutina discederet: oppugnavit etiam vehementius. Et ad eum legatos de pace mittemus, qui pacis nuntios repudiavit? Verecundiorne
15 coram putamus in postulando fore quam fuerit tum, cum misit mandata ad senatum? Atqui tum ea petebat, quae videbantur improba omnino, sed tamen aliquo modo posse concedi; nondum erat vestris tam gravibus tamque multis iudiciis ignominiisque concisus: nunc ea petit, quae dare
20 nullo modo possumus, nisi prius volumus bello nos victos confiteri. Senatus consulta falsa delata ab eo iudicavimus: 12
num ea vera possumus iudicare? Leges statuimus per vim et contra auspicia latas eisque nec populum nec plebem teneri: num eas restitui posse censetis? Sestertium septiens
25 miliens avertisse Antonium pecuniae publicae iudicavistis: num fraude poterit carere peculatus? Immunitates ab eo civitatibus, sacerdotia, regna venierunt: num figentur rursus eae tabulae, quas vos decretis vestris refixistis? Quod si 6
ea, quae decrevimus, obruere, num etiam memoriam rerum
30 delere possumus? Quando enim obliviscetur ulla posteritas cuius scelere in hac vestitus foeditate fuerimus? Ut

3 esse δ : om. D 9 est om. t 17 videbantur om. t 18
gravibus b¹: gravissimis b²Int 19 conscissus cod. Lang. Ferrarii
22 iudicare] hic rursus incipit V 27 civitates D 29 obruere V¹:
obruere volumus (nol. b) V²D

centurionum legionis Martiae Brundisi profusus sanguis eluatur, num elui praedicatio crudelitatis potest? Ut media praeteream, quae vetustas tollet operum circum Mutinam taetra monumenta, sceleris indicia latrocinique vestigia?

13 Huic igitur importuno atque impuro parricidae quid habemus, per deos immortalis! quod remittamus? An Galliam ultimam et exercitum? Quid est aliud non pacem facere, sed differre bellum, nec solum propagare bellum, sed concedere etiam victoriam? An ille non vicerit, si quacumque conditione in hanc urbem cum suis venerit? Armis nunc 10 omnia tenemus; auctoritate valemus plurimum; absunt tot perditii cives, nefarium secuti duces; tamen eorum ora sermonesque, qui in urbe ex eo numero relictii sunt, ferre non possumus. Quid censetis, cum tot uno tempore intruperint, nos arma posuerimus, illi non deposuerint, nonne 15

14 nos nostris consiliis victos in perpetuum fore? Ponite ante oculos M. Antonium consularem; sperantem consulatum Lucium adiungite; supplete ceteros, neque nostri ordinis solum, honores et imperia meditantis: nolite ne Tirones quidem Numisios et Mustelas Seios contemnere. Cum eis 20 facta pax non erit pax, sed pactio servitutis. L. Pisonis, amplissimi viri, praeclara vox a te non solum in hoc ordine, Pansa, sed etiam in contione iure laudata est. Excessurum se ex Italia dixit, deos penatis et sedes patrias relicturum, si—quod di omen averterint!—rem publicam oppressisset 25

7 Antonius. Quaero igitur a te, L. Piso, nonne oppressam 15 rem publicam putes, si tot tam impii, tam audaces, tam facinerosi recepti sint? Quos nondum tantis parricidiis contaminatos vix ferebamus, hos nunc omni scelere coopertos tolerabilis censes civitati fore? Aut isto tuo, mihi crede, 30

2 eluatur *bn*²: elevatur *V*: eluitur *ln*¹ elui *V*: qui *t*: eius *bl*
 4 munimenta *D* 20 Numisios et] numisioste *V*: numisios et *ut*:
 nonmusios sed *l*: nomisios *b* Seios *V*¹*bl*: Seiosve *V*²*ln* 25
 averterint] averterit *V*: averterent *b*: avertent *t*: avertant *ln* 29
 coopertos *bl*: copertos *V*: oportos *t*

consilio erit utendum, ut cedamus, abeamus, vitam inopem
 et vagam persequamur, aut cervices latronibus dandae atque
 in patria cadendum est. Ubi sunt, C. Pansa, illae cohortationes
 pulcherrimae tuae, quibus a te excitatus senatus,
 5 inflammatus populus Romanus non solum audivit, sed
 etiam didicit nihil esse homini Romano foedius servitute?
 Idcircone saga sumpsimus, arma cepimus, iuventutem 16
 omnem ex tota Italia excussimus, ut exercitu florentissimo
 et maximo legati ad pacem mitterentur? si accipiendam,
 10 cur non rogamur? si postulandam, quid timemus?

In hac ego legatione sim aut ad id consilium admiscear,
 in quo ne si dissensero quidem a ceteris, sciturus populus
 Romanus sit? Ita fiet ut si quid remissum aut concessum
 sit, meo semper periculo peccet Antonius, cum ei peccandi
 15 potestas a me concessa videatur. Quod si habenda cum 17
 M. Antoni latrocinio pacis ratio fuit, mea tamen persona
 ad istam pacem conciliandam minime fuit deligenda. Ego
 numquam legatos mittendos censui; ego ante reditum lega-
 terum ausus sum dicere, pacem ipsam si adferrent, quoniam
 20 sub nomine pacis bellum lateret, repudiandam; ego pri-
 ceptus sagorum; ego semper illum appellavi hostem, cum
 alii adversarium; semper hoc bellum, cum alii tumultum.
 Nec haec in senatu solum: eadem ad populum semper egi;
 neque solum in ipsum, sed in eius socios facinorum et
 25 ministros, et praesentis et eos, qui una sunt, in totam deni-
 que M. Antoni domum sum semper invectus. Itaque ut 18
 alacres et laeti, spe pacis oblata, inter se impii cives, quasi
 vicissent, gratulabantur, sic me iniquum eierabant, de me
 querebantur; diffidebant etiam Servilio: meminerant eius
 30 sententiis confixum Antonium; L. Caesarem fortem quidem

8 excussimus *V* et *Nonius* p. 300. 13: excivimus *D* ut *V*: et *t*: ut
 de *bln* 9 si... rogamur: hoc colon hoc loco omissum post admiscear
 in quo ne inserunt *D* 11 admiscear *δ*: admiscearis *D* (admis
 ceteris *V* med. omissis) 12 sciturus *δ*: siciturus *V*: siiturus *D*
 20 r. p. repudiandam *D* 28 iniquum *V*: inimicum *bt*

illum et constantem senatorem, avunculum tamen; Calenum procuratorem; Pisonem familiarem; te ipsum, Pansa, vehementissimum et fortissimum consulem factum iam putant leniorem: non quo ita sit aut esse possit, sed nentio a te facta pacis suspicionem multis attulit immutatae voluntatis. Inter has personas me interiectum amici Antonii moleste ferunt: quibus gerendus mos est, quoniam semel liberales esse coepimus. Proficiscantur legati optimis omnibus, sed ei proficiscantur, in quibus non offendatur Antonius. Quod si de Antonio non laboratis, mihi certe, patres conscripti, consulere debetis. Parcite oculis saltem meis et aliquam veniam iusto dolori date. Quo enim aspectu videre potero—omitto hostem patriae, ex quo mihi odium in illum commune vobiscum est—sed quo modo aspiciam mihi uni crudelissimum hostem, ut declarant eius de me acerbissimae contiones? Adeone me ferreum putatis, ut cum eo congredi aut illum aspiciere possim, qui nuper, cum in contione donaret eos, qui ei de parricidis audacissimi videbantur, mea bona donare se dixit Petusio Urbinati, qui ex naufragio luculenti patrimonio ad haec Antoniana saxa proiectus est. An L. Antonium aspiciere potero, cuius ego crudelitatem effugere non potuissem, nisi me moenibus et portis et studio municipi mei defendissem. Atque idem hic myrmillo Asiaticus, latro Italiae, conlega Lentonis et Nuculae, cum Aquilae primi pili nummos aureos daret, de meis bonis se dare dixit: si enim de suis dixisset, ne aquilam quidem ipsam credituram putavit. Non ferent, inquam, oculi Saxam, Cafonem, non duo praetores, non duo designatos tribunos, non Bestiam, non

1 illum quidem *Muretus* tamen *om. V* 9 omnibus *bn²*:
 hominibus *Vii¹*: omnibus *lt* 13 omitto *Vb*: mitto *lut* 14 sed
 (-t *V²*) *V²b*: et *V¹*: *om. lt* 19 de meis bonis *D* Petusio *Müller*
 (cf. xiii. 3): petissio *V*: pisidio *t*: pitisio *b*: praesidio *lu* 27
 ipsam credituram *lut*: ipsum credituram *V*: ipsum crediturum *b*
 28 praetores] *Garatoni*: non tr. pl. *add. codd.* (cf. xiii. 26)

Trebellium, non T. Plancum. Non possum animo aequo
 videre tot tam importunos, tam sceleratos hostis; nec id fit
 fastidio meo, sed caritate rei publicae. Sed vincam animum 21
 mihiq̄ue imperabo: dolorem iustissimum, si non potuero
 5 frangere, occultabo. Quid? vitae censetisne, patres con-
 scripti, habendam mihi aliquam esse rationem? quae mihi
 quidem minime cara est, praesertim cum Dolabella fecerit
 ut optanda mors esset, modo sine cruciatu atque tormentis;
 vobis tamen et populo Romano vilis meus spiritus esse non
 10 debet. Is enim sum, nisi me forte fallo, qui vigiliis, curis,
 sententiis, periculis etiam, quae plurima adii propter acer-
 bissimum omnium in me odium impiorum, perfecero ut
 non obstarem rei publicae, ne quid adrogantius videar
 dicere. Quod cum ita sit, nihilne mihi de periculo meo 22
 15 cogitandum putatis? Hic cum essem in urbe ac domi, 9
 tamen multa saepe temptata sunt, ubi me non solum amico-
 rum fidelitas, sed etiam universae civitatis oculi custodiunt:
 quid censetis, cum iter ingressus ero, longum praesertim,
 nullasne insidias extimescendas? Tres viae sunt ad Muti-
 20 nam—quo festinat animus, ut quam primum illud pignus
 libertatis populi Romani, D. Brutum, aspicere possim;
 cuius in complexu libenter extremum vitae spiritum edide-
 rim, cum omnes actiones horum mensum, omnes sententiae
 meae pervenerint ad eum, qui mihi fuit propositus, exitum.
 25 Tres ergo, ut dixi, viae: a supero mari Flaminia, ab infero
 Aurelia, media Cassia. Nunc, quaeso, attendite num aber- 23
 ret a coniectura suspicio periculi mei. Etruriam discriminat
 Cassia. Scimusne igitur, Pansa, quibus in locis nunc sit
 Lentonis Caesenni vii viralis auctoritas? Nobiscum nec

4 potuero *Vbn*: potero *ll* 10 sum *V*: est *bln*: *om. t* 11
 etiam *Vt*: etiam *perfecerit bln* adii *om. D* 12 *perfecerim V*:
permeferim t: *pertulerim bln* 13 *obstarem Vt*: *-rent bln*
 19 *pertimescendas D* 23 horum mensum *Muretus*: horum men-
 surnsum *V*: honorum *D* 24 exitum] exitus *codd.* (exitum q. m.
 i. p. exitus *ln*) 27 a *dcl. Madvig*

animo certe est nec corpore. Si autem aut domi est aut
 non longe a domo, certe in Etruria est, id est in via. Quis
 igitur mihi praestat Lentonem uno capite esse contentum?
 Dic mihi praeterea, Pansa, Ventidius ubi sit, cui fui semper
 amicus, ante quam ille rei publicae bonisque omnibus tam
 aperte est factus inimicus. Possum Cassiam vitare, tenere
 Flaminiam: quid, si Anconam, ut dicitur, Ventidius vene-
 rit, poterone Ariminum tuto accedere? Restat Aurelia.
 Hic quidem etiam praesidia habeo; possessiones enim sunt
 P. Clodi. Tota familia occurret; hospitio invitabit propter
 10 familiaritatem notissimam. Hisce ego viis me committam,
 24 qui Terminalibus nuper in suburbium, ut eodem die rever-
 terer, ire non sum ausus? Domesticis me parietibus vix
 tueor sine amicorum custodiis. Itaque in urbe maneo, si
 licebit, manebo. Haec mea sedes est, haec vigilia, haec 15
 custodia, hoc praesidium stativum. Teneant alii castra,
 gerant res bellicas; occiderint hostem; nam hoc caput est;
 nos, ut dicimus semperque fecimus, urbem et res urbanas
 vobiscum pariter tuebimur. Neque vero recuso munus
 hoc: quamquam populum Romanum video pro me recu- 20
 sare. Nemo me minus timidus, nemo tamen cautior. Res
 declarat. Vicesimus annus est, cum omnes scelerati me
 unum petunt. Itaque ipsi, ne dicam mihi, rei publicae
 poenas dederunt: me salvum adhuc res publica conservavit
 sibi. Timide hoc dicam; scio enim quidvis homini acci- 25
 dere posse—verum tamen semel circumsessus lectis valen-
 tissimorum hominum viribus cecidi sciens, ut honestissime
 25 possem exurgere. Possumne igitur satis videri cautus, satis
 providus, si me huic itineri tam infesto tamque periculoso

1 in litt. corpo def. V usque ad finem orationis 6 tenere δ: et t:
 om. bln: itare Flaminia coni. Purser 9 habeo b 14 maneo
 om. edd. rec. ex δ si b: sisi t: si sic ln 17 gerant res Orelli:
 regna tres t: regna res bln: regant res Schütz occiderint scripsi:
 oderint codd.: fuderint Faernus 18 didicimus Gruterus 21
 nemo tamen Italn: nemotâ t: nemo bln 26 circumsessus bln:
 -cisses t: -sacptus Faernus 29 tam periculoso t

commisero? Gloriam in morte debent ei, qui in re publica
 versantur, non culpae reprehensionem et stultitiae vituperationem
 relinquere. Quis bonus non luget mortem Treboni? quis non dolet
 interitum talis et civis et viri? At sunt qui dicant dure illi quidem,
 5 sed tamen dicunt: minus dolendum, quod ab homine impuro nefarioque non
 caverit. Etenim qui multorum custodem se profiteatur, eum sapientes
 sui primum capitis aiunt custodem esse oportere. Cum saeptus sis
 legibus et iudiciorum metu, non sunt omnia timenda neque ad
 10 omnis insidias praesidia quaerenda. Quis enim audeat luci, quis
 in militari via, qui bene comitatum, quis inlustrem aggredi? Haec
 neque hoc tempore neque in me valent. Non modo enim periculum
 16 non extimescet, qui mihi vim attulerit, sed etiam gloria non
 sperabit a latronum gregibus et praemia. Haec ego in urbe
 11 provideo: facilis est circumspectus unde exeam, quo progrediar,
 quid ad dexteram, quid ad sinistram sit. Num idem in Appennini
 tramitibus facere potero? in quibus etiam si non erunt insidiae,
 20 quae facillime esse poterunt, animus tamen erit sollicitus, ut
 nihil possit de officiis legationis attendere. Sed effugi insidias,
 perrupi Appenninum: nempe in Antoni congressum conloquiumque
 veniendum est. Quinam locus capiatur? Si extra castra, ceteri
 viderint: ego me vix tuto futurum puto. Novi hominis furorem,
 25 novi effrenatam violentiam. Cuius acerbitas morum immanitasque
 naturae ne vino quidem permixta temperari solet, hic ira dementiaque
 inflammatus adhibito fratre Lucio, taeterrima belua, numquam
 profecto a me sacrilegas manus atque impias abstinebit. Memini
 conloquia et cum acerri- 27 mis hostibus et cum gravissime
 30 dissidentibus civibus.

4 at (ad l) sunt In: assunt bt 11 luci bn¹ (-e n²): duce l: om. t
 14 extimescet] -cit codd. 16 provideo] providero b: praesidia lnt
 18 facere om. t 24 me vix tuto (tutum Halm) futurum blnt
 Halmii con: me vi ac toto futurum t: mortem actutum penum b
 actuum n¹) futuram bln 30 dissidentibus t: dissentibus bln

Cn. Pompeius, Sexti filius, consul me praesente, cum essem tiro in eius exercitu, cum P. Vettio Scatone, duce Marso- rum, inter bina castra conlocutus est: quod quidem memini Sex. Pompeium, fratrem consulis, ad colloquium ipsum Roma venire, doctum virum atque sapientem. Quem cum 5 Scato salutasset, 'Quem te appellem?' inquit. At ille 'Voluntate hospitem, necessitate hostem.' Erat in illo colloquio aequitas; nullus timor, nulla suberat suspicio; mediocre etiam odium. Non enim ut eriperent nobis socii civitatem, sed ut in eam reciperentur petebant. Sulla cum 10 Scipione inter Cales et Teanum, cum alter nobilitatis florem, alter belli socios adhibuisset, de auctoritate senatus, de suffragiis populi, de iure civitatis leges inter se et condiciones contulerunt. Non tenuit omnino colloquium illud 12 fidem: a vi tamen periculoque afuit. Possumusne igitur in 15 Antoni latrocinio aequae esse tuti? Non possumus; aut, 28 si ceteri possunt, me posse diffido. Quod si non extra castra congrediemur, quae ad colloquium castra sumentur? In nostra ille numquam veniet; multo minus nos in illius. Reliquum est ut et accipiantur et remittantur postulata per 20 litteras. Ergo erimus in castris, meaque ad omnia postulata una sententia; quam cum hic vobis audientibus dixerò, isse, redisse me putatote: legationem confecerò. Omnia ad senatum mea sententia reiciam, quaecumque postulabit Antonius. Neque enim licet aliter neque permissum est 25 nobis ab hoc ordine, ut bellis confectis decem legatis per- mitti solet more maiorum, neque ulla omnino a senatu mandata accepimus. Quae cum agam in consilio, non nullis, ut arbitror, repugnantibus, nonne metuendum est ne imperita militum multitudo per me pacem distineri putet? 30

3 quod quidem *ln*: quo quidem *bt*: quo quidem tempore *Ernesti*:
fort. quo quidem die 13 de iure *l*: et de iure *bln* leges
inter se et condiciones *Garatoni*: legis inter se condiciones *codd.*
16 tuti *b*: uti *l*: ut sicut *l*: sic *n* 21 mea quidem *Halm* 23
isse *scripsi*: isse et *codd.* (*cf.* ii. 78, 89) 28 non nullis] *fuljis ln*:
nullis *bt*

Facite hoc meum consilium legiones novas non improbare ; 29
 nam Martiam et quartam nihil cogitantis praeter dignitatem
 et decus comprobaturas esse certo scio : quid ? veteranos
 non veremur—nam timeri se ne ipsi quidem volunt—quo-
 5 nam modo accipiant severitatem meam ? Multa enim falsa
 de me audierunt ; multa ad eos improbi detulerunt, quorum
 commoda, ut vos optimi testes estis, semper ego sententia,
 auctoritate, oratione firmavi : sed credunt improbis, credunt
 turbulentis, credunt suis. Sunt autem fortes illi quidem,
 10 sed propter memoriam rerum, quas gesserunt, pro populi
 Romani libertate et salute rei publicae nimis feroces et ad
 suam vim omnia nostra consilia revocantes. Horum ego 30
 cogitationem non vereor ; impetum pertimesco. Haec quo-
 que tanta pericula si effugero, satisne tutum reditum putatis
 15 fore ? Cum enim et vestram auctoritatem meo more de-
 fendero et meam fidem rei publicae constantiamque praesti-
 tero, tum erunt mihi non ei solum, qui me oderunt, sed illi
 etiam, qui invident, extimescendi. Custodiatur igitur vita
 rei publicae mea, quoad vel dignitas vel natura patietur,
 20 patriae reservetur, mors aut necessitatem habeat fati aut, si
 ante oppetenda est, oppetatur cum gloria. Haec cum ita
 sint, etsi hanc legationem res publica, ut levissime dicam,
 non desiderat, tamen si tuto licebit ire, proficiscar. Om-
 nino, patres conscripti, totum huiusce rei consilium non
 25 periculo meo, sed utilitate rei publicae metiar. De qua
 mihi quoniam liberum est spatium, multum etiam atque
 etiam considerandum puto idque potissimum faciendum,
 quod maxime interesse rei publicae iudicaro.

2 cogitantis *Madvig*: cogitatis *t*: cogitetis *lln* 3 certo *Orelli*:
 certe *codd.* 4 quonam modo accipiant *t*: sed quo. m. accipient
bln 15 meo more] meo me more *t*: et meo me more *ln*: more
 meo *b* 19 rei p. (r. p.) mea *t*: r. p. eaque *b*: mea r. p. eaque *ln*
 20 aut (*post* mors) *Faermus*: autem *codd.* 25 meo periculo *t*

M. TVLLI CICERONIS
IN M. ANTONIVM
ORATIO PHILIPPICA TERTIA
DECIMA

I A PRINCIPIO huius belli, patres conscripti, quod cum
impiis civibus consceleratisque suscepimus, timui ne con-
dicio insidiosa pacis libertatis reciperaudae studia restin-
gueret. Dulce enim etiam nomen est pacis, res vero ipsa
cum iucunda tum salutaris. Nam nec privatos focos nec 5
publicas leges videtur nec libertatis iura cara habere quem
discordiae, quem caedes civium, quem bellum civile de-
lectat, eumque ex numero hominum eiciendum, ex finibus
humanae naturae exterminandum puto. Itaque sive Sulla
sive Marius sive uterque sive Octavius sive Cinna sive 10
iterum Sulla sive alter Marius et Carbo sive qui alius civile
bellum optavit, eum detestabilem civem rei publicae natum
2 iudico. Nam quid ego de proximo dicam, cuius acta defen-
dimus, actorem ipsum iure caesum fatemur? Nihil igitur
hoc cive, nihil hoc homine taetrius, si aut civis aut homo 15
habendus est, qui civile bellum concupiscit. Sed hoc pri-
mum videndum est, patres conscripti, cum omnibusne pax
esse possit an sit aliquod bellum inexpiabile, in quo pactio
pacis lex sit servitutis. Pacem cum Scipione Sulla sive
faciebat sive simulabat, non erat desperandum, si conve- 20
nisset, fore aliquem tolerabilem statum civitatis. Cinna si

5 cum *lt*: tum *V*: tamen *b*
Eberhard: auctorem *VD*

14 actorem *cod. Amst.*, ut *voluit*
20 sive simulabat *om. D*

concordiam cum Octavio confirmare voluisset, hominum in
 re publica sanitas remanere potuisset. Proximo bello si
 aliquid de summa gravitate Pompeius, multum de cupidi-
 tate Caesar remisisset, et pacem stabilem et aliquam rem
 5 publicam nobis habere licuisset. Hoc vero quid est? cum 2
 Antoniis pax potest esse? cum Censorino, Ventidio, Tre-
 bellio, Bestia, Nucula, Munatio, Lentone, Saxa? Exempli
 causa paucos nominavi: genus infinitum immanitatemque
 ipsi cernitis reliquorum. Addite illa naufragia Caesaris 3
 10 amicorum, Barbas Cassios, Barbatios, Poliones; addite
 Antoni conlusores et sodalis, Eutrapelum, Melam, Caelium,
 Pontium, Crassicum, Tironem, Mustelam, Petusium: comi-
 tatum relinquo, duces nomino. Huc accedunt Alaudae
 ceterique veterani, seminarium iudicum decuriae tertiae, qui
 15 suis rebus exhaustis, beneficiis Caesaris devoratis, fortunas
 nostras concupiverunt. O fidam dexteram Antoni, qua 4
 ille plurimos civis trucidavit, o ratum religiosumque foedus,
 quod cum Antoniis fecerimus! Hoc si Marcus violare
 conabitur, Luci eum sanctitas a scelere revocabit. Illis
 20 locus si in hac urbe fuerit, ipsi urbi locus non erit. Ora
 vobis eorum ponite ante oculos et maxime Antoniorum;
 incessum, aspectum, voltum, spiritum, latera tegentis alios,
 alios praegredientis amicos. Quem vini anhelitum, quas
 contumelias fore censetis minasque verborum! Nisi forte
 25 eos pax ipsa leniet, maximeque, cum in hunc ordinem vene-
 rint, salutabunt benigne, comiter appellabunt unum quem-
 que nostrum. Non recordamini, per deos immortalis! quas 3
 in eos sententias dixeritis? Acta M. Antoni rescidistis;
 leges refixistis; per vim et contra auspicia latas decrevistis;

1 hominum . . . potuisset *om. V¹* 4 dimisisset *D* 7 Munatio
Vln²: T. Mun. *bn¹t* 9 reliquorum *V*: belli quorum *D* (*cf.* § 47)
 10 Poliones *D* 12 Pontium *om. V* Petusium *V*: pestu-
 tum *t*: peditum *bln* 18 cum Antoniis (*aniis t*) *bt*: cum Antonio
V: can *l*: cum *n* 21 vobis eorum ponite *V*: vobis ponite eorum
 p. c. (*sine p. c. b*) *bln*: eorum p. c. ponite vobis *t* 27 per deos . . .
 eos *D*: *om. V¹*: quas in eos *V²*

totius Italiae dilectus excitavistis; conlegam et scelerum socium omnium hostem iudicavistis. Cum hoc quae pax potest esse? Hostis si esset externus, id ipsum vix talibus factis, sed posset aliquo modo. Maria, montes, regionum magnitudines interessent; odisses eum, quem non videres. 5 Hi in oculis haerebunt et, cum licebit, in faucibus; quibus enim saeptis tam immanis beluas continebitis? At incertus exitus belli. Est omnino fortium virorum, quales vos esse debetis, virtutem praestare—tantum enim possunt—, 6 fortunae culpam non extimescere. Sed quoniam ab hoc 10 ordine non fortitudo solum, verum etiam sapientia postulatur—quamquam vix videntur haec posse seiungi, seiungamus tamen—, fortitudo dimicare iubet, iustum odium incendit, ad configendum impellit, vocat ad periculum: quid sapientia? Cautioribus utitur consiliis, in posterum 15 providet, est omni ratione tectior. Quid igitur censet? parendum est enim atque id optimum iudicandum, quod sit sapientissime constitutum. Si hoc praecipit, ne quid vita existimem antiquius, ne decernam capitis periculo, fugiam omne discrimen, quaeram ex ea: ‘Etiamne, si erit, 20 cum id fecero, serviendum?’ Si adnuerit, ne ego sapientiam istam, quamvis sit erudita, non audiam. Sin responderit: ‘Tu vero ita vitam corpusque servato, ita fortunas, ita rem familiarem, ut haec libertate posteriora ducas itaque his uti velis, si libera re publica possis, nec pro his liber- 25 tatem, sed pro libertate haec proicias tamquam pignora iniuriae,’ tum sapientiae vocem audire videar, eique ut 7 deo paream. Itaque si receptis illis esse possumus liberi, vincamus odium pacemque patiamur; sin otium incolumibus his esse nullum potest, laetemur decertandi oblatam esse 30

1 dilectum *D* 3 tamen id *D* 16 tectior *V¹t*: rector *b*:
 protector *V²ln* 18 sit] est *coni. Halm* 20 si erit *V¹b*: fuerit
V²ln 23 servato *om. V*, unde tu vero tuere ita *coni. Halm*,
 tuere ita (*sine* tu vero) *Madvig* 29 sin otium *V*: sin ius *ln*:
 si vis *bt*

fortunam. Aut enim interfectis illis fruemur victricē re publica aut oppressi—quod omen avertat Iuppiter!—si non spiritu, at virtutis laude vivemus.

At enim nos M. Lepidus, imperator iterum, pontifex 4
 5 maximus, optime proximo civili bello de re publica meritis, ad pacem adhortatur. Nullius apud me, patres conscripti, auctoritas maior est quam M. Lepidi vel propter ipsius virtutem vel propter familiae dignitatem. Accedunt eodem multa privata magna eius in me merita, mea quaedam officia
 10 in illum. Maximum vero eius beneficium numero, quod hoc animo in rem publicam est, quae mihi vita mea semper fuit carior. Nam cum Magnum Pompeium, clarissimum 8
 adolescentem, praestantissimi viri filium, auctoritate adduxit ad pacem remque publicam sine armis maximo civilis belli
 15 periculo liberavit, tum me eius beneficio plus quam pro virili parte obligatum puto. Itaque et honores ei decrevi quos potui amplissimos, in quibus mihi vos estis adsensi, nec umquam de illo et sperare optime et loqui destiti. Magnis et multis pignoribus M. Lepidum res publica inligatum
 20 tenet. Summa nobilitas est, omnes honores, amplissimum sacerdotium, plurima urbis ornamenta, ipsius, fratris maiorumque monumenta; probatissima uxor, optatissimi liberi, res familiaris cum ampla tum casta a cruore civili. Nemo ab eo civis violatus, multi eius beneficio et misericordia
 25 liberati. Talis igitur vir et civis opinione labi potest, voluntate a re publica dissidere nullo pacto potest. Pacem volt M. Lepidus. Praeclare, si talem potest efficere, qualem 9
 nuper effecit, qua pace Cn. Pompei filium res publica aspiciet suoque sinu complexuque recipiet, neque solum
 30 illum, sed cum illo se ipsam sibi restitutam putabit. Haec causa fuit cur decerneretis statuam in rostris cum inscri-

1 interfectis illis *del. Faernus* 4 M. Lepidus *l: om. cett. (om. imperator l)* 9 officia *om. D* 14 pacem *V: urbem D* 16 putet *V¹: putavi coni. Halm* 19 obligatum *D* 21 orn. ipsius, *Halm*
 24 eius *om. D* 28 effecit *bln: efficit Vt* 31 cur ei *Lambinus*

ptione praeclara, cur absenti triumphum. Quamquam enim magnas res bellicas gesserat et triumpho dignas, non erat tamen ei tribuendum, quod nec L. Aemilio nec Aemiliano Scipioni nec superiori Africano nec Mario nec Pompeio, qui maiora bella gesserunt, sed, quod silentio bellum civile 5 confecerat, cum primum licuit, honores in eum maximos
 5 contulistis. Existimasne igitur, M. Lepide, qualem Pompeium res publica habitura sit civem, talis futuros in re
 10 publica Antonios? In altero pudor, gravitas, moderatio, integritas; in illis—et cum hos compello, praetereo animo 10 ex grege latrocini neminem—libidines, scelera, ad omne facinus immanis audacia. Deinde vos obsecro, patres conscripti, quis hoc vestrum non videt, quod Fortuna ipsa, quae dicitur caeca vidit? Salvis enim actis Caesaris, quae concordiae causa defendimus, Pompeio sua domus patebit, 15 eamque non minoris, quam emit Antonius, redimet; redimet, inquam, Cn. Pompei domum filius. O rem acerbam! Sed haec satis diu multumque defleta sunt. Decrevisit tantam pecuniam Pompeio, quantam ex bonis patriis in
 17 praedae dissipatione inimicus victor redegisset. Sed hanc 20 mihi dispensationem pro paterna necessitudine et coniunctione depono: redimet hortos, aedis, urbana quaedam, quae possidet Antonius. Nam argentum, vestem, supellectilem, vinum amittet aequo animo, quae ille helluo dissipavit. Albanum, Formianum a Dolabella reciperebit; 25 etiam ab Antonio Tusculanum; eique, qui nunc Mutinam oppugnant, D. Brutum obsident, de Falerno Anseres depellantur. Sunt alii plures fortasse, sed mea memoria dilabuntur. Ego etiam eos dico, qui hostium numero non sunt, Pompeianas possessiones quanti emerint filio reddituros. 30

3 tamen *om. V* 5 silentio] sapientia *Pluygers* 8 in re p.
om. D 10 animo] omnino *Ferrarius* 14 videt *D* 17 O rem
 acerbam] *hic deficit V* 27 depellantur *ln't et Servius ad Ecl. ix. 36:*
 depellentur *bn'* 28 sed mea *ln:* de mea *b:* mea *t:* sed de mea
Nangerius: fort. sed e mea dilabuntur] *fort. elabuntur*

Satis inconsiderati fuit, ne dicam audacis, rem ullam ex 12
 illis attingere; retinere vero quis poterit clarissimo domino
 restituto? An is non reddet, qui domini patrimonium cir-
 cumplexus quasi thesaurum draco, Pompei servus, libertus
 5 Caesaris, agri Lucani possessiones occupavit? Atque illud
 septiens miliens, quod adulescenti, patres conscripti, spo-
 pondistis, ita describetur, ut videatur a vobis Cn. Pompei
 filius in patrimonio suo conlocatus. Haec senatus: reliqua
 populus Romanus in ea familia, quam vidit amplissimam,
 10 persequetur, in primis paternum auguratus locum, in quem
 ego eum, ut, quod a patre accepi, filio reddam, mea nomi-
 natione cooptabo. Utrum igitur augurem Iuppiter Optimus
 Maximus, cuius interpretes internuntiique constituti sumus,
 utrum populus Romanus libentius sanciet, Pompeiumne
 15 an Antonium? Mihi quidem numine deorum immortalium
 videtur hoc fortuna voluisse, ut actis Caesaris firmis ac ratis
 Cn. Pompei filius posset et dignitatem et fortunas patrias
 recipere.

Ac ne illud quidem silentio, patres conscripti, praetereun- 6
 20 dum puto, quod clarissimi viri legati, L. Paulus, Q. Thermus,
 C. Fannius, quorum habetis cognitam voluntatem in rem
 publicam eamque perpetuam atque constantem, nuntiant se
 Pompei conveniendi causa divertisse Massiliam eumque
 cognovisse paratissimo animo, ut cum suis copiis iret ad
 25 Mutinam, ni vereretur ne veteranorum animos offenderet.
 Est vero eius patris filius, qui sapienter faciebat non minus
 multa quam fortiter. Itaque intellegitis et animum ei
 praesto fuisse nec consilium defuisse. Atque etiam hoc
 M. Lepido providendum est, ne quid adrogantius, quam
 30 eius mores ferunt, facere videatur. Si enim nos exercitu 14

4 thesaurum *om. t* 10 in quem *codd. Ferrarii*: in que *t*: in
 quo *ln*: *om. b* 12 Iuppiter Opt. Maximus *Pluygers*: i. o. m. *codd.*:
 Iovis Opt. Max. *edd.* 13 nos *post* sumus *add. Madvig* 14 -ne
 an *t*: ne *bin* 25 ni vereretur ne *om. b* 28 praesto *om. t*
 30 si *ln*: sive *t*: sine *b*

terret, non meminit illum exercitum senatus populique Ro-
 mani atque universae rei publicae esse, non suum. At uti
 potest pro suo. Quid tum? omniane bonis viris, quae facere
 possunt, facienda sunt, etiamne, si turpia, si pernicioosa
 erunt, si facere omnino non licebit? Quid autem turpius 5
 aut foedius aut quod minus deceat quam contra senatum,
 contra civis, contra patriam exercitum ducere? quid vero
 magis vituperandum quam id facere, quod non liceat?
 Licet autem nemini contra patriam ducere exercitum; si
 quidem licere id dicimus, quod legibus, quod more maiorum 10
 institutisque conceditur. Neque enim, quod quisque potest,
 id ei licet, nec, si non obstat, propterea etiam permittitur.
 Tibi enim exercitum, Lepide, tam quam maioribus tuis
 patria pro se dedit. Hoc tu arcebis hostem, finis imperi
 propagabis: senatui populoque Romano parebis, si quam ad 15
 7
 15 aliam rem te forte traduxerit. Haec si cogitas, es M. Lepidus,
 pontifex maximus, M. Lepidi, pontificis maximi, pronepos;
 sin hominibus tantum licere iudicas, quantum possunt, vide
 ne alienis exemplis eisque recentibus uti quam et antiquis
 et domesticis malle videare. Quod si auctoritatem inter- 20
 ponis sine armis, magis equidem laudo, sed vide ne hoc
 ipsum non sit necesse. Quamquam enim est tanta in te
 auctoritas, quanta debet in homine nobilissimo, tamen sena-
 tus se ipse non contemnit, nec vero fuit umquam gravior,
 constantior, fortior. Incensi omnes rapimur ad libertatem 25
 recipendam; non potest ullius auctoritate tantus senatus
 populique Romani ardor exstingui; odimus, irati pugnamus,
 extorqueri manibus arma non possunt; receptui signum aut
 revocationem a bello audire non possumus; speramus op-
 16 tima, pati vel difficillima malumus quam servire. Caesar 30
 confecit invictum exercitum; duo fortissimi consules adsunt

2 uti *b¹n*: ubi *b²lt*
δ: cogitasses *Int*
 odimus *om. b¹*
 29 possemus *t*

9 licet *bn²*: liceat *Int*
 25 fortior *bn*: *om. It*
 28 e manibus *Halm*
 31 confecit *δ*: conficit *D*

16 cogitas es
 27 restingui *Ursinus*
 aut . . . bello *del. Cobet*

cum copiis; L. Planci, consulis designati, varia et magna auxilia non desunt; in D. Bruti salute certatur; unus furiosus gladiator cum taeterrimorum latronum manu contra patriam, contra deos penatis, contra aras et focos, contra
 5 quattuor consules gerit bellum. Huic cedamus, huius condiciones audiamus, cum hoc pacem fieri posse credamus?

At periculum est ne opprimamur. Non metuo ne is, qui 8 suis amplissimis fortunis nisi nobis sauis frui non potest, prodat salutem suam. Bonos civis primum natura efficit,
 10 adiuvat deinde fortuna. Omnibus enim bonis expedit salvam esse rem publicam. Sed in eis, qui fortunati sunt, magis id apparet. Quis fortunatior Lepido, ut ante dixi, 17 quis eodem sanior? Vidit eius maestitiam atque lacrimas populus Romanus Lupercalibus; vidit quam abiectus, quam
 15 confectus esset, cum Caesari diadema imponens Antonius servum se illius quam conlegam esse malebat. Qui si reliquis flagitiis et sceleribus abstinere potuisset, tamen unum ob hoc factum dignum illum omni poena putarem. Nam si ipse servire poterat, nobis dominum cur imponebat? et
 20 si eius pueritia pertulerat libidines eorum, qui erant in eum tyranni, etiamne in nostros liberos dominum et tyrannum comparabat? Itaque illo interfecto qualem in nos eum esse voluit, talis ipse in ceteros exstitit. Qua enim in barbaria 18 quisquam tam taeter, tam crudelis tyrannus, quam in hac
 25 urbe armis barbarorum stipatus Antonius? Caesare dominante veniebamur in senatum, si non libere, at tamen tuto. Hoc archipirata—quid enim dicam tyranno?—haec subsellia ab Ituraeis occupabantur. Prorupit subito Brundisium, ut inde agmine quadrato ad urbem accederet; lautissimum
 30 oppidum nunc municipum honestissimorum, quondam colonorum, Suessam, fortissimorum militum sanguine implevit;

8 nobis] bonis *cod. Langobardicus Ferrarii* 14 vidit *om. t* 15
 ponens *t* 17 abstinere *n*: se ante abstin. *add. bl, post si t* 23 in
 ceteros *del. Fluygers* in] *om. codd.* 30 municipum *Manutius*:
 municipium *codd.*

Brundisi in sinu non modo avarissimae, sed etiam crude-
 lissimae uxoris delectos Martiae legionis centuriones truci-
 davit. Inde se quo furore, quo ardore ad urbem, id est ad
 caedem optimi cuiusque rapiebat! Quo tempore di ipsi
 immortales praesidium improvisum nec opinantibus nobis 5
 9 obtulerunt. Caesaris enim incredibilis ac divina virtus
 19 latronis impetus crudelis ac furibundos retardavit: quem
 tamen ille demens laedere se putabat edictis, ignorans, quae-
 cumque falso diceret in sanctissimum adolescentem, ea vere
 recidere in memoriam pueritiae suae. Ingressus urbem est 10
 quo comitatu vel potius agmine, cum dextra sinistra, gemente
 populo Romano, minaretur dominis, notaret domos, divi-
 surum se urbem palam suis polliceretur. Rediit ad milites;
 ibi pestifera illa Tiburi contio. Inde ad urbem cursus;
 senatus in Capitolium; parata de circumscribendo adule- 15
 scente sententia consularis, cum repente—nam Martiam
 legionem Albae consedissee sciebat—adfertur ei de quarta
 nuntius. Quo percussus abiecit consilium referendi ad
 senatum de Caesare: egressus est non viis, sed tramitibus
 paludatus. [Eoque ipso die innumerabilia senatus consulta 20
 fecit, quae quidem omnia citius delata quam scripta sunt.]
 20 Ex eo non iter, sed cursus et fuga in Galliam. Caesarem
 sequi arbitrabatur cum legione Martia, cum quarta, cum
 veteranis, quorum ille nomen prae metu ferre non poterat,
 eique in Galliam penetranti D. sc Brutus obiecit, qui se 25
 totius belli fluctibus circumiri quam illum aut regredi aut
 progredi maluit, Mutinamque illi exsultanti tamquam frenos
 furoris iniecit. Quam cum operibus munitionibusque sae-
 psisset nec eum coloniae florentissimae dignitas neque cor-

8 tamen *b* (*e coll. mea*): tum *Int* 9 diceret *ln*: in eum diceret *bt*:
 diceret *Pluygers* in sanctissimum adolescentem *del. Halm*
 14 ibi *bn*: ubi *ll* Tibure *Muretus* 16 nam] iam *Faernus* 20
 eoque . . . sunt *seclusi*: totum hoc colon mihi ex iii. 24 huc *invectum*
videtur 21 delata *l*: deleta *bn*: perfecta *perlata* 24 potu-
 erat *b*

sulis designati maiestas a parricidio deterreret, tum me—
 testor et vos et populum Romanum et omnis deos, qui huic
 urbi praesident—invito et repugnante legati missi tres con-
 sulares ad latronum et gladiatorum ducem. Quis tam bar- 21
 5 barus umquam, tam immanis, tam ferus? Non audivit, non
 respondit; neque eos solum praesentis, sed multo magis
 nos, a quibus illi erant missi, sprexit et pro nihilo putavit.
 Postea quod scelus, quod facinus parricida non edidit?
 Circumsedet colonos nostros, exercitum populi Romani,
 10 imperatorem, consulem designatum; agros divexat civium
 optimorum; hostis taeterrimus omnibus bonis cruces ac
 tormenta minitatur. Cum hoc, M. Lepide, pax esse quae 10
 potest? cuius ne supplicio quidem ullo satiari videtur posse
 populus Romanus.

15 Quod si quis adhuc dubitare potuit quin nulla societas 22
 huic ordini populoque Romano cum illa importunissima
 belua posset esse, desinet profecto dubitare his cognitis
 litteris, quas mihi missas ab Hirtio consule modo accepi.
 Eas dum recito dumque de singulis sententiis breviter
 20 disputo, velim, patres conscripti, ut adhuc fecistis, me
 attente audiat. 'Antonius Hirtio et Caesari.' Neque se
 imperatorem neque Hirtium consulem nec pro praetore
 Caesarem. Satis hoc quidem scite: deponere alienum
 nomen ipse maluit quam illis suum reddere. 'Cognita
 25 morte C. Treboni non plus gavisus sum quam dolui.'
 Videte quid se gavisum, quid doluisse dicat: facilius de
 pace deliberabitis. 'Dedisse poenas sceleratum cineri atque
 ossibus clarissimi viri et apparuisse numen deorum intra
 finem anni vertentis aut iam soluto supplicio parricidi aut
 30 impendente laetandum est.' O Spartace! quem enim te

4 latronum et *Halm*: -nes m *bt*: -nem M. Antonium n: -nes M.
 Antonii l (latronum gladiatorem ducem *Müller*) 9 pop. R. n:
 r. p. *bt* 15 dub. adhuc t 17 desinet n², ut voluit *Ernesti*:
 designat *ln*¹: desinat b 23 scite *ln*: scito t: scire b 29 par-
 ricidii b: -da t: -dae *ln* (n in *ras.*)

potius appellem, cuius propter nefanda scelera tolerabilis
 fuisse videtur Catilina? laetandum esse ausus es scribere
 Trebonium dedisse poenas? sceleratum Trebonium? quo
 scelere, nisi quod te Idibus Martiis a debita tibi peste
 23 seduxit? Age, hoc laetaris: videamus quid moleste feras. 5
 'A senatu iudicatum hostem populi Romani Dolabellam eo,
 quod sicarium occiderit, et videri cariorem rei publicae
 filium scurrae quam C. Caesarem, patriae parentem, ingemi-
 scendum est.' Quid ingemiscis? Hostem Dolabellam?
 quid? te non intellegis dilectu tota Italia habito, consulibus 10
 missis, Caesare ornato, sagis denique sumptis hostem iudi-
 catum? Quid est autem, scelerate, quod gemas hostem
 Dolabellam iudicatum a senatu? Quem tu ordinem omnino
 esse nullum putas, sed eam tibi causam belli gerendi pro-
 ponis, ut senatum funditus deleas, reliqui boni et locupletes 15
 omnes summum ordinem subsequantur. At scurrae filium
 appellat. Quasi vero ignotus nobis fuerit splendidus eques
 Romanus, Treboni pater. Is autem humilitatem despiciere
 II
 24 audet cuiusquam, qui ex Fadia sustulerit liberos? 'Acerbis-
 simum vero est te, A. Hirti, ornatum beneficiis Caesaris et 20
 talem ab eo relictum, qualem ipse miraris.' Equidem
 negare non possum a Caesare Hirtium ornatum, sed illa
 ornamenta in virtute et in industria posita lucent. Tu vero,
 qui te ab eodem Caesare ornatum negare non potes, quid
 esses, si tibi ille non tam multa tribuisset? ecquo te tua 25
 virtus provexisset, ecquo genus? In lustris, popinis, alea,
 vino tempus aetatis omne consumpisses, ut faciebas, cum

2 es *lu*: *ẽ t*: *om. b* 6 a senatu *add. Müller*: *om. codd.* (*post*
 -as) hostem pop. R. *Müller*: hoc tempore (hostem *add. b*) *codd.*
 7 rei p. *mei*: pop. R. *cdd. ex ð* 9 ingemiscis? hostem *ita distinct. in*
l: *sine puncto cdd.* iudicatum *post Dol. add. ð* 10 quid te *n*:
 qui te *bnt* 19 cuiusquam] cuius qui *l*: cuiusque *bnt* Fadia
Ferrarius: ex ea die *codd.* 20 est *hoc loc. hab. l, ante vero bn*:
 esse *t* ornatum *ed. Gryph.*: orn. esse *codd.* 23 in industria *l*:
om. in bnt 26 genus] genus vitae *Schelle*: ingenium *Ursinus*:
 industria *Phygers*: *fort. illustre genus*

in gremiis mimarum mentum mentemque deponeres. 'Et te, o puer.' Puerum appellat, quem non modo virum, sed etiam fortissimum virum sensit et sentiet. Est istuc quidem nomen aetatis, sed ab eo minime usurpandum, qui suam
 5 amentiam puero praebet ad gloriam. 'Qui omnia nomini debes.' Debet vero solvitque praeclare. Si enim ille 25 patriae parens, ut tu appellas—ego quid sentiam videro—, cur non hic parens verior, a quo certe vitam habemus e tuis facinerosissimis manibus ereptam? 'id agere, ut iure deminutus sit Dolabella?' Turpem vero actionem, qua defenditur amplissimi auctoritas ordinis contra crudelissimi gladiatoris amentiam! 'et ut venefica haec liberetur obsidione? Veneficam audes appellare eum virum, qui tuis veneficiis remedia invenit? quem ita obsides, nove Hannibal, aut si
 15 quis acutior imperator fuit, ut te ipse obsideas, neque te istinc, si cupias, possis explicare. Recesseris: undique omnes insequentur; manseris: haerebis. Nimirum recte veneficam appellas, a quo tibi praesentem pestem vides comparatam. 'Ut quam potentissimus sit Cassius atque
 20 Brutus!' Putes Censorinum dicere aut Ventidium aut 26 etiam ipsos Antonios. Cur autem nolint potentis esse non modo optimos et nobilissimos viros, sed secum etiam in rei publicae defensione coniunctos? 'Nimirum eodem modo haec aspicitis, ut priora.' Quae tandem? 'Castra Pompei
 25 senatum appellatis.' An vero tua castra potius senatum 12 appellaremus? in quibus tu es videlicet consularis, cuius totus consulatus est ex omni monumentorum memoria evolutus; duo praetores sine causa diffisi se aliquid habituros— nos enim Caesaris beneficia defendimus—praetorii Phil-
 30 adelphus Annius et innocens Gallius; aedilicii, corycus

1 mentum mentemque 1, *Arusian. Gr. L. vii. p. 466*: mentem mentumque *but* 5 puero *scripsi*: pueri 1: huic *in*: puero huic *b* nomini *b'1*: eius nom. *in*: nom. eius *b'2* 9 deminutus *scripsi*: damnatus *codd.* 21 nolint] lit *u*: -lim *blt* 25 appellabatis *edd. ex 'var. Iunt. et mg. Crat.'*

laterum et vocis meae, Bestia et fidei patronus, fraudator creditorum Trebellius, et homo dirutus aere, Q. Caelius, columenque amicorum Antoni, Cotyla Varius, quem Antonius deliciarum causa loris in convivio caedi iubebat a servis publicis; VII virales, Lento, Nucula; tum deliciae 5 atque amores populi Romani L. Antonius; tribuni primum duo designati, Tullus Hostilius, qui suo iure in porta nomen inscripsit, qua cum prodere imperatorem suum non potuisset, reliquit; alter est designatus Insteius nescio qui, fortis, ut aiunt, latro; quem tamen temperantem fuisse ferunt Pisauri 10
 27 balneatorem. Sequuntur alii tribunicii, T. Plancus in primis: qui si senatum dilexisset, numquam curiam incendisset. Quo scelere damnatus in eam urbem rediit armis, unde excesserat legibus. Sed hoc ei commune cum pluribus sui simillimis. Illud tamen *non* verum in hoc Planco quod 15
 13 multa, Aquilae referatur acceptum. Est etiam ibi Decius, ab illis, ut opinor, Muribus; itaque Caesaris munera rosit: Deciorum quidem multo intervallo per hunc praeclarum 20
 28 virum memoria renovata est. Saxam vero Decidium praeterire qui possum, hominem deductum ex ultimis gentibus, ut eum tribunum plebis videremus, quem civem
 28 numquam videramus? Est quidem alter Saserna: sed omnes tamen tantam habent similitudinem inter se, ut in 25
 eorum praenominibus errem. Nec vero Extitius, Philadelphi frater, quaestor, praetermittendus est, ne, si de clarissimo

1 fraud. cred. *del. Rau* 2 dirutus aere Q. *Reid*: dirutus divitiis
 n^o: diruptus divitique (*b ex corr.*) *bnt t*: diruptus dirutusque l (-que Q.
edd. ex d) 4 a servis publicis *Ferrarius*: a sui publicis *t*: a suis
 publice *blu* 6 tribuni *Ferrarius*: -nicii *codd.* 8 qua *Rau*:
 qui *codd.* 13 rediit] redit *codd.* 14 unde *l*: ex qua *bnt* 15
 sui simillimis *Pighius*: dissimilibus *codd.* non verum *Zumpt*: verum
codd.: mirum *Klotz* in hoc Planco quod *scripsi*: quod in hoc Planco
codd. 19 Muribus] Decius *add. codd., del. Halm* 24 quidem
lt: quidam *b*: ibidem *Madvig* 25 tamen *del. Rau*

adolescente siluero, invidisse videar Antonio. Est etiam
 Asinius quidam senator voluntarius, lectus ipse a se.
 Apertam curiam vidit post Caesaris mortem: mutavit
 calceos; pater conscriptus repente factus est. Non novi
 5 Sex. Albesium, sed tamen neminem tam maledicum offendi
 qui illum negaret dignum Antoni senatu. Arbitror me
 aliquos praeterisse; de eis tamen, qui occurrebant, tacere
 non potui. Hoc igitur fretus senatu Pompeianum senatum
 10 despicit, in quo decem fuimus consulares: qui si omnes
 viverent, bellum omnino hoc non fuisset; auctoritati cessisset
 audacia. Sed quantum praesidi fuerit in ceteris, hinc intel- 29
 legi potest, quod ego unus relictus ex multis contudi et fregi
 adiuvantibus vobis exsultantis praedonis audaciam. Quod 14
 si non Fortuna nobis modo eripuisset Ser. Sulpicium eius-
 15 que conlegam ante, *M. Marcellum*,—quos civis, quos
 viros!—si duo consules, amicissimos patriae, simul ex Italia
 eiectos, si *L. Afranium*, summum ducem, si *P. Lentulum*,
 civem cum in ceteris rebus tum in salute mea singularem,
 si *M. Bibulum*, cuius est in rem publicam semper merito
 20 laudata constantia, si *L. Domitium*, praestantissimum civem,
 si *Appium Claudium*, pari nobilitate et voluntate praeditum,
 si *P. Scipionem*, clarissimum virum maiorumque suorum
 simillimum, res publica tenere potuisset, certe eis consula-
 ribus non esset Pompeianus despiciendus senatus. Utrum 30
 25 igitur aequius, utrum melius rei publicae fuit *Cn. Pompeium*
 an sectorem *Cn. Pompei* vivere *Antonium*? Qui vero
 praetorii! quorum princeps *M. Cato* idemque omnium
 gentium virtute princeps. Quid reliquos clarissimos viros
 commemorem? Nostis omnis. Magis vereor ne longum
 30 me in enumerando quam ne ingratum in praetereundo pu-
 tetis. Qui aedilicii, qui tribunicii, qui quaestorii! Quid

4 non om. t 5 Albesium bt: Albedium lu 6 indignum b
 14 si non . . . modo t: si . . . modo non n²: si non . . . modo non bln¹
 15 M.] om. codd. 16 Italia] hic deficit n 19 M. Klots: om.
 codd. 26 Antonium (-ius t) del. Jordan

multa? talis senatorum et dignitas et multitudo fuit, ut magna excusatione opus eis sit, qui in illa castra non venerunt. Nunc reliqua attendite. 'Victum Ciceronem ducem habuistis.' Eo libentius 'ducem' audio, quod certe ille dicit invitus; nam de victo nihil laboro. Fatum enim meum est sine re publica nec vinci posse nec vincere. 'Macedoniam munitis exercitibus.' Et quidem fratri tuo, qui a vobis nihil degenerat, extorsimus. 'Africam commisistis Varo bis capto.' Hic cum Gaiο fratre putat se litigare. 'In Syriam Cassium misistis.' Non igitur sentis huic causae orbem terrae patere, te extra munitiones tuas vestigium ubi imprimas non habere? 'Cascam tribunatum gerere passus estis.' Quid ergo? ut Marullum, ut Caesetium a re publica removeremus eum, per quem, ut neque idem hoc posthac neque multa eius modi accidere possent, consecuti sumus? Vectigalia Iuliana Lupercis ademistis.' Lupercorum mentionem facere audet? neque illius diei memoriam perhorrescit, quo ausus est obrutus vino, unguentis oblitus, nudus gementem populum Romanum ad servitutem cohortari? 'Veteranorum colonias, deductas lege senatus consulto sustulistis.' Nos sustulimus an contra lege comitiis centuriatis lata sanximus? Vide ne tu veteranos, etiam eos qui erant perditī, perdidideris in eumque locum deduxeris, ex quo ipsi iam sentiunt se numquam exituros. 'Massiliensibus iure belli adempta reddituros vos pollicemini.' Nihil disputo de iure belli—magis facilis disputatio est quam necessaria—: illud tamen animadvertite, patres conscripti, quam sit huic rei publicae natus hostis Antonius, qui tanto opere eam civitatem oderit, quam scit huic rei publicae semper fuisse

10 huic causae *blt*: in hac causa *o* (*in l* post habere *est* vel in hac causa) 11 patere *cod. Ursini*: parere *l*: favere *b*: *om. ot*: fort. in hac causa orbem terrae esse 14 idem hoc *lo*: idem *b*: hoc ē *t*: hoc idem *Halm* 20 lege *l*, *Garatoni*: lege et *bot* 21 lege . . . lata *Ferrarius*: legem . . . lata *t*: legem . . . latas *lo*: legem . . . latam *h* 22 etiam *scripsi*: tamen *codd.*: sed tamen *Madvig* 27 quam *o*: *q. t*: quis *l*: qui *h*

amicissimam. 'Neminem Pompeianum, qui vivat, teneri 16
 lege Hirtia dicitatis.' Quis, quaeso, iam legis Hirtiae
 mentionem facit? cuius non minus arbitror latorem ipsum
 quam eos, de quibus lata est, paenitere. Omnino mea qui-
 5 dem sententia legem illam appellare fas non est; et, ut sit
 lex, non debemus illam Hirti legem putare. 'Apuleiana
 pecunia Brutum subornastis.' Quid? si omnibus suis copiis
 excellentem virum res publica armasset, quem tandem bo-
 num paeniteret? Nec enim sine pecunia exercitum alere
 10 nec sine exercitu fratrem tuum capere potuisset. 'Securi 33
 percussos Petraeum et Menedemum, civitate donatos et
 hospites Caesaris, laudastis.' Non laudavimus, quod ne
 audivimus quidem. Valde enim nobis in tanta perturba-
 tione rei publicae de duobus nequissimis Graeculis cogitan-
 15 dum fuit. 'Theopompum, nudum, vi expulsus a Trebonio,
 confugere Alexandream neglexistis.' Magnum crimen sena-
 tus! De Theopompo, summo homine, negleximus, qui
 ubi terrarum sit, quid agat, vivat denique an mortuus sit,
 quis aut scit aut curat? 'Ser. Galbam eodem pugione
 20 succinctum in castris videtis.' Nihil tibi de Galba respondeo,
 fortissimo et constantissimo civi: coram aderit; praesens
 et ipse et ille, quem insimulas, pugio respondebit. 'Milites
 aut meos aut veteranos contraxistis tamquam ad exitium
 eorum, qui Caesarem occiderant: et eosdem nec opinantis
 25 ad quaestoris sui aut imperatoris aut commilitonum suorum
 pericula impulistis.' Scilicet verba dedimus, decepimus:
 ignorabat legio Martia, quarta, nesciebant veterani quid
 ageretur; non illi senatus auctoritatem, non libertatem po-
 puli sequebantur: Caesaris mortem ulcisci volebant, quam

1 teneri . . . dicitatis *Orelli*: tenere (-i t) . . . dignitatis (-tes lo)
codd. 2 quis quaeso *cod. Ursini*: quis (-ui lo) quasi *codd.* 11
 Petraeum *Haupt*: Petrum *codd.* 12 laudavimus *Lambinus*: -amus
codd. 15 vi scripsi: ñ *blt*: om. o 21 praesens *b¹*: tibi *add.*
 post praes. *b¹ot*, post respond. l 28 non . . . non o: an . . . non
 bt: num . . . an l

omnes fatalem fuisse arbitrabantur; te videlicet salvum,
 17 beatum, florentem esse cupiebant. O miser cum re, tum
 34 hoc ipso, quod non sentis quam miser sis! Sed maximum
 crimen audite. 'Denique quid non aut probastis aut fe-
 cistis, quod faciat, si reviviscat'— Quis? credo enim, adferet 5
 aliquod scelerati hominis exemplum—'Cn. Pompeius ipse?'
 O nos turpis, si quidem Cn. Pompeium imitati sumus! 'aut
 filius eius, si modo possit.' Poterit, mihi crede: nam
 paucis diebus et in domum et in hortos paternos immigrabit.
 'Postremo negatis pacem fieri posse, nisi aut emisero Bru- 10
 tum aut frumento iuvero.' Alii istuc negant: ego vero, ne
 si ista quidem feceris, umquam tecum pacem huic civitati
 futuram puto. 'Quid? hoc placetne veteranis istis? quibus
 adhuc omnia integra sunt.' Nihil vidi tam integrum quam
 ut oppugnare imperatorem incipiant, quem tanto studio 15
 35 consensuque oderint. 'Quos iam vos adsentationibus et
 venenatis muneribus venistis depravaturi.' An corrupti
 sunt, quibus persuasum sit foedissimum hostem iustissimo
 bello persequi? 'At militibus inclusis opem fertis. Nihil
 moror eos salvos esse et ire quo libet, si tantum modo 20
 patiuntur perire eum, qui meruit.' Quam benigne! denique
 usi liberalitate Antoni milites imperatorem reliquerunt et
 se ad hostem metu perterriti contulerunt: per quos si non
 stetisset, non Dolabella prius imperatori suo quam Antonius
 36 etiam conlegae parentasset. 'Concordiae factam esse men- 25
 tionem scribitis in senatu et legatos esse consularis quinque.
 Difficile est eos, qui me praecipitem egerint, aequissimas

5 quod faciat o: quid fac. It: que fac. b 7 imitati t: -taturi
 blo 8 modo t: domi bo (-o b): domi esse l 16 oderint scripsi:
 ostenderint t: offenderint bl: ostenderint, quam oderint Lehmann:
 cum tantum studium consensumque ostenderint Halm: fort. cum . . .
 offensionem ostenderint quos iam scripsi: quoniam bot: quæ l:
 quamquam eos Madvig 17 depravaturi scripsi: -ati blo (om. t):
 -atum Madvig an] itane Madvig 18 sit] est b² 20 lubet
 si lo: iubetis bt (add. si b) 27 est] credere add. codd., del. Madvig:
 ea de re coni. Reid

condiciones ferentem et tamen ex his aliquid remittere
 cogitantem, putare aliquid moderate aut humane esse fac-
 tuos. Vix etiam veri simile est, qui iudicaverint hostem
 Dolabellam ob rectissimum facinus, eosdem nobis parcere
 5 posse idem sentientibus.' Parumne videtur omnium faci-
 norum sibi cum Dolabella societatem initam confiteri? Nonne
 cernitis ex uno fonte omnia scelera manare? Ipse denique
 fatetur, hoc quidem satis acute, non posse eos, qui hostem
 Dolabellam iudicaverint ob rectissimum facinus—ita enim
 10 videtur Antonio—, sibi parcere idem sentienti. Quid huic
 18 37
 facias, qui hoc litteris memoriaeque mandarit, ita sibi con-
 venisse cum Dolabella, ut ille Trebonium et, si posset, etiam
 Brutum, Cassium, discruciatos necaret, eadem ipse inhi-
 beret supplicia nobis? O conservandus civis cum tam pio iusto-
 15 que foedere! Is etiam queritur condiciones suas repudiatas,
 aequas quidem et verecundas, ut haberet Galliam ultimam,
 aptissimam ad bellum renovandum instruendumque pro-
 vinciam; ut Alaudae in tertia decuria iudicarent, id est ut
 perfugium scelerum esset quam turpissimis rei publicae
 20 sordibus; ut acta sua rata essent, cuius nullum remanet
 consulatus vestigium. Cavebat etiam L. Antonio, qui fu-
 erat aequissimus agri privati et publici decempedator, Nucula
 et Lentone conlega. 'Quam ob rem vos potius animad- 38
 vertite, utrum sit elegantius et partibus utilius Treboni
 25 mortem persequi an Caesaris, et utrum sit aequius con-
 currere nos, quo facilius reviviscat Pompeianorum causa
 totiens iugulata, an consentire, ne ludibrio simus inimicis.'
 Si esset iugulata, numquam exurgeret: quod tibi tuisque
 contingat. 'Utrum' inquit 'elegantius.' Atqui hoc bello
 30 de elegantia quaeritur! 'et partibus utilius.' Partes, furiose, 39

2 putare del. *Manutius* (contra *Priscian Gr. L. iii. p. 70*) esse
om. Priscian 13 eadem ipse *Garatoni*: eademque *codd.* 14 *O l*:
om. blo 17 instruendumque *bo*: -damque *lt* 19 quam *scripsi*:
cum codd.: tutum *Müller* 30 et partibus *b'o*: partibusque *b'l*:
 et partibus quid *l*

dicuntur in foro, in curia. Bellum contra patriam nefarium suscepisti; oppugnas Mutinam, circumsedes consulem designatum; bellum contra te duo consules gerunt cumque eis pro praetore Caesar; cuncta contra te Italia armata est. Ista tu partis potius quam a populo Romano defectionem vocas? 5 Potiusne Treboni mortem quam Caesaris persequimur. Treboni satis persecuti sumus hoste iudicato Dolabella; Caesaris mors facillime defenditur oblivione et silentio. Sed videte quid moliantur. Cum mortem Caesaris ulciscendam putat, mortem proponit non eis solum, qui illam rem gesse- 10
 19 runt, sed eis etiam, si qui non moleste tulerunt. 'Quibus, 40 utri nostrum ceciderint, lucro futurum est, quod spectaculum adhuc ipsa Fortuna vitavit, ne videret unius corporis duas acies lanista Cicerone dimicantis: qui usque eo felix est, ut isdem ornamentis deceperit vos, quibus deceptum Caesarem gloriatus est.' Pergit in me maledicta *dicere*, quasi 15 vero ei pulcherrime priora processerint: quem ego inustum verissimis maledictorum notis tradam hominum memoriae sempiternae. Ego lanista? Et qui lem non insipiens: deteriores enim iugulari cupio, meli- 20 es vincere. 'Utri 41 ceciderint,' scribit 'lucro nobis futuro.' O praeclarum lucrum, cum te victore—quod di omen avertant!—beata mors eorum futura sit, qui e vita excesserint sine tormentis. A me 'deceptos' ait 'isdem ornamentis' Hirtium et Caesarem. Quod, quaeso, adhuc a me est tributum Hirtii orna- 25 mentum? nam Caesari plura et maiora debentur. Deceptum autem patrem a me dicere audes? Tu, tu, inquam, illum occidisti Lupercalibus: cuius, homo ingratis- sime, flaminium cur reliquisti? Sed iam videte magni et clari

6 potiusne o: potius *blt*: *del. Ferrarius* quam] an *Ferrarius*
 persequimur] persequi *Ferrarius* 16 in me *t*: in mea *blo*
 dicere *supplevi*: iacere *Halm* 22 cum te *Ant. Augustinus*: quo
 te *bt*: quo lucro te *lo* 25 quaeso *δ*: quasi *D* 27 patrem
 a me *scripsi*: patrem a me *Caesarem lo*: *Caesarem a me t*: patrem
Cacsarem a me h

viri admirabilem gravitatem atque constantiam: 'Mihi qui- 41
 dem constat nec meam contumeliam nec meorum ferre,
 nec deserere partis, quas Pompeius odivit, nec veteranos
 sedibus suis moveri pati nec singulos ad cruciatum trahi
 5 nec fallere fidem, quam dedi Dolabellae.' Omittit alia:
 'fidem Dolabellae,' sanctissimi viri, deserere homo pius
 non potest. Quam fidem? an optimi cuiusque caedis, urbis
 et Italiae partitionis, vastandarum diripiendarumque pro-
 vinciarum? Nam quid erat aliud, quod inter Antonium
 10 et Dolabellam, impurissimos parricidas, foedere et fide
 sanciretur? 'nec Lepidi societatem violare, piissimi homi- 43
 nis.' Tibi cum Lepido societas aut cum ullo, non dicam
 bono civi, sicut ille est, sed homine sano? Id agis, ut
 Lepidum aut impium aut insanum existimari velis. Nihil
 15 agis—quamquam adfirmare de altero difficile est—de
 Lepido praesertim, quem ego metuum numquam; bene
 sperabo, dum licebit. Revocare te a furore Lepidus voluit,
 non adiutor esse dementiae. Tu porro ne pius quidem,
 sed piissimos quaeris, et, quod verbum omnino nullum in
 20 lingua Latina est, id propter tuam divinam pietatem novum
 inducis. 'nec Plancum prodere participem consiliorum.' 44
 Plancum participem? cuius memorabilis ac divina virtus
 lucem adfert rei publicae—nisi forte eum subsidio tibi
 venire arbitraris cum fortissimis legionibus, maximo equi-
 25 tatu peditatu Gallorum—quique, nisi ante eius adventum
 rei publicae poenas dederis, ipse huius belli feret principa-
 tum. Quamquam enim prima praesidia utiliora rei publicae
 sunt, tamen extrema sunt gratiora. Sed iam se conligit et
 ad extremum incipit philosophari: 'Si me rectis sensibus
 20 45

2 nec meam *b*: nec meam quidem *lot* 3 Pompeius odivit *bl*:
 Pompeius odiū *ho*: poneius vidi *t*: fort. sponte adivi 8 vastan-
 darum *bl*: suis dandarum *lo* 11 nec *o*: ne *blt* 17 te a furore
 δ: a te furore (-em *t*) *lot*: furorem a te *b* 25 peditatu *del.*
Madvig: peditatuque *edd. recc.* 26 ipse *scripsi*: ille *codd.*: *del.*
Ernesti

euntem di immortales, ut spero, adiuverint, vivam libenter. Sin autem me aliud fatum manet, praecipio gaudia suppliciorum vestrorum. Namque si victi Pompeiani tam insolentes sunt, victores quales futuri sint vos potius experiemini.' Praecipias licet gaudia: non enim tibi cum Pompeianis, sed 5 cum universa re publica bellum est. Omnes te di homines, summi medii infimi, cives peregrini, viri mulieres, liberi servi oderunt. Sensimus hoc nuper falso nuntio; vero 46 aequiore animo et maiore consolatione moriere. 'Denique 10 summa iudici mei spectat huc, ut meorum iniurias ferre possim, si aut oblivisci velint ipsi fecisse aut ulcisci parati sunt una nobiscum Caesaris mortem.' Hac Antoni sententia cognita dubitaturumne A. Hirtium aut C. Pansam consules putatis quin ad Antonium transeant, Brutum obsi- 15 deant, Mutinam expugnare cupiant? Quid de Pansa et Hirtio loquor? Caesar, singulari pietate adulescens, poteritne se tenere quin D. Bruti sanguine poenas patrias persequatur? Itaque fecerunt ut his litteris lectis ad munitiones propius accederent. Quo maior adulescens Caesar, ma- 20 ioreque deorum immortalium beneficio rei publicae natus est, qui nulla specie paterni nominis nec pietate abductus umquam est, et intellegit maximam pietatem conservatione 47 patriae contineri. Quod si partium certamen esset, quarum omnino nomen extinctum est, Antoniusne potius et Ven- 25 tidius partis Caesaris defenderent quam primum Caesar, adulescens summa pietate et memoria parentis sui, deinde Pansa et Hirtius, qui quasi cornua duo tenuerunt Caesaris tum, cum illae vere partes vocabantur? Hae vero quae sunt partes, cum alteris senatus auctoritas, populi Romani 30 libertas, rei publicae salus proposita sit, alteris caedes bo-

2 me aliud fatum *bo et Nonius p. 349. 28*: me aliud aut fatum *l*:
 aliud fatum me *l* 9 recolueris *b*: recolis *lo*: coleris *l* 14
 dubitaturumne] *hic deficit l* 17 loquor *δ*: loquar *bhn* 23 et]
 sed *Halm: om. o*

norum, urbis Italiaeque partitio? Veniamus aliquando ad 21
 clausulam. 'Legatos venire non credo.' Bene me novit,
 Reliqui veniant, proposito praesertim exemplo Dolabellae.
 Sanctiore erunt, credo, iure legati quam duo consules, contra
 5 quos arma fert, quam Caesar, cuius patris flamen est, quam
 consul designatus, quem oppugnat, quam Mutina, quam
 obsidet, quam patria, cui igni ferroque minitatur. 'Cum 48
 venerint, quae postulant cognoscam.' Quin tu abis in
 malam pestem malumque cruciatum? Ad te quisquam
 10 veniat nisi Ventidi similis? Oriens incendium qui restin-
 guerent, summos viros misimus; repudiasti: nunc in tan-
 tam flammam tamque inveteratam mittamus, cum locum
 tibi reliquum non modo ad pacem, sed ne ad deditionem
 quidem feceris?

15 Hanc ego epistulam, patres conscripti, non quo illum
 dignum putarem, recitavi, sed ut confessionibus ipsius omnia
 patefacta eius parricidia videretis. Cum hoc pacem M. 49
 Lepidus, vir ornatissimus omnibus et virtutis et fortunae
 bonis, si haec videret, aut vellet aut fieri posse arbitraretur?
 20 'Prius undis flamma,' ut ait poeta nescio quis, prius denique
 omnia, quam aut cum Antoniis res publica aut cum re
 publica Antonii redeant in gratiam. Monstra quaedam ista
 et portenta sunt et prodigia rei publicae. Moveri sedibus
 huic urbi melius est atque in alias, si fieri possit, terras
 25 demigrare, unde Antoniorum 'nec facta nec nomen audiat,'
 quam illos, Caesaris virtute eiectos, Bruti retentos, intra
 haec moenia videre. Optatissimum est vincere; secundum

1 urbis *om. t* 3 reliqui veniant *scripsi*: bellum quod veniant *h*
 (*cf. ad § 2*): velim quo venias *b*: quod venias *t* 8 postulant *b¹ot*:
 postulent *b¹h* 19 videret *scripsi*: denique *t* (*ex l. 20, credo*): videret
 denique *bho*: videret audiret denique *Madvig*: legeret, suaderet,
 denique *Müller* 20 undis flamma *Ferrarius*: undas flammam *codd.*
 23 et *post* sunt *om. b¹* prodigia *del. Halm* 24 in *om. hot*,
ante terras habet cod. Graevii 25 nec . . . audiat *poetae verba esse*
vidit Muretus

est nullum casum pro dignitate et libertate patriae non ferendum putare. Quod reliquum est, non est tertium, sed postremum omnium, maximam turpitudinem suscipere vitae cupiditate.

5^c Quae cum ita sint, de mandatis litterisque M. Lepidi, 5 viri clarissimi, Servilio adsentior, et hoc amplius censeo, Magnum Pompeium, Gnaei filium, pro patris maiorumque suorum animo studioque in rem publicam suaque pristina virtute, industria, voluntate fecisse. quod suam eorumque, quos secum haberet, operam senatui populoque Romano pollicitus esset, eamque rem senatui populoque Romano gratam acceptamque esse, eique honori dignitaeque eam rem fore. Hoc vel coniungi cum hoc senatus consulto licet vel seiungi potest separatimque perscribi, ut proprio senatus consulto Pompeius conlaudatus esse videatur. 15

M. TVLLI CICERONIS
 IN M. ANTONIVM
 ORATIO PHILIPPICA QVARTA
 DECIMA

Si, ut ex litteris, quae recitatae sunt, patres conscripti, ¹
 sceleratissimorum hostium exercitum caesum fusumque
 cognovi, sic id, quod et omnes maxime optamus *et* ex ea
 victoria, quae parta est, consecutum arbitramur, D. Brutum
⁵ egressum iam Mutina esse cognovissem, propter cuius peri-
 culum ad saga issemus, propter eiusdem salutem redeundum
 ad pristinum vestitum sine ulla dubitatione censerem. Ante
 vero, quam sit ea res, quam avidissime civitas exspectat,
 adlata, laetitia frui satis est maximae praeclarissimaeque
¹⁰ pugnae; reditum ad vestitum confectae victoriae reservate.
 Confectio autem huius belli est D. Bruti salus. Quae ²
 autem est ista sententia, ut in hodiernum diem vestitus
 mutetur, deinde cras sagati prodeamus? Nos vero cum
 semel ad eum, quem cupimus optamusque, vestitum redi-
¹⁵ erimus, id agamus ut eum in perpetuum retineamus. Nam
 hoc quidem cum turpe est tum ne dis quidem immortalibus
 gratum, ab eorum aris, ad quas togati adierimus, ad saga
 sumenda discedere. Atque animadverto, patres conscripti, ³
 quosdam huic favere sententiae, quorum ea mens idque

¹ si ut *h*: sicut *bot* ² fusum caesumque *Nonius p. 312. 39*
³ et ex] ex *codd.* ⁵ esse si *ho* ⁹ laetitia frui *b*: laetitiae
 risus *ho* ¹⁰ reservate *h*: reservare *bo*: servare *t*

consilium est, ut, cum videant gloriosissimum illum D. Bruto futurum diem, quo die propter eius salutem redierimus, hunc ei fructum eripere cupiant, ne memoriae posteritatisque prodatur propter unius civis periculum populum Romanum ad saga isse, propter eiusdem salutem redisse 5 ad togas. Tollite hanc: nullam tam pravae sententiae causam reperietis. Vos vero, patres conscripti, conservate auctoritatem vestram, manete in sententia, tenete vestra memoria, quod saepe ostendistis, huius totius belli in unius 2 viri fortissimi et maximi vita positum esse discrimen. Ad 10 4 D. Brutum liberandum legati missi principes civitatis, qui illi hosti ac parricidae denuntiarent, ut a Mutina discederet; eiusdem D. Bruti conservandi gratia consul sortitu ad bellum profectus A. Hirtius, cuius imbecillitatem valetudinis animi virtus et spes victoriae confirmavit; Caesar, 15 cum exercitu per se comparato cum primum his pestibus rem publicam liberasset, ne quid postea sceleris oreretur, profectus est ad eundem Brutum liberandum vicitque do- 5 lorem aliquem domesticum patriae caritate. Quid C. Pansa egit aliud dilectibus habendis, pecuniis comparandis, senatus 20 consultis faciendis gravissimis in Antonium, nobis cohortandis, populo Romano ad causam libertatis vocando, nisi ut D. Brutus liberaretur? A quo populus Romanus frequens ita salutem D. Bruti una voce depoposcit, ut eam non solum commodis suis, sed etiam necessitati victus 25 anteferet. Quod sperare nos quidem debemus, patres conscripti, aut inibi esse aut iam esse confectum: sed spei fructum rei convenit et evento reservari, ne aut deorum immortalium beneficium festinatione praeripuisse aut vim fortunae stultitia contempsisse videamur. 30

6 Sed quoniam significatio vestra satis declarat quid hac de

13 sortitu *bo*: sortiti *ht* 16 cum primum his *scripsi*: cum primis
codd.: cum prius *Müller*: compressis *coni. Halm* 20 pecunia
 comparanda *b* 23 Brutum liberaret *h* 27 sed *Manutius*:
 et *codd.* 28 evento *b*: vento *t*: eventui *ho*

re sentiatis, ad litteras veniam, quae sunt a consulibus et
 a pro praetore missae, si pauca ante, quae ad ipsas litteras
 pertineant, dixerō. Imbuti gladii sunt, patres conscripti, 3
 legionum exercituumque nostrorum vel madefacti potius
 5 duobus consulum, tertio Caesaris proelio. Si hostium fuit
 ille sanguis, summa militum pietas: nefarium scelus, si
 civium. Quo usque igitur is, qui omnis hostis scelere
 superavit, nomine hostis carebit? nisi mucrones etiam no-
 10 in hoste figantur. Supplicationem decernitis: hostem non
 appellatis. Gratae vero nostrae dis immortalibus gratula- 7
 tiones erunt, gratae victimae, cum interfecta sit civium
 multitudo! 'De improbis' inquit 'et audacibus.' Nam
 sic eos appellat clarissimus vir: quae sunt urbanarum male-
 15 dicta litium, nec iniustae belli internecivi notae. Testa-
 menta, credo, subiciunt aut eiciunt vicinos aut adulescentulos
 circumscribunt: his enim vitiis adfectos et talibus malos
 aut audacis appellare consuetudo solet. Bellum inexpiabile 8
 infert quattuor consulibus unus omnium latronum taeter-
 20 rimus; gerit idem bellum cum senatu populoque Romano;
 omnibus—quamquam ruit ipse suis cladibus—pestem, vasti-
 tatem, cruciatum, tormenta denuntiat: Dolabellae ferum et
 immane facinus, quod nulla barbaria posset agnoscere, id
 suo consilio factum esse testatur; quaeque esset facturus in
 25 hac urbe, nisi eum hic ipse Iuppiter ab hoc templo atque
 moenibus reppulisset, declaravit in Parmensium calamitate,
 quos optimos viros honestissimosque homines, maxime cum
 auctoritate huius ordinis populiue Romani dignitate con-
 iunctos, crudelissimis exemplis interemit propudium illud

5 duobus *Ferrarius*: de duobus duorum *l*: duobus duorum *b*: duo-
 rum *ho* 6 si *o*: *om. cell.* 10 decernis . . . appellas *b* 15
 iniustae belli internecivi notae *Ferrarius*: iniusta evelli internecuno *te*
ot: iniusta evelluntur nec uno *te h*: iniuste belli interiectionis *b*
 17 his . . . solet *del. Phlygers* 18 aut *Halm*: *om. codd.* 25 hic
bt: hinc *ho* 29 propudium *b*: proludium *hot*

et portentum, L. Antonius, insigne odium omnium hominum
 9 vel, si etiam di oderunt quos oportet, deorum. Refugit
 animus, patres conscripti, eaque dicere reformidat quae
 L. Antonius in Parmensium liberis et coniugibus effecerit.
 Quas enim turpitudines Antonii libenter cum dedecore 5
 subierunt, easdem per vim laetantur aliis se intulisse. Sed
 vis calamitosa est, quam illis obtulerunt: libido flagitiosa,
 qua Antoniorum oblita est vita. Est igitur quisquam, qui
 hostis appellare non audeat, quorum scelere crudelitatem
 4 Karthaginensium victam esse fateatur? Qua enim in urbe 10
 tam immanis Hannibal capta quam in Parma surrepta
 Antonius? nisi forte huius coloniae et ceterarum, in quas
 10 eodem est animo, non est hostis putandus. Si vero coloni-
 arum et municipiorum sine ulla dubitatione hostis est, quid
 tandem huius censetis urbis, quam ille ad explendas ege- 15
 states latrocini sui concupivit, quam iam peritus metator et
 callidus decempeda sua Saxa diviserat? Recordamini, per
 deos immortalis! patres conscripti, quid hoc biduo timu-
 erimus a domesticis hostibus rumoribus improbissimis dissi-
 patis. Quis liberos, quis coniugem aspicere poterat sine 20
 fletu? quis domum, quis tecta, quis larem familiarem? Aut
 foedissimam mortem omnes aut miserabilem fugam cogita-
 bant. Haec a quibus timebantur, eos hostis appellare dubi-
 tamus? Gravius si quis attulerit nomen, libenter adsentiar:
 hoc volgari contentus vix sum, levioere non utar. 25

11 Itaque cum supplicationes iustissimas ex eis litteris, quae
 recitatae sunt, decernere debeamus, Serviliusque decreverit,
 augebo omnino numerum dierum, praesertim cum non uni,
 sed tribus ducibus sint decernendae. Sed hoc primum
 faciam, ut imperatores appellem eos, quorum virtute, con- 30

2 oderunt *ot*: oderint *bh* deorum *om. ho* 3 reformidat
Naugerius: formidat *codd.* 5 cum dedecore *hoc loco habent bho*
post subierunt *t*: *del. Phylgers* 7 obtulerunt *t*: intulerunt *bho* 15
 explendas *bo*: expiandas *ht* :9 hostibus] id est, qui intra
 moenia hostes sunt *add. codd., del. Faernus* 30 imperat. *hoc loc.*
hab. δ, post sumus b (e coll. mea): om. hot

silio, felicitate maximis periculis servitutis atque interitus
 liberati sumus. Etenim cui viginti his annis suppli-
 catio decreta est, ut non imperator appellaretur aut mi-
 nimis rebus gestis aut plerumque nullis? Quam ob rem
 5 aut supplicatio ab eo, qui ante dixit, decernenda non fuit
 aut usitatus honos pervolgatusque tribuendus eis, quibus
 etiam novi singularesque debentur. An si quis Hispanorum ⁵
 aut Gallorum aut Threcum mille aut duo milia occidisset, ¹²
 illum hac consuetudine, quae increbruit, imperatorem ap-
 10 pellaret senatus: tot legionibus caesis, tanta multitudine
 hostium interfecta—ita, inquam, hostium, quamvis hoc isti
 hostes domestici nolint, clarissimis ducibus supplicationum
 honorem tribuemus, imperatorium nomen adimemus?
 Quanto enim honore, laetitia, gratulatione in hoc templum
 15 ingredi debent illi ipsi huius urbis liberatores, cum hesterno
 die propter eorum res gestas me ovantem et prope trium-
 phantem populus Romanus in Capitolium domo tulerit,
 domum inde reduxerit? Is enim demum est mea quidem ¹³
 sententia iustus triumphus ac verus, cum bene de re publica
 20 meritis testimonium a consensu civitatis datur. Nam sive in
 communi gaudio populi Romani uni gratulabantur, magnum
 iudicium, sive uni gratias agebant, eo maius, sive utrumque,
 nihil magnificentius cogitari potest.

Tu igitur ipse de te? dixerit quispiam. Equidem invitus,
 25 sed iniuriae dolor facit me praeter consuetudinem gloriosum.
 Nonne satis est ab hominibus virtutis ignaris gratiam bene
 merentibus non referri? etiam in eos, qui omnis suas curas
 in rei publicae salute defigunt, invidia quaeretur? Scitis ¹⁴
 enim per hos dies creberrimum fuisse sermonem, me

9 illum o: unum ht: om. b: eum Muretus II ita inquam Gara-
 toni: dico inquam o: dico ita inquam bht: hostium dico? Ita inquam
 duo codd. (?) Ursini 12 supplicationum honorem b: -onem honorum
 o: -onem bonorum t 23 cogitari b: excog. ht 28 invidia
 quaeretur Reid: impetus crimen quaeretur t: in peius (impetus b)
 crimen invidia quaeretur (quaeretur b) bho: crimen invidiae quaer-
 retur Faernus: impetus crimenque quaer. Madvig

Parilibus, qui dies hodie est, cum fascibus descensurum. In aliquem credo hoc gladiatorem aut latronem aut Catilinam esse conlatum, non in eum, qui ne quid tale in re publica fieri posset effecerit. An vero ego, qui Catilinam haec molientem sustulerim, everterim, adfixerim, ipse exstiterim 5 repente Catilina? Quibus auspiciis istos fascis augur acciperem, quatenus haberem, cui traderem? Quemquamne fuisse tam sceleratum qui hoc fingeret, tam furiosum qui crederet? Unde igitur ista suspicio vel potius unde iste 6 sermo? Cum, ut scitis, hoc triduo vel quadriduo tristis a 10 15 Mutina fama manaret, inflati laetitia atque insolentia impii cives unum se in locum, ad illam curiam furiis potius suis quam rei publicae infelicem congregabant. Ibi cum consilia inirent de caede nostra partirenturque inter se qui Capitolium, qui rostra, qui urbis portas occuparent, ad me con- 15 cursum futurum civitatis putabant. Quod ut cum invidia mea fieret et cum vitae etiam periculo, famam istam fascium dissipaverunt; fascis ipsi ad me delaturi fuerunt. Quod cum esset quasi mea voluntate factum, tum in me impetus conductorum hominum quasi in tyrannum parabatur; ex 20 quo caedes esset vestrum omnium consecuta. Quae res patefecit, patres conscripti, sed suo tempore totius huius 16 sceleris fons aperietur. Itaque P. Apuleius, tribunus plebis, meorum omnium consiliorum periculorumque iam inde a consulatu meo testis, conscius, adiutor, dolorem ferre non 25 potuit doloris mei: contionem habuit magno populo Romano unum atque idem sentiente. In qua contione cum me pro summa nostra coniunctione et familiaritate

1 Parilibus *t*: per Idus Quint. *bho* 3 conlatum *Halm*: consultum *ho*: consulatum (-sult- *b*) *bt* 4 an vero *scripsi*: an ut (*i. e.* ū pro ū) *codd.*: an *Faernus* 5 exsisterem *Manutius* 8 furiosum] fuit *t*, fatuum *coni. Halm* 10 vel] vel fusum (*i. e.* furiosum) *t*: vel susum *b*: vel summum *coni. Halm* 12 curiam furiis *Madvig*: furiam viribus *b¹*: curiam viris *t*: curiam viribus *b²ho* 15 rostra *Faernus*: hostia *codd.* 21 quae] *fort.* quod (quod *pro* sed *hab. o ante suo*) 22 totius *b*: totiusque *hot*

liberare suspicione fascium vellet, una voce cuncta contio
 declaravit nihil esse a me umquam de re publica nisi optime
 cogitatum. Post hanc habitam contionem duabus tribusve
 horis optatissimi nuntii et litterae venerunt: ut idem dies
 5 non modo iniquissima me invidia liberarit, sed etiam cele-
 berrima populi Romani gratulatione auxerit.

Haec interposui, patres conscripti, non tam ut pro me 17
 dixerim—male enim mecum ageretur, si parum vobis essem
 sine defensione purgatus—, quam ut quosdam nimis ieiuno
 10 animo et angusto monerem, id quod semper ipse fecissem,
 uti excellentium civium virtutem imitatione dignam, non
 invidia putarent. Magnus est in re publica campus, ut
 sapienter dicere M. Crassus solebat, multis apertus cursus ad
 laudem. Utinam quidem illi principes viverent, qui me 7
 15 post meum consulatum, cum eis ipse cederem, principem
 non inviti videbant! Hoc vero tempore in tanta inopia
 constantium et fortium consularium quo me dolore adfici
 creditis, cum alios male sentire, alios nihil omnino curare
 videam, alios parum constanter in suscepta causa permanere
 20 sententiamque suam non semper utilitate rei publicae, sed
 tum spe tum timore moderari? Quod si quis de contentione 18
 principatus laborat, quae nulla esse debet, stultissime facit,
 si vitiis cum virtute contendit; ut enim cursu cursus, sic in
 viris fortibus virtus virtute superatur. Tu, si ego de re
 25 publica optime sentiam, ut me vincas, ipse pessime senties?
 aut, si ad me bonorum concursus fieri videbis, ad te im-
 probos invitabis? Nollem, primum rei publicae causa,
 deinde etiam dignitatis tuae. Sed si principatus ageretur,
 quem numquam expetivi, quid tandem mihi esset optatius?
 30 Ego enim malis sententiis vinci non possum, bonis forsitan
 possim et libenter. Haec populum Romanum videre, anim- 19

5 liberarit] ·ret *codd.* 8 dicerem *Naugerius* 13 dicere *M.*
scripsi: dicerē *t*: dicere *bho*: dicere *L. coni. Halm* 21 tum spe
 tum] tum spectrum *t*: conspecto *bho* (-tu *h*) 26 aut] nam *t*: *fort.*
 num bonorum ad me *t* 29 esset *om. t*

advertere, iudicare quidam moleste ferunt. Poteratne fieri ut non proinde homines *de* quoque, ut quisque mereretur, iudicarent? Ut enim de universo senatu populus Romanus verissime iudicat nullis rei publicae temporibus hunc ordinem firmiorem aut fortiorem fuisse, sic de uno quoque nostrum 5 et maxime, qui hoc loco sententias dicimus, sciscitantur omnes, *avēnt* audire quid quisque senserit: ita de quoque, 20 ut quemque meritum arbitrantur, existimant. Memoria tenent me ante diem XIII Kalendas Ianuarias principem revocandae libertatis fuisse; me ex Kalendis Ianuariis ad 10 hanc horam invigilasse rei publicae; meam dōmum measque auris dies noctesque omnium praeceptis monitisque patuisse; meis litteris, meis nuntiis, meis cohortationibus omnis, qui ubique essent, ad patriae praesidium excitatos; meis senti- 15 tentiis a Kalendis Ianuariis numquam legatos ad Antonium; 15 semper illum hostem, semper hoc bellum, ut ego, qui omni tempore verae pacis auctor fuissem, huic essem nomini 21 pestiferae pacis inimicus; idem P. Ventidivm, cum alii tr. pl., ego semper hostem. Has in sententias meas si consules discessionem facere voluissent, omnibus istis latronibus auc- 20 toritate ipsa senatus iam pridem de manibus arma cecidis- 8 sent. Sed quod tum non licuit, patres conscripti, id hoc tempore non solum licet, verum etiam necesse est, eos, qui re sunt hostes, verbis notari, sententiis nostris hostis iudicari. 22 Antea cum hostem ac bellum nominassem, semel et saepius 25 sententiam meam de numero sententiarum sustulerunt: quod in hac causa iam fieri non potest. Ex litteris enim C. Pansae A. Hirti consulum, C. Caesaris pro praetore, de honore dis

2 proinde *t*: perinde *bho* de *Ferrarius*: *om. codd.* 7 de uno quoque *h* 9 XIII *Ferrarius*: XIII *codd.* 12 noctesque *t*: et noctes *bho* 18 P. *Ferrarius*: r. *t*: *om. bho* cum alii praetorem *Garatoni*: cum alii p.r. t.r. volusenum *b*: cum aliis tr. pl. volusenum *ot* (voluisse nū *o*): volusenum *vel* voluisse nū. *voc.* voluissent (*l. 20*) *διτρογραφίαν* *puto* 19 consules *Manutius*: *gg t*: *coss. designati bho* 24 verbis notari *del. Phuygers* 25 ac *t*: aut *bho*

immortalibus habendo sententias dicimus. Supplicationem modo qui decrevit, idem imprudens hostis iudicavit; numquam enim in civili bello supplicatio decreta est. Decretam dico; ne victoris quidem litteris postulata est. Civile bellum 23
 5 consul Sulla gessit, legionibus in urbem adductis quos voluit expulit, quos potuit occidit: supplicationis mentio nulla. Grave bellum Octavianum insecutum est: supplicatio Cinnae nulla victori. Cinnae victoriam imperator ultus est Sulla: nulla supplicatio decreta a senatu. Ad te ipsum, P. Servili,
 10 num misit ullas conlega litteras de illa calamitosissima pugna Pharsalia? num te de supplicatione voluit referre? Profecto noluit. At misit postea de Alexandria, de Pharnace: Pharsaliae vero pugnae ne triumphum quidem egit. Eos enim civis pugna illa sustulerat, quibus non modo vivis, sed etiam
 15 victoribus incolumis et florens civitas esse posset. Quod 24 idem contigerat superioribus bellis civilibus. Nam mihi consuli supplicatio nullis armis sumptis non ob caedem hostium, sed ob conservationem civium novo et inaudito genere decreta est. Quam ob rem aut supplicatio re publica pulcherrime gesta postulantibus nostris imperatoribus deneganda est, quod praeter A. Gabinium contigit nemini, aut supplicatione decernenda hostis eos, de quibus decernitis, iudicetis necesse est. Quod ergo ille re, id ego etiam verbo, 9
 20 cum imperatores eos appello: hoc ipso nomine et eos, qui 25 iam devicti sunt, et eos, qui supersunt, hostis iudico. Quo modo enim potius Pansam appellem, etsi habet honoris nomen amplissimi; quo Hirtium? Est ille quidem consul, sed alterum nomen benefici populi Romani est, alterum virtutis atque victoriae. Quid? Caesarem, deorum bene-
 30 ficio rei publicae procreatum, dubitemne appellare impera-

1 dicimus *bt*: diximus *ho* 3 decreta dico *o*, *Faernus* 6 de supplicationibus *o* 7 Cinnae *del. Madvig* 8 victori *t*: victoris *bho* 15 *p.* pulch. gesta *t*: ob r. p. pulch. gestas (actam *o*) *hnt* 21 *A t*: ea *b*: *om. of* 25 iudico] cum victores appello imperat res *add. codd., del. Faernus*

torem? qui primus Antoni immanem et foedam crudelitatem
 non solum a iugulis nostris, sed etiam a membris et visceribus
 avertit. Unius autem diei quot et quantae virtutes, di-
 26 mortales, fuerunt! Princeps enim omnium Pansa proeli
 faciendi et cum Antonio configendi fuit; dignus imperator 5
 legione Martia, digna legio imperatore. Cuius si acerrimum
 impetum cohibere Pansa potuisset, uno proelio confecta res
 esset. Sed cum libertatis avida legio effrenatus in aciem
 hostium inrupisset ipseque in primis Pansa pugnaret, duobus
 periculosus vulneribus acceptis sublatus e proelio rei publicae 10
 vitam reservavit. Ego vero hunc non solum imperatorem,
 sed etiam clarissimum imperatorem iudico, qui cum aut
 10 morte aut victoria se satis facturum rei publicae spondisset,
 27 alterum fecit, alterius di immortales omen avertant! Quid
 dicam de Hirtio? qui re audita e castris duas legiones eduxit 15
 incredibili studio atque virtute, quartam illam, quae relicto
 Antonio se olim cum Martia legione coniunxit, et septimam,
 quae constituta ex veteranis docuit hoc proelio militibus eis,
 qui Caesaris beneficia servassent, senatus populique Romani
 carum nomen esse. His viginti cohortibus, nullo equitatu, 20
 Hirtius ipse aquilam quartae legionis cum inferret, qua nullius
 pulchriorem speciem imperatoris accepimus, cum tribus An-
 toni legionibus equitatuque conflixit, hostisque nefarios,
 huic Iovis Optimi Maximi ceterisque deorum immortalium
 templis, urbis tectis, libertati populi Romani, nostrae vitae 25
 sanguinique imminentis prostravit, fudit, occidit, ut cum
 admodum paucis, nocte tectus, metu perterritus, princeps
 latronum duxque fugerit. O solem ipsum beatissimum, qui,
 ante quam se abderet, stratis cadaveribus parricidarum cum
 28 paucis fugientem vidit Antonium! An vero quisquam dubi-
 tabit appellare Caesarem imperatorem? Aetas eius certe
 ab hac sententia neminem deterrebit, quando quidem virtute

3 avertit] *hic deficit t* 24 Iovis Opt. Max. *Muretus*: Iovi. m. *ho*:
 Iovi ante ras. b 31 Caesarem *hoc loc. hab. b, ante quisquam o, om. h*

superavit aetatem. Ac mihi semper eo maiora beneficia
 C. Caesaris visa sunt, quo minus erant ab aetate illa postu-
 landa: cui cum imperium dabamus, eodem tempore etiam
 spem eius nominis deferebamus; quod cum est consecutus,
 5 auctoritatem decreti nostri rebus gestis suis comprobavit.
 Hic ergo adulescens maximi animi, ut verissime scribit
 Hirtius, castra multarum legionum paucis cohortibus tutatus
 est secundumque proelium fecit. Ita trium imperatorum
 virtute, consilio, felicitate uno die locis pluribus res publica
 10 est conservata. Decerno igitur eorum trium nomine quin-
 quaginta dierum supplicationes: causas, ut honorificentis-
 simis verbis consequi potuero, complectar ipsa sententia. II
29

Est autem fidei pietatisque nostrae declarare fortissimis
 militibus quam memores simus quamque grati. Quam ob
 15 rem promissa nostra atque ea, quae legionibus bello confecto
 tributuros nos spondimus, hodierno senatus consulto reno-
 vanda censeo; aequum est enim militum, talium praesertim,
 honorem coniungi. Atque utinam, patres conscripti, omni-
 20 bus solvere nobis praemia liceret! quamquam nos ea, quae
 promisimus, studiose cumulata reddemus. Sed id quidem
 restat, ut spero, victoribus, quibus senatus fides praestabitur:
 quam quoniam difficillimo rei publicae tempore secuti sunt,
 eos numquam oportebit consili sui paenitere. Sed facile
 est bene agere cum eis, a quibus etiam tacentibus flagitari
 25 videmur: illud admirabilius et maius maximeque proprium
 senatus sapientis est, grata eorum virtutem memoria prose-
 qui, qui pro patria vitam profuderunt. Quorum de honore 31
 utinam mihi plura in mentem venirent! Duo certe non
 praeteribo, quae maxime occurrunt: quorum alterum pertinet
 30 ad virorum fortissimorum gloriam sempiternam, alterum ad

3 etiam *codd. Ferrarii*: et *bho* 4 est] *esset con. Halm* 14
 simus] *sumus codd.* 18 omnibus] *civibus add. codd., del. Phuygers*
 20 *cumulata Naugerius*: quam multa *b*: quamquam multa *h* 22
 quam quoniam *Orelli*: quamquam *b*¹: quamquam id *b²ho*: quam cum
Ernesti 25 *videbimur n*

12 leniendum maerorem et luctum proximorum. Placet igitur mihi, patres inscripti, legionis Martiae militibus et eis, qui una pugnantes occiderint, monumentum fieri quam amplissimum. Magna atque incredibilia sunt in rem publicam huius merita legionis. Haec se prima latrocinio abrupit 5 Antoni; haec tenuit Albam; haec se ad Caesarem contulit; hanc imitata quarta legio parem virtutis gloriam consecuta est. Quarta victrix desiderat neminem: ex Martia non nulli in ipsa victoria conciderunt. O fortunata mors, quae 32 naturae debita pro patria est potissimum reddita! Vos vero 10 patriae natos iudico; quorum etiam nomen a Marte est, ut idem deus urbem hanc gentibus, vos huic urbi genuisse videatur. In fuga foeda mors est; in victoria gloriosa. Etenim Mars ipse ex acie fortissimum quemque pignerari solet. Illi igitur impii, quos occidistis, etiam ad inferos 15 poenas parricidi luent; vos vero, qui extremum spiritum in victoria effudistis, piorum estis sedem et locum consecuti. Brevis a natura nobis vita data est; at memoria bene redditae vitae sempiterna. Quae si non esset longior quam haec vita, quis esset tam amens qui maximis laboribus et 20 periculis ad summam laudem gloriamque contenderet?

33 Actum igitur praeciare vobiscum, fortissimi, dum vixistis, nunc vero etiam sanctissimi milites, quod vestra virtus neque oblivione eorum, qui nunc sunt, nec reticentia posterorum sepulta esse poterit, cum vobis immortale monu- 25 mentum suis paene manibus senatus populusque Romanus extruxerit. Multi saepe exercitus Punicis, Gallicis, Italicis bellis clari et magni fuerunt, nec tamen ullis tale genus honoris tributum est. Atque utinam maiora possemus, quando quidem a vobis maxima accepimus! Vos ab urbe 30 furentem Antonium avertistis; vos redire molientem rep-

9 qua . . . debita vita *Vassis* 10 est] sit *coni. Halm* reddita]
 appetita *Schmidt* 15 occidistis *ho*: cecidistis *b* 18 nobis
ho: vobis *b* 25 sepulta *b*: insepulta *ho*

pulistis. Erit igitur exstructa moles opere magnifico incisaque litterae, divinae virtutis testes sempiternae, numquamque de vobis eorum, qui aut videbunt vestrum monumentum aut audient, gratissimus sermo conticescet. Ita
5 pro mortali condicione vitae immortalitatem estis consecuti.

Sed quoniam, patres conscripti, gloriae munus optimis et fortissimis civibus monumenti honore persolvitur, consolemur eorum proximos, quibus optima est haec quidem consolatio : parentibus, quod tanta rei publicae praesidia genuerunt ;
10 liberis, quod habebunt domestica exempla virtutis ; coniugibus, quod eis viris carebunt, quos laudare quam lugere praestabit ; fratribus, quod in se ut corporum, sic virtutis similitudinem esse confident. Atque utinam his omnibus abstergere fletum sententiis nostris consultisque possemus
15 vel aliqua talis eis adhiberi publice posset oratio, qua deponerent maerorem atque luctum gauderentque potius, cum multa et varia impenderent hominibus genera mortis, id genus, quod esset pulcherrimum, suis obtigisse eosque nec inhumatos esse nec desertos, quod tamen ipsum pro patria
20 non miserandum putatur, nec dispersis bustis humili sepultura crematos, sed contactos publicis operibus atque muneribus eaque exstrukione, quae sit ad memoriam aeternitatis ara Virtutis. Quam ob rem maximum quidem solacium
25 erit propinquorum eodem monumento declarari et virtutem suorum et populi Romani pietatem et senatus fidem et crudelissimi memoriam belli : in quo nisi tanta militum virtus exstisset, parricidio M. Antoni nomen populi Romani occidisset. Atque etiam censeo, patres conscripti, quae praemia militibus promisimus nos re publica reciperata
30 tributuros, ea vivis victoribusque cumulate, cum tempus

12 virtutis *b* : virtutum *ho* 14 abstergere sent. n. atque cons.
fletum *b* 15 oratio] consolatio *coni.* *Burmannus* 23
maximum quidem *o* : quidem maximum *bh* 24 crit *δ* : est *o* :
om. *bh* (crit illud quidem max. solacium *coni.* *Halm*) 25 et p.
R. pietatem *b* : et pietatem *h* : et etatem *o*

venerit, persolvenda; qui autem ex eis, quibus illa promissa sunt, pro patria occiderunt, eorum parentibus, liberis, coniugibus, fratribus eadem tribuenda censeo.

- 14 Sed ut aliquando sententiam complectar, ita censeo: cum
36 C. Pansa consul, imperator, initium cum hostibus configendi 5
fecerit, quo proelio legio Martia admirabili incredibilique
virtute libertatem populi Romani defenderit, quod idem
legiones tironum fecerint; ipseque C. Pansa consul, im-
perator, cum inter media hostium tela versaretur, volnera
acceperit, cumque A. Hirtius consul, imperator, proelio 10
audito, re cognita, fortissimo praestantissimoque animo
exercitum castris eduxerit impetumque in M. Antonium
exercitumque hostium fecerit eiusque copias occisione
occiderit, suo exercitu ita incolumi, ut ne unum quidem
37 militem desiderarit, cumque C. Caesar pro praetore, im- 15
perator, consilio diligentiaque sua castra feliciter defenderit
copiasque hostium, quae ad castra accesserant, profligarit,
occiderit: ob eas res senatum existimare et iudicare eorum
trium imperatorum virtute, imperio, consilio, gravitate, con-
stantia, magnitudine animi, felicitate populum Romanum 20
foedissima crudelissimaque servitute liberatum, cumque rem
publicam, urbem, templa deorum immortalium, bona for-
tunasque omnium liberosque conservarint dimicatione et
periculo vitae suae, uti ob eas res bene, fortiter feliciterque
gestas C. Pansa A. Hirtius consules, imperatores, alter 25
ambove, aut si aberunt, M. Cornutus, praetor urbanus,
supplicationes per dies quinquaginta ad omnia pulvinaria
38 constituat: cumque virtus legionum digna clarissimis im-
peratoribus exstiterit, senatum, quae sit antea pollicitus
legionibus exercitibusque nostris, ea summo studio re pub- 30
lica reciperata persolutorum, cumque legio Martia princeps

4 sententiam o, ut con. Halm: sententia bh
del. Pluygers: re cognita potius deleter Müller
occisione ho 15 pro pr. codd. Ferrarii: om. mei 28 constituent h
31 persolutorum Manutius: solutorum b: resolutorum ho

10 proelio audito

13 occisione b:

cum hostibus conflixerit, atque ita cum maiore numero
 hostium contenderit, *ut* plurimos caederent, caderent non
 nulli, cumque sine ulla retractatione pro patria vitam pro-
 fuderint; cumque simili virtute reliquarum legionum milites
 5 pro salute et libertate populi Romani mortem oppetiverint,
 senatui placere ut C. Pansa A. Hirtius consules, imperatores,
 alter ambove, si eis videatur, eis, qui sanguinem pro vita,
 libertate, fortunis populi Romani, pro urbe, templis deorum
 immortalium profudissent, monumentum quam amplissimum
 10 locandum faciendumque *curent*: *quaestoresque urbanos* ad
 eam rem pecuniam dare, attribuere, solvere iubeant, ut
 testetur ad memoriam posteritatis sempiternam scelus crude-
 lissimorum hostium militumque divinam virtutem, utique,
 quae praemia senatus militibus ante constituit, ea solvantur
 15 eorum, qui hoc bello pro patria occiderunt, parentibus,
 liberis, coniugibus, fratribus: eisque tribuantur, quae mili-
 tibus ipsis tribui oporteret, si illi vixissent, qui morte
 vicerunt.

2 ut *Ferrarius*: cum *codd.*: ut cum *Halm* caderent nonnulli *o*,
ut voluit Halm: cadere nonnullos *bh* 10 *curent*: *quaestoresque*
 urbanos *Ferrarius*: urbem *codd.* 12 testetur *Madvig*: *existet bo*:
 existet *h* scelus *b*: ad scelus *ho* 13 divinam virtutem *ho*:
 divina virtus *b* 16 fratribus: eisque *Ferrarius*: fratribus *hisque*
 fratribus *h*: fratribusque *o*: fratribus *b* 17 si illi vixissent *o*: si
 illi vicissent *bh*: si vivi vicissent *Ernesti*

OXONII

Excudebat Horatius Hart
Typographus academicus

OXFORD CLASSICAL TEXTS

The prices given of copies on ordinary paper are for copies bound in limp cloth; uncut copies may be had in paper covers at 6d. less per volume (1s. less for those priced from 6s. in cloth).

All volumes are also on sale interleaved with writing-paper and bound in stout cloth; prices in square brackets.

June, 1913

OXFORD: AT THE CLARENDON PRESS
LONDON: HUMPHREY MILFORD
OXFORD UNIVERSITY PRESS, AMEN CORNER, E.C.

Crown 8vo. Prices in cloth (A), interleaved (B), on India paper (C)
 Uncut copies in paper covers at 6d. less (1s. for those priced at 6s. or above in cloth)

		Greek	A	B	C
Aeschylus.	A. SIDGWICK		3s. 6d.	7s. 6d.	4s. 6d.
Antoninus.	J. H. LEOPOLD		3s.	5s. 6d.	4s.
Apollonius Rhodius.	R. C. SEATON		3s.	5s. 6d.	4s.
Aristophanes.	F. W. HALL, W. M. GELDART				8s. 6d.
	I. Ach., Eq., Nub., Vesp., Pax, Aves		3s. 6d.	7s. 6d.	4s. 6d.
	II. Lys., Thesm., Ran., Eccl., Plut. fr.		3s. 6d.	7s. 6d.	4s. 6d.
Aristotle.	I. BYWATER. De Arte Poetica		2s.	4s. 6d.	
	Ethica. (Quarto writing-paper, 10s. 6d.)		4s.	8s.	
Bucolici Graeci.	U. v. WILANOWITZ-MOELLENDORFF.		3s.	7s.	4s.
Demosthenes.	S. H. BUTCHER				12s. 6d.
	I: Orationes I-XIX		4s. 6d.	8s. 6d.	
	II. i. Orationes XX-XXVI		3s. 6d.	7s. 6d.	
Euripides.	G. G. A. MURRAY				12s. 6d.
	I. Cyc., Alc., Med., Heracl., Hip., Andr., Hec.		3s. 6d.	7s. 6d.	} 9s.
	II. Suppl., Herc., Ion, Tro., El., I. T.		3s. 6d.	7s. 6d.	
	III. Hel., Phoen., Or., Bacch., Iph. Aul., Rh.		3s. 6d.	7s. 6d.	4s. 6d.
Hellenica Oxyrhynchia cum Theopompi	et } Cratippi fragmentis. B. P. GRENFELL, A. S. HUNT		4s. 6d.	8s. 6d.	
Herodotus.	K. HUDE. I (Books I-IV)		4s. 6d.	10s.	} 12s. 6d.
	II (Books V-IX)		4s. 6d.	10s.	
Homer.	I-II. Iliad. D. B. MONRO, T. W. ALLEN. I-XII		3s.	5s. 6d.	} 7s.
	Books XIII-XXIV		3s.	5s. 6d.	
	III-IV. Odyssey. T. W. ALLEN. Books I-XII		3s.	5s. 6d.	} 6s.
	Books XIII-XXIV		3s.	5s. 6d.	
	V. Hymns, etc. T. W. ALLEN		4s. 6d.	8s. 6d.	5s.
Hyperides.	F. G. KENYON		3s. 6d.	6s.	
Longinus.	A. O. PRICKARD		2s. 6d.	5s.	
Lysias.	K. HUDE		3s. 6d.	7s.	4s. 6d.
Plato.	J. BURNET. (India Paper I-III, 20s. IV-V, 18s.)				
	I. Euth., Apol., Crit., Ph.; Crat., Tht., Soph., Polit.		6s.	12s.	7s.
	II. Par., Phil., Symp., Phdr.; Alc. I, II, Hipp., Am.		6s.	12s.	7s.
	III. Thg., Chrm., Ich., Lys.; Euthd., Prot., Gorg., }		6s.	12s.	7s.
	Men.; Hp., Ma. et Min., Io, Mnx.				
	IV. Clit., Rep., Tim., Critias		7s.	14s.	8s. 6d.
	Republic separately (4to with margin, 10s. 6d.)		6s.	12s.	
	Clit., Tim., Crit., paper covers, 2s.				
	V. Part i. Minos, Leges I-VIII		8s.	16s.	10s. 6d.
	Part ii. Leges IX-XII, Ep., Epp., Def., Spuria				
	Separately: Tetr. i; Ap. and Men.; Tetr. v, paper covers, 2s. each. Tetr. vi		4s.		
Theophrasti Characteres.	H. DIELS		3s. 6d.	6s.	together
Thucydides.	H. STUART JONES. Bks. I-IV; V-VIII each		3s. 6d.	7s. 6d.	8s. 6d.
Tragicorum Fragmenta Papyracea.	A. S. HUNT 3s.			5s. 6d.	
Xenophon.	E. C. MARCHANT. I-III				12s. 6d.
	I. Historia Graeca and III. Anabasis		each 3s.	7s.	
	II. Libri Socratici and IV. Institutio Cyri		each 3s. 6d.	7s. 6d.	
The Oxford Greek Testament. The Revisers'					
	Text, with app. crit. by A. SOUTER (Quarto writing-paper, 8s. 6d. net). Not sold in paper covers		3s. net		4s. net.

er (C)
n cloth)
C
4s. 6d.
4s.
4s.
8s. 6d.
4s. 6d.
4s. 6d.
4s.
12s. 6d.
12s. 6d.
9s.
4s. 6d.
12s. 6d.
7s.
6s.
5s.
4s. 6d.
7s.
7s.
7s.
8s. 6d.
10s. 6d.
together
8s. 6d.
12s. 6d.
4s. net.

Latin

	A	B	C
Asconius. A. C. CLARK	3s. 6d.	6s.	
Caesar, Commentarii. R. L. A. DU PONTET			7s.
Bellum Gallicum	2s. 6d.	5s.	
Bellum Civile	3s.	7s.	
Catullus. R. ELLIS	2s. 6d.	5s.	
With Tibullus and Propertius			8s. 6d.
Cicero, Epistulae. L. C. PURSER			21s.
I. ad Fam.	6s.	12s.	
II. ad Att., Pars i (1-8), Pars ii (9-16)	each 4s. 6d.	8s. 6d.	
III. ad Q. F., ad M. Brut., Fragma.	3s.	5s. 6d.	
Orationes.			
Rosc. Am., I. Pomp., Clu., Cat., Mur., Cael. A. C. CLARK	3s.	7s.	18s. 6d.
Pro Milone, Caesarianae, Philippicae. A. C. CLARK	3s.	7s.	
Verrinae. W. PETERSON	4s.	8s.	16s.
Quinct., Rosc. Com., Caec., Leg. Agr., Rab. Perduell., Flacc., Pis., Rab. Post. A. C. CLARK	3s.	7s.	
Post Reditum, De Domo, Har. Resp., Sest., Vat., Prov. Cons., Balb. W. PETERSON	3s.	7s.	
Tull., Font., Sull., Arch., Planc., Scaur. A. C. CLARK	2s. 6d.	5s.	
Rhetorica. A. S. WILKINS			7s. 6d.
I. De Oratore	3s.	7s.	
II. Brutus, etc	3s. 6d.	7s. 6d.	
Horace. E. C. WICKHAM. Ed. 2. H. W. GARROD	3s.	5s. 6d.	4s. 6d.
Isidori Etymologiae. W. M. LINDSAY. Two vols.	20s.	32s.	25s.
Lucretius. C. BAILEY	3s.	5s. 6d.	4s.
Martial. W. M. LINDSAY	6s.	12s.	7s. 6d.
Nepos. E. O. WINSTEDT	2s.	4s. 6d.	
Persius and Juvenal. S. G. OWEN	3s.	5s. 6d.	4s.
Plautus. W. M. LINDSAY. I. Amph.—Merc.	6s.	13s. 6d.	16s.
II. Miles—fragma.	6s.	13s. 6d.	
Propertius. J. S. PHILLIMORE. (I. P. with Catullus)	3s.	5s. 6d.	
Stattius			10s. 6d.
Silvae. J. S. PHILLIMORE	3s. 6d.	6s.	
Thebais and Achilleis. H. W. GARROD	6s.	12s.	
Tacitus			15s.
Annales. C. D. FISHER	6s.	12s.	7s.
Historiae. C. D. FISHER	4s.	7s. 6d.	5s. 6d.
Opera Minora. H. FURNEAUX	2s.	4s. 6d.	
Terence. R. Y. TYRRELL	3s. 6d.	7s. 6d.	5s.
Tibullus. J. P. POSTGATE. (India Paper, see Catullus)	2s.	4s. 6d.	
Vergil. SIR ARTHUR HIRTZEL	3s. 6d.	8s. 6d.	4s. 6d.
Appendix Vergiliana. R. ELLIS	4s.	7s.	

Nouum Testamentum Latine, secundum Editionem Sancti Hieronymi.
 Recensuit I. WORDSWORTH, Episcopus Sarisburiensis; in operis societatem adsumto
 H. I. WHITE. Editio Minor. Edited by H. J. WHITE. With select apparatus
 criticus and marginal references. 2s. net; on Oxford India paper, 3s. net.

